

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૪૪૩
પૈ ૮૪૫૧: ૪૪૪૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૪૪૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ હિંદી અને હિંદી

વિષય પૈ ૮૪૫૧: ૪૪૪૬

“ સાહી છંદગીની શોક ” ફેશનની ફિસિયારી માટે અભિપ્રાય.

“ જે જવાન વર્ગ ફેશનમાં તથાપો જાય છે તે વર્ગને સાહિત્ય કે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો જોઈ વાંચવાં મગતાં હોવાથી આ વખતે મી. દેશાધરજીએ તેઓને ખરતું વર્તાઈપી પુસ્તક રચેલું છે. બહારના દેખાવ ઉપરથી આ પુસ્તક વાર્તાનું જણાય છે, અને માંહે વર્તાનું અજન્મ જેવું વળું શું થવામાં આવ્યું છે ખરું, પણ સાહિત્યનો ભંડાર, અને નવી નવી જાનનાં જ્ઞાનનો ખોરાક તેમાં ભારેભાર ભરેલો ભરપુર છે. ”

(પાકસી સંસ્કાર.)

“ ઉપરું ઉપર પુસ્તક ખાસ કરીને પારસી કામના મોટા ભાગને હાલના કટોકટીના કાતેલ મોંઘવારીના વખતમાં એક કિતમ માર્ગદર્શક ભોમીખાંપ થઇ પડશે એ પુસ્તકમાં સમાવેલી સલાહને અનુસરવાથી દરેક કુટુંબ સુખી, સનેધી, સંપીકું ખનશે. કારણ કે પોતાની ચકતી, રવાતી, સાધન તથા આવક, કમાણી, ઉદ્યોગને અનુમરીને ખરચ કરવાની સંભાળ રાખવાથી. લગ્ન પીન જરૂરી નકામો ખર્ચ કમી કરવાથી, હાલની કાતિલ મોંઘવારી સામે પોતાનું રક્ષણ કરવા ઇચ્છતા હો, તેઓએ ઉપર પુસ્તકની એક નકલ જરૂરજ પોતા પાસે રાખવી જોઈએ. ”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ છપામણીનાં વધી પડેલા ભારે ખરચો જોતાં આવાં સુંદર લખાણો પ્રગટ થતાં ચાલુ રહે છે એજ હમારો એક મોટો સંતોષ છે કે, આનું ઉચું સાહિત્ય ખુશામા નહીં નાખી રાખનાં જે રીતે બહાર પાડે છે તે માટે ખરેખર એના કર્તાને મોટો ધન્યવાદ ધટે છે. વળી વાંચનારી આલ્મની દરજ્જા છે કે એવાં પુસ્તકો ખરીદ કરીને વાંચવાં જોઈએ કે જેથી દુન્યામાં થઇ ગયેલાં મહાવ આણસોના જ્ઞાનનો ભંડાર જાણીને તે પે.તે મેળવવા પામે ! ”

(ટોંગ-સોંગ.)

“ લખાણની ભાષા તદન સરળ છે, અને તેની અંદરના Plot નું જડાણ જોવા મનન કરવા જોગ છે. ઠાલી વાર્તાનાં અર્થ વગરનાં પીજણ પાટલા વાંચનાનો શોખ આપણી કામમાં દિન પ્રતિદિન ધણોજ વધ્યો જાય છે, તેવા વખતમાં આ પુસ્તક ખરેજ એક નોવેલરૂપી તેમજ બેલ્લહાયક છે. આ પુસ્તકના ઉપર લખ્યું લખાય એમ છે, અને અમો ધારીએ છીએ કે આ ચોખ્ખાંનાં આધિપતિ એ જામત અને એ પુસ્તક ઉપર લખાણથી સરેહ કરનારી આર્ટીકલ જરૂર લખશે. ”

(ગુલશને એલમ.)

“ સાહિત્યના જાગરો સુંદર ખજાનો અને અખુટ નશિયતોનો કિમતી ભંડાર આ પુસ્તકમાં રચીને વાક્ય રચનાની એમારતનો એવો મનોહર સજ્જાર કરવામાં આવ્યો છે, કે બાપ્પાની તે એલાઇ જોતાં, અને હાલના કામળ-છપાઇના દુકાલીયા ભાવ જોતાં મજબુત ખાફાંડીગના આ પુસ્તકની કીમત રૂ. ૧-૮-૦ અને રૂ. ૨-૦-૦ તો કાંઇજ નથી. ”

(હિંદી-અફીક.)

“ ઉપલા નામની ચોપડી તેના રચનાર ને પ્રગટ કરનાર મીં. દેશાધ તરફથી અમારા અભિપ્રાય માટે મળી છે. ગૂજરાતી ભાષાને જે કંઠાલ દેલાવો ચાલુ સમયમાં છે, તેમાં આવા અનુપમ પુસ્તકો તો કવચીતજ પ્રગટ થતાં જોઈએ છીએ.”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ કામદીન-શીરીઝ ” તરીકે આ નવી હારમાળા શરૂ થઈ છે. મીં. શીઆવલ શૌરાવજી કામદીનના ઉત્તેજનથી આ નવી હારમાળા બહાર પડવા લાગી છે, અને મીં. કામદીનને તે માટે ખન્નવાદ થઈ છે. છપાઈની મોઢવારી છતાં કપડાંના પુઠાની કીં. રૂ. ૨-૦-૦ અને કાગળના પુઠાની રૂ. ૧-૮-૦ કીંમત કાંઈજ નથી એમ કહીએ તો ચાલે. આ પુસ્તક ખરીદીને મીં. દેશાધનાં કામને ઉત્તેજન આપવાની ખાસ બલામણુ કરી શકાશે. દરેક આપ બે રૂપિયા ખરચશે તો તેના ઘરમાં બે હજારનો ફાયદો થશે.”

(અભિમત અને પારસી.)

“ વારતાલું ” વળું નવીજ કીસમનું છે. શ્રીમંત પારસી કુટુંબનાં લાડકાં બચ્ચાઓ સદામાં શરતોમાં અને ખીજી અનેક ઇતરજી બરેલી ચલકતમાં ફેશનેબલ વર્ગમાં ખપવાની ધૈર્યછાથી આપની પુજની કેવી રીતે ખાનાખરાખી કરી બીખારી હાલતમાં આવી જાય છે, અને છેલ્લે સરવાળે તેઓના આપના ભરમબરેલાં વસીયતના અર્થ કરાવી ઉદ્યોગ અને મહેનતની ખડતળ જીંદગીમાં પાછાં તેઓ પડે છે, તેનો ચીતાર આંખમાં આંસુ સાથેજ વાંચનાર સનસપ ખડો થાય છે.”

(જાહે જમરોદ.)

“ મી. દેશાધએ પોતાના આ પુસ્તકમાં જળજળ બતાવી આપ્યું છે કે, તેમનાં આગલાં પુસ્તકો મિસાલ આપણી સાદી જીંદગીની શોક, જે આજને કાલ પારસી સમારમાં ફેશનની દિસિયારી થઈ લાગી છે, અને જેનાથી આજે પારસી કોમમાં પૈસે ટકે. ઇજત આપરએ તથા નીતિ ધર્મે જે જે બેહદ ખરાખીની મોહકાણુ મંડાઈ છે, તેની તરફ હવે વધુ વખત આંખ મિચામણું કરી શકાય એમ નથી.”

(કુરસદ.)

“ દુખીને દિલાસો ”—માટે અભિપ્રાય.

“ માત્ર ૪ આનાની નજીવી કીંમતે આખા હિંદના સાહિત્ય માંહેલો મેવો મી. દેશાધ પર-માર્થનાં કારણે સંતોષ બરેલી સેવા સહિત પુરા પાડતા રહ્યા છે એમ કહેવામાં આપણે બ્યાજખીજ ગણાશું.”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ ઉપલો ૫૧મો ભાગ પણ એક ખરેખરા દુઃખીને દિલાસો તથા સધ્યારો ભેવા લાયક રીતે લખાયો છે, અને તે જો કોઈ ખરેખરો દુઃખી વાંચી જોવાની કદર કરે તો તેના બહલામાં તેને ખરેખરો દિલાસો મળે. દુઃખની આ દુન્યામાં તે પોતાને રસ્તો આસાનીથી તથા ખનતાં સુધી સુખથી કાપનો થઈ શકે, એમ મને તો ખચીત ખાત્રી પુર્વક લાગે છે, ”

(કુરસદ.)

“ દીક્ષાસામાં સમાયજ્ઞા સાહિત્યના બંડાર તરફ તથા તેના વીદ્યાન ભેખકની એખમે કાચની અથાગ મહેનત તરફ જોતાં દીક્ષાસાની ખુબીઓ કરતાં ખામી વધશે નહીં. આ સાહિત્યના બંડારમાં સમાયજ્ઞા તરેહવાર કૌમતી રત્નો તથા તરેહવાર વીષયો અને આખતો તથા નામાંકીત વીદ્યાનોના જોડારોની કમવાર-પ્રકરણવાર-વીષયવાર જુદી તારવણી કરી અનુક્રમણિકા સાથે બહાર પડે એવું જોવાને જેમ આ લખનાર ખુશી છે તેમ બીજા ધણાક ઇચ્છે છે. પરંતુ તે કાર્ય કેટલું વધુ મહેનત બહુ અને ખર્ચાળુ થઇ પડે તેનો ખ્યાલ કરતાં હાલમાં જેટલું જે સ્થિતિ અને રચનામાં મી. શેરામજી તરફથી પુરું પાડવામાં આવ્યું છે, તે માટે દરેક કદરદાન બાનુ તથા ગૃહસ્થ તરફથી સ્વાભાવીક આશરીનના ચખ્દો બહાર પડ્યા વીના રહેશે નહીં. છેવટ આપણે એવી દુઆ યુગ્મરીશું કે, મી. શે. મ. દેશાઇ તંદુરસ્તી સાથે દીર્ઘાયુ ભોગવે અને દીક્ષાસા જેવું ઉમદા લખાણુ વધુ અને વધુ પુરું પાડતા રહે. ”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ અંગ્રેજી તત્ત્વવેત્તાઓના વીચારોની કેટલીક કવીનાની ચીડીએ મથાગે આપવામાં આવી છે, તથા તુલસીદાસ અને કબીરનાં જ્ઞાન અને ભક્તિના દોહરાઓ. મજનો અને બીજાં ઇતિહાસીક દ્રષ્ટાંતો દરેક પત્રોમાં એવી તો સરસ ઢમથી ગોઠવી દીધાં છે, કે વાંચનારના મનને કંટાળો આવ્યા વગર ઉત્તરોત્તર નવા નીકળતા ભાગો વાંચવાની જીજ્ઞાસા થયા વગર રહેતી નથી. ”

(અખબાર દે દરજામ.)

“ દુઃખીને દીક્ષાસોના પરે મા ભાગમાં જે ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે તે વાંચીને દીક્ષાસાની હારમળાના સંખ્યાબંધ પારસી, હીંદુ તથા મુસલમાની વાંચકોમાં કોણને દીક્ષાગીરી ઉપજ્યા વીના નહીં રહે ? હીંદની દેશી મુખ્ય ભાષાઓમાં યુજારાતી ભાષા સકથી પછાત ગણાય છે, જેનું મુખ્ય કારણ લાયક લેખકોને જરૂરી ઘટતું કિતેજન તથા ઘટતા આશરાની ખામી છે. “ દુઃખીને દીક્ષાસા ” જેવાં ઉત્તમ પુસ્તકોના લેખકને જરૂરી પ્રમાણમાં કિતેજન નહીં મલવા પામે તો પછી બીજા સાધારણ લેખકો લખવાનું પડતું મુકે, અને લાયક યુજાર લેખકોની સંખ્યા પુરતા પ્રમાણમાં તૈયાર નહીં અને એમાં શું નવાઇ ? દેશની ઉન્નતી, પ્રગતી આપાદી અને સુખ સગવડને માટે જે મુખ્ય સાધનો છે, તેમાં જાહેર શાળાં, અકાદમીક, પંખવાડીક અને ખાસીક પત્રો મુખ્ય ભાગ બજાવે છે. તે ઉપરાંત ચાપડીઓ, પુસ્તકો, ચોપાનીઆઓ વગેરે મત કેળવવામાં તથા સદુપદેશ ફેલાવવામાં મુખ્ય કામ બજાવે છે. આવી એક સર્વોત્તમ સાધનની ખીલવણીમાં અટકાવ થાય એવા સંજોગો અત સ્થિતિ આવે, જેના પરિણામે સાહિત્ય પ્રગટ થતું અટકી પડે, એ જોઇને ખરેખર કેઇને પણ દુઃખ થયા વીના નહીં રહે. ”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ મી. દેશાઇ પોતાના હિપલા ભાગમાં ૩૪૮ મા દિક્ષાસા પત્ર સુંધી આવી પુગ્યા છે, અને હાલમાં કાગળ, શાહી તથા છાપવાની મજુરીના અતિ ધણા વધી ગયજ્ઞા દરે જતાં બાકીના પાંચ ભાગમાંજ ૩૫૫ મા નંબર સુધીના દિક્ષાસા પત્રો આટોપી લેવાનો પોતાનો ઇરાદો જાહેર કરવા સાથે હાલના ટપાલના ભારી દર અને છપાઇતી-ભોંધવારીથી ડરી નહીં જતાં ૧૨૫ ચાર આનાની અતિ નિર્ણવ કિંમતમાંજ બાકીના ભાગો પણ ચૂકાકાને આપવાનો પોતાનો ફગવ જાહેર કરે ”

છે, જે જોઇને હું લગભગ વિસ્મય પામ્યો છું કે, એમને ચાર આનામાં આવાં સારાં કાગલ પર
અપેક્ષા પુસ્તકની નકલો લેવાતી આપવાનું કેમ પરવડતું હશે ?”

(કુરુક્ષેત્ર.)

“ મહારા દીકરાને ! ” માટે અભિપ્રાય.

મી. દેશામ્બના દરેક પુસ્તકો પારસી કે હિંદુ, મુસલમાન કે ખ્રીસ્તી. દરેક કામ સમજીને વાંચે
જેવી રસદાર સાદી ઇતિહાસમાં હોય છે, અને એથી દરેકને તેની નકલો પોતાના ઘરની લાયબ્રેરીમાં
સાચવવાની આપણે બલામણુ કરીશું.

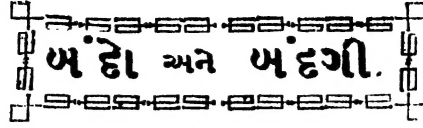
છેવટે મી. દેશામ્બને તેમની આવી ઉપયોગી શોખની સેવા બદલ ધન્યવાદ આપતાં આપણે
ધન્યોશું કે ગુજરાતી સાહિત્ય, જે ધણું ગરીબ છે, તેના ઉદ્ધાર માટે તેના જે ગણ્યા ગાંઠ્યા
વિદ્વાનો બાકી રહ્યા છે, તેઓ સઘળા લાંબુ અને સુખી આયુષ્ય ભોગવે. ”

(પારસી સંસાર.)

“ એ પુસ્તક વાંચી મારી પોતાની ખાતરી ચલે અનેક છીમટી ઉતારા યંત્રી વાંચક વર્ગને
મેં દેખાડી આપ્યું છે, કે એ પુસ્તક ઉત્તેજનને લાયક છે કર્તાની ઉત્કંઠા અને મી. પરબેરજી
નચરવાનજી મેંશીની ઉદારતાથી માત્ર ૧) રૂપિયામાં એ પુસ્તક ધર બેઠાં મળી શકે છે, તે
નજીવી કિંમતે ખરીદ કરી એક લાયક હેતુને ધટવું ઉત્તેજન આપવાને વાંચક વર્ગ ચુકશે નહીં
એવું હું ઇચ્છું છું. દ્વિતીય વર્ગ માટે લખવામાં આવેલું આ પુસ્તક ખીન્ન વર્ગોને પણ ઉપયોગી
બધું પડે એમ છે. હું ઇચ્છું છું કે એ પુસ્તક દરેક જરથોસ્તી ચીપીને વાંચે અને તેમાં સમાયલાં
અમુલ્ય રત્નો ઉપર મનન કરે. ”

(હિંદી ચાફીક—ટી. કાશ.)





અથવા
અંદગી અને અંદો ફળ.

રચનાર
શોભન દેસાઈ.

તાઓસ્થ મે નામ ઝમયેષ, અહિં અષાઉમ્ ઝરથુસ્ત્ર, યિમ્ અષેમઝોઘેમ્
અનધવનેમ્ પતેન્તેમ્ વા, ઝખરેન્તેમ્ વા, ધરિષેન્તેમ્ વા, રથોઘેમ્નેમ્ વા,
પધતિષેન્તેમ્ અમહે, પધતિષેન્તેમ્ ધિમહે, પધતિષેન્તેમ્ અઝોષઝયે હે. તાઓસ્થ
મે નામ ઝમયઝેષ, અહિં અષાઉમ્ ઝરથુસ્ત્ર, યત્ ખસ્તો અંધહત્ હિરતેમ્નો,
ખસ્તો અંધહત્ ક્ષાધયમ્નો, ખસ્તો અંધહત્ વઘયમ્નો, ક્ષૂખઝોયે ખ.ષે
બુયેન્તે, વિઘખઝોયે ગ્રાફે બુયેન્તે.

(રામ યસ્ત)

(જ્યારે અશો જરથોસ્ત અદેખા શત્રુઓથી હેરાન થયા હતા ત્યારે અહુરાઝે હિમ્મત
આપી કે;) હે ખ્યારા જરથોસ્ત ! નાપાક આસ્મોગોની દુષ્ટ શક્તિઓ ત્હારા ઉપર
ધસારો કરતી, કાવાદાવા ચલાવતી, ત્હારાં જીગરને જખમી કરતી, ત્હારી સામે લડાઇ
ટાંચાતું ગાહું ધસડી લાવતી, ત્હારી હિમ્મતની અદાવત રાખતી, ત્હારી આબાદી અને
ત્હારાં સુખોનો દેપ રાખતી, ત્હારી તંદુરસ્તી દેખીને બળતી, ત્હારી સામે કાવત્રાં કરતી
જ્યારે આવે, ત્યારે તું મ્હારાં નામો જરૂર યાદ કરજે, અને હું તુરત ત્હારી આગળ
આવી ઉભો રહીશ, જેથી તે સર્વ નાસી જશે. જ્યારે તું બંદીવાન ભેખે સપડાઇ ગયો
હોય, જ્યારે તું કેઇ તોહમતમાં ફસી પડ્યો હોય, ત્હારે માથે કાંઇ આળ આવી પડ્યું
હોય, ગમે એવી ગીરફતારી કે ગીરોગાનીમાં તું આવી પડ્યો હોય, તેવા દરેક પ્રસંગે
હે વહાલા જરથોસ્ત ! તું મ્હનેજ યાદ કરજે; હું ત્હારી પાખે ત્હને બચાવી ભેવાને
હાજર નાજર આવી ઉભેલો જ છું !

નવસારી ઈ. સ. ૧૯૨૩

હિંમત રૂ. ૨-૦ ૦

આ પુસ્તક સુરત ખરાનપુરી બાગળ પર આવેલા શ્રી 'અનાવિલ' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મોર્વીદજી હાલાભાઇ
નાયકે નવસારીવાળા શ્રી. શીરામજી મનચેરજી દેસાઈને માટે છાપી કરાવેલું નવસારીમાં પ્રગટ કર્યું છે.

કલમપોષી.

મહારા ઇષ્ટ મિત્ર બાઇશ્રી દીનશાહ મહેરવાન ધરાનીના ઉત્તેજનથી ઇ. સ. ૧૯૦૨ માં સેવકે, “બંદગી અને માથ્રવાણીની મોતેમરી” નામનું પુસ્તક રચ્યું હતું, અને તેની ૨૦૦૦ પ્રતો જરથોસ્તીઓમાં સુદૃઢ વહેંચવામાં આવ્યા છતાં તેની માંગણી આજ ૨૧ વર્ષ થયાં તોયે હજી ચાલુ ને ચાલુજ રહેવાથી, મહારા એજ બાઇએ તેવુંજ બીજું પ્રસ્તક તૈયાર કરવા માટે મહને આર્થિક ઉત્તેજન આપ્યાથી આ પુસ્તક મહેં રચ્યું છે, જે માટે મહારી કલમપોષીના આ પોષિંદા બંધુનો હું જેટલો આભાર માનું એટલો થોડો છે. આ પુસ્તક અડધી કિંમતે વેચવાનું કારણ પણ એમનીજ શિક્ષારસનું, એમણેજ તેનો ખર્ચાળો ફેલાવો કરવાનું મન ઉપર લીધું તેનું, અને એમનીજ મદદનું છે.

વળી આ પુસ્તકને બીજી જોઇતી મદદ આપવા માટે સુમંદની સેટ્રલ બેંકને પિકાવી જગ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે સુપ્રસિદ્ધ થએલા મહારા શુભેચ્છક બંધુ શેઠ શોરા-બજી નવરોજજી પોહોંચખાનાવાળાનો હું અંતઃકરણથી ઉપકાર માનું છું.

મહારા બાઇશ્રી રૂશતમજી બેજનજી રાનજી મહારાં દરેક પુસ્તકના ફેલાવા માટે બિન સ્વાર્થે મહેનત જેહમત બેડે છે, તેઓનો આભાર માનવાનું પણ હું બૂલીશ. નહીં.

૩. ૨) ની કિંમતનું પુસ્તક ૩. ૧) માં આપવા ઠરાવ્યાથી જો આ પુસ્તકની ૧૦૦૦ પ્રત ખપી જશે તો બીજી આટલિ છપાવવાની પણ હું આથી વાંચનારાઓને કમુલાત આપું છું. આ પુસ્તકમાં મહારાથી કે છાપાખાનાવાળાથી જે બૂલો થએલી જણાય તેને દરચુજરની નજરથી જોવાને હું વિનંતિ કરું છું.

કર્તા.

અર્પણ કેને આ પુલોનો હાર ?

યુલેસ્તાનમાં માળી આવીને સુંદર ખીસેલાં ફુલોનો હાર ગુંથતો હતો તેને કુલો પૂછે છે:—

યુલાખ:—હે માળી ! મહેને તોડીને તું આ હાર કેને સાર ગુથે છે ?

માળી:—જે એક ઇગિની આગ્યાન, ધંધો એજ દોલત છે એમ સમજે છે, જે મહેનતુ દુકાનદારના ઘરમાં દુકાળ કદી પડતો નથી, જે એક નિર્ધન રાખ ઉદારતાને લીધે સર્વદા આનંદમાં રહે છે તેને માટે.

યુલછરી:—હે માળી ! મહારી કુમળી કળીઓ તું એવા તે કેને માટે તોડે છે ?

માળી:—જે એક દીનનો નિર્દોષ શાહ છે, જેને શેતાન ફરેખમાં લપ્પ શકતો નથી, એવા મુખારક દિવસનો, હાથ સોસારા ડીધા વગર જે ખુશાલ દિલ ધરાવે છે, તે નરે જમાનને માટે.

અમ્પેલા:—હે માળી ! મહારી કાચી કળિયો તું કેને થડી ચુટે છે ?

માળી:—ફુખી અમેરિકનોની વહારે ધાવામાં અધર જોનાધન જેમ ફૂદી પડતો હતો, અનાથ જર્મીને આશ્રય આપવામાં કઝીન મિશાયલ જેમ સર્વસ્વ અર્પણ કરતો હતો, સંકટમાં સપડાયેલા અંગ્રેજોને હાથ આપવામાં જેમ જોન બુલ તત્પર રહેતો હતો, લાચાર ફ્રેન્ચ ભાઈખીને સહાય થવાનું જેમ જીન કેપોડ શોધતો ફરતો હતો, મમગીન રશિયન બંધુઓને આનંદી સ્વભાવના કરવા સાર જેમ ઇવેનોવિચ પોતાની શક્તિ ખરચી દેતો હતો, તેમ ગરીબ પારસીઓને ઉગારવાને જે પુરૂષ ખરચી ખાય છે તેને માટે.

એગરો:—હે માળી ! આજે તું એવા ક્રિયા મોટા પુરૂષ માટે મહારા ખીલતા અંકુરોની ચુંથાચુંથ કરે છે ?

માળી:—જેમ જોન હાવર્ડે પરમાર્થને કારણે આખાં યુરોપની જોલો અને હોસ્પિટલો આખી જીંદગીભર હુંદી મારી ફુખી દર્દીઓને રાહત આપી હતી, તેવા એક ધરાની બચ્ચાએ પોતાની પુંજને કાટ ચઢવા ન દેતાં, અને ફુખીઓને ધેર્યાના શબ્દો કહી પોતાની જીભને સુવાળી રાખી દાન ધર્મમાં દોલત ગુમાવી દીધી છે તેને માટે

અમ્પે:—હે માળી ! તું બહેલો બહેલો મહારા કુટતા ફજુગાઓને આજે કેને સાર તોડે છે ?

માળી:—જેણે વગર કંજુશાષ્ટએ પોતાની લાયકીનાં ખીજ વાગ્યાં, જેનો ભર-ભરાટ પાક ઉગી નિદબ્બો છે એવા પારસી ખિગડી, જેણે સખી ઉદાર દિલ રાખી ધનનો ખાલી પવન પોતાના જીમરમાં ભરી રાખ્યો નથી એવા હાતમદિલ, કર્જુ જેવા દાનેશરી, બળિ જેવા દાતારને માટે.

સેવતી:—હે માળી ! મહારા કુટતા પીલાઓને તું આજે કેને માટે ચુંથે છે ?

માળી:—સર્વ જ્ઞાનમાં વિદ્યાજ્ઞાનને જેણે મોટું માન્યું છે, સર્વ ધર્મમાં સ્વધર્મને માટે જેણે પ્રાણપણ કયું છે, આંખ મિચ્છે એટલો વાર પણ જે ખુદતાલાને બૂધ્યો નથી, અને જેણે અંદગી ભક્તિને પોતાનીજ પ્રિયા કરી રાખી છે, માર્ટિન લ્યુથરની પેઠે માથે લઠાવેલાં કામો પાર પાડવામાં ગભરાટ કે કંટાળા વગર ખુશ મિજબાની જેણે મનસ્વી, ગરસ્તી, અને કુશીનો ઇજારો એક હાથ કરી રાખ્યો છે તેને માટે.

નરંગેશ:—હે માળી ! વીંધો શંકળો પડીને તું મ્હારી કુમળી કળિયોને શ્વા સાડ છેદીને છોડે છે ?

માળી:—ગિડિયન લી બાળપણમાં કેળવણી મેળવી વિદ્યા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં પછાત રહેવા છતાં, જવાનીમાં તેનો અંગ વાળી આપવાને વ્યાકાશ અને પૃથ્વી જેમ તેણે એક કરી નાખી હતી, તેમ ક્ષણે ક્ષણે વિદ્યાનો અને કણે કણે ધનનો સંગ્રહ કરીને પોતાના જાત-બાઇઓનાં કલ્યાણ માટે, દીનો ઇમાન માટે, ધાર્મિક કેળવણીના ફેલાવા માટે, ધાર્મિક પુસ્તકોના પ્રચાર માટે, જે ધણી પૈસે ટકે ખાલી ખુવાર થયો છે તેને માટે.

સોસન લીલી:—હે માળી મ્હારા લીલા તાજાં છોડને આજે તું કેને માટે બગાડે છે ?

માળી:—જે જોન જેકબ એસ્ટરે ૩૨ વર્ષ વેર બસ પૈસો-પૈસો-ને પૈસોજ મેળવવામાં જીંદગીનું અર્થ સુખ દીઠુંજ નહી, જે એસ્ટર સોનાના મહેલનો માલિક થયો, પણ ચાલ ચલકત તો જોની માટીની હતી, તેના વિરોધી બનીને જે ધરાનીએ “ માટીના મહેલનો માલિક રહી, ચાલ ચલકત તો સોનાની રાખી છે ” તેને માટે.

જાઈ ડુલ:—હે માળી ! મ્હારાં ઉગતાં ખીલતાં પુષ્પોને તું આજે કેને માટે લાઇ જાય છે ?

માળી:—કાફીન જેવા કૃપણનો જે શત્રુ છે, જેણે દામ તથા દેરમથી ખેરાતમાં ને ખેરાતમાં દૈાલતનો ખ્યાલ ખોષ દીધો છે, સેન્ટ વોલ્ટરનની પેઠેમ પોતાની પાસે પાંચ પૈસો જે કાંઈ આવે તે ખેરાત કરી દેવાની વીરમાં જે પડ્યો છે, અને પોતાનું કે પોતાનાં બચ્ચાંનું પેઠે ભરવા માટે જ્યારે પૈસા જોઈએ ત્યારે મજૂરી કરવાને જે દોડે છે તેજ વીરલા માટે.

કરેણા-કેવરા-ગલગોટા-ગુલબામ-ગુલલાલા-નાગચાંપું-નરંગેશ-સાગરમોડી-સૂરજ-મૂખી-શમ તુલસી-અને રાણી ગુલામ વિગેરે આગમાંનાં સર્વ પુષ્પો સામટાં પોકારવા લાગ્યાં:—“ હે માળી ! અમો સર્વને તે સખાવતના શાહનું નામ હવે ઝટકહી દે, કે આવો સુંદર હાર તું કેના ગળામાં પરોવવા જાય છે ? ”

માળી:—સંધરી રાખેલું ધન પતથરા જેવું જે સમજે છે, જે શ્રીમંત કહે-વડાવવા કરતાં ક્ષીર કહેવડાવવાને તત્પર છે, જે સ્વધર્મના રક્ષણ સાથે, પોતાના ખુદા અને પેગમ્બર ઉપર જન પ્રાણ કુરબાન કરવાને દહાડો ને રાત જે ખડો ઉમેશોજ છે

એવા મ્હારા મિત્ર

લાઇ દીનશાહ મહેરવાન ધરાનીને

આ મજરો હું અર્પણ કરું છું.



‘Celestial love may be compared to a tree with beautiful branches, leaves, and fruits. The life's love is that tree; the branches, with the leaves, are the affections of goodness and truth, with their perceptions; and the fruits are the delights of the affections, with their thoughts.’

Swedenborg.

શું પરમેશ્વરને પૈસો જોઈએ છે ? ના; તેને ત્યાં મનુષ્ય ખમ્મનો પડેલો છે. તે તો મર્વને આપનારો છે તો લેનારો કેમ હોય ? શું ઇશ્વરને કીર્તિ કે માન જોઈએ છે ? ના; કીર્તિ કે માનને તે માલેક ભૂખ્યો નથી. જોણે સૃષ્ટિ રચના રચી, તેને કીર્તિ માન સૌ આપોઆપ સંપાદન થયેલું જ છે. શું ત્યારે તેને સ્તુતિ, ભક્તિ, અંદગી, ભજન કે નિમાજની કિંવા પ્રેમર કે પ્રાર્થનાની જરૂર છે ? ના; ના; તેને તમારી તારીફની, સ્તુતિની, કે વખાણનીએ જરૂર નથી. તમે ભક્તિ કરો છો તો તો તમને પોતાને લાયક બનાવવા સાફ કરો છો. અંદગી તો તમારાં પાપો અને ગુનાઓના પસ્તાવા કે તોજેશ માટે કરો છો. ભજન ભક્તિ કરીને તો વિશ્વ રચનામાં તે સાહેબે જે કમાલ કરી છે, તેના અદ્ભુત ચમત્કારોથી તમે તમારી તાબુથી બંધાવો છો. ખુદને તમારી પોષણ અંદગીની, ખોટી સ્તુતિની, દિલ વગરની ભક્તિની, પાપી અંતઃકરણની પ્રાર્થનાની, કે વગર ચિત્તની નિમાજની કશીએ જરૂર નથી. ત્યારે પરમેશ્વર શાથી પ્રસન્ન રહે છે ? એનો ઉત્તર એટલો જ છે કે; “ પરમાત્મા માત્ર પ્રેમનો ભૂખ્યો છે. ” મહાત્મા સ્વીડનબોર્ગે ઇશ્વર પ્રેમ વિષે ઘણા ઘણા વિચારો દર્શાવ્યા છે, તેમાંનો અમુક્ય અર્ક તેણે ઉપર જણાવેલા ફકરામાં બરી મેથો છે. પ્રેમ એજ પરમેશ્વર છે, અને પરમેશ્વર એ પ્રેમનીજ મૂર્તિ છે. Love is Heaven and Heaven is love. તે ઇશ્વર પ્રેમના અધિકારી થવાને પ્રથમ તો તમારું વિચારવું, વદવું, કાર્ય કરવું, તમારી માલ મીલકત, અગ્નિ હોકરાં, ધરમાર, દોલત, સર્વસ્વ તમે તે પરવરદેગારનેજ અર્પણ કરતાં શિખો. તમારાં સુખ, દુઃખ, સેવા, ક્રિયા, સૌ સૌ તેને અર્પણ કરી દેવાનો નિસ્વાર્થ તમે શીખો. એવટે તમારો આ દેહ અને તમારો પ્રાણ પણ “ ત્હારાં હશેન અને ત્હારી સેવામા હાજર છે ! ” એવું કહેવા જેટલું સ્વચ્છ, ખરાં દિલનું તમારું ચારિત્ર બનાવો. ત્યાર પછી તમે દિવ્ય દ્રષ્ટિ મેળવશો અને અખંડ શાન્તિના અધિકારી થશો; એટલે પછી “ પ્રેમ સમાધો પરમેશ્વરમાં ” એ સિદ્ધાંતનું તમને આપોઆપ જ્ઞાન થશે. એ જ્ઞાન થયા પછી તમે ઇશ્વરના પ્રેમથી દૂર નથી, ને તમારા પ્રેમથી તે માલિક પણ દૂર નથી. દિવ્ય શાન્તિ અને દિવ્ય આનંદના દેવ દૂનો તો તમારી આગળ ખડા રહેતા જણાશે. તે દેવદૂતોને તમે જોઈ, સાંભળી કે સ્પર્શ કરી ન શકો, તેમની સાથે તમે રહી પણ નહીં શકો, તો માદ રાખજો, કે હજી તમારો સાચો સમજ પ્રભુ-પ્રેમ કાચો હોવાથી દેવના દેવદૂતો માટે તમે પોતેજ તમારાં ધરનાં બારણું એવી રીતે બંધ કરો છો, કે તે દેવદૂતોથી તમારી આગળ આવીજ શકાવું નથી. તમે ગમે એવી ભક્તિ કરો, ગમે એવી પ્રાર્થના કરો. પરંતુ જ્યાં સુધી તમારામાં દુષ્ટ તત્વોની મામલત બરેલી છે ત્યાં સુધી તમે ઇશ્વર ઉપરનો પ્રેમ ખંડિત કરો છો. કવિ હ્યારામખાદનો કાલ છે કે;

રામ નામ ધ્રમ ધામ દૂમ, ક્ષેમ પ્રેમ સિમ સ્યામ;
સોમ ધામ તમ ગ્રામ ઝમ, હોમ કામ બ્રમ દામ.

ખુદાતું કામ એજ ધર્મતું ધામ છે. પ્રભુ તો પ્રેમ અને કલ્યાણના કલ્પવૃક્ષ જેવાજ છે. તુચ્છ બ્રમણના અધિકારના ધામને ચંદ્રના જેવા પ્રકાશથી પ્રકાશિત કરનારા છે. માટે રે જીવડા ! કામ એટલે હવસ કે વિષય વાસના અને કામ એટલે પૈસા ટકા, એ બે વિષે તને જે બ્રમ થયો છે તેને બાળી નાખ, અને પરમેશ્વર ઉપર પ્રેમ બાંધીને ત્હારો જન્મ સફળ કર ! તું જેવો શ્વણી ધ્રુવ છે, ચાહે છે, તેવોજ તું છે ને તેવોજ તું બની શકે છે; તે ક્યારે ? તું ત્હારી જાતને, તું તને પોતાને શુદ્ધ બનાવવાનો પ્રયાસ કરે ત્યારેજ. પ્રભુ ઉપર તું શુદ્ધ પ્રેમ રાખતાં શિખીશ ત્યારેજ શાંતિના માર્ગે તું દાખલ થઇશ. જે તું ત્હારી જાતને શુદ્ધ બનાવી નહીં શકે તો ઇશ્વર માથુક ત્હારી સુંદરતા કલુષ રાખશેજ નહીં, અને તું દુઃખો અને વિપત્તિમાંજ ઝૂંચી કરીશ. આ ખાફી જગતમાં પણ તમે હાડ માંસની બનેલી પુતળી ઉપર અખંડ પ્રેમ રાખતાં શિખો તો તમારી સખળ ધ્રુવ ગમે ત્યાંથી ગમે તેમ કરીને પણ તમારા સમક્ષ તે પુતળીને પાતાળમાંથી પણ ખડી કરી શકશે, તો પછી અંતરાત્માતું તો પૂછવુંજ શું ?

રાજ એડલજાઇતને પેટે આર્જેન્ટાઇન નામે પુત્રી હતી. રાજ ભરવા પડ્યો ત્યારે છોડીને હાથ આદેશના હાથમાં આપી મૃત્યુ પામ્યો. આદેશ રાજની ધાનત બગડવાથી તેણીની તમામ માલ મીલકત પચાવી બેસવાના હેતુથી આર્જેન્ટાઇનને એક અંધારા ગારમાં પૂરી રાખી. કેન્ટક રાજના ઢીકરા કયુરેનનો પ્રેમ આર્જેન્ટાઇનમાં દ્રઢ ચોંટ્યો હતો. આથી કરીને આદેશ રાજના બાવરચીખાનામાં બાવરચીના વેષે તે નોકરી રહ્યો. જુઓ; કુદ્રત શું કરે છે ! આદેશના મનમાં પણ દુષ્ટ વિચાર આવ્યો કે, એજ બાવરચી સાથે આર્જેન્ટાઇનને પરણાવી દઉં તો પીડા પતે. પરણવા પહેલાં આર્જેન્ટાઇન કેદખાનેથી નાસી જવા પામી. નિરાશ ન થતાં પેલા પ્રેમી આશકે બાવરચીની નોકરી છોડીને ભરવાડનો ધંધો માંડ્યો; કે તે સ્થિતિમાં પણ પોતાની પ્યારી કેમ પ્રાપ્ત થાય છે તેની કસોટી કરે ! હવે તેનો પ્રેમ પોતાની પડોશમાં રહેતી એક ભરવાડજી ઉપર સંજોડ થયો; કાંકે તે છોડીની મુદ્રા આપાદ પોતાની માથુકના જેવીજ આબેહુબ જણાઇ. અંતે આ બંને ગામડાંમાં પરણ્યાં, પણ બંને અજાણ છે. હવે પહેલીજ રાતે બંનેજણા જેવાં સુતાં, એટલે જોડે જોડે—“હાય ! ક્યાંની આર્જેન્ટાઇન ક્યાં આવો પડી !” ત્યારે ઘણી બોલ્યો—“જે કયુરેનના જે દિલમાં સદાની વસેલી હતી તેજ દિલમાં તું આવી પડી છે !” પ્રેમ ચમત્કારિક છે. પ્રેમ છૂટો પડતોજ નથી. શ્રી કૃષ્ણને એક ગોપીએ મેહણું માર્યું હતું કે, “હે લાલ ! તમે બધેથી નાસી જાવ છો, પરંતુ મ્હારી આગળથી તો તમારાથી નાસી જવાશેજ નહીં; કેમકે મ્હારા હૃદય સમીપ આપને તો બાંધીજ રાખેલા છે, તો ત્યાંથી તમે કેમ નાશી જશો ?”

“પ્રિતમ પતિયાં તમ લિખું, જળ તુમ હો બીદેશ;

હરાં કે પરતવ દેહદ મેહેરો માહરા ઓ યમ !”

હે પ્રિતમ ! પત્ર તો ત્યારેજ લખું કેની, કે જ્યારે તમે પરદેશમાં વસતા હો ! મગર તમે તો મ્હારા તનમાં, મનમાં, ને નયનમાં વાસોજ કરી રહ્યા છો, તો પછી મ્હારા પ્રેમનો સદેશો હું મોકલુંજ ક્યાં ? દશતુરોએ એક દિવસે બાદશાહ સિકંદરને પૂછ્યું કે, “તું ત્હારા બાપ કરતાં પણ ત્હારા કિસ્તાનો દરજ્જે શા માટે મોટો ગણે છે, અને શા સાફ પિતાજી કરતાં ગુસ્સે

વિશેષ માન આપે છે ? ” ત્યારે બાદશાહે ઉત્તર દીધો : “ બાપ જે છે તે તો નાશ પામનારી જીંદગીનું મૂળ છે. તેણે તો આ અસાર સંસારનો પ્રેમ શિખાડ્યો; પરંતુ મહારા ઉસ્તાદ તો જ્ઞાનેદાન સૂધીના જીવનનું મૂળ છે, જેણે મહને અલ્લાતાલા વિષેનો પ્રેમ શિખાડ્યો. બાપ તો મહને માત્ર આસમાન ઉપરથી જમીન ઉપર નીચે લાવ્યો, અને મહારો ગુરૂ અમરસ્તુ (એરીસ્ટોટલ) તો મહને પાક પરવરદેગારના પ્રેમમાં જમીન ઉપરથી એક ઉંચે આકાશ ઉપર લઇ ગયો, ને મહને સ્વર્ગનો માર્ગ બતાવ્યો ! ” અર્થાત, જે જે બલિદારી છે તે તે પ્રેમનીજ છે. જડ વસ્તુ પણ એક બીજાના પ્રેમથી જોડાયેલી છે. પ્રેમ જો ના હોય તો આ સૃષ્ટિજ ઉભી ના રહે. પ્રેમ એજ આકર્ષણ છે. આકાશ, વગર શાંભલાએ ઉભું છે, તે પ્રેમથીજ. મા-બાપ પોતાનાં જણેલાં અન્યથા બાળકોની સેવા ચાકરી કરે છે તે પણ શુદ્ધ પ્રેમથીજ તેઓ આકર્ષાયાં છે. આ બધા દેખાતા સંસારમાં આપણી જવાનીના વખતે સર્વથી ઉચ્ચ પ્રેમ સ્ત્રી ઉપર વિશેષ આકર્ષાય છે, પરંતુ છેવટે તો “ પ્રેમ સમાધો પરમેશ્વરમાં ! ” એમ જણાયા શિવાય રહેતુંજ નથી.

હરિન હરિન ચરન આકા, ચિત્ત ચરન આગાર;

વાકો ફલ સંસાર હે, વાકો ફલ સંસાર !

(દ્યો)

હરણના પગના જેવા આકારની સ્ત્રીની જે શુદ્ધિ તેમાંજ સૌનું ચિત્ત સદા લાગી રહેલું છે, પરંતુ હરિનાં ચરણ રૂપી જે દર છે તેમાં લોકોનું ચિત્ત ચોંટતુંજ નથી. હે બાપડો ! ગમે એવું બળ વાપરીને હરિનાં ચરણ રૂપ દરમાંજ તમારું ચિત્ત રાખો, નહીં તો પહેલી વાતમાંજ તમે જેટલા ચક્રચુર ને ચક્રભ્રમ રહેશો, તેટલા બધા જન્મ મરણના ફેરામાં આવન જવન કરી કરીને સંસારથી દુઃખી દુઃખી થઇ થઇને વારંવાર દુઃખી ને દુઃખીજ રહેશો. બીજી વાત જે કહી તેમાં જો મન્યા મંડયા રહેશો તો તેટલાંજ સુખ અને શાંતિમાં તમે સદાકાળ સૂધી રહી શકશો; એ અનુભવનીજ વાત તમને કહી છે. સ્ત્રી તો પ્યારની વાવ છે. આ ભવસાગરની પાળ છે. એ પાળ ઉપર ઉભા રહીને પુરૂષ રૂપી મન્યો તેણીની નાખેલી જાળમાં પ્રેમથી બંધાઇને જીવતાં જીવત સપડાઇ જાય છે. સ્ત્રીના આકર્ષણમાં તણાયા જઇને તેની મોહમાયાની મોહિનીમાં મોહિત થઇ એવા તો જીકડાઇ જાય છે, કે તેમાંથી કેમે કરતાં પણ છુટાતું નથી. કબીરજીનું આ વચન છે કે;

નારી મદન તલાવડી, ભવસાગરઠી પાલ;

નર મન્યાકે કારણે, જીવત હે માંડી જલ.

પ્રેમ એ ઠેકાણું સંજોડ હોય. સ્ત્રીનો કે પરમેશ્વરનો. એક પ્રેમ નર્કના ખાડામાં ને બીજો પ્રેમ સ્વર્ગના વાડામાં પુરૂષને ધસડી લઇ જાય છે. એ બન્ને પ્રેમ વિષે જાત માહિતીનો ખરો અનુભવ કોઇથી પણ બીજાને કહી શકાતોજ નથી. કડવું મન કરીને, પહાડ તૂટી પડે એવાં દુઃખે દુઃખે બેજાર થવાથી, કાછડી છુટા ધણા વીરલાઓ સ્ત્રીના ઉંડા ખડકામાંથી એકદમ બહાર પડીને જ્યારે પોતાનો પ્રેમ પેલી મહા માયુક જોડે જોડે છે, ત્યારેજ પ્રેમ શું છે તેનું તેમને જ્ઞાન થાય છે. દુઃખ જેવા મહાન શિક્ષા ગુરૂની ખરી બલિદારી એજ છે, કે ખરડાયેલા અલીય ખડકામાંથી મનુષ્યને તે બહાર કાઢીને પરમેશ્વર પ્યારા ઉપરનો પ્રેમ સંજોડ કરાવે છે.

“ દુઃખ કે સુખ સ્નેહમે, મિદુન દેહ જુગાપ;

જો દુઃખ તો સળ કરત કયોં, કયોં સુખ તો પરિતાપ ? ”

હે પંડિતજી ! હું તમને પૂછું છું તેનો જવાબ આપો, કે પ્રેમમાં સુખ છે કે દુઃખ ? જો દુઃખ કહેશો તો સર્વ કાંઈ પ્રેમ કાં કરે છે ? પ્રેમમાં જો સુખ છે એમ કહો, તો તે પ્રેમ કરનારને પરિતાપ કાં થાય છે ? અર્થાત, પ્રેમમાં શું રહ્યું છે તે કાંઈએ કહી શકાતું જ નથી. એમાં તો સુખ ને દુઃખ બંને છે. ત્યારે પંડિતજી કહે છે કે;

“ બિખર્ષિ બિખ બચ્છન કરત, બહુત બીગારત સુખ;
પેં મન હેં રૂચ ત્યોં સમુજિ, રતિ દુઃખમેં હુ સુખ.
રતિ દુઃખમેં સુખ સમુજ મન, પેં કહી શકે ન બાક;
કટુતાષમેં બિષ્ણતા, જૈસિ કરેલાં સાક. ”

અરીષ્ટીઓ કે દારૂડિયો અદિષ્ટુ ખાતાં કે દારૂ પીતાં તો પોતાનું મોઢું ઘણું બગાડીને કડવું ઝેર જેવું કરે છે, ને ઉકાંઠા ખાય છે, પણ મનમાં તો ઉલાલા ગમે છે. તેમજ પ્રેમના દુઃખમાં પણ સુખ સમાયું છે એમ સમજી લેવું. રતિ જે પ્રીતિ તેની જે પીડા, તે પીડામાંજ સુખ છે. તેની સમજણ એકલાં મનનેજ પડે છે, પણ વાણીથી તે કાંઈને કહી શકાતીજ નથી. જેમ કારેલાંના શાકની કડવાસમાં જે મિઠાસ છે, તેના સ્વાદનું વર્ણન કાંઈને સમજાવી શકાતું નથી, તેમ સ્ત્રી ઉપરના પ્રેમ કે પરવરદેગાર ઉપરના પ્રેમના સ્વાદની લેઝત બીજાંને સમજાવી શકાતીજ નથી. દરેક મનુષ્યને પોતાનો એક ખાસ ચડસ કે છંદ છે તેજ પ્રેમ છે. કાંઈને કાર્તિનો પ્રેમ, કાંઈને દેશનો પ્રેમ, કાંઈને છોકરાં બચ્ચાંનો પ્રેમ, કાંઈને વતનનો પ્રેમ, કાંઈને જીગારનો પ્રેમ, કાંઈને સ્ત્રીનો પ્રેમ, આ પ્રેમ માટેજ તે જીવે છે. તે પ્રેમ તેની પાસેથી લાઇ લે તો તેની તમે જગતજી છિનવી લો છો. પ્રાણ કરતાં વધારો પ્રેમ છે. એ બધા પ્રેમ નાશવંત છે. અલ્પસંસ્કર પ્રગણના લોકોમાંથી આચર્ણાંડના કિનારાને પહેલ વહેશે હાથ કાણ અડકાવશે, એ વાતનો પ્રશ્ન નિકળતાં, જે વહાણ પહેલ વહેલું ઉપડ્યું તે ઉપરના માણસોમાં વતન ઉપરના પ્રેમની પરિક્ષા ચાલી. એા નેઈલ નામનો સાહસિક નર બોલ્યો:—“ મહારા જેવડો એ બૂમિ વિષેનો સખળ પ્રેમ કાંઈનો પણ ના હોય. મહારાજ હાથ એ મહારી પ્યારી બૂમિને પહેશે લગાડું તોજ ખરો ! ” તેના આ પ્રેમની કસોટી કરવા સાફ જોવો આચર્ણાંડનો કિનારો નજીક આવ્યો, કે ઘણા દાવેદારો વહાણના આગલા ભાગ તરફ ધસી ગયા, ને એા નેઈલ તો છેક પાછળ પડી ગયો. પોતાના પ્રેમની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા સાફ આ પ્રેમી પુરૂષે એકદમ પોતાનો એક હાથ કાપી નાંખી બીજે હાથે પેલો કાપેલો હાથ કિનારા ઉપર ફેંકી દીધો ! આજે પણ અલ્પસંસ્કર પ્રગણના લોકો આવા અખંડ પ્રેમના ચિન્હ તરીકે “ ઉપાડો રાતો હાથ ” પોતાની નિશાન લેખે વાપરે છે. પ્રેમનું ખરું રહસ્ય આ છે. આ પ્રેમ જો પરમેશ્વર ઉપર ચિટકી બેસે છે તો માણસ પોતાના પ્રાણની પણ તમા કે તથા રાખતો નથી. પરંતુ ભવિષ્યમાં યનાઈ ભવ્ય કે અભવ્ય જેને જેવું હોય તેને તેવું પ્રથમથીજ નિમિત્ત સૂચન થાય છે. હદ બહાર સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ રાખનારા યુવકો અતે ને આખરે પરમેશ્વર પ્રેમી થઈ ગયાના પણ સંકેતો દાખલા છે. પરંતુ કપીરજી કહે છે તેમ એવા વીરલા બહુ થોડાજ હોય છે.

“ હાટ હાટ હિરા નહીં, કંચનકા નહીં પહાર;

સિંહનકા ટોલા નહીં, સંત મિરલા સંસાર. ”

બળરે બળર કાંધ હીરાના ઢગલા વેચાતા નથી, અને સોનાના કાંધ પહાડો હોતા નથી. વળી જેમ બીજાં જનાવરો ટોળે ટોળાં થઇને ફરે છે, તેમ સિંહનાં કાંધ ટોળે ટોળાં હોતાં નથી. તેમજ હથેરના પ્રેમમાં ચક્રચૂર થએલા, કે પ્રભુ ઉપરજ મરી રહેલા કાંધ આ સંસારમાં ઉભાઇ જતા નથી. પશ્ચિમ દેશોમાં એક કેહતી ચાલે છે કે; “ સાધની એક ને ઝુંડ અનેક. ” મેરથોનની મહાન લડાઇ પૂરી થવા પછી ઇરાની લોકોને વહાણો બરીને નાસી જતાં જોઇને એથીલોસના કવિ સાધની ગીરોસને એવું તો ઝુનુન છુટ્યું, કે હંકારી જતાં વહાણોને અટકાવવા સારૂ દરિયામાં નંખાવી દઇને નાસી જતાં એક વહાણને પોતાના જમણા હાથે પકડ્યું. ઇરાની સરદારે તે હાથ તુર્તજ કાપી નાખ્યો, એટલે સાધની ગીરોસે ડાબા હાથે વહાણને પાછું પકડ્યું ! સરદારે ડાબો હાથ પણ છાંટી નાખ્યો; ત્યારે પેલા બહાદુર નરે પોતાના ઢાંતો વડે પેલાં વહાણને પકડ્યું. એટલે સરદારે છેવટે તેવું ડોકું ઉડાવી દીધું. પ્રેમની આ વ્યાખ્યા છે. પ્રેમનો અભ્યાસ તો પરમેશ્વરનો પાડવો એજ સલામત પ્રેમ છે. જેમ શેળડીનું બીજ ગયું હોય છે ત્યારે કાસને વાવીને સીંચે છે, અને એમ ફરી ફરીને વાવતાં સીંચતાં બારમે વરસે પેલો કાસ તો રસ વગરનો થઇ જાય છે, તો પણ તેની મિઠી શેરડી જેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ જ કોઇ રસ વગરનો પદાર્થ લાગતો હોય તે પણ પ્રેમના અભ્યાસથી રસવાળો થઇ જાય છે. માટે હે બાપ્તઓ ! જવાનીમાં તમે મને એવા કાછડી છુટા હો તોપણ એકવાર પ્રભુના પ્રેમમાં મસ્ત થવાનો અભ્યાસ પાડો, પછી તમને જરૂર જણાશે કે, “ પ્રેમ સમાધો પરમેશમાં ! ”

“ જહાંમે’ બસ લુદે જુદગાની, હર એકકો આલમ શમાયકા હય;
જવાનીમે’ હોતી હય વહેા મસ્તી, કે જેસા નિશા શરાબકા હય.—જહાંમે’.
જહાં હુવા હુસ્ન જુલવગર હય, તો હસ્કને આકે દીધ ખખર હય;
નહી રહે શાયને હર નજર હય, કે જુલવા સાહેબ નકામકા હય.—જહાંમે’.
હમેશાં હોતી અગર જવાની, તો ચાહતે અએસે જવેદાંની;
મગર જહશી હય આખીર આની, કરીમ વકત ઇનકેલામકા હય.—જહાંમે’.



બંદો અને બંદગી.

સબક ૧ લો.

“ હું નહીં માનતો ! ”

“ No creature can be a satisfactory and permanent substitute for God; but God can be more than a satisfactory and permanent substitute for every creature. ”

Dr. Davies.

વિરાડ અને નસર બે ભાઈઓ હતા. વિરાડ એક ખુદાની હસ્તી માનનારો અને યકીનદારીથી તે કીસ્તારની બંદગી કરનારો ભક્ત હતો. જ્યારે નસર કુદ્રતને બેકે માનતો પરંતુ ખુદા જેવી કોઈ ખાસ હસ્તીને માનતો ન હોવાથી ખુદાની બંદગીને નકામી સમજતો. એક પ્રસંગે વિરાડે વાત છેડી. ભાઈ! જેવી જેની શ્રદ્ધા તેવુંજ તેને દેખાય સાંભળ ભાઈ. પરમેશ્વરનો એક ચુસ્ત ભક્ત હતો, તે રામ સીતા-લક્ષ્મણ અને હનુમાનની મૂર્તિઓ સોનાની બનાવીને, દરરોજ તે સઘળી મૂર્તિઓને સામે રાખીને હર હમેશ ભજન કીર્તન કરતો હતો. રામનું નામ લેતાંજ હર્ષના આનંદથી ઉછળતો. સીતા શબ્દ ઉચ્ચારતાં તેની આંખોમાં આંસુઓ ભરાઈ આવતાં, જેથી પોતાનો સઘળો ભક્તિભાવ તેમના પ્રત્યે ખાલી કરી દેતો. જમાનાનો કાળચંદ્ર બેકાથી તે ખાપડો એકવાર એટલો તો નિર્ધન ને નિરાધાર થઈ ગયો, કે અન્નને અને ઢાંતને પણ વેર પડવા લાગ્યું. કેટલાક દહાડા તો ભૂખે કાઢ્યા. ભૂખે ભૂખે તે એટલો તો નબળો પડી ગયો, કે છેવટે તો સીતા ને રામ શબ્દો પણ મહા મહેનતે તે ઉચ્ચારી શકતો. અંતે એક ચોકસીની દુકાને જઈ ચારેવ મૂર્તિઓ તોલાવી ને સોનાની કિંમત માગી. ચોકસી કહે; “ રામની મૂર્તિના ૧૦૦ રૂપિયા, સીતાની મૂર્તિના ૨૦૦, અને લક્ષ્મણની મૂર્તિના ૩૦૦ રૂપિયા મળશે; પરંતુ હનુમાનની મૂર્તિના તો તમને ૧૦૦૦ રૂપિયા આપીશ. ” આ કિંમત સાંભળી પેલો ભક્ત તાબુબ થઈને બોલવા લાગ્યો:—“ હે ચોકસી! આ તું શું બકે છે? હનુમાન મોટો કે રામચંદ્રજી મોટા? હનુમાન તો રામજીનો દાસ, રામચંદ્રજીનો સેવક, અને માલિક તો રામચંદ્રજી છે, તે છતાં તું દાસના દસગણા રૂપિયા આપતો કહે

છે, અને જે માલિક પોતે શ્રી રામ તેની કિંમત ઘટાડી નાંખીને તું છેક સોજ રૂપરડી આપવા કહે છે, તો તું કાંઈ ગાંડો છે કે કેમ ? ” ત્યારે ચોકસી કહેવા લાગ્યો:—“ હે લોળા ! હે ધર્મ-લોળા ! ચોકસી તો હાલ સોનાનુંજ વજન જૂએ છે. સોનું કેટલા ભાર છે ને તેની કિંમત શું થાય, એજ મ્હારે તો જોવાનું છે, રામ-ચંદ્રજી ભલેને મોટા હોય, પરંતુ રામ શું કે સીતા શું, લક્ષ્મણ શું કે હનુમાન શું, એ સૌ માત્ર સોનાનાજ બનેલા છે ! પરમાત્મા સર્વમાં સરખો છે. સોનાની માફક તે તો એકજ રૂપ અને એકજ રંગે રંગાયેલો છે. સોનું મૂકીને ખીજ કોઈ ધાતુ રામજી કે હનુમાનજીમાં મ્હને તો અહિં કાંઈ દેખાતીજ નથી, માત્ર નામ જુદાં છે ! એ તો દેવ મળતા પથ્થર પુખ્ત છે. ”

નસર:—એ ઉપરથી તો ખુદ્દુ જણાય છે ભાઈ, કે ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખી બેઠેલો તો બુખે મરે છે ને ધકેલા ખાય છે ! ત્હારી વાત હું નહીં માનતો.

વિરાડ:—પણ યાદ રાખજે કે, અત્તે તો તેજ ભકત તરી જશે, ને પેલો પેસાનો લાલચુ ચોકસી તો રૂબશેજ. માટે

બિપત ભલી હરી નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ;

રામ બિના કિસ કામડી, માયા સંપત સુખ !

ભાઈ, ખુદાનું નામ જપીને તેના ઉપરજ બેસનારાને તો દુઃખો ને કષ્ટો વેઠવાંજ પડવાના. તો પણ આવી વિપત્તિ વિપત્તિ તેની ભક્તિ કરવાથી ભોગવવી એજ સાડું છે; કેમજે ખુદાતાલા વગરનાં આ નાથ પામનારાં સુખો અને સંપત્તિઓ કશાં કામનાં નથી. ભાઈ ! આપણાં પવિત્ર અવસ્થાનાં ભણતરમાં એટલાજ માટે કહ્યું છે કે; ‘ખુદાપરસ્ત, સદ્ગુણી, તથા નીતિધર્મ’ પાળનાર આદમીના સુચ પછી તે બંદગીખોર બંદાના રૂવાનને બેઠેસ્ત મેળવવાની ઉમ્મેદમાંજ ઘણું આનંદ રહેલો હોય છે.

“ ઉશ્તવૈતીમ ગાથામ સાવયો ઉશ્તતાતેમ નિમ્નઓગ્નો, ઉશ્તા અહ્માઈ યહ્માઈ ઉશ્તા કહ્માઈચિત વસે-ક્ષયાંસ મઝદાઓ હાયાત અહુરો. ”

જે બંદગીખોર બંદાનું રૂવાન હલકું ને પવિત્ર થએલું હોય છે, તે પોતાને સાડું અનંત સુખ સંપત્તિ માંગતું માંગતું ઉસ્તવદ ગાથા આપમેળે ગાઈને બોલે છે કે; “ સુખાકારી અને સંપજ સંપત્તિ તેનેજ હોજો, જેનાથી ખીજાંઓને દુઃખો નહીં પહોંચતાં સુખોજ પહોંચે છે. ” તે રૂવાન કહે છે કે; “ ત્હારી મરજી માફક સર્વ કાર્ય કરનારા, અને ત્હારી ઇચ્છા પ્રમાણે ખુદાવંદી ચક્રાવનારા અય અહુરા ! ત્હારા ઉપરજ બેઠેલા પરોપકારી ભકતોનેજ તું સુખાકારી આપતો રહેજે ! ” હે ભાઈ ! જ્ઞાન તો એવો અહંકાર કરાવે છે કે:—“ મેં બધુંજ જાણી લીધું. ” જ્યારે ખુદાઈ કહાપણુ એવું ગરીબડું અને વગર અભિમાનવાળું છે, કે તે “ બંદગીને

જાણે છે, બીજી કાંઈ વધારે જાણતું નથી.” અને બંદગી સિવાય તે બીજી કશું સમજતું જ ન હોવાથી જેમ ડાહ્યા શુદ્ધો કહે તેમજ વર્તે છે, ને ખુદા તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ બેહેશતનો અધિકારી પોતાના તે ગરીબ બંદાનેજ કરે છે. મહાન ક્વિલમુદ્રા થેલીસ, એનેક્ષીમેન્ડર, એનેક્ષીમેનીસ, હેરાક્લિટસ, અને એનેક્ષાગોરસ એ પાંચે જણ ખુદાના સૃષ્ટિ રચનાની બનાવટમાં અકેથી જૂદા પડ્યા હતા, પરંતુ જઈ જઈને દરેક વસ્તુનો અંત અને આખેરી તો તેમણે એક યા બીજાં ખુદાઈ તત્વોમાંજ લાવી મૂક્યાં હતાં. તે બધાએ પૂરવાર તો એટલુંજ કરવા માગ્યું કે; જે જે કંઈ પેદા થયું છે તે ને સર્વ એકજ દૈવતમાંથી ઉત્પન્ન થએલું છે. થેલીસે કહ્યું; “પાણીથી સર્વ ઉત્પન્ન થયું.” એનેક્ષીમેનીસે કહ્યું:—“હવા અથવા ગેસમાંથી બધું પેદા થયું.” એનેક્ષાગોરસે કહ્યું:—“નહીં, નહીં; માત્ર અણુઓ અને પરમાણુઓમાંથી.” હેરાક્લિટસે કહ્યું:—“અગ્નિ અથવા ગરમી અને ઉષ્ણતામાંથી.” ત્યારે છેવટે એનેક્ષીમેન્ડરે કહ્યું:—“તમે બધાજ ભૂલો છો; દરેક વસ્તુનાં તત્ત્વો એકલા એકજ અવિનાશી પરમેશ્વરમાંથીજ સરભયલાં છે.” ખુદા ઉપરજ યકીનદારી રાખનારાં ઓલીફન્ટ અને ઓલીવર વંશવાળાઓનું એજ પોણું છે કે; “અમે તો ધર્મશાસ્ત્ર એટલે કરરનામા પ્રમાણે ચાલવાથીજ લાભ, જશ, અને જય મેળવ્યે છિયે.” માટે હે ભાઈ ! તું પણ હવેથી તે માલિકની બંદગી કર, અને તેણે આપેલી ન્યામતો માટે તેનો ઉપકાર માનવા સારૂ થોડું કાંઈક ભણી લે !

નસર:—“શું ત્યારે અહુરમઝદને ખાકી ઇનસાનના ઉપકારની જરૂર છે ? ઉપકાર માનવો-એનો અર્થ એટલોજ થાય, કે કોઈએ આપણા ઉપર એહશાન કર્યું” હોય તો તેનો બદલો વાળવો. એક ઇનશાન મહાન ખુદાને બદલો તે શી રીતે વાળી શકે ? ઉપકાર પાછો વાળવા થકી બંદગી કરવી એ હું નહીં માનતો. મહને તો અહુરમઝદનો ડર લાગતો નથી, પરંતુ કુદ્રતી સંજોગો વારંવાર ચિત્ર વિચિત્ર બેઘને તે સંજોગી બનાવોનોજ ડર લાગે છે.”

વિરાડ:—હા, ભાઈ હા. મન ગમતી કલ્પનાઓના તો કોથારો ને કોથારો માણસમાં ભરી મૂકેલા છે. વળી સંતોષનાં ભાનનાં ભંડારો પણ મનુષ્યમાં ભરી રાખેલા છે. વિચિત્ર પ્રકારના ઇતિહાસિક દાખલાઓ, તથા સુખ દુઃખના બનાવો આપણામાં ભરપૂર ભરેલા છે; એ બધા ભંડારોમાં ચોરી કરવાને સારૂ ચિંતા, કાળજી, કે ફીકર કદી પણ પેશી શકે એમ નથી; તોપણ ખુશનુમા ખ્યાલોના ભંડારોના દર-વાળ આપણુ આઢગીઓજ રજ કલાક બંધ રાખ્યે છિયે, અને તેથીજ આપણને કુદ્રતી બનાવોનો ભય ને ડર લાગે છે. કર્મવાદી કર્મને કૂટયા કરશે. સત્યવાદી સત્યને રડયા કરશે, પરંતુ એક-ઇશ્વરવાદીને તો એકલા એક ઇશ્વરનોજ ડર હોય છે. ખુદાનો ડરજ મનુષ્ય માત્રના જીવને સ્વસ્થ રાખી શકે છે. સાંભળો ભાઈ, એક

મકતબખાનાના ઓટલા ઉપર ચાર સંત પુરૂષો ભેગા મળ્યા હતા. એક અશો ભક્ત ભક્તિ કરતો ખરો, પરંતુ “સત્યાત્ નાસ્તિ પરોધર્મ”=એટલે કે; સત્ય સિવાય બીજો કોઈ ધર્મ ઉંચો નથી, એ સિદ્ધાંતને માનનારો હતો. બીજો નેકમર્દ ખુદાની બંદગી હરદમ કરતો ખરો, પરંતુ “અહિંસા નાસ્તિ પરો ધર્મ”=એટલે જીવ બચાવવા જેવો બીજો શ્રેષ્ઠ ધર્મજ નથી, એમ માનનારો હોવાથી, સત્યને શ્રેષ્ઠ માનનારો તેની વિરુદ્ધ જઈને કહેવા લાગ્યો કે; “સાતસો રૂપિઓનાં ખોટી રીતે પણ ગળાં કપાતાં હોય તોય સત્યનુંજ પાલણુ કરવું.” ત્રીજો ભલો પુરૂષ કર્મવાદી હોવાથી, ઉપલા બન્નેવના સિદ્ધાંતો માનતો હોવાથી, બસ જે થાય છે તે કર્મ પ્રમાણેજ થાય છે, બંદગી કરનારો આસ્તિક શું, કે બંદગી નહીં કરનારો નાસ્તિક શું, બધાં પોતાનાં કર્મનેજ આધીન છે, એમ માનતો. ચોથો અશો આબેદ જે એક જરથોસ્તિ હતો તે ખુદાઈ બંદગીમાં ઉસ્તવાર રહી એકજ ખુદાને માનનારો હોવાથી બસ એટલુંજ મંત્ર કહેવા લાગ્યો કે; “હુશ્વોતેમાઈ ખાત ક્ષત્રેમ”=પર્યોત્તમ પાદશાહોના પાદશાહ પરમેશ્વરનેજ તેની પાદશાહી આમીન હોજો!” વસસ્ય તૂ અદુરમઝઃ ઉશાય, ક્ષએષ હવનામ દામનામ=કે પરમાત્મા! ત્હારી ઉત્પન્ન કરેલી તમામ સૃષ્ટિ ઉપર તું ત્હારીજ ઈચ્છા પ્રમાણે સુખે રાજ્ય કરતો રહે! અમે તો બસ ત્હારાં દર્શનનાંજ ભૂખ્યાં છિયે. ત્હારી નજીક આવવાનીજ બસ અમે તો તલબ કર્યે છિયે. હે માલિક! અમે તો ત્હારી કાયમની દોસ્તી શોધ્યે છિયે. ત્હારી ખુદાવંદી તનેજ મુબારક હોજો! એવીજ અમે તો બંદગી કર્યે છિયે. “દરેસામ થા, પઈરિ થા જમ્યામ, હમેમ થા હુખમ!” આ તકરાર દરમ્યાન એક ગાય કસાઈના હાથમાંથી છટકીને નાસી જતી ચારેવે દીડી. થોડીવારે હાથમાં છુરી લઈને ગાયની પાછળ દોડતો દોડતો આવીને કસાઈ પૂછવા લાગ્યો:-“હે ખુદાના બંદાઓ! ત્હારી ગાયને આણીગમથી નાસતાં તમે દીડી છે? તે કઈ બાજુએ ગઈ?” પેલા જીવ હંત્યા નહીં કરવાવાળાએ અસત્ય કહ્યું કે:- “મેં તો ગાયને દીડી નથી.” ત્યારે સત્યવાદી બંદો બોલી ઉઠ્યો કે; “હા, ગાયને મેં દીડી છે. તેણી ઉત્તર દિશાએ ગઈ!” ખાતકીએ પૂકે દોડી જઈ ગાયને પકડીને જાણે કીધી. આ બનાવ બનવાથી બધા બંદગીખોર બંદાઓમાં પ્રશ્ન ઉભો થયો કે, “આ નકાઈ કર્મ કરવામાં આગળ રહીને કોણે પાપનું કામ કરેલું કહેવાય?” પહેલા બેક તો પોતપોતાનું સિદ્ધાંત વાજબી મનાવવા લાગ્યા; પરંતુ કર્મવાદી કહે; “બેલ સતોએ એક દૃષ્ટિથી વાજબી કયું, ને બીજી દૃષ્ટિથી બેઉએ ગેરવાજબી કયું. એટલે છેવટે અશો આબેદ બોલી ઉઠ્યો:-“ક્ષત્રેમ્યા અદુરાઈ આ યિમ દ્રેશુખ્યો દદત વાર્તારેમ !=જે કેઈ શખ્સ ગરીમ લાચાર દુઃખમાં આવી પડેલાં પ્રાણીની પાશબાની કરનારો, અને સધિયારો આપી પોષણ કરનારો હોય છે, તેજ પરવરદેવારની તમામ કુદ્રતની ખુદાવંદી તથા પાદશાહી સ્વીકારનારો કહેવાય.

માટે હે નસર ! તું પણ ખુદાની મજલગ મોટી કરામતનો વિચાર કરીને તેની ભક્તિનેજ શ્રેષ્ઠ સમજ. તેની સ્તુતિ કર. તેનીજ તારીફમાં બંદગી કરનારો થા ! સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓ, રૂતુઓ, રાતો ને દિવસો, સહવારો અને સાંજો, એ સર્વ પોત-પોતાનાં કામો વખતસર કર્યાંજ બન્ય; દુન્યાને ૧૦૦૦ કે દસ હજાર વરસે દેખાતા તારાઓ કે હોઠ હજાર વરસને અંતરે જણાતા ધૂમકેતુઓ, વખતસરજ, એક મિનિટ પણ ઓછી વત્તી નહીં એવી રીતે પોતાને સ્થળે ફરતા મૂકાયા છે; પાંચ અમજ માઇલની સૃષ્ટિનું ચક્ર લેનારા સેતારાઓ પણ મુંબઈમાં જે પળે એકવાર આવેલા, તે તેજ ઘડી પળે પાછા ને પાછા મુંબઈમાંજ દેખાય છે; એવી કારીગિરી કરનારા કિરતારની કારસાઝીથી છદ્ધ મદ્ધ થઇને “ આહા ! આહા ! ” ના જે દમ ખેંચવા તે બંદગીજ છે, અને તેવા તાજુખીના પોકારો રૂપી સ્તુતિ પણ શું તું નહીં કરે ભાઈ ?

“ ભાઈ વિરાઈ ! ” નસર કહેવા લાગ્યો :—“ ત્યારે શું આવી કેાઈ મહાન શક્તિને, આવા કેાઈ મહાન કારીગરને પોતાની તારીફ કરાવવી, સ્તુતિ કરાવવી, કે વખાણ અને ખુશામદ પોકારાવવી પસંદ છે શું ? માનવીની સ્તુતિથી તેને શું લાભ થનાર છે ? હું નહીં માનતો. ખુદા ઉપર પ્રીતિ થયેલા એક ભક્ત બંદાને મેં એવું ગાતાં સાંભળ્યો છે કે :—

અજમ હયરાન હઉં ભગવાન ! તુમ્હે કયું કર રિઝવું મયેં ?

કોઇ વસ્તુ નહીં અયસી, જસે સેવામેં લાઉં મયેં.

કરેં કીસ તરફ આબ્દાન ? કે તુમ મોન્નુદ હો હર જા;

નિરાદર હય ખુદાનેકા, અગર ઘંટી બજાઉં મયેં.

તુમ્હી હો મુરતીમેં બી, તુમ્હી વ્યાપક હો ફૂલોમેં;

બલા ભગવાન પર ભગવાન, તુમ્હે કયું કર ચઢાઉં મયેં ?

લગાના ભોગ કુચ્છ તુમકો, યે એક અપમાન કરના હય;

હે ભગવાન ! હું અબયબ થઇને હેરાન થઈ પડ્યો છું, કે હું ત્હારો ખાકી બંદો તને શી રીતે રિઝાવી શકું ?

કેમકે ત્હારી સેવામાં હાજર કરવા જેવી, કે ભેટ ધરવા જેવી અને તો કોઇ ચીજજ માલુમ પડતી નથી.

હે નાય ! તને તુંડી લાવવાનું વારંટ પણ કંઈ પ્રકારે કઢાઉં ? કાંકે તું તો હરેક કેમલેજ હાજર ને મોન્નુદ છે.

તને જોલાવી મંગાવવા જેવો પણ તું નથી. નથી તને આવકાર જેમ્મતો; પછી દેવજ કે આતસક-દેહમાં ઘાંટ વગડીને તને હું તેડી પણ કેમ શકું ?

દરેક મૂર્તિમાં તું જમ સમાયેલો છે તેમ દરેક ફૂલોમાં પણ તું તો મોન્નુદ છે; ત્યારે તો તે

કુલને મહાદેવની મૂર્તિ ઉપર ચઢાઉં, તે તો હે ભગવાન ! ત્હારા ઉપર તુંનેજ ચઢાવ્યા બરાબર છે !

ત્યારે હે નાય ! તને કંઈ પણ ભોગ ચઢાવવો કે નૈવેદ્ય મૂકવો એ તો એક ભતતું તને અપમાન કર્યા જેડું થાય છે !

ખિક્ષાતા હય જો સખ સંસારકો, ઉસ્કો ખિક્ષાઉં
મયે ?

તુમ્હારી જ્યોતિસે રોશન હયે, સુરજ ચંદ્ર ઓર
તારે:

મહા અધેર હય તુમકો અગર દીપક દિખાઉં મયે !

બુબ્બએ હયે ન સીના હયે, ન ગરદન હય ન પેશાની;

કે હય નિર્લેપ નારાયણ, કલાં ચંદન લગાઉં મયે ?

સારી જગતને, ને તમામ ખલકને તું રોડી આપે
છે, તો હું તને સતુમ કે નૈવેદ્યું બોધું ધરીને
ખવરાવી શકું એ કેમ બને ?

હે સાહેબ ! ત્હારા પ્રકાશથી તો સૂર્ય, ચંદ્ર અને
તારા રોશન થઇને પ્રકાશે છે; ત્યારે

એ તો મોટું અધેર કહેવાય, કે ત્હારી મૂર્તિ સમક્ષ
આરતી ફેરવીને કે તને દીવો દેખાડીને હું તને
સુઝાડી શકું !

નથી તને હાથ, નથી તને પેટ, નથી ત્હારો ગદન,
કે નથી ત્હારી મૂખમૂદા;

ત્યારે હે નાથ ! તમે કે જેમને લેપ લાગી શકે
નહીં એવા; તેઓને હું ચંદન તે ક્યાં ક્યાં
લાગાડી શકું ?

વિરાઠ્ઠ—આઇ નસર ! જે ગઝલ તે ભકત ગાતો હતો, તે ખુદાની સ્તુતિને
માટેજ ગાતો હતો, અને તેની શ્રદ્ધા તો અચળ હતી. અદ્વૈત એટલે એકલા એક
ખુદા ઉપર, અને નહીં કે દ્વૈત એટલે ખુદા સિવાય બીજી કોઇ વાત ઉપર શ્રદ્ધા
રાખતો હતો. નસર ! હું તને બંદગી એટલે ખુદાની સ્તુતિજ એકલી કરવા કહેતો
નથી, પરંતુ તેના ઉપર તું યકીનદારી ને શ્રદ્ધા રાખવા માટે બંદગી કરશે, તો મુશ્કેલી
ને બીડની વખતે તે ત્હારી ઢાલ સમાન થઇ પડશે.

એક વાર એક પાદશાહને કોઇ પંડિતે કહ્યું કે; “જો તું તન મનથી પ્રભુની
પ્રાર્થના કરીશ અને પ્રભુની ઉદારતા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને જો તું તેનું શરણું લઇશ
તો તું ત્હારા ગમે એવા શત્રુથી હારીશ નહીં.” પેલા પાદશાહને ખુદા વીશે ચોટ
લાગવાથી આખી રાત તે બંદગીમાંજ મથાગુલ રહેતો કેટલેક વખતે તેના ઉપર
શત્રુ રાજા ચઢી આવ્યો, એટલે પાદશાહ પણ પોતાના લશકર સાથે તેની સામે
ધસ્યો. પરંતુ જેવી સાંજ પડી, કે સઘળું છોડી દઇને પ્રથમ ખાઇ લીધું, અને પછી
નિમાજ પઢવા બેઠો. બહુ રાત સૂધી પ્રાર્થના કરતો દેખી વઝીર મંડળી વિગેરે સર્વે
તેને કહેવા લાગ્યા કે; “હમણા તો આપ આરામ કરો, કેમકે સવારના પહેરમાં
તો તમને લડાઇ ઉપર ચઢવું પડશે ત્યારે તમને ઉઘના ઝાંકા આવશે અને લડાઇ
હારી જશો. પાદશાહે ટેકથી જવાબ દીધો:—“ઇશ્વર સ્મરણના જેવું ઉત્તમ બખ્તર
મેં પહેરી લીધું છે. જે કોઇ ઇશ્વરની ભક્તિ રૂપ કવચ પહેરી લે તે કદિ પણ
યુદ્ધમાં હાર પામેજ નહીં, એ શુદ્ધવાક્ય છે !” આ તેની શ્રદ્ધા હતી. આ વાતની
શુભ ખાતમી મેળવનારા દુશ્મનના ખાતમીદારે સામા પક્ષના સરદારને જઇને અતિ-
શ્લોકિતથી કહ્યું કે; “અરે નાસો-નાસો ! દુશ્મન તો બહુગર છે, ને અદલાતાલાએ
પોતાનું પહેરવાનું બખ્તર તેને આપ્યું છે, તે પહેરીને લડાઇની ગોઠવણની પેટા

ખાદશાહ તો ખપી યુક્તિઓ કરી ચૂક્યો છે।” આ ઉપરથી જોર પર આવેલો શત્રુ જીવ પર આવીને ભાગી ગયો, ને પેલા નિમાજી ખાદશાહની જીત થવાથી તે પોકારીને બોલવા લાગ્યો;

“હે પ્રભુ! હું મોત રૂપી અંધકારમય ખીણમાં ફરતો હોઉં તોપણ કોઈએ આફતની મ્હને તો બીક લાગતી નથી, કેમકે તું મ્હારી સાથેજ છે, ત્હારો પવિત્ર હંડ અને લાકડી મ્હને શાંતિ આપે છે. તેમજ ચિંતાનો પણ મ્હને ડર નથી, કેમકે આકાશ ઉપર ઉડતાં આખી દુન્યાનાં કરોડો રંગનાં, કરોડો આકારનાં કરોડો પક્ષિઓ પોતે કંઈ અનાજ વાવતાં નથી, તેઓ કાંઈ અનાજ લણતાં નથી, તેઓ કંઈ ભંડાર કે કોથારમાં અનાજ ભરી મેલતાં નથી, તોપણ તું તેમનું પોષણ કરે છે, તો શું હું માણસ તેમના કરતાં પણ કંઈ છેક નાંખી દેવાનો છું।” હે નસર! ઇશ્વર ઉપરની આ જાતની શ્રદ્ધાથી આફત વખતે માણસને હિંમત રહે છે. માટે

જાં છોડ દો, કે જાંદગી ફાની હય, ખાક હય;

ઇમાન ન છોડીયો, કે બહો ખાકી હય, પાક હય.

“ભાઈ વિરાડ!” નસર બોલ્યો:—એ તો જેનાં જેવાં મત તેવું તે મતવાદીને લાગે. દુઃખમાંથી છૂટકારો પામવા સાફજ ને જાંદગી કરતા હોય, તો જાંદગીખોર ખંદાઓ તો ઉલટાં ઘણાં સંકટો પામે છે. માટે એ વાત પણ હું નહીં માનતો.

મતવાદીઓ પૂર્ણ જુસ્સાથી પોતાના ધર્મના કાનુનોનો ખયાલ કરીનેજ ન અટકતાં એટલાં સુધી જણાવે છે કે; પરધર્મવાળા કાફર છે, નાસ્તિક છે, દુરવંદ છે, અને મ્લેચ્છ છે! આવા મતાંધ માણસો જુદા જુદા જમાનામાં—જુદી જુદી જરૂરિયાતો વખતે રચાએલાં સત્યનાં જુદાં જુદાં સુંદર રૂપો જાણવાથી બે-નસીબ રહે છે. અને જ્ઞાન રૂપી સાકરનો સ્વાદ ચાખવા પામતા નથી. જે સત્ય હસ્તી છે, તેને તકરારથી નીસ્તીમાં લાવી શકાવાની નથી. માટે અમુક મનુષ્ય કિંવા ચોક્કસ પંથ કે ચોક્કસ પ્રજાનો ખાસ પરવાનો કે ખાસ હુકમ હોય શકે જ નહિ. જ્યાં મિથ્યા “હું-પણું” પ્રવેશ કરે છે ત્યાંથી સત્ય તો ચાલ્યુંજ જાય છે.

સૃષ્ટિ રચના આપમેળે થઈ છે, તે વીશે મેં ખરાખર જાણ્યું છે. કંઈ અખજો અખજ વર્ષથી એક ને એક ગતિએ આ સૃષ્ટિનો કારોબાર પોતાની મેળેજ ગોડવાયેલો ચાલ્યો જાય છે, અને જેમણે યુનિવર્સિટિની કેળવણી લઈને ખગોળવિદ્યા, ભૂસ્તરવિદ્યા વિગેરે વિદ્યા લણી છે, તેમને વગર સમજે ખુદા-ખુદા કયાં કરવામાં વખત ખરબાદ કરવો પસંદ હોતો નથી. માત્ર નીતિથી ચાલવું એજ ધર્મ; એટલુંજ હું તો જાણું છું. સંસાર સારી રીતે ચલાવવાનું બુદ્ધી જઈને ખુદા-ખુદા! ખડખડવામાં શું સાર? હું કંઈ માનતો નથી.

વિરાઢ:—માઈ નસર! એકલી વિદ્યા જાણવાથીજ કાંઈ સાર્થક થતું નથી. એકલી વિદ્યાથી તો અપચો થાય. પણ વિદ્યા જાણ્યા પછી તેનો અમલ કરવાનું પગથિયું તમ નાસ્તિકો ચૂકો છો તેથીજ તમને ખુદાની પરસ્તેશ કરવાની ચૂમ પડતી નથી.

એક રાત્રિએ ધણી ધણીઆણીનું જોડું સૈયામાં સૂતેલું હતું, એવામાં એક ચોર ઘરમાં પેસતો સ્ત્રીને જાણ્યો. ખાતર પડવાનો અવાજ થવા લાગ્યો ત્યારે ધણીઆણી પોતાના ખાવાંદને કહેવા લાગી:—“કેઈ બદમાશ ખાતર પાડતો હોય એમ જાણાય છે, હોડા!” ધણી કહે:—“ઠીક છે, ઠીક છે. હું બધું જાણું છું. સૌ થઈ રહેશે.” બાયડી બોલી:—“ખાતરમાંથી અંદર આવ્યો જો!” ધણી:—“હું બધું જાણું છું, જાણું છું.”

ધણીઆણી:—“મોટા પેટારા આગળ ચાલ્યો જો!”

ધણી:—મેં જાણ્યું; જાણ્યું. ઠીક છે.

ધણીઆણી:—પેટારો જોલ્યો જો! ધણી:—બધું હું જોઉં છું ને જાણું છું. ધણીઆણી:—“ઘરેણાં ને કપડાં સૌ કાઢ્યાં જો!” ધણી:—હા. તે પણ મેં જાણ્યું. ધણીઆણી:—ઘાંસડો ખાંધીને પેલો ચાલ્યો રે! “હા રે હા. હું બધું જાણું છું.” “પણ પેલો તો ઘરની બહાર પણ નિકળ્યો ને!” “હા રે હા—તે પણ મેં જાણ્યું. છેવટે ચોર તો નિકળી નાંઠો ત્યારે ચિચવાઈને સ્ત્રી બોલી:—“તમારે મોઢે ધૂળ! એવું જાણ્યું તેમાં શું દળદર ફિટ્યું? જાણ્યું એ પણ ઠીકજ છે, ને ન જાણ્યું હોત તે પણ ઠીકજ!” જે ચીજ આપણે શિખ્યા, જાણ્યા, જાણ્યું, ને અનુભવ લીધો તેનો જરા પણ ઉપયોગ ન કર્યો, તે જાણેલું શા કામનું?

હિરાતના એક પાદશાહે સુભાન નામના એક પંડિતને વિનંતિ કરી કે; “આપ મને કંઈ પણ શિખામણ આપો!” સુભાને કહ્યું; “આપ જો સંસારથી મુક્ત થવા માંગતા હો ને સ્વર્ગની પદ્ધતિ મેળવવા ચ્હાતા હો, તો રાત્રે પરમેશ્વરની ભક્તિ કરી તેની પાસે દીનતાથી તમારી દાદ માગજો, ને દિવસે પોતાની કચેરી કરીને ગરીબોની તમે દાદ લેજો! ઈશ્વર તો કહે છે કે;

સંસારમાં સરસો રહે, ને મન મ્હારી પાસ;

સંસારમાં લેવે નહીં, તે જાણુ મ્હારો દાસ.

સંસાર વહેવારમાં તો આગળ ને આગળજ પડતાં રહેલું, પણ તમારું આખું આખું મન તો મ્હારામાંજ પરોવી રાખજો! સંસારમાં રહેવા છતાં જે કેઈ તેમાં આખે આખો લપટાઈ ન જાય તેજ મ્હારો સાચો ભક્ત છે. ભાઈ નસર!



સખકે ૨ નો.

બાદશાહ અકબર અને લક્ષ્મી ખેડુત.

“To you it is given to know the mysteries of the Kingdom of God, but to them it is not given.....therefore speak I to them in parables (or allegories); because they seeing, see not, and hearing, they hear not, neither do they understand.” (Bible.)

એનેકા ઇશ્વર શોધક તો કહે છે કે; જે કંઈ તમે માણસોને નહીં જણાવવા માંગતા હો, તે તમે ઇશ્વર પાસે ના માગો, અથવા જે કંઈ તમે ઇશ્વરને નહીં જણાવવા માંગતા હો તે માણસ પાસે માગો ના! અકબર બાદશાહ એકવાર દૂરના પ્રદેશમાં શિકારે એકલો નિકળી ગયો. ત્યાં જંગલવાસીઓનાં કસ્તુરી પેદા કરનારાં એક મૃગને તેણે શિકાર કીધાથી તે જંગલીઓ લાકડી ને લાકડીઓ લઈ તેને મારવા ઉભી પડ્યા. અકબર નાસવા લાગ્યો, અને જંગલી મારાઓ પૂઠે દોડવા લાગ્યા. અકસ્માત એક ખેડુતના ઝુંપડાં આગળ ઘોડાને ઠોકર લાગવાથી તે પડ્યો, અને અકબર ઉથલાઈ પડયાથી, તેને સજડ વાગ્યું. એવામાં પૂઠે આવતા મારાઓને જોઈને ઝુંપડીવાળા ખેડુતે તેને પોતાના શેલડીના ખેતરમાં સંતાડી દીધો, અને ખેડુત પોતે ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ નાહો. લોકોનું ટોળું પૂઠે દોડતુંજ હતું, અને ઝુંપડીથી બે કોશ દૂર ગયા કેડે ખેડુતે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ઘોડાને છુટો મૂકી પોતે પાસેના તળાવમાં નાહવા પડ્યો. લોકે ઘોડાને ત્રણ કોશ ઉપર પકડ્યો ખરો, પણ તેમને શિકાર તે ઉપર નહીં દીઠો એટલે નાસિપાસીથી આમતેમ શોધ કરી ઘોડાને લઈને પાછા ફરવા લાગ્યા. તેમના લેગો પેલો ખેડુત પણ નાહતો નાહતો નિકળી આવીને ચાલવા લાગ્યો. આખરે પેલા ખેડુતે ઘોડો માંગી લેવાથી બદલામાં અનાજ લઈને ઘોડો તેમણે તેને આપ્યો. સાંજ પડતાં અકબરને ઝુંપડીમાં લાવી ખવાડ્યો, અને રાતો રાત તેને ઘોડેસ્વાર કરી પલાયન કરાવ્યું. અકબરે પોતાનો જીવ બચાવનારને એક કટારી આપી કહ્યું કે; “જે શખસ પોતાના લાઈને મદદ કરે છે, તેને ખુદા કયામતના દિવસે મદદ કરશે. હે લાઈ! હું દિલ્લીનો અકબર બાદશાહ છું, અને તે મને બચાવ્યો છે તેના બદલામાં હું તને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપીશ; માટે ગમે ત્યારે દિલ્લી આવજે, ને આ કટારી બતાવશે તો તને મહારી આગળ આવવા દીધામાં આવશે.” બાદશાહે મહેલમાં જઈ હુકમ કર્યો કે, “કટારીની નિશાણુવાળો જે શખસ આવે તેને કોઈ પણ પ્રસંગે મહારી આગળ આવવા દેવો!” ખેડુતે તો વગર ઢરકારે પેલી કટારી ઝુંપડાંમાં ખોસી દીધી. લાંબે વખતે દાતરડું શોધવા જતાં તેના જોવામાં કટારી આવ્યાથી, ઝટ બાદશાહની બહેનોની આશા વીશે તેને યાદ

આગ્યાથી તે લઈ દિલ્લી આવ્યો. દરવાને તુલંજ તેને પાદશાહના નિમાજ કરવાના ઓરડા આગળ ઉભો રાખ્યો. આ વેળાએ અકબરને ગુટણ મંડિયે પડીને કલાકો વેર નિમાજ કરતો પેલા ખેડુતે દીઠો નિમાજની છેવટે અકબરે ખુદાને અરજ ગુબરી કે:—

“હે માલિક ! હે અકબરના પણ અકબર ! તું ત્હારી ખલકત, ત્હારે હાથે ઉભાં કરેલાં બાંધકામો, ચંદ્રો, તારાઓ, સૂર્યો, જેને તેં નિર્માણ કર્યા છે તેનો જ્યારે હું વિચાર કરૂ છું, ત્યારે મ્હને અભયબી લાગે છે કે, મનુષ્ય અથવા મનુષ્યનો પુત્ર એ ત્હારી નજરમાં એવો તે શું છે, કે તેની તું કીકર કાળજી રાખે છે, અને તેનેજ તું ત્હારાં સુખારક દર્શન આપે છે !

હે અલ્લા ! માનવીના ન્હાના દેહોને તું તેમના દિવસો આપે છે, તેમને આપવાનો દિવસ જ્યારે તું બંધ કરે છે ત્યારે તેઓ જીવતાં પણ બંધ પડે છે; કેમકે તેઓ ત્હારીજ રોશની, ત્હારાજ પ્રકાશ અને ત્હારીજ પ્રભાના અંશે છે, ત્હારાજ ચેરાગની ચિંગારીઓ છે. તોપણ હે પાક ! તું તો તેમનાથી વધારેજ છે. ત્હારી કીર્તિ, ત્હારા ખબના, ત્હારી શક્તિ, ત્હારી ખુબી, અને ત્હારાં રહાપણની આગળ હું તો સુફલેસ છું—સુફલેસ છું—સુફલેસ છું ! હું હાજતમંદ ગરીબ ઉપર ત્હારી ન્યામતોની બક્ષીશો ઉતાર હે ગરીબ નિવાજ !”

આ બંદગી સાંભળતાંજ પેલો ખેડુત ચોકચો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે; અકબર જેવો અકબર પણ પોતાના કરતાં ચઢતા કોઈ એક “મોટા અકબર” પાસે માંગે છે, તે પાદશાહ અકબર વળી મ્હને તો શું નવાજવાનો હતો ! જેની પાસે તે માંગે છે, તેનીજ પાસે હું પણ માંગું, કે મ્હારો ખેડો પાર થઈ જશે !” આમ વિચારીને ત્યાંથી અકબર પાદશાહને મળ્યા વગર ચાલ્યો ગયો, ને પોતાની જુંપડીનેજ ઉત્તમ નિમાજગાહ બનાવી ખુદાતાલાની નિમાજ કરવા લાગ્યો. રાત ને દહાડો તે જુંપડીમાં બરાઈને નિમાજમાંજ વખત કાઢવા લાગ્યો, ત્યારે સાતમે દહાડે આવીને પડોસના ખેતરવાળાએ કહ્યું કે; “શેલડી નરી સૂઝાઈ ચાલી, તું ખેતરે આવ ને પાક સંભાળ, અલ્લા અલ્લા કર્યાં કીધાથી કાંઈ અલ્લા ત્હારી શેલડીને પાણી પણ પાવા આવશે વાડું ?” આ મહેણું સાંભળીને ખેડુત વિચારમાં પડ્યો. એટલામાં એક સાંધ આવ્યો તે બોલ્યો:—“ખુદાકી રાહ પેં ખેરાત ખર્ચ કર ! બચોત ઉમદા ખબના વોહી હે બાઈ !

જે ગેતી જેહાં આફરીન ખરતરસ્ત;

ખદ્દ જન બહર કારે દુસ્તાર દસ્ત !

સારી જેહાનમાં ખુલંદ દરબખવાળો તે માલિકે પાક કીરતાર છે. હે બંદા ! તું ત્હારી હરએક સુફલેસી કે લીડમાં તેની હાજુરમાંજ ત્હારો હાથ લાંબો કરજે ! તેની મરજીને આધીન થશે તો ત્હારી સુફલેસીઓનો તેજ ઈલાજ બસ થશે.

બંદગી માટે આ ઉત્તમ યોધ સાંભળીને સાંધને ખેસત આપવા તે ખેડુત ઉઠ્યો ખરો, પરંતુ તે ફકીર ક્યાં ને ક્યાં અલોપ થઈ ગએલો જણાયો. એટલે વધારે ભેસથી ખેડુતે નિમાજ પઢવી પાછી શરૂ કીધી. પ્રલયના વખતે ભારે પવનથી પર્વતો ડગમગીને ચલિત થઈ ઉભયી જશે, પરંતુ ઇશ્વર ઉપરજ બેઠેલાની ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે એવું સમજનારા, ધીર પુરૂષોનું મન ચલિત થનાર નથી. એટલામાં ખેતરનો રખવાળ આવી કહેવા લાગ્યો:—“ તમે તો અદલા અદલા કરવા પડ્યા છો ને તમારા ચાર ચાર બળદો ભૂખે ભૂખે મરવા પડ્યા છે તેની કાંઈ ખબર લેશો કે નહીં?” નિમાજ વિચાર કરે છે કે; “ અદલાતાલાની બંદગીમાં પણ કેટલી બધી ખલલ પડે છે ! કેમ કરૂં !” એટલામાં બે સારંગીવાળા સારંગી વજાડતા વજાડતા આવ્યા જતા તેણે સાંભળ્યા:—

“ કેતે નદ નદી નારે ભરે હે સમુદ્ર ખારે,
હંસન કો હેત એક માન સરોવરસે;
બન ઉપવન કેતે ગિનતી ન આવે એતે,
કામનાકો કાજ એક કલ્પ તરોવરસે;
વર્ષારુ શરદકાલ ભરે નીર જલ્દ જતાલ,
ચાતુરક ન્યાલ એક સ્વાત પુદ જલસે;
અર્જુની તો ગર્જ કોઉ જાને વજ્ર લોક,
ગરીબકી અરજ એક ગરીબ પરવરસે !”

ખેડુતે આ કવેત સાંભળી પછી બેવડાં ભેસથી અદલાતાલાની નિમાજ ભરી કીધી. થોડી નિમાજ કીધી નહીં કીધી એટલામાં ખેડુતની ઓરત આવી પોકાર કરવા લાગી કે; “ ધંધા વગર બચ્યાં ભૂખાં મરે છે, તેની તમને કાંઈ કહર છે કે ? હું કેટલા દહાડાથી લાંબણ કરું છું, ને ચાનમાંનું દુધ સુકાઈ ગયાથી બે બચ્યાં તો ભૂખે ભૂખે મરણ પામ્યાં, ઉઠો ! પરવરદિગાર લોકોના ઉપર જીલમ કરતો નથી પણ લોકો પોતેજ પોતાના ઉપર જીલમ લાવી મૂકે છે.

આ ઘડી ઘડીનો કળકળાટ સાંભળી ખેડુતે નિમાજ તક કરીને ખેતરે જવાનો વિચાર કીધો. તેણે બન્દી પહેરી લીધી, અને હાથમાં ખરપી, દાતરડું લઈ જેવો ઝુંપડીની બહાર નિકળવા કરે છે, એવામાં એક સાધુ આવી ઓટલી ઉપર બેસી બોલવા લાગ્યો:—“ હે નિમાજ ! તું નાદાન નહીં થા તેજ મનુષ્યને નાદાન કહેવો, કે જેનું અંતઃકરણ ગુપ્તપણે પરમેશ્વરની યાદ કરવાથી ગાફેલ હોય. તું તેનેજ નાદાન કહેજે, કે જે કોઈનો પણ ડર રાખ્યા વગર પાપના કામોથી પોતે થઈનેજ શરમાય નહીં, અને ઇશ્વરનું ભજન શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરતાં છતાં નફાની ઉમેદ, કે પેલી દુનિયામાં આસાગેશ મેળવવાની આશા નહીં રાખે જમાનો ચારી આપે તોજ આ

સંસારનું સુખ તો ભોગવી શકાય. દુઃખ તથા ગમીના વખત ઉપર સખુરી પકડવાનો અર્થ એજ છે, કે તે ગમી આપણને ટાણો મારે છે કે;—

ખ યજ્ઞાન પનાહો ખ યજ્ઞાન ગેરાય;
ચુ ખાલી કે ખારાદ તોરા રેહનુમાય.

હે ભલા આદમી ! તું ભગવાનનીજ સહાયતા માંગ. તું તેનીજ પાસે ત્હારી જે કાંઈ માગણી હોય તે કર ! જ્યારે કે તું એટલે સૂધી તેને ત્હારો રાહ બતાવનારો ગુરૂ કરી શક્યો છે, તો પાછો નહીં હઠ.

પરમેશ્વરમાં અવિશ્વાસ રાખનારા અજ્ઞાની આદમીઓની માફક જે કોઈ સાચા નિમાણ છે તે તો ભયના પ્રસંગો આવી પડયાનું બહાનું કાઢીને આકુળ વ્યાકુળ થતાજ નથી. ઇંદ્રિયોથી જણાતા બહારના પ્રસંગોથી ગભરાઈ જઈને તેઓ ભયભીત થઈ આભરા ગાભરા થતાજ નથી. અજ્ઞાની પુરૂષો હરિના ભક્તને પોતાના જેવાજ સમજે છે, પણ ગુલાબ અને કરેણાના ફુલની મુગંધીમાં ફેર છે, દેવ અને હહિતમાં ફેર છે, રત્ન અને કોડીમાં ફેર છે, વિષ અને અમૃતમાં ફેર છે. વિદ્વાન ને મૂર્ખમાં જેટલો ફેર છે એટલો ભક્તમાં ને જગૃતમાં ફેર છે.

यं ब्रह्मावरुणेन्द्ररुद्रमरुतस्तुन्वन्ति दिव्यैस्त वै-

ર્षदैः साङ्गपदक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः

ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिनो

यस्यान्तं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥

જે એક અનાદિ સર્વનું મૂળ કારણ, જેની સ્તુતિ બ્રહ્મા કર્યા કરે છે, તથા વરૂણ, ઇંદ્ર, રૂદ્ર, મરૂત, અને સૂર્ય ઇત્યાદિ સઘળા અધિષ્ઠાન મહા શક્તિ રૂપ દેવો નિરંતર જેની સ્તુતિ કરે છે, જેનું વેદ વેદાંગ ઉપનિષદ અને સામવેદ ગાયન કરે છે, જેનું ધ્યાનસ્થિત યોગીઓ એક ચિતે અને મન બુદ્ધિના સંયમથી ધ્યાન કરતાં છતાં પણ તેના પારને પામતા નથી, જેને સુર અને અસુર પણ બાણી શક્તા નથી, એવા મોટા ઇશ્વરને હું તો નમસ્કાર કરું છું !

ગમે એવી બહારથી હેખાતી આફતો આવે તોપણ બંદગીખોર બંદાઓ અને ભક્ત લોકો તો પરમાત્માની કલ્યાણકારી સત્તામાં સ્થાપેલી પોતાની દ્રઢ યકિનદારી ડગાવતાજ નથી. ખુદાની બંદગીમાં મથગુલ રહેનારાઓ તો અનુભવ-પૂર્વક બાણે છે કે, આ અપ્રિય સરખો ભાસતો આફતનો પ્રસંગ, જીવ દ્રષ્ટિથી અપ્રિય અથવા દુઃખકારક જણાય છે, પરંતુ ખરેખરી રીતે તો ખુદાની સમ-દ્રષ્ટિથી તે દુઃખના પ્રસંગો તેવા ભયાનક નથીજ હોતા. ખુદાની સર્વજ્ઞ નજરમાં તો અકલ્યાણના પ્રસંગો તે કલ્યાણ સાધી આપનારાજ થઈ પડે છે. જેમ રાત્રિના અંધ-કારમાંથીજ પ્રભાતનો પ્રકાશ પ્રકટે છે, તેમ આ અંધકાર જેવા ભાસતા દુઃખના

પ્રસંગો તો સુખને વાસ્તેજ હોય છે. જેમ તાપના દિવસો જઈને વરમાદના શીતળ દહાડા આવે છે, પરંતુ ઘણોજ તાપ પડે છે તે ઘણીજ વૃષ્ટિ થવાને ખાતરજ પડે છે, તેમજ ત્હારા આ દુઃખી દેખાતા દહાડા વિત્યા પછી તને સુખજ થશે, કેમકે તું ખુદાનો નિમાણ છે, તો ખુદા પોતાની બંદગી કરનાર બંદાને દુઃખી શા માટે કરશે ?

સાંભળ એક પીર પોતાના મુરીદને નીચે મુજબ કહેતો સેખ સાદી સહેજે સાંભળ્યો હતો કે; જે પ્રમાણે આદમીનું મન રોજ ઉપરજ લાગેલું રહે છે, તે પ્રમાણે જો રોજના આપનાર પરવરદેગાર ઉપર લાગેલું હોત તો માનવીઓ તે ફીર-સ્તાઓ કરતાં પણ આલા દરજ્જે પામત.

“શરામુસ્ત ન કર્દ ઇજદ દરાં હાલ;
કે છુદી નોત્દએ મદકુનો મદકુય.
રવાંનત દાદો અકલો તમેઓ એદ્રાક;
જમાલો નોતકો રાય ઓ ફેકતો દૂશ.
દેહ અંગોશ્ચતત મોરતમ કર્દ બર દસ્ત;
હુ બાગુઅત મોરકમ સાખત બર દુશ.
કેતું પીન્દારી અએ નાચીઝ હીમત ?
કે ખાહદ કર્દનત રોઝી ફરામુશ.”

ઓ માનવી ! તું જ્યારે કટાઈ રહેલો નોતકો હતો, અને બેહોશીમાં હતો; અર્થાત, જ્યારે તું હજી તો માતાના પેટમાં હતો ત્યારે પરમાત્માએ તને ફરાંમોશ કરીને તજી નહીં દીધો હતો; પછી તને રવાન તથા અલ્લઝ તથા તમીઅત તથા સમજ આપી; તે સાથે વળી રૂપ, ઇચ્છા, તથા જ્ઞાન અને શ્રીકર તથા અલ્લઝ આપી. વળી ત્હારા હાથ ઉપર ૧૦ આંગળાં બનાવ્યાં અને ત્હારી ખાંધ ઉપર બે બાબુઓ બેસી આપી. અરે વગર હિમ્મતના ઓ માનવી ! હવે શું-તું એવું ધારે છે, કે તે સાહેબ ત્હારી રોજને ફરાંમોશ કરશે, અને તને ભૂખે મારશે ?

વિશ્વતું ભરણુ પોષણુ કરે છે તેથીજ તે માલેક વિશ્વંભર કહેવાય છે. અને તેથીજ જણાય છે કે, તે પ્રભુ આ વિશ્વના ભરણુ પોષણુ માટે કાળજીમંદ છે. હે નિમાણ ! તું હજીએ ત્હારા કે ત્હારાં બચ્ચાં બળદ ને બોકરાંના બોરાકની શોધમાં ના ફીકર રાખ ! ત્હારી હાજત ઈશ્વર બાણુ છે. તું તો તે ઈશ્વરના રાજ્યની શોધમાં જ રહે, સદગું તેની સાથેજ તને મળશે.”

આ બોધ સાંભળીને પાછાં ઓબરો નાંખી દઈ ચોવડાં જોમથી તે ખેડુત બંદગી કરવા લાગ્યો. બંદગી કીધા બાદ જેવો ઉડી ઉસો થયો, કે તેની નજર એક ફિરસ્તો દેખાઈને અહોપ થઈ ગયો.

થોડાજ વારમાં તે ઝુંપડી આગળ હીરા મોતીના હારો ગળામાં વિંટાળેલા, અને ઠાઠમાઠથી આવી ઉભેલા એક ઘોડેસ્વારને પેલા ખેડુતે દીઠો; જેણે ખેડુતને નમન કરી કહ્યું:—“હે ગ્વાળ ! મેં તને બોલાવ્યો છતાં તું જ્યારે મ્હારે મહેલે આવ્યોજ નહીં, ત્યારે હું પોતે થઇને આવ્યો છું; હું પાદશાહ અકબર છું. જ્યારે તમે મ્હને મળવા નજ આવ્યા ત્યારે તમારી નિસ્વાર્થ ભક્તિ જોઈ અહ્મા પ્રસન્ન થયા છે. આ સઘળું દ્રવ્ય ત્હારે માટે ને ત્હારાં ગરબાને માટે સાત પેઢી સૂધી નભે એટલું તેણેજ ખુદ મ્હારી જોડે મોકલાવ્યું છે અને હું લાવ્યો છું. તું આ સર્વ રાખ, અને ત્હારી ખુદાઈ બંદગીમાં હરદમ મશગુલ રહે. જેણે મ્હને આ આપ્યું છે, તેણેજ ત્હારે હિસ્સેતું મ્હારી જોડે મોકલાવ્યું છે. હું જેનાથી પાદશાહી પામ્યો છું તેનાજ આશીર્વાદ ત્હારા ઉપર ઉતર્યા છે.” આમ કહી પોતાના સિપાઇઓ પાસે ઉંચકાવી આણેત્રી સોનાના સિક્કાથી ભરેલી સઘળી થેલીઓ તથા સર્વ ઝવેરાત ઉતારી આપ્યાં.

“ભાઈ વિરાડ !” નસર પૂછવા લાગ્યો:—“શું ત્યારે નફા કરવા સાડું ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી જોઇએ ? શું લાભ ને પ્રાપ્તિ કરવા સાડું ખુદાતાલાને કુસલાવવા ખાતર બંદગીની જરૂર છે ? જો સ્વાર્થ સાધવા સાડું બંદગી કરવાની જરૂર હોય તો તે હું નહીં માનતો.”

વિરાડ:—હે ભૂલેલા ભાઈ ! સ્વાર્થ સાધવા સાડું નહીં, પણ નિસ્વાર્થ ભક્તિની જરૂર છે.

હે ભાઈ નસર ! ખુદાની બંદગી ખાલી જતી નથી. એટલા માટેજ આપણે વોહુક્ષત્ર ગાથામાં ભણ્યે છિયે કે:—

યે વલો વંધહેઉશ દઝડે યસ્યા હોઇ વારાઇ
રાદત, અહુરો ક્ષત્રા મઝરાઓ અત અહાઇ
અકાત અબો, યે હોઇ નોઇત વિદાઇતિ
અપેમે અંધહેઉશ ઉર્એસે (વોહુક્ષત્ર ગાથા.)

જે મનુષ્ય પરમાત્માને ખુશી કરવા સાડું તેને સર્વસ્વ અર્પણ કરીને આરાધે છે, તે શખ્સને પરમાત્મા પોતાનાં સર્વ બળથી સારાંનાં કરતાં પણ વધારે સાડું અર્પી તેના હક્કમાં બહુ સાડુંજ કરે છે. વળી જે કોઈ તેની ભક્તિ કરતું નથી તે મનુષ્યના રૂવાનને દુન્યાને આખર દહાડે, એટલે કયામતમાં, ખરાબના કરતાં પણ વધુ ખરાબ હાલતમાં મેલશે, જેથી તેને બહુજ વેદના ને પીડાકારી હમણાનાં કરતાં વિશેષ ભોગવવી પડશે માટે હે નસર ! જે ધર્મમાં ખુદાએ આપણને પેદા કર્યા તેજ ધર્મમાં રહીને તે ધર્મમાં ફરમાવેલી રાહ ઉપર ચાલશે તો બેઉ જેહાનનાં સુખ મેળવશે; પણ જો અધર્મ રહીશ તો તું દુઃખ સિવાય બીજે નફા પામીશ નહીં.

धर्मं एष हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः ।

तस्माद्धर्मो न हन्तव्यो मा नोधर्मा हतोवधीतः ॥

જે એક મનુષ્ય પોતાના ધર્મનો નાશ કરે છે, તો ધર્મ પણ તેને ખડા-ખાસ્તા કરે છે. અને જે માણસ પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરે છે, તેની રક્ષા તેના ધર્મજ કરે છે. એટલા માટે પોતાના ધર્મનો નાશ કરવો નહીં. ધર્મહત થયાથી તો આપણોજ નાશ થાય છે.

ખુદાની બંદગી કરવી એજ તે માલેકે મખલુકને યોગ્યખવાનો સહેજામાં સહેલો માર્ગ છે. તે સાહેજ માત્ર ભક્તિને વશ થાય છે, માટે ભક્તિ વડે તેને પોતાનો કરી દઈ, સઘળો ભાર તેના ઉપર નાંખી દઈ, નચિંત જીવે આપણે રહેવું જોઈએ. સર્વ-વેત્તા, સર્વ વ્યાપક, સર્વજ્ઞ, સર્વ શક્તિમાન, અને પરમકૃપાળુ પ્રભુને શરણે જો કોઈ બંદો બાય, તો પછી તેને કોઈ જાતનો ભય રહેતોજ નથી. તેમ છતાં ઇશ્વરની કૃપા ઉપરજ આશા રાખવી, તે પણ હૃદયસરની હોવી જોઈએ. ફેનીલન કહે છે કે, જે કોઈ માત્ર મોટી મોટી સ્વાર્થી આશાઓ બાંધીને પોતાની ફરજગુમરીનો ફાળો આપે તે છેવટે પસ્તાયા વગર રહેતો નથી.

हेला गर भेरमंही आहुशियार,

એકું બંદગીએ હકતાજા અખતીયાર.

अगर शुके हक ता अ रेजे सुभार,

ગુઝારી ન બાશદ યકી અઝ હઝાર.

હે હાહ્યા ભાઈ ! તમે હુશ્યાર છો તો ખુદાની ભક્તિ કરવાનુંજ અખત્યાર કરજો. જો તમે જીંદગીના છેલ્લા દિવસ સૂધી પણ બંદગી કરો તોપણ તે બારે હકતાલાએ તમને જે જે નવાજેશો બખશેલી છે, તેનો હજારમા ભાગે પણ તમે તેનો ઉપકાર વાળી શકશો નહીં.

શહેનશાહ કૅન્સટનટાઈનના રાજ અમલમાં તેને ત્યાં કેટલાક ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળનારા નોકરો હોવાથી તેણે બહોરનામું કાઢ્યું કે; “ ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળવો હોય તો નોકરી ઉપરથી બરતરફ થવું; અગર જો નોકરી કરવી હોય તો ખ્રિસ્તી ધર્મ તજી દેવો. ” કેટલાક અધર્મી ખ્રિસ્તીઓએ પેટને લીધે ધર્મ તજી દઈને નોકરી પટ કરી, ને કેટલાક ધર્મી દેવતા તેમણે તો રાજીનામા આપ્યાં. કૅન્સટનટાઈને આ ઉપરથી રાજીનામા આપનારાઓનેજ નોકરી ઉપર કાયમ રાખ્યા ને ધર્મબ્રષ્ટ થનારાઓને બરતરફ કરી કહ્યું કે; “ તમારા દીવ્ય ધણીને તજી દેવાને તમે તૈયાર થઈ ગયા તો કોઈ દહાડો વખત આવે તમે મને પણ તજી દેવાને ચૂકો નહીં ! બવ ! તે માલેકના નામનું નિત્ય રટણ કરો, તેનું નામ લેવાથીજ તમે સુખી થશો ! ”

નામ કહત સુખ હોત હૈં, નામ કહત દુઃખ જાત;
 નામ કહત સુખ જાત દુરિ, નામ કહત દુઃખ ખાત.
 નામ કહત વૈકુંઠ સુખ, નામ કહત અધ્યાન;
 તુલસી તાતે ઉર સમુજિ, કરહુ નામ પહિયાન.

બુદ્ધાતાલાનું ફરમાન છે કે; “હે આદમીઓ ! તમે મહારા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને મહારા નામથી ગમે તે તમે શુભ માગશો તે હું તમને આપીશ. તમે જો મહારા વચનોનો તમારા હૃદયમાં વાસ રાખશો, તો તમારી મરજીમાં આવે તે સારું માગશો તે હું તમને આપીશ. મહને તો સઘળાં અંતઃકરણ બુદ્ધિ દેખાય છે, અને સઘળાં જીવોની ઇચ્છા મને તો માલુમજ છે. પાપી હોય તે પણ જો પશ્ચાત્તાપી અંતઃકરણના નિસાસા અને શોકમય ગમગીનીઓથી માગતો આવે તો તેની ઇચ્છાનો પણ હું તિરસ્કાર કરતો નથી. તમારી ચિંતાઓ મહારા ઉપર નાંખી દો, કાંકે તમારે માટે મનેજ કાળજી છે.”

નસર:-“ભાઈ ખ્યારા ! એવું કહેતાં બુદ્ધને કોણે સાંભળ્યા ? એ તો ક્રાઈસ્ટ જેવા મહાન વિદ્વાને બેઠી કાઢેલું તમે કહો છો. એ તો બુદ્ધિશાળી પુરૂષો પોતાની ચતુરાઈથી માણસોને બોધ દેવાને એવી એવી રચના કરી ગયા છે. તમારું સમજાવું હું નહીં માનતો.”

વિરાડ:-હે ભાઈ ! ક્રાઈસ્ટ શું કે જરાથુસ શું, કૃષ્ણ શું કે રામ શું, બુદ્ધ શું કે મોઝીઝ શું, એ સર્વ આપણાં જેવાં મનુષ્ય તો હતાંજ, પરંતુ તેમના શરીર અહુરમઝદનો અનુભવ થાય એવી લાયકાતવાળાં હોવાથી, તેમના શરીરમાં અહુરમઝદની શક્તિઓ અને ઉદાપણો એટલાં બધાં આવી ગયાં હતાં, કે તેઓનાં ફરમાનો જાતે જોનારાઓનેજ અનુભવમાં આવ્યાં હતાં, અને જ્યારે એ બધાઓ બુદ્ધની બંદગી કરવી સજાવાર કહી ગયા છે, ત્યારે શું તું નસર થઈને એવું શુભાન લઈ જાય છે, કે તેમની બુદ્ધિ, તેમના જ્ઞાન અને તેમનાં ઉદાપણ કરતાં તું કાંઈ વધારે છે ? હું તો એટલુંજ માગું છું કે;

જુઝ અઝ બંદગી પીરાએ મન મખાદ !

જુઝ અઝ રાસ્ત અંદીશેએ મન મખાદ !

પાક પરવરદેગારની એબાદતના ધંધા સિવાય મહારા તો બીજો કોઈ ધંધોજ ના હોતો ! સત્ય સિવાય મહને તહારી માફક બીજો કોઈ ખ્યાલજ ના હોતો.



સબક ૩ જો.

ભક્ત આધીન ભગવાન.

“ Farewell ! Farewell ! but this I tell
To thee, thou wedding-guest,
He prayeth well who loveth well
Both man, and bird, and beast.”

Coleridge.

વિરાટ:-ભાઈ નસર તું ખુદા વીશે અને તેની ખુદાવંદી વીશે શંકાશીલ રહીને તેની બંદગીથી વિમુખ રહે છે, એ જોઈને મહેને એક ભાઈ લેખે ત્હારા વીશે બહુ કહ્યા આવે છે. પ્રેમનો મંડાર તે મહાન જ્ઞાન (Inteligence) જે છેક હિમાલયની તળેટીની દરેક રજકણમાં પશુ વસે છે, તે મહાશક્તિ જે ઓટલાંટિક મહાસાગરના છેક છેક ઉંડાં તળિયાંમાં રહેલી રજે રજમાં પશુ રમી રહેલી છે, તે અનદિઠ અપારપણું પ્રાધે પ્રાધ કોશ દૂર તમામ સૃષ્ટિમાં સમાઈ રહીને એક નહીં કદપી શકાય એવા ગંભીર કહના પ્રકાશનો ડહાપણથી ભરપૂર ગોળો, જેમાંથી આ બધાં પ્રકાશનાં કિરણો છૂટી રહી જગતો ને જગતો બનેલી છે, તેને વીશે તું લગાર દરરોજ કલાક અરધો કલાક ધ્યાનમાં બેસીને પોતે ને પોતે મનન કરશે તો તું સમ્યાધને જોશે, અને તેના તે પ્રકાશને જોઈ તે પ્રકાશ તે તુંજ છે, તે મહાન પ્રકાશનું તું એક કિરણ છે, એમ તને દેખાશે. આપણી ચામડાંની બનેલી આ આંખોએ નજરમાં નહીં આવે એવી, તથા જેને અડકીને સ્પર્શ કરી ન શકાય એવી અનદીઠ, સર્વ વ્યાપી, ચૈતન્યમય કંઈક ચોક્કસ સત્ય વસ્તુ છે, તે પૂર્ણ પ્રેમમય છે, પૂર્ણ જ્ઞાનમય છે, તથા અનંત શક્તિવાળી છે. સંપૂર્ણ સુખ, સંપૂર્ણ જ્ઞાન, સંપૂર્ણ બળ અને સંપૂર્ણ સત્ય જે એકમાં એકત્ર થઈને રહેલાં છે તે મહાન શક્તિ તેજ અદુરમઝદ છે, અને તેને વીશે તું જેટલો વખત તકરારમાં ગુમાવે છે તેટલો વખત તેની બંદગીમાં ગુબારે તો કેવું સાફ ! ત્હારા જેવા શિખેલા ભણેલા કેટલાક વિદ્વાનો પરમેશ્વરની હસતીના સંબંધમાં તર્કવિતર્ક કરીને ખોટી વઢવાઢ કરે છે, પણ જાણજે ભાઈ, કે પરમેશ્વર એ એક સત્ય સ્વરૂપ છે, તેને વાદવિવાદ કે તકરાર મારફતે ઓળખાવવા બેસવું એ ડહાપણ બરેલું નથી. તેના વીશે પ્રશ્ન કરવા એ અતિ પ્રશ્ન કહેવાય એનું સ્વરૂપ કેવું છે એ નક્કી કરવાની જરૂર નથી. સત્યને કોઈ ચીજની મદદની ખીલકુલ જરૂર નથી.

જનમ સબ ખાયા ખટપટમે, પ્રભુકો ન રટયો અપને દીલમે.—જનમ.

કહત કબીરા સુનો ભાઈ સાધો, પ્રભુ બસે અપને મનમે.—જનમ.

જીબર્ટ કહે તેમ “સત્યના હાથમાં હથિયાર આપવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી.”
ભાઈ નસર ! પૈસાની પુખ્ત એ તો શેતાનની પૂજા છે ઉપલક્ષિયા ને ઉપર ચોટિયા
જ્ઞાન એ તો અસુરી જ્ઞાન છે. દીનદારી સિવાય એકલી દુન્યાદારી એ તો સ્વાર્થિ
વેપાર છે. ત્હારો જીવ જે છે તે એક દમની હિમાયતમાં છે, અને દુન્યા જે છે
તે એક વુજીહ એટલેજે આતશ છે. માટે દીનને દુન્યાં સાફ ના વેચ ચુસુફને
જેમણે વેચ્યો તેઓ તેનો કેવો ખુરો નતીજો પામ્યા, તે ઉપર વિચાર કર કુરાનમાં
કહ્યું છે કે; “ઓ આદમના બેટા ! મેં શું ત્હાફં વચન નહીં લીધું હતું કે, તું
શેતાનની પુજા રખે કરતો ?”

દાયમ હમે જા બા હમે કર દર હમે કાર,
મદાર નેહોફતે ચશમે દેલ જાને બ યાર.

કાંઈ નહીં ભાઈ ! તું દરેક જગાએ, સર્વ માણસો સાથે, બધાં કામેમાં મશ-
ગુલ રહે, પણ ત્હારાં દીલની આંખ અને ત્હાફં ધ્યાન ધક તો એકલા એક ત્હારા
યાર એટલે ખુદા સાથેજ લાગેલું રાખ ! હે ભાઈ ! જો તમે તમારા મહાન બાપ
દાદારની ઠોકે બચ્ચાંની પેઠેમ વળગી રહેશો તો, જેમ ઘણા વખત પહેલાં, મેમરીના
મેદાનોમાં એટલે અસલના બાપા આદમના ઘરમાં ખુદાના હુકમથી ફરેસ્તાઓ તેની
બંદગીના બવાજો સાંભળતાંને વાર આવતા હતા તેમ તમારા પોતાના ઘરમાં પણ
આવશે

“ મોટા ભાઈ વિરાફ ! ” નસર કહેવા લાગ્યો:—“ શું ત્યારે આંધળાં યકીનથી
બધું માની લઉં ત્યારેજ હું તમારી નજરમાં ઠીક લાગું ? કેમ ? શાથી ? એમ
કાં ? એવા સવાલો પૂછી ખાત્રી કીધા સિવાય બસ માનીજ બેસવાનો આ જમાનો
નથી ભાઈ રોમન કેથલિક ધર્મના મંત્રીમાં સુધારા વધારા કરનારી સ્ત્રીનાની કેઠરાઇન
કહો ! કે ધર્મના પાખંડો ઉંઘાડાં પાડનારા સ્કોટલંડના ધર્મ સુધારક જોન નોકસ
કહો, તેઓએ પોતાની માન્યતા ઉપર ચુસ્ત શ્રદ્ધા ને યકીન હોવાથી તેમને પોતાનું
મત ખરેખરું લાગ્યું ત્યારેજ તેઓ પોપ જેવા પોપની પણ સામે માથું ઉંચકવાને
ડયાં નોંતાં માટે પેગંબર જરથોસ્ત બંદગી કરવા ફરમાવી ગયા માટેજ મ્હારે
બંદગી કરવી જોઈએ, એ હું સાફ ના પાડું છું. કાળાં માથાંનો માનવી શું નહીં
કરી શકતો, તેનો આપ પ્રથમ વિચાર કરે.”

“ સૈકેટીસે કહ્યું છે તેમ, ” વિરાફ બોલ્યો; “ જે માણસ વગર અભિમાને
પોતાને સંપૂર્ણ કરવાનો ભરે પ્રયાસ ને પ્રયત્ન કરે છે તેજ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને
જે માણસ નિરાભિમાની રહી પોતાને સંપૂર્ણ કે પરિપૂર્ણ સમજે છે તે સૌથી
સુખ્યારો છે; પરંતુ અહંકારથી પોતાને સર્વજ્ઞ માની બેઠેલો શખ્સ જરૂરજ દુઃખ
ભોગવીને મરે છે. હે નસર ! ત્હાફં હું—પદ છોડશે નહીં ત્યાં સૂધી તને અહુરમ-
ઝદની ઓળખ થશે નહીં; અને તેની ઓળખ થશે નહીં ત્યાં સૂધી તને બંદગીનો

રસ લાગશે નહીં. નેબુચદનઝર એકવાર બેબીલોનના રાજાની દરબારમાં આવીને ગરૂરી કરતો પૂછવા લાગ્યો કે; “ આ મહાન બેબીલોન, શું મહારા એકલાના બળ અને શક્તિથી આપ નામદારને માટે મેં પોતે નથી બાંધ્યું ? ” જેવું તેણે આ વચન ઉચ્ચાર્યું, કે તુર્તજ તેને માણસોના વસવાટથી દૂર હાંકી કાઢવામાં આવ્યો હતો, અને તેણે બળદો માફક ઘાસ ખાઈને જીંદગી પૂરી કરી હતી. મરને દહાડે ગરૂડ પક્ષીના પીંછા જેવા તેના સઘળા બાલ દવથી ભિંખાઈને સફેદ થએલા, તથા પક્ષીઓનાં નખ જેવાં તેનાં નખ થઈ ગયાં હતાં. માટે હે ભાઈ ! નેબુચેદ જેવું હું-પણ છે. હીને આંધળાં ચકીનથી તો આંધળાં ચકીનથી પણ તેની બંદગી કર, ને તેને મોટો સ્વીકાર. ખરાં ચકીન ને દિલદારીથી તથા જાનફેશાની અને પાક નીચતથી કીધેલી બંદગી, ખરાબ માણસની તથા વહેમી અને ધાસ્તી ભરેલા વિચારોની સામે થવાને. આપણે માટે એક મજબુત હથિયાર થઈ પડે છે વિજ્ઞાપ વિપત્તિના વખતમાં ખરાં દિલની ભક્તિ આપણામાં એક જાતનું શૂર ઉત્પન્ન કરી હિંમત ને સધિયારે આપે છે. જેથી આપણી સામે ઉત્પન્ન થએલી મુશ્કેલીઓને ઘણે ભાગે દૂર કરવાને આપણે શક્તિવાન થઈએ છીએ. અશો જરથોસ્ત પેગંબરને મારી નાખવાને માટે જ્યારે તમામ દુબ્ધ શક્તિઓ ને દેવ દરૂએ મનમુખો કરીને આવ્યા હતા ત્યારે તે સત્યવાદી સદગુરૂએ તે વેળાએ જે ઉપાયો કામે લગાડ્યા હતા, તેમાંના સૌથી પહેલો ઇલાજ એજ હતો, કે તેવણ “ યથા અહ વૈર્યો ” ના એજમતી ને બરકતી કલામ મોટે સાદે ગાઈને ભણ્યા હતા, તેમ તું પણ ભણુ ઓ નસર, નાસ્તિક નહિં થા !

વીસાંસ્તય પ્રમાઓ નામેનીશ પરસ્તસ્ય

પછરિ-વારસ્ય વીમેન્તે, પછરિ મધન્ય ઓ યાત

દુજત, વરેન્યયાતય દ્રવાંધયાત, ઝીઝીયુશતય

કયધાત વીરપો-મહરકાઅતય પછરિ દ્રવતત યત

અંધ્રાત મેન્યઓત; માનયેન અહે

યથ હઝંદેમ નરામ ઓયુમ નરેમ ઐવ્યાક્ષયોધત.

(હોરમઝદ યદત.)

જે પ્રમાણે એક માણસની ઉપર ચોક્કસી રાખી તેનું રક્ષણ ખીજાં એક હજાર માણસો કરે, તેજ પ્રમાણે પરમાત્માના નામ માત્ર લેવાથી શુભ દુષ્ટ શક્તિઓ તથા ગીલાન જેવા દુબ્ધ લોકોના લોકોથી તહારો બચાવ થશે પરમેશ્વરનું નામ માત્ર ઉચ્ચારવાથી તને નુકશાન પહોંચાડનારા પાપી મુદ્દાઓની સામે તે નામ ઢાલ રૂપે થઈ પડશે. તમામ મરકીવાળી મોત નિપજાવનારી શક્તિઓ જેને અગ્રેમૈન્યુશની સત્તા કહેવામાં આવે છે, તેની સામે પણ તને ધૈર્ય રાખવા, હિંમત આપવા, તને ટેકો આપી તહારો બચાવ કરવાને માત્ર ખુદાની બંદગી અને ખુદાનું નામજ બસ છે. પૂરતું છે તે સુખારક નામ, દુઃખ દહોને કે સંકટ વિકટને દફે કરવાને !

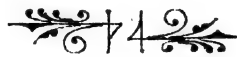
નસર:—ભાઈ! ભાઈ! તમે મારી કુટીને મ્હારી પાસે ખંદગી કરાવવાજ માગો છો, અને ખુદાનું માત્ર નામ લીધાથી પણ માનવી જાતનું સાર્થક થવાનું જણાવો છો તો તે હું કેમ માનું? એવું એવું હું કાંઈ માનતો નથી.

વિરાઢ:—એટલાજ માટે હે ભાઈ, મ્હારી શંકાનો અંધ કવિ મીલ્ટન જવાબ આપી ગયા છે કે; “સત્ય ઉપર હુમલો કરી શકાશે પરંતુ તેને નુકશાન તો કદિયે કરી શકાશે નહીં. ગેરવાજબી જબરદસ્તીથી તેને ઘેરી શકાશે ખરું, પણ તેને કેદ પકડી શકાશે નહીં.” નામની બરકતને લીધે તો વેપારીના નામનું માત્ર એક પાટિયું હજારો રૂપે વેચાય છે. નામ લીધાના ગુણથી તો કુંપનીનાં માત્ર ગુડવીલની મોટી કિંમતો અપાય છે. નામની માત્ર શાખ ઉપરથી તો લાખોની ધીરધાર ચાલે છે. નામ માત્રના વિશ્વાસથી તો આખું જગત ચાલે છે.

ચિત્ત ભાવ બિનુ ચરશિયા, સેહેજ પુઢારે રામ;

વાકો પદ પય પિખતબહુ, એહી પરનાપ હરિ નામ.

ખુદાનું માત્ર નામ લેનારનો કેટલો બધો દરજ્જો કહેલો છે, કે કુવામાંથી કોશ ખેંચનારો કોશિયો જ્યારે ખુદાની કૃપાથી કુવામાંથી થાળાં સૂધી કોશ જેવો આવે છે, કે બળદ હાંકનારને તે વાતની બધુ કરતી વેળાએ “આવે એ એ રામા!” કરીને ખુદાનું નામ, ચિત્તમા રાખ્યા વગર કે ભાવ રાખ્યા વગર પોકારે છે, તો ઉભારમાંથી તે કોશિયાના પગ ધોવાયેલું જે પાણી વહે છે તે પાણી પીવા પણ સોને બહુજ ભાવે છે, પછી તે કોશિયાનો પગ કોહેલો સડેલો કે કોઢ નિકળેલો કાં નહીં હોય તેની પણ કોઈ તપાસ કરતું નથી. ખુદાનું માત્ર નામ લેવાનો પ્રતાપ એટલો બધો છે



સખક ૪ થો.

શ્રદ્ધામાંજ વસે ખુદા.

He that shuts Love out, in turn shall be
Shut out from Love, and on her threshold lie,

Howling in outer darkness.—

Tennyson.

ખુદા તો ભાવનો ભૂખ્યો છે. પ્રભુ તો પ્રેમનો તરસ્યો છે. શ્રદ્ધા બસ શ્રદ્ધા અને આંધળાં યકીનની પણ પોતાના તરફની ક્રીદાગીરી અને વિશ્વાસ ઉપરજ તે મોહી પડે છે. પોતાનો ભક્ત કોઈ પણ રીત વાપરીને તેના ઉપર ભરોસો રાખે છે તેને તે માગ્યું આપે છે, પરંતુ અશ્રદ્ધા અને અવિશ્વાસથી તે પ્રસન્ન થતા નથી.

એક જંગલી પ્રદેશમાં મહાદેવનું દેહરૂં હતું. ત્યાં મહાદેવની સેવા ચાકરી અને પુજા કરવાને એક બ્રાહ્મણ ૧૨ વર્ષથી નિત્ય જતો, અને પોતાને પુત્રની

અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય એવી નિત ઉઠીને પ્રાર્થના કરતો. પરંતુ માંજને છેડે જ્યારે દેહરામાં ઘંટ વગાડી બારણું ઢાંકીને શેહેર ઘેરે જતો ત્યારે તૂટેલે કિલ્લે બડબડતો કે; “એ પથથરની મૂર્તિ શું આપવાની !” આવી તેની ઓછી ચકીનહારી થાને અશ્રદ્ધાતું કાંઈ પણ ફળ મળ્યું નહીં. દેહરાં આગળ થઈને એક કઠિયારો જંગલમાંથી લાકડાં વાઢીને હરરોજ માથે ભારો મૂકી પસાર થતો હતો, તેણે એક સાંજે પેલા પ્રાદ્ધણને રોકીને પૂછ્યું:—“અલ્યા બામણા ! નિત રોજ તું આ દેહરામાં બરાઈને શું કરે છે ?” પ્રાદ્ધણ કહે:—“ભાઈ ! મહાદેવની સેવા ચાકરી કરું છું. મહાદેવની સેવા ચાકરી કર્યે તો મહાદેવ છોકરાં આપે, ધન હોલત આપે, ને બધુંએ આપે !” કઠિયારાને આ વાતની શ્રદ્ધા લાગવાથી જંગલમાંથી આવતાં બરાબર ભારો ભોંયે મૂકી એક લાકડી લઈને દેહરામાં બરાઈ મહાદેવને ખૂબ મારવા ને બડકાટવા લાગ્યો. તેના મનમાં કે છોકરાં જેમ મસ્તીખોર થાય તેની સેવા ચાકરી (!) કરવી એટલે મારવાં, બડકાટવાં, તેવીજ કાંઈ સેવા ચાકરી મહાદેવની કરવાની હશે ! કેટલેક મહિને તેને ત્યાં પુત્રની વૃદ્ધિ થઈ, અને જંગલમાં ઉગેલાં ચંદનના ઝાડોના ભારા ઉંચકી લાવતાં, આગળ કરતાં ભારાની કિમ્મત ચોવડી મળવા લાગી. એટલે પછી તો ઘણા ઉત્સાહ ને ઘણી શ્રદ્ધાથી દેવની સેવા ચાકરી કરવા લાગ્યો. વર્ષો પસાર થાય તેમ તેમ તેની ઝુંપડીમાં તો બચ્ચાં બાળાંની રલછલ થઈ ગઈ, અને પૈસો પણ ખૂબ કમાવા લાગ્યો. એક દહાડાના સમયે તે મહાદેવને બડકાટતો હતો એવામાં પ્રાદ્ધણ આવી લાગ્યો. તેણે આ પ્રમાણે દેવને અપમાન કરતાં બોલે કેવો ભરાઈ કઠિયારાને ધમકાવ્યો કે; “કેમ રે અલ્યા છેક દ્વારો કે ? દેવને કેમ બડકાટયા ?” કઠિયારો કહે:—“બામણા ! દેવની સેવા ચાકરી કરવા તેજ મ્હને કહ્યું હતુંને ! હું ત્હારો પાડ માનું છું, કે તે મ્હને આ ઉત્તમ રસ્તો બતાવ્યો, અને દેવની સેવા ચાકરી કરી હું નિત ઉઠીને માંગતો કે; ‘મ્હને દીકરા આપ ! હોલત આપ !’ અને દેવે મ્હારી અરજ સાંભળી, મ્હારી સેવા ચાકરીથી ખુશી થઈ મ્હને ધન હોલતે ને બચ્ચાં છોકરાંએ નેહાલ કીધો, એમાં મેં શું ખોટું કર્યું ?” પ્રાદ્ધણે તૂર્તજ દેવના ચરણે માથું મૂકી રોઈ દીધું કે; બાર વર્ષ સાચી સેવા ચાકરી કરી પણ શ્રદ્ધા વગર કીધી, વિશ્વાસ ને ચકીન વગર કીધી તેનું મ્હને કાંઈ ફળ ન મળ્યું, અને આ દુખળે ખોટી સેવા ચાકરી કરી પણ વિશ્વાસ, ચકીન, અને શ્રદ્ધાથી કીધી તેનું તે ફળ આપ્યું.

તુલસી દેવલ રામકે, લાગે લાગ્યા કરોર:

કાક અભાગે હજિ ભરે, મહિમા ભયક ન થોર.

લાખો ને કરોડો રૂપિયા ખરચીને પ્રભુના માટે દેવલ બંધાવ્યું હોય, પરંતુ અભાગ્યો કાગડો તે દેવલ ઉપર બેસીને અધી મૂતરી ઉઠે તો પણ દેવનો મહિમા અને દેવની મહેર લહેર કાંઈ ઓછી થતી નથીજ !

ભાઈ નસર ! આપણા જરથોસ્તી શાસ્ત્રોમાં તો સકામ ભક્તિ તેમજ નિષ્કામ ભક્તિ બન્નેને કબુલ રાખેલી છે. માટે તું શ્રદ્ધાથી સ્વાર્થ માટે ભક્તિ કરશે તેનું દુન્યાઈ ફળ તેટલા પૂરતું જ મળશે, પરંતુ સ્વાર્થ રહિત નિસ્વાર્થ ભક્તિ કરીશ તો આ જેહાનનું સુખ અને તે જેહાનનું શ્રેય બન્ને આપોઆપ મળશે. અહુરમઝદની ચક્રીન રાખીને બંદગી કરવી એજ મનને શુદ્ધ કરનારું સર્વોત્તમ સાધન છે. વગર સ્વાર્થે ભક્તિ કરવાથી અધમમાં અધમ પાપી પણ શુદ્ધ થઈ મુક્તિ પામે છે. માટે જેઓ પાપ વૃત્તિના હોય, જેઓ બંદગીનું મોટપ પોતે સમજવા માંગતાજ ન હોય, તેમણે બીજા ભક્તને ભક્તિ કરતાં કે બીજા કોઈ બંદાને બંદગી કરતાં ખત્રો નાંખવો નહીં, એ પણ તેમને માટે કાંઈક પુન્ય ગણાશે.

એક જુલમગાર પાદશાહે એક ખુદાના લાલથી બાણવા ઈચ્છ્યું, કે “ત્હારે માટે બંદગીઓમાં કઈ બંદગી ઉત્તમ છે, કે જેથી હું પરમાત્માને ખુશાલ કરી શકું ?” પેલા ફકીરે ઉત્તર દીધો; “ત્હારે માટે તો છેક બપોર સૂધો સુઈ રહેવું એજ ભક્તિ સર્વથી મોટી છે. કાંકે નેટલો વખત તું ત્હારી દુઃખી પ્રજાને દુઃખ નહીં દઈ શકશે ! એટલીજ બંદગી ત્હારે સાડૂ ઘણી મોટી થઈ પડશે. એટલો વખત તો ત્હારાથી દુઃખી થએલાં કરારે શાંતિમાં રહેશે !”

“જલેમીરા ખુસ્તે દીદમ નીમ રોઝ; ગોક્તમ ઈં કેતનસ્ત ખાખશ ખુદે બેહ.

આં કે ખાખશ બેહતર અઝ બીઘરી અસ્ત; આં ચુરાં બદ ઝીદગાંની મુદે બેહ.”

(સાચાદી)

મેં એક દુઃખના દેનાર દુષ્ટને બપોર વેર ઉઘેલો દીઠો ત્યારે હું પ્રોત્સાહ કે; આ કજ્યાખોરો ફીત્નેબંગીઝ ઉંઘમાંજ પડેલો ભલો ! એનું ઉંઘવું જાગવા કરતાં બેહતર છે. તે તો મુવેલોજ ભલો. ભલેને, યુનિવર્સિટીના ઉંચા અભ્યાસથી એમ. એ; કે બી. એ. થયા હો, અને તે જાતનાં શિક્ષણથી ખુદા અને તેની બંદગી વીશે વસવસો થયો હો, તોપણ અબાણ દેખાતા ખુદા-પરસ્તોની વચમાં માથું મારી તેમને પણ વગર ચક્રીનના તું કરીશ મા વડો કુલપતિ અપ્રાહામ, અપ્રાહામનો પુત્ર ઇસાક, અને ઇસાકનો પુત્ર જેકબ વાંચી લખી પણ જાણતા નો'તા સાદી ત્રિરાશી પણ નો'તા કરી શકતા. બાઈબલમાં કહેલા મનુષ્યોના મૂળ વડવાઓ પણ અબાણ હતા, પરંતુ તેઓ ઇશ્વર ભક્તિથી હાલના ગ્રેજ્યુએટો કરતાં લાખ દગ્ગજે આગળ વધી ગયા હતા.

જળ વડે જેમ અંગ શુદ્ધ થાય છે; સત્ય વડે જેમ મન શુદ્ધ થાય છે, વિદ્યા અને તપ એ બેનો જોગ મળવાથી જેમ આત્મા શુદ્ધ થાય છે, અને જ્ઞાને કરીને જેમ બુદ્ધિ શુદ્ધ અને નિર્મળ થાય છે, તેમ ભક્તિએ કરીને દુઃખના લાગેલા હાથ, પાપનાં પડછાયાં, અને મનોવિકાર જરૂર જરૂર દૂર થાય છે.



સબક પ મો.

પાપનો પસ્તાવો કરી ફર પાછો !

“ In the morning this is a golden key to open the heart for God's service, and in the evening it is an iron lock to guard the heart against sin ”—*Secker*.

નસર:—ભાઈ વિરાઈ ! ત્યારે તમારા કહેવા મુજબ તો પાપમાંથી છૂટકારો પામવાને સાફ જ બંદગી કરવાની જરૂર છે; તો કર્મનું બંધારણ કેમ રહે ? બંદગી કયે તો પાપ નષ્ટ થાય એ હું નથી માનતો.

વિરાઈ:—હે નસર ! બંદગી કરતાં જે બંદો પોતાના પાપોનો પસ્તાવો કરતો જાય છે, ગુન્હાની માફી માંગતો જાય છે, અને તે ગુન્હા નહીં કરવાની કબુલત જેમ જેમ ખુલાસાવાને આપતો જાય છે, તેમ તેમ તેણે પાપ કે ગુન્હા કીધાજ નથી એવું દઢ કરતો જાય છે. તે બંદો બંદગી કર્યા કાઢાથી એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે, કે પાછું તે જાતનું પાપ કરેજ નહીં. જેને ખુદા ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા ને ચકીન ચોટે તે ઇશ્વર ઉપર મજબુત આધાર રાખતો થઈ પડે છે; પરંતુ તેવી દ્રઢ ચકીનદારી ન હોતાં હજી વસવસો રાખતો હોય તેની બંદગી તેનાં પાપ કર્મ કાપી નહીં શકે. પાપોની તોજેશ પૂરી કરવા સાફ બંદગી તો અવશ્યની છે.

એક વાણિયા અને મિયાંભાઈ વચ્ચે શરત પડી. વાણિયો કહે કે, મ્હારો રામજ ખરો છે ! મિયાંભાઈ કહે: “ મ્હારો રહેમાનજ ખરો છે.”

“ જો ત્હારો રામ ખરો હોય તો જોઈ, આ ઝાડ ઉપર ચઢીને રામ નામ લઈને ફૂંકો મારને ! ત્હારો ખચાવ રાખ કરે છે ખરો કે, તે હું જોઈ લઈશ ! ” લોક લોક ભેગું મળ્યું. વાણિયો તો ઝાડે ચઢ્યો ને રામનું નામ લેઈને આંધળાં ચકીનથી, આંખ મિચીને, ફૂંકો મારી ભોંચે પડ્યો, અને સાજો સમો ઉભો થઈને મૂંઝો મરડીને મિયાંભાઈને કહેવા લાગ્યો;

“ હવે ત્હારા રહેમાનનો તો પ્રતાપ ખતાવ, જોઈ ! ” મિયાંને ખેજલત લાગી. તેણે વિચાર્યું કે, “ એનો રામ તો ખળવાન ને તેજસ્વી દેખાય છે ખરો, કેમકે એનો હાથ કે પગ કંઈ ભાંગ્યો નહીં, મગર કોણ જાણે મ્હારા રહેમાનમાં એટલું પાણી નહીંએ હોય, તો પત્રી મ્હારા તો પાંચળી નકામી ભાંગશે ! ” આવું ડામાડોળ ઇમાન રાખીને ઝાડે ચઢ્યો, અને મનમાં રામનાં નામની મોટાઈને વસવસો રાખી, બહારથી મોટેથી લોક સાંભળે તેમ રેડમાનનું નામ બોલી, ઝાડ ઉપરથી બૂરકો માર્યો એટલે મિયાંભાઈના બન્ને હાથ પગ ભાંગી ગયા. કારણકે તેનું દ્રઢ એક ઇમાન નોતું, પરંતુ મિયાંજ એવુંજ શુમાન લઈ ગયા કે રામનાજ

નામમાં કરામત છે, રહેમાનના નામમાં કંઈ કરામત કે અરક્કત નથી. ત્યારે વાણિયો કહે:—“હે મિયાંજી! શા માટે અમથા ફૂટાઈ મરે છે! રામ ને રહેમાન તો સૌ એક ને એકજ પણ તમારાં ચક્રીન હામાડાળ તેને રામે શું કરે, તે રહેમાને શું કરે ?

“સાચું હરિનું નામ, બાધ સાચું હરિનું નામ;
ખોટી કાયા, ખોટી માયા. ખોટાં ધન સુખ ધામ—બાધ.
સાચ તજીને ખોટાં માટે, ભટકે તું શું કામ ?
ઠાળા આવ્યા, ઠાળા જીવું, અંતે ઠાળું ઠામ—બાધ.
પ્રભુ બજન ભવસાગર તારે, પણ તેનું નહિં જ્ઞાન,
પડી પલકનો નહિં ભરસો, કાં ન રટિ શે રામ !—બાધ.”

સંસાર વહેવાર નિભાવવાની તમને સ્પૃહા હોવાથી તમે ભકિત કે જ્ઞાનના ખરેખરા અધિકારી થતા નથી. ભકિત જ્ઞાનના ખરેખરા અધિકારીને તો પોતાના વહેવાર ખગડો કે સમરો તેની સ્પૃહા હોતીજ નથી. સંસાર વહેવારને સાધવા ઉપર તેનું નિશાન તો ટાંકેલું હોતુંજ નથી. પરમેશ્વરનું અખંડ ચિંતન કરવું, અને તે માલેકનેજ અંતરમાં તથા બહાર જોવા, એજ તમારો મૂખ્ય આશય અને કર્તવ્ય રાખો બાધ. અને આ કર્તવ્ય તથા આશય સિદ્ધ કરતાં તમારો વહેવાર ખગડે કે સુધરે તેના ઉપર ઓ બાધ ! તમારી નજર રાખશો જ ના. તમારી દ્રષ્ટિ તો પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે અખંડ સંલગ્ન થઈ રહેવી જોઈએ તમારાં આવાં વર્તનથી તમારો સંસાર વહેવાર તે માલેક કદિ ખગાડશેજ નહીં. પરમાત્મા પોતે થઈનેજ તેનું નિવારણ કરશે.

આદમીઓની રૂચિ જુદી જુદી હોવાથી તેમણે પોત પોતાની રૂચિ પ્રમાણે ખુદાની પાસે જવાના જુદા જુદા માર્ગ પસંદ કરેલા છે. કોઈ સાંખ્ય, કોઈ યોગ, કોઈ શૈવ, કોઈ વૈષ્ણવ કોઈ મુસલમાન, કોઈ જરથોસ્તી, કોઈ ક્રિસ્ટી, એ પ્રમાણે અનેક માર્ગો છે, તેમાંના કોઈ એક માર્ગને એક માણસ શ્રેષ્ઠ કહે છે, તો કોઈ બીજાને પસંદ કરવા લાયક જણાવે છે. કોઈને સરળ માર્ગ પસંદ પડે છે, તો કોઈને કડક ને કઠણ માર્ગ પસંદ પડે છે; પણ જમીન ઉપર પડેલું પાણી જેમ અનેક માર્ગે થઈને આખરે સમુદ્રમાંજ જાય છે, તેમ ગમે તે માર્ગ પસંદ કરે, તો પણ આખરે સર્વને એકઠા મળવાનું મધ્યખિંદુ તો પરમેશ્વરજ છે. તેના સિવાય બીજી ગાત છેજ નહીં.

આપણું મન આખો દહાડો અહુરાનાજ વિચારો કયાં કરે એવું કરવું એ આપણા પોતાનાજ હાથમાં છે. ખીજો કોઈ આપણે માથે હાથ મૂકીને અહુરાનાં દર્શન કરાવે એમ માની વગર ભક્તિએ અયાસી પડી રહેવું મિથ્યા છે. હે નસર ! આત્મા વડેજ આત્માનો ઉદ્ધાર કર. ત્હારાજ પ્રયત્નથી ત્હારાં મનને પાપ મુકત

કરીને શુદ્ધ વિચારો કરતું બનાવ. નાથ જેવું તો એ છે, કે જે કામને તું કઠિન માની બેઠો છે, તે કામ તું પોતે પાર પાડવા માગે તો નહીં પાર પડવાનું; ને બીજો તે કામ હાથ ધરશે તો પાર પાડી આપશે, એવું તું સમજતો થઇ ગયો છે; પરંતુ ત્હારું કામ ત્હારેજ હાથે જેટલું પાર પાડી શકાશે એટલું બીજાથી કદિ પાર પાડી શકાવાનું નહીં. ત્હારીજ બંદગી તને જરૂર કામ લાગશે.

કાનકો કામ ન નાક કરે, અર નાકકો કામ ન કાનતૈં હોઇ;

આંખકો કામ ન જીભ કરે, અર જીભકો કામ ન આંખતૈં હોઇ.

હાતકો કામ ન પાંડં કરે, અર પાંડંકો કામ ન હાતૈં હોઇ;

ગાન ન ઔર વિષેં રસ ઇન્દ્રિય, કયોં કરકે વહ ચેનન હોઇ ?

ભાઈ નસર ! આપણી પોતાની શ્રદ્ધાથી કરેલી ભક્તિજ આપણને કામ લાગશે, ને પાપ સુક્ત કરશે, શ્રદ્ધા યાને યકીન વગરનું બધું ખોટું છે. એબલે જે શ્રદ્ધાથી યજ્ઞ કર્યો, નોહાએ જે શ્રદ્ધાથી આર્ક (કમાન) ઉભી કીધી, અબ્રાહામે જે શ્રદ્ધાથી પોતાના ઘરનો ત્યાગ કર્યો, તે શ્રદ્ધા એક યા બીજી પુરાવાવાળી માન્યતામાં યકીન હોવાથીજ તેમને ધાર્યું તે પાર પાડ્યું હતું. ગમે એવાં દુઃખ કે વિટંબણાને તેઓએ પોતાના યકીનથીજ હલકાં ગણ્યાં, ને જે સત્ય તેમને સત્ય લાગ્યું તેજ તેમણે કર્યું. દર રોજ હાવન ગેહમાં ભણતી વેળાએ મ્હને તો, “અમવન્તેમ, વેરેશ્વજ્ઞેમ, વિભ-એષંઘહેમ, વીરૂપ ત્મએષાઓ તઉર્વ્યન્તેમ, વીરૂપ ત્મએષાઓ તિતરેન્તેમ; પરમેશ્વરની ભક્તિથી હિંમત આવે છે, કેમકે તે ક્તેહ આપનારી, દ્વેષને દૂર કરનારી, તમામ ખાના ખરાબીઓને તોડનારી, તમામ આશ્તોને ટાળનારી મ્હને તો માલુમ પડી છે. કાઈસ્ટે પોતાના આખાં બાઈબલનો સાર એક વકીલને એટલોજ કહ્યો હતો કે:—“ત્હારા ઇશ્વર પ્રભુ ઉપર ત્હારાં સઘળાં અંતઃકરણથી, ત્હારા અખંડ આત્માથી, ત્હારાં સઘળાં મનથી, તું પ્રીતિ રાખજે. આ આજ્ઞા સૌથી પહેલી ને વળી મોટી છે; અને બીજી પછી તેના જેવડીજ મોટી છે તે એ છે કે; તું ત્હારા પાડોશીને પોતાની માફકજ મ્હાજે અને તેને પણ સારો માર્ગ બતાવજે !” ભાઈ ! આ બે આજ્ઞા ઉપર સઘળા ધર્મ અને પેગંબરોનો આધાર છે. માટેજ હું તને બંદગી કરવાનો સારો માર્ગ બતાવવાની મ્હારી ફરજ સમજું છું. જો ત્હારું દિલ પાક હોય, અને પ્રેમ, ભક્તિ ને રાસ્ત બંદગી મજબુત હશે તો ત્હારો કોઈ પણ પાસો અવળો પડશે નહીં, ને પડશે તો જણાશે નહીં, ને જણાશે તો તું ખરી લેશે. મોટાં તુફાન પછી આપણે એકદમ સંધું શાંત પડી ગયેલું વારંવાર અનુભવ્યે છિયે. રાતના ગભરાટોને આપણી સહવારો આનંદમાં ફેરવી દે છે. માટે

ચુનાન રવ કે પૂરસદા રૂઝે શુમાર;

ન પીન્ની સર અજ રમીં પરવરદેમાર.

હે ભાઈ ! તું આપણી બંદગીના રૂડા માર્ગે ચાલ્યો બા, કે જે દહાડે કેઆં-

મતનો વખત આવશે, અને “તે” ખુદાને યાદ કર્યો કેમ નહીં ?” એમ સવાલ કરવામાં આવશે ત્યારે તને જેબલત લાગીને શરમથી ત્હારું મોઢું નીચું કરવું તને નહીં પડે !

નસર—“ભાઈ વિરાફ ! જેઓ બંદગી નથી કરતાં તેઓ કાંઈ બૂખ્યાં મુતાં નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ મેળવવાને પણ નાલાયક એવા પાપી મનુષ્યો કેટલાં બધાં પડેલાં છે, તોએ સૂર્ય તો તેમના ઘરમાં તડકો ને પ્રકાશ બંને નાંખે છેજ. ત્યારે બંદગીથી વધુ શું થવાનું છે ?” નહીં ભાઈ, નહીં. એમાં ત્હારી સમજ ફેર થાય છે. વિરાફ બોલ્યો:—

ખુદાવંદે રૂઝી બ હક મુશ્તગેલ;
પરાગંદે રૂઝી પરાગંદે દેલ.

રોજી અને દોલતના સાહેબો તો હમેશાં હકતાલાની યાદમાંજ શુંથાયલા રહે, અને પરાગંદે રોજીવાળા યાને વગર પુંજીવાળાઓજ હમેશાં દુઃખી ને પરાગંદે દોલતી રહે છે. આ દુન્યાની દોલતને જેમ ઉંઘમાં લોકો સારી કે માઠી વસ્તુ લેખે જૂએ છે, પણ જગ્યા પછી કાંઈ વસ્તુ રહેતી નથી, તેવીજ આ દુન્યાની દોલત છે. જેના વડે સર્વ સાચાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તથા પારમાર્થિક સુકિત અને મીનોઈ સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય છે તે ધર્મ અને ભક્તિથીજ થાય છે, દોલતથી નહીં. માણસ જેમ જેમ સુધરતું જાય છે, તેમ તેમ તેની ધર્મભાવના અને ઇશ્વર ઉપરનો પ્રેમ અને વિશ્વાસ પણ સુધરતો જાય છે. ભાઈ નસર ! તું ખુદાતાલાના લેહના ઉંઝાણમાં હમણા ઉતરી શકતો નથી, માટે એ શુદ્ધ ને શુભ વાતમાં વાદવિવાદ કરવાનું છોડી દઈ આજથીજ જરા જરા બંદગી કરવા લાગ !

જેહાં દાર તા ધન જોહાન આફરીદ;
કિસીદે દરે રાએઝે કસ ન દીદ.

આ જગત જ્યારથી તે માલેકે પાકે ઉત્પન્ન કર્યું છે ત્યારથી આજ વેર તે સાહેબના લેહ બરમોના છુપા દરવાજાની કુંચી કોઈને હાથ લાગી નથી. એ તો એવું છે કે; માણસને જેમ જેમ પોતાના આત્મા ઉપર શ્રદ્ધા વધતી જાય છે અને ભક્તિ વડે પોતાને તુરંજી જીવડપે માનતો જ્યારે માણસ બંધ પડે છે ત્યારેજ તે પોતાને વધારે ને વધારે ઉચ્ચ સામર્થવાળો માનતો થાય છે, અને તેમ તેમ તેના શરીરનું પણ ઉચ્ચ બંધારણ થતું જાય છે. ખુદાના નામની એવી ખરકત છે.

રામ નામ તો રત્ન હે, છવ જતન કર રાખ;
જળે પડેગી સકી; તબ રાખે રયુનાથ.

પ્રથમમાં તો ભાવ રાખોને ભક્તિ કીધાથી, તેમજ કુદ્રતનો આદરભાવ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી, મનુષ્ય જીવનને અંગે રહેલાં સુખનાં સાધનોમાં એટલો બધો

વધારો કરી શકાય છે, કેં છેવટે આપોઆપ તે અહુરાતુ તેને જ્ઞાન થઈ જાય છે. ત્યારા દિલમાં ભાવ રાખીને જો તું અહુરા નામનો જપ કરશે, તો ત્યારાં સર્વ દુઃખો નાશ પામશે, અને પછી ધીમે ધીમે જો તું દ્રઢ યકીનદારીથી તેને ભજવા માંડશે તો જરૂરજ પાપ મુક્ત થઈને ખુદાના ખોળામાં માથું મૂકવાને તું ભાગ્ય-શાળી થઈશ. તું હાલ તો કથીર જેવો છે, પણ ભક્તિભાવથી તપ જપ કરશે તો કંચન જેવો થઈશ. જે અહુરા અગ્નિમાં છે, જે જળમાં છે, જે આખા જગતમાં પ્રસરી રહેલો છે, જે ઓસડમાં છે, જે વનસ્પતિમાં છે, તે અહુરાને તું વારંવાર નમસ્કાર કર! ભાઈ, ત્યારાં અંતઃકરણ પણ ત્યારા ઈશ્વર રૂપજ છે. માણસ પાપી કર્મ કરવા દોરાય ત્યારે એ ઈશ્વર પાછું વાળીને ઠપકો આપે છે, કેમકે માણસનું દરેક પાપ એ “અંતઃકરણ-ઈશ્વર” જૂએ છે ને જાણે છે. એટલા માટે તે અહુરાની પ્રાર્થના કરવાથી માણસની વૃત્તિઓ જરૂરજ શાંત અને પવિત્ર થશે. ભાઈ! ફક્ત “દુઃખે સંભારે રામ” એમ સંકટ સમયેજ અહુરાને યાદ કરવો એ ડહાપણ ભરેલું નથી. સુખના દિવસોમાં પણ તે માલેકનો આભાર માનવાનું માણસે ચુકવું જોઇતું નથી. ભાઈ નસર! હમણા તું અજ્ઞાન છું, માટે એકદમજ અહુરા વીશે ખરું નરું કરવા નહિ ખેસ. ફરીથી કહું છું કે;

ત્યારાં જેહાં તા તવાની મલ્કઈ;

કે હૂં પીયદ જે બહુયન્દ રૂઝ.

હમણા ને હમણાજ તું બનતાં સુધી ખલકતની કુદ્રતનો લેહ શોધવાની માથાઝીક ના કર; કારણ કે, વગર અધિકારે ખાલેકે મખલુકનો શુભ ભેદ શોધના-રાથી તો તે સાહેબ પોતાનું મોહું તુર્તજ ફેરવી નાંખે છે. માટે તું બ્રાંતિમાં ને બ્રાંતિમાં ત્યારાં જીવન ખરખાદ નહીં કર.

“ચશમેક દિયેસેં જૈસેં, છોટાઉ ખડોસો લાગે,
દૂસરો નિહારે ખડો, છોટો સોધ લગતુ હૈ,
કાંચલીકી ધરનીમાંય, નીર સમ ભાસ પરે,
નીરમાંય કહ્ કહ્, કાંચ જૈસો જગતુ હૈ.
નૈયાકે ચશમેસેં તીર, તરવરહિ ચલિત લાગે,
ખાદરકે દોરેં માનીં, ચંદ્રમાહિ બગતુ હૈ,
જૈસેં ઇદ્રખલ વારે, પાંખતૈં પંખેરે બાંખે,
તૈસેં પ્રલ એતનમાંય, ભાસત હે જગતુ હૈ.”

અંતર્ગોળ ઉપનેત્ર જેવી આંખે ચશ્મો ચઢાવ્યાથી નાનો પદાર્થ બ્રાંતિથી મોટો દેખાય છે. બહિર્ગોળ ઉપનેત્ર જેવી આંખે ચશ્મો લગાડ્યાથી મોટો પદાર્થ બ્રાંતિથી નાનો દેખાય છે, બિચોરી કાચની ભૂમિમાં જળની બ્રાંતિથી જળ દેખાય છે. વહાણ કે રેલવેગાડી ચાલે છે ત્યારે આસપાસનાં ઝાડો ચાલતાં હોય એવું બ્રાંતિથી માણસ

પડે છે. વાહાનાં દોડવાથી ચંદ્રમા ચાલતો હોય ને તારાઓ દોડતા હોય એવું
 ભ્રાંતિથી ભાસે છે. તથા ઇંદ્રજાળથી જેવી રીતે, પાંખનું પક્ષી દેખાય છે તેવીજ રીતે
 પ્રજ્ઞ ચેતનને વિષે જગત્માં આપણી ભ્રાંતિ થાય છે. આ મર્મ જાણી લે ભાઈ જાણી લે !



સખકે ૬ ઠો.

અદ્વીશુરની આરાધના માર્ગે બંદગીનું ફળ.

“ Heaven is the magazine wherein God puts
 Both good and evil; prayer's the Key that shuts
 And opens this great treasure; 'tis a key
 Whose words are *Faith*, and *Hope*, and *Charity*. ”

નસર:—ભાઈ વિરાઈ ! તમારા પાંચ સખકોથી મહારા વિચારમાં અલખત
 કેટલોક ફેર પડ્યો છે, પરંતુ આપણા લોકો એક ખુદાને મૂકી ખોરશેદ, મેહેર,
 માહબોખતાર, આતશ, પાણી, હવા, વિગેરેની નિયાએસો ને યશ્તો લખવાથી શું
 સાર્થક કરવા માંગે છે ? તે લખવાથી ખુદાની શું બંદગી થાય ? પાણી કે આતશ
 પાસેથી માંગવાથી તે શું આપી શકે ? પથ્થરથી બનેલા સેતારાઓ અને ચંદ્રમા
 પાસે મુરાદ રહાવાથી શું મળે ? જો એકલા એક ખુદાની બંદગી આપણી પાસે
 કાંઈ હોય, ને તે કરવામાં આવે તો સમજ્યા, ઠીકજ છે, પરંતુ તેશતર તીરને નામે
 સેતારાની બંદગી કરવી એ શું વાહિયાત વિચાર નથી ?

વિરાઈ:—ભાઈ નસર ! તને કંઈક અસર થઈ, તેમ કંઈક કસર પણ રહી.
 અજ્ઞાનોનો ભક્તિભાવ વહેમમાં રહેલો છે, પરંતુ જ્ઞાનીઓની ભક્તિ તો પવિત્રાર્થમાં
 રહેલી છે. પરમેશ્વર કાંઈ ભક્તિ કરવાની જુદી જુદી ફઠીઓને જોતા નથી, પરંતુ
 મનુષ્યના મનના ભાવ અને પ્રેમને જૂએ છે. ઉંચામાં ઉચ્ચ ધર્મની પવિત્ર મીલકત
 ધરાવનારાની ઢોંગી ભક્તિ તરફ તે બાંધી નજરે પણ જોતા નથી, પરંતુ જો એક
 મૂર્તિપુજક પણ હોય, ને તેની ભક્તિ સાચાં હૈયાની હોય તો તે બંદગી પ્રભુને બહુ
 પ્રિય છે. આજના જમાનામાં તો સુધરેલા સમયનું એજ સુત્ર થઈ પડ્યું છે કે,
 જેનું કાંઈ પણ ફળ પ્રત્યક્ષ તૂર્તાતૂર્ત દેખાય એવું રાજ ઉઠીને કાંઈ ને કાંઈ કર્યા કરવું.

એક ચોગી તપ કરવા બેઠો હતો, તે ૧૨ વર્ષ પૂરાં કીધા પછી ઉઠ્યો, અને
 પાણી પીવા માટે એક કુવાની પાસે ગયો. પાસે દોરડી ન હોવાથી આમ તેમ
 શોધવાને આભરો ગાભરો પડવા લાગ્યો, પણ રસી કાંઈ તેને હાથ લાગી નહીં. તેજ
 સમયે એક તરસું હરણુ તે કુવાની પાળે આવી લાગ્યું. કુવો ઉઠો જોઈ તે નાચાર
 થયું, આકશ તરફ ઉંચે ખુદા તરફ ડોળા ફાડીને જોતું સ્તબ્ધ ઉભું ઉભું તે બસ
 ડોળા ચઢાવી ઉભુંજ રહ્યું, પણ પેજા તપેશ્રીની માફક બીજી દોડાદોડી નોતું
 કરતું ધણી વારે ખુદાની કયા તેના ઉપર ઉતરી, અને કુવાના પાણીની ધારા સરસર

કરતી ઉંચે ચઢી આવી, અને તે વાચા વગરનાં મૂળાં પ્રાણીનાં ઉંઘાડેલાં મોઢામાં પડવા લાગી. તરસ છિપાવ્યા પછી પાણું ઉંચે આકાશ તરફ ઘણીક વાર ભેધ ભેધને ત્યાંથી તે ચાલ્યું ગયું. આ કૌતક દેખી પેલા યોગી હતા તેમને પોતાની ભક્તિનું અભિમાન થવાથી ધંધર ઉપર તપી જવા લાગ્યા, અને અશ્રદ્ધાથી બકવા લાગ્યા કે; “આ કેવો અન્યાય ! બર બાર વર્ષ હે પ્રભુ ! ત્હારી સેવા ચકરી કરી કરીને મૂઓ છતાં મ્હને તરસો રાખ્યો, અને આ જંગલી જેવાં હરણાંની તરસ ભાંગી તો ભાંગી, પણ વળી પાણી પણ પોતાની મેળે તેના મોઢાંમાં કેમ રેડાયું ? આ કેવો ગેર ઇનસાફ !”

એટલામાં આકાશવાણી થઈ રહી કે:—“ત્હારો યોગી તરીકે મ્હારા ઉપરજ ભે દઢ વિશ્વાસ હોત તો તું રસીને હુંડવા ન જાત, પરંતુ મ્હનેજ શોધતો મ્હારી આશા ઉપર ઉભો રહેત ! તથાપિ મ્હને શોધવાને બદલે તું તો રસી શોધવા પડ્યો, અને હરણું તો બાપડું બીજું બાળાચું શોધવા ન જતાં મ્હારા તરફજ મ્હોં વકાસીને વિશ્વાસે ઉભું રહ્યું, ને તેતું માગ્યું તેને મળ્યું !”

બુખેકો હર ભાજન દેત હે, પ્યારેક પાણી;
ઉનકી દરધા યુઠ કહે, “મેં નેકી કર જાણી.”

હે નસર ! આતશ કે પાણી એ સર્વ તને જડ વસ્તુ જણાય છે; અને તેની આરાધના કરવી તને મિથ્યા જણાય છે, પરંતુ તે અગ્નિ કે જળના સમુદ્ધના મવલ્લલ ફરેસ્તાઓ તો રાત ને દહાડો તેમની આસપાસ હોય છેજ. તું જો ગેબી શક્તિઓને માનનારો હોય, આ જડ જગત ઉપરાંત અનદીઠ મીનોઈ જગતો અને શક્તિઓની હયાતી માનનારો થાય તો હું તને માત્ર આવાં અર્દ્ધશૂરની આરાધનાના કેવા કેવા ફાયદા છે તે આપણા અવસ્થાના પુસ્તકમાંથી તને કહી સંભળાઉં છું.

આવાં અર્દ્ધશૂર નહીં જે મુરાદ બર લાવનારી ને મુશકેલીની આસાન કરનારી ગંગા જમના જેવી મહા પવિત્ર નદી ધરાન દેશમાં પુણ્ય ગણાતી હતી, તેની મારફતે ભલા પાદશાહો ભલી મુરાદ માગતા હતા, ને તે મુરાદ સફળ થતી હતી; પરંતુ પુરા, દુષ્ટ, ત્રણ મોઢાંના (એક મોઢું પોતાનું ને બે મોઢાં જેના ખસા ઉપર રહેલાં સર્પ રૂપી દર્દોના મોઢાં) ઝુઢાક પાદશાહે બાળીદોનમાં સો ઘોડા, હબાર બળદ, અને દશ હબાર મેઢાં બેકરાંનું બળિદાન એ પાક નદીને આપીને, આટલા બધા લોગ ધરાવીને શું માગ્યું ? “ઓ ખુબીવાળી, ઘણોજ ફાયદો કરનારી, નિર્મળ અર્દ્ધશૂર ! તું મને મ્હારી માત્ર આ એકજ મુરાદ બક્ષ, કે સાતે કેશ્વરોને (સાતે ખંડોને) હું મનુષ્ય વગરના ઉજડ વેરાન કરી શકું !” નિર્મળ અર્દ્ધશૂરે નાપાક ઝુઢાકની આ દુષ્ટ માગણી, પુરી ઇચ્છા, અને અવર બંદગી કબુલ રાખી નોંતી. આ તો ખુદાતાલાની ઇચ્છા વિરુદ્ધની માગણી કહેવાય. આ તો એકદમ પરમેશ્વરપણું છિનવી લેવાની મુરાદ થઈ !

જે તર્કે અંત્ર પ્રુદાથે જેહાન આફરીન;
કે તખ્ત આફરીદો કોલાહો નેગીન.

હો જોહાક ! આ સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારા પાક પરવરહેગારની કુદ્રતથી ડરીને ચાલ, કેમકે ત્હારું આ તખ્ત અને તાજ તથા નગીના સર્વ કાંઈ તેણેજ ત્હારે માટે સરજેલાં છે શુભ મુરાદજ પાર પડશે, અશુભ મુરાદ વ્યર્થ જશે.

હંદગી ખાસ અંત્ર બરાએ બંદગીસ્ત;

હંદગી બીબંદગી શરમ્દગીસ્ત.

આપણું જીવનું ખાસ બંદગી કરવા થકીજ છે, કેમકે બંદગી વગરની હંદગી એ તો મોટી શરમ્દગી છે. ભાઈ નસર ! વિશ્વાસ રાખીને હવે સાંભળ.

મઠીનો અનેલો માનવી પણ બંદગીને લીધે પ્રુદાઈ હંદગી શુભરી શકે એમ કહેવામાં હું ઉતાવળો કહેવાઈશ નહીં. એક ફકીરને જેમ બંદગીની જરૂર છે, તેમજ એક પાંદશાહ, એક પહેલવાન, કે એક પેગમ્બરને પણ બંદગીની અગત્ય જણાઈ છે. અને તે બંદગી, એક નહીં વર્ણવી શકાય એવી શક્તિની હોવી જોઈએ. જે ભલંકારિક લખાણનો અનર્થ નહીં થતો હોય, તો પ્રુદ પ્રુદાતાલાએ આ પૃથિવ કે સર્વ સૃષ્ટિ પેદા કરતી વેળાએ, એક અનદીઠ સ્વશક્તિ, જેનું વર્ણન નહીં આપી શકાય એવી શક્તિ, જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મની પોતાની સાથેનીજ પોતાનામાં હૈયાતી ભોગવનારી હતી, તે શક્તિ પાસે કાંઈક માગી લીધું, અને આ સૃષ્ટિ રચનાનું પેદા થવાનું કારણ બન્યું. પરંતુ ઇનશાનમાં તેટલી સ્વશક્તિની સમજના અધારાને લીધે, જે એક ઉજ્જવળ શક્તિના છાયામાં રહી તેની બંદગી કરવાની છે, તે માત્ર એક પ્રુદાની છે. સૅન્ટ પૉલનું કહેવું છે કે, જે માણસે પ્રભુની નજીક આવવું હોય તેણે એટલું તો ચકીન રાખવુંજ જોઈએ, કે તે સાહેબનો શોધમાં જે માણસ અંતથી મર્યો રહે છે તેને તે જરૂર બદલો આપે છેજ. એવું એવું માનીનેજ બંદગી કર; આ ભાઈ ! જેથી ત્હારા ખ્યાલમાંએ નહીં હોય એવું નવનવું સુખ તું ભોગવીશ આપણા પાક પેગમ્બર સાહેબે પણ બંદગીમાંજ શાંતિનું સુખ સમાયલું જાહેર કર્યું છે. સર્વ ધર્મોપદેશકોએ ઇશ્વરની ભક્તિમાંજ શાંતિ અને સુખ સમાયલાં જાહેર કરેલાં છે. તેમણે બંદગીના ત્રણ પ્રકારો પાડેલા છે. ૧-હુમતેથી બંદગી કરવાની ફઠી. ૨-હુમતેથી ભક્તિ ભાવ બતાવવાની રીત. ૩-હુઅરેશતથી ભક્તિ કરવાનો માર્ગ. એ ત્રણે પ્રકારની બંદગી કરનારો સર્વોત્તમ ભક્ત ગણાય, તોપણ જેનાથી ત્રણે માર્ગે બંદગી નહીંજ થઈ શકતી હોય તેણે નિહાન બંદગીના સાધારણ થતા અર્થમાં પણ બંદગીવાળી હંદગી અખત્યાર કરવાની જરૂર છે. ઇશ્વર અને તેની પેદાશથી વીશે સાડું વિચારો, સૌનું સાડું ઇશ્વરો, અને કુલ જેહાનનું ભલું ચિતો, તે પણ એક પ્રકારની બંદગીજ છે. પરંતુ માણસનું મન, નિર્મળતાથી સર્વજ્ઞ ભલું ઇશ્વર જેવું પોતાનું અંતઃકરણ સ્વચ્છ રાખવાને, તથા પોતાના અંતઃકરણને સમાર્થ

આલતું કરવાને, રેતીમાંથી તેલ કાઢવાના કામ કરતાં પણ વિશેષ ગણવામાં શકાયલું રહે છે. બન્યન કહે છે કે, બંદગીમાં તો વગર દિલે માત્ર મોઢથી શબ્દ ઉચ્ચારવા કરતાં, શબ્દ વગરનું અંતઃકરણ વધારે સરસ છે. વળી ઇશ્વર અને તેની પેઢાયશ માટે સારું બોલવાનું કામ, જેને આજનો જમાનો બંદગીજ ગણે છે, તે કામ બંદગી જેવું છે ખરું, પરંતુ તે રૂડું બોલવું એટલે મોઢે મીઠું બોલીને અંતર્યામ મેળું રાખવું એ કેવળ અઘટિત છે. રીચટરના કહેવા પ્રમાણે, સાચી બંદગીથી આપણું દિલ ચોખ્ખું થઈ હલકું પડે છે, અને આપણે પોતાનેજ સધ્યારે અને હિંમત આપીએ છિયે. પાછળ આવતી આપદા, વિપત્તિ, કે આકૃત સામે ટકી રહેવાને એક ઢાલ બરાબરની તેમાં હિંમત આવે છે. તો જોકે થનાર તે થવાનુંજ, પરંતુ જે થવાનું તે ભુંડું થવાનું છે એવો આપણામાંથી ખ્યાલજ નિકળી જાય છે. વળી ઇશ્વર અને તેની પેઢાયશ માટે સારાં કામો કરવાં એ પણ એક જાતની બંદગી ગણવામાં આવે છે. ખરાં અંતઃકરણવાળો એક સિપાહ બન્યો જોકે રણભૂમિમાં હજારોનાં ગળાં કાપી લોહીની નદી વહેવડાવે છે, તોપણ તે તેનો ધર્મ અને તેનું કર્તવ્ય હોવાથી તે કામને બંદગી જેવુંજ ગણવામાં આવે છે. ભગવદ્ગીતામાં જ્યારે અરજન પોતાના સગાંરનેહિઓ સાથે યુદ્ધ કરવાની આંચકી કરે છે, ત્યારે શ્રી ભગવાન તે યોદ્ધાને પોતાનો ધર્મ બજાવવા સારૂ લડાઈ લડવા ફરમાવે છે. એ પ્રમાણે આપણા પોતાના ધર્મ અથવા કર્તવ્ય, (તે યથાયોગ્ય કરવાના કામને) ભક્તિજ ગણવા કહેવામાં આવ્યું છે. તેમ છતાં, બંદગીની સંજ્ઞામાં સુકૃત્યને મેળવવાની ભૂલ બતાવવામાં આવે છે. લોડ એસ્લીએ એડજીલીની લડાઈ વખતે પહેલો ખાર છોડ્યો ત્યારે પ્રથમ એક ટુંક બંદગી કરી હતી કે, “ઓ ખુદા ! તું બણે છે કે, આજ રોજ હું કેટલો બધો રોકાઈ જઈશ ! તેથી જો હું તુંને ભૂલી જઈ, તોપણ તું મને નાભુલી જઈશ !” ટુંકમાં ભક્તિ સર્વદા શુભ ઇચ્છાવાળી બેઠએ.

ભૂઓ કે ધાતકી અધર્મી તુરાની અફ્રાસીઆએ પણ હુંજે અફ્રાસીઆબ નામના યુદ્ધમાં, પોતાનાં દૂર કામો પાર પાડવાનાં લોચરાંમાં, સો ઘોડા, હજાર બળદ, અને દશ હજાર ન્હાનાં ગોરખંદો કહેતાં બકરાં મેઢાંનો લોગ આપી અરદ્રીસૂર પાસે એવું વરદાન માગ્યું હતું કે; “ઓ ખુખીવાળી, ઘણાજ ફાયદો આપનારી નિર્મળ અરદ્રીસૂર ! તું મ્હારી એટલીજ મુરાદ પાર પાડ, કે વોઉરૂકશ દરિયાની વચ્ચે વચ્ચમાં જે ખુલ્લું ખોરેહ છે તે હું લઈ લઉં ! જે ખોરેહ ધરાન દેશના મુલકોમાં જન્મેલા તથા આયદે જન્મનારા લોકોનું છે, તથા જે ખોરેહ અશો પેગમ્બર જરથોસ્તનું છે, તે પણ હું લઈ જઈ !” અર્થાત્ સઘળા ધરિનીઓની કીર્તિ, બહોજલાલી, તથા તેમના અશો ખોરેહને લીધે પ્રાપ્ત થએલા તેમના સર્વ સદગુણો, જેને લઈને ધરાનીઓ મશહૂર છે, તે સઘળું હુંજ છિનવી લઉં, અને તેમને બેઠજત ને બેઆબુ કરૂં !” પરંતુ તેની આ દુષ્ટ માગણી અરદ્રીસૂરે મંજૂર રાખી નોંતી. ખુદાની કુદ્રતથી જે

કેઇ એવી બેહુદી માગણી કરીને પોતાની ઇંદ્રિયોની વાસના તૃપ્ત કરવા માગે તે ખુવારજ થાય. શુભ માગો તો શુભ મળે, અશુભ માગો તો અશુભજ.

धर्मार्थि यः परित्यज्य स्याद्विन्द्रियव शानुगः ।

श्रीमाण धनवासेयः क्षिप्रं सपरिहीयते ॥

જે મનુષ્ય ધર્મ અને અર્થને ત્યાગ કરીને પોતાની સ્વાર્થા ઇન્દ્રિયોની વાસનાને આધીન થાય છે તે લક્ષ્મીથી, પ્રાણથી, ધનથી, અને સ્ત્રીથી પણ જલદીથી છૂટો પડી જાય છે. માટે હે ભાઈ, દુષ્ટ માગણીવાળી બંદગી તું કરીશજ ના.

એક ભાષણ કરતાં સારા ઉપદેશો થકી અંતઃકરણ પૂર્વક સાઝં ભાષણ કરતો હશે તો તે ભાષણને પણ બંદગી ગણવામાં આવે છે. એક ખેડુત ઉંઘાડાં ખેતરમાં ચત્તેપાટ પડીને કેઇવાર ચંદ્રના ચાંદરણાની વખાણ કરતો, તો કેઇવાર ચંદ્ર ઉપર વાહળાંઓનું પડ લેવાવાથી અંધાડું નિહાળતો; અને તુર્તજ વરસાદના ઝીણા છાંટામાં ભિંભઈ જવા બાદ, થોડી વારમાં પાછું પોતાના શરીર ઉપર ચાંદરણાને ઓઢતો જોઇ, મનમાં જે એક ઉંડી અજાયબીની હાયનો શ્વાસ મૂગો મૂગો, પડયો પડયો કાઢે છે, તેને બંદગી ગણે છે. ઝેનોફોન જણાવે છે કે, હે ભાઈ ! ત્હાડું દરેક કામ કરવા પહેલાં પ્રભુને યાદ કરીને તેની બંદગી કર; અને બંદગી એવી નિષ્ઠાથી કર, કે તે સાહેબ તે કામનો સારો છેડો લાવે. જેથી કરીને સોંટપોલના કહેવા પ્રમાણે, તે સાહેબને તું ત્હારી અરજ, તથા શુક્રગુજરી, જો બંદગીની સાથે સાથે કરશે, તો તે દયાળુ ઈશ્વર તને જરૂર સહાય થશે.

આમ છતાં બંદગીની ખરી સંજ્ઞા તો ઉપલા દાખલાઓથી પણ જૂદીજ કહેલી છે. બંદગી તે શું, અને તે કેાણની કરવી જોઇએ ? પ્રથમ એકલા એક ખુદાનું, પછી તેનાં મહાકૃત્યોનું, અને પછી તે મહાકૃત્યો ઉપરથી ઉપજતા ઉપકારના ઉભરાઓનું ધ્યાન કરીને, મનન પૂર્વક જે એકની સ્તુતિ કરી, આપણે તેનામાં અને તે આપણામાં લેખાઈ જાય એવી ભક્તિ કરવી, તેજ ખરી બંદગી છે. પણ આપણું મન તે કામ માટે મજબુત જોઇએ. પ્રથમ તો ખુદાના અસ્તિત્વ વીશે આપણું ચકીન પથ્થર જેવું ટઢ જોઇએ. પછી ખુદા-તેની કુદ્રત-તથા બંદગી કરનારનું પોતા વીશેનું જ્ઞાન અને અનુભવ અવશ્ય જોઇએ. ભાઈ ! તેનો કાંઈક ખ્યાલ આપણે કર્યે. ૧ બું-આપણે પોતે, આ જગત્, સઘળી સૃષ્ટિઓ, અને ઈશ્વર એ સૌ ફેકત એકજ ચીજ છે; અને આપણે ખુદાથી જૂદા નથી, તેમ ખુદા આપણાથી જૂદા નથી, એવી જાનનું ઉંચા પ્રકારનાં જ્ઞાનનું પ્રાપ્ત થવું. ૨ બું-આ જગત્, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો, મા બાપ એ સર્વ કાંઈજ નથી; એ તો આપણા મનના ચાળા છે, એવી જાતનું પ્રૌઢ જ્ઞાનનું સંપાદન થવું. આપણે કલ્પના કરી તેથી આ સર્વ ખેલ વસ્તુતઃ ખરા ખોટા લાગે છે. મનની વાસનાથી જોવાનું જોઇએ છિયે, સાંભળવાનું સાંભળ્યે છિયે, સુંઘવાનું સુંઘીએ છિયે, અને એક ચીજનો સ્પર્શ થવાથી લાગણી થાય છે, એ વીશેના સંગીન જ્ઞાનનું હાંસલ

થવું. ૩ જી-એ વાસના જે દહાડે નાખુદ થાય છે, તે દહાડે ખરું શું અને ખોટું શું તે આપો આપ જણાઈ જાય છે, જેથી ખુદમાં તમે અને તમારામાં ખુદા તો સાકર અને દૂધના મિશ્રણની માફક મળી જશે, એવી જાતનું ચક્રીન થવું. એ વાસના પેદા કરનાર એક મહાન શક્તિ છે તેને ખુદા ગણો, જેણે નહીંતું હા કરી મેદ્યું છે, જેણે એક ઝીણાંમાં ઝીણી રજકણ-અણુ-કે પરમાણુમાં આખી દુન્યાની દુન્યાં વાસનાને લીધે પેદા કરેલી જાણો; જે સિદ્ધાંતને લીધે જગત્ એક નહીં, એક લાખ નહીં, એક પ્રાધ નહીં પણ ગણત્રિજ નહીં થાય એટલાં જગતો વાસનાથી પેદા કરેલાં છે એમ માનો; હજારો સૂર્યો, લાખો ચંદ્ર અને અગણિત તારાઓ વાસનાને લીધેજ અસ્તિત્વ પામેલાં છે એમ ભાન લાવો, અને એવાં અગાધ જ્ઞાન, ઉંચા એકમ, અને મોટી બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા વિના ઇશ્વરનું સ્વરૂપ ખરેખરું દેખાતું કઠણ છે. અને તે વિચારમાં ગોથાં ખાઈ એક જણ કહેશે કે, એક રજકણ લાખો કે કરોડો વર્ષે એક પાદશાહ કે એક પીર કે એક પેગંબર કે એક ફરેસ્તો પણ બની શકે છે. જ્યારે બીજો કહેશે કે, જે કપડાંને દરજી આજે સિવે છે, તેજ કપડું એક દહાડે દરજી થઈને પેદા દરજીને કપડાંની હાલતમાં સિવશે; જે હથેડાએ લુહાર લોહું ટીપે છે, તેજ હથેડા એક દિન તે લુહારને ટીપશે. જે કપડાંને ધોળી પથ્થર ઉપર પછાડીને ધુવે છે, તેજ કપડાં એક વખત તેજ ધોળીને પથ્થર ઉપર ઝીંકશે. અને તેનો ભેદ પૂછશે તો એવુંજ કહેવામાં આવશે કે, ધુળની એક રજ (અણુ) પણ કાળયોગે આદમીનો અવતાર લઈ શકશે, અને એક મનુષ્ય અવતાર હશે તે પણ એક રજકણ થઈ શકશે ઇશ્વરનાજ વિચારમાં ગોથાં ખાતો ત્રીજો શખ્સ વળી કહેવા લાગ્યો. પાણીનું એક ટીપું લો! રેતીનો એક કાંકરો દ્યો! તેમાં અગણિત શહેરો, નગરો, દરિયાઓ અને પ્રજાઓ વસે છે; અને વાસનાથી તેમાં બજારો તથા હાટો મંડાયલાં છે. એ સૌ તે રેતીના કાંકરામાં વાસો કરનારી એક જાતની પ્રજાની વાસનાઓ ફળી વળવાથી તેઓને ખરેખરાંજ લાગે છે. આપણને તેમ બનવું અશક્ય લાગે છે, એટલુંજ નહીં, પણ હસતા સરખું લાગે છે. જેની જેવી કલ્પના તેવું તેને દેખાય એ વાસનાનું મુગરૂપ છે. તુલસ પહેલવાને અદ્વીસૂરની આરાધના કરી લડાઈના મેદાનમાં દુશ્મનોની સામે લડતી વખતે પોતાનાજ ઘેડાઓને માટે ભેર, શરીરની મજબુતી, અદેખાઓને જેર કરવાનું, દુશ્મનોને મારી નાખવાનું, સામે લડનારા વેરીઓને નીચે તોડી પાડવાનું કૌવત એ સઘળું માંગતાં તેણે આરાધના કીધી, કે “ઓ અરદ્વીસૂર! વએસકના જહાદુર બેટાઓને, કુંગહેઝ નામના કિલ્લાના ક્ષત્રોમુક નામના સર્વથી ઉંચા દરવાજા આગળ, હું જેર કરનારો થાઉં, તેમજ તુરાન દેશના લોકોને પચાસથી સો ગણા, સોથી હજાર ગણા, હજારથી દશ હજાર ગણા, તથા દશ હજારથી અગણિત ગણાઓને હું મારી નાખું એવો વર તું મને આપ!” હવે પેલી ગમ વએસકના બાહદુર બેટાઓએ તેજ પાક કુંગહેઝના

કિલ્લાના તેજ ક્ષેત્રે સુકે દરવાજા આગળ સો ઘોડા, હજાર બળદ, અને દશ હજાર
 ન્હાનાં ગોરખંદોથી અરદ્રીસૂરને આરાધીને તેણી પાસે એટલીજ મુરાદ ચાહી કે,
 “અમે જોરાવર તુલસી પહેલવાનને માર મારીને જેર કરનારા થઈએ, તથા ધરાની
 મુલકોના પચાસથી સો ગણા, સોથી હજાર ગણા, હજારથી દશ હજાર ગણા અને
 દશ હજારથી અગણિત ગણા લોકોને અમે મારી નાખ્યે ! ” પરંતુ એ બન્નેની
 જોડી માગણી તે ખુદાએ શાથી કબુલ રાખી નોતી ? ભંગીને ભુખ ભાંગીજ. જે
 સર્વદા સમાહિત મનનો તથા વિવેકી હોય છે, તેનીજ ઇન્દ્રિયો સારથિના સારા
 ઘોડા પ્રમાણે વશીભૂત થાય છે, સ્વાર્થિઓની નહીંજ. નર-ક્રેસ્તા કે સ્ત્રી-ક્રેસ્તાની
 આપણે જે આરાધના કરતા હોઈએ તે ક્રેસ્તાને સર્વ ક્રેસ્તા કરતાં મોટા કહેવો,
 તેને લઘુતા આપવીજ નહીં, પણ તેની સેવા કર્યા કરવાથી જરૂર લાભ થાય છે.
 માટે હે ભાઈ ! તું નાસ્તિક વિચાર નહીં કર, કાંકે આપણુ સર્વ રજની ખાક છિયે.

હજાર ખીસ કે ખીગાંને અઝ ખુદા બારાદ;

કેદાએ યક તને ખીગાંને કાશના બારાદ.

એક હજાર સગાં વ્હાલાં હોય ને તેઓ જો નાસ્તિક વિચારનાં હોય તેમને તો
 જે કેઈ સગો વ્હાલો નહીં છતાં આસ્તિક એટલે ખુદાનો દોસ્ત હોય તેના ઉપરથી
 તે બધાં સગાં વ્હાલાંને ઓવારી નાંખવાં જોઈએ.—સંગેમરમરનો એક પત્થરો પડેલો છે,
 ત્યાં દશ શિલ્પશાસ્ત્રિઓ ઉભેલા છે. મનમાં તેઓ કલ્પના કરે છે તે જુઓ. એક
 જણ ધારે છે કે, એ ટુકડામાંથી એક મનુષ્યની મૂર્તિ સારી કાતરાશે. નીચલા ભાગો-
 માંથી પગો કાતરાશે, અને ઉપરનો ભાગ સાંકડો છે તેમાંથી માથું કાતરાશે. ખીજો
 વિચાર કરે છે કે, એમાંથી એક પેટી કાતરાશે. ત્રીજો કલ્પના ચલાવે છે કે, એમાંથી
 પ્રિયા પ્રિતમનું સૈયામાં સુતેલું એક જોડું સુંદર રીતે ઘડશે. ચોથો એવી
 વાસના કરે છે કે, એમાંથી એક હોજ કે કુંડ ઉત્તમ બનાવાશે. એ પ્રમાણે જેણે
 માણસ કાતરવાની કલ્પના ચલાવી હોય તેને પેલા પત્થરામાં આબેહુબ માણસનો
 ચિતાર દેખાય છે. જેણે પેટી ધારી તેને પેટી, અને જેણે પ્રિયા પ્રિતમનું જોડું
 ધાર્યું તેને તે સૌ આબેહુબ દેખાશે. એ સુજળ દશ કાતરનારાઓ જુદાં જુદાં
 હજારો હજાર રૂપો કાતરવાનું તે પથ્થરમાં જોઈને કલ્પે છે; તો જો કે પથ્થર તો
 જેમ ને તેમ પડેલો છે, તો પણ તેમાં વાસનાથી કરીને આકૃતિઓ તો તરેહવાર
 કાતરાઈ ચુકી છે; અને સર્વને કાતરવાનું તે પણ જુદું જુદુંજ સુઝ પડ્યું છે.
 પત્થરો તો માત્ર એકજ છે, પરંતુ તેમાં જુદી જુદી જાતની મૂર્તિઓ નહીં કાતરેલી
 છતાં કલ્પના અને વાસનાથી કાતરાઈ ગઈ; તેજ પ્રમાણે જુદાં જુદાં જગતોમાં જુદા
 છૂદા આકારો તે કલ્પના અને વાસનાનું મૂળ છે. એમ સમજવવામાં આવે છે. વળી
 મીઠાઈગરને ત્યાં ખાંડના શીંગમાંથી રમકડાં પાડે છે તે જુઓ. શીરો તો એકજ
 છે, તોએ તેમાંથીજ હાથી થાય છે, ઘોડા નિકળે છે, ખુરશી બને છે, મકાઈ બુઠા

અને તરેહવાર વસ્તુઓ ખનાવવામાં આવે છે, તોપણ શીરો તો એકજ છે. આકૃતિ જૂદી કદપવામાં જૂદાપણું આવ્યું. તેજ પ્રમાણે જગતમાં જે જે કંઈ દેખાય છે તે તે માત્ર એકજ ઈશ્વરઆત્મામાં ભિન્નભિન્ન અનુમાન થયલાં દેખાય છે, તો ભેકે ઈશ્વર રૂપી શીલા, અને ઈશ્વરરૂપી શીરો તો એકજ છે; માત્ર વાસનાથી તરેહવાર રમકડાં પડેલાં આપણે જોઈએ છે. વળી તે સર્વ જૂદાં નહીં છતાં, જૂદાં હયાત નહીં છતાં આપણને દેખાય છે. તેવોજ આ ખોટો, ખ્યાલી, અને સ્વપ્ના જેવો સંસાર છે. વળી માટી કે મીણના પુતળાં જૂઓ. માટીના બનેલા એકજ ગારમાંથી હજારો પુતળાં બનાવી શકાય છે. કુંભાર પણ કાઢવના એકજ લોચામાંથી તરેહવાર વાસણો બનાવી કાઢે છે. અને હવે સર્વને સામટો સરવાળો કાઢ્યો તો મૂળમાં તો એકજ પથ્થર-ખાંડનો એકજ શીરો-માટીનો એકજ ગાર-અને ધુળનો એકજ લોચો છે. પરંતુ વાસનાથી કરીને તેઓને બહુ રૂપો જૂદે જૂદે પ્રકારે અપાયાં છે. તેજ પ્રમાણે મૂળ તો માત્ર એકજ ખુદા છે, અને વાસનાએ કરીને આપણે તેને આપણાથી જુદો માન્યે છિયે, અને તેને જોઈ શકતાં નથી, કેમકે જે જોવાની વસ્તુ તેજ આપણે પોતે છિયે, તો વળી જે જોવાની વસ્તુ તેજ જોનાર કેમ હોય ? માટેજ એમ ઓઝે બંદગીનું લક્ષણ એવું કહ્યું છે, કે ખુદાની બંદગી, એ આપણા આત્માની પાંખની ખરાબર છે, જે પાંખો વડે આપણો આત્મા આકાશ ઉપર ઉડે છે. બંદગી એક જાતની એવી સમાધિ છે, કે જે સમાધિ ચઢાવતાંજ આપણે પ્રભુને જોઈ શક્યે છિયે, એવું પણ આપણને સમજાવવામાં આવ્યું છે. અને એ સિદ્ધાંતો લક્ષમાં લઈ કોઈ તો એવું પણ સમજાવે છે કે, વાસનાનો ઉપલો ભેદ ક'ઠી નાંખવાને આજે સોસિઅલીસ્ટો, એનાર્કીસ્ટો, નિહીલીસ્ટો વગેરે મન મોજાવાઓ એક ઉમદા નેમ રાખી, સર્વને પાછાં એકજ પંકિત ઉપર એક કરવાનો દાવો કરે છે, તેમાં તેમની નેમ જેટલે દરજ્જે ઉમદા છે તેટલોજ તેમનો નેમ પાર પાડવાનો માર્ગ પણ જો ઉમદા હોત, તો તેઓ આ જમાનામાં પેગંબરોની પંકિત ઉપર હોત. સોક્રેટીસ એવી વળણ તરફ મત આપતાં કહે છે કે, આપણી બંદગી માત્ર આપણ પોતાનેજ માટે નહીં હોવી જોઈએ; પરંતુ સામાન્ય તમામ દુન્યાની પેદાશને માટે હોવી જોઈએ. કેમકે આપણું લહું શેમાં સમાયલું છે, તે તો આપણા કરતાં આપણો ખુદા વધારે સારી રીતે સમજે છે. ઉપર જણાવેલા “ઈસ્ટો” થી ઉલટુંજ, સર્વને એક ખુદામાં ભેળી નાંખવાના વાંધા વગરના માર્ગો પાકે પેગંબરોએ બહાર પાડી એમજ સમજાવ્યું છે, કે જ્યાં સૂધી આપણું અજ્ઞાનપણું દૂર થાય નહીં ત્યાં સૂધી તો આપણે ખુદાથી જુદા અને ખુદા આપણાથી જુદાજ છે, અને તે જુદાપણાનું અજ્ઞાન દૂર કરવા માટેજ બંદગીનો માર્ગ ઉત્તમ છે. એક જરથોસ્તનું-એક ખુદનું-એક ક્રાઈસ્ટનું એક મહામુહનું-એક વસિષ્ઠ કે વિશ્વામિત્રનું કામ, રૂપમાં જુદું, પણ હેતુ, કૃમ, અને કર્મમાં તો એકજ હતું. ભાઈ, તે એકનેજ ભજો ! તે એકના અનેકનીજ ભક્તિ

કરે ! તે એકના એકનીજ રત્નુતિ કરે ! અવસ્તામાં આપણને સમજાવવામાં આવ્યું છે કે, અર્ધસૂરને વિક્રનવાજ નામના ટોળાઓએ આરાધવા માંડી, કાંકે જોરાવર અને કંતેહમંદ પાદશાહ ફેરેદુને જ્યારે વિક્રનવાજને ગીધ પક્ષિના આકારમાં ઉંચે ઉડાડી દીધો હતો. તે વિક્રનવાજ પોતાને ઘેર પહોંચવાને માટે ૩ દહાડા અને ૩ રાત સુધી ઉડયાજ કીધો; અર્થાત, નાસ્યાજ કીધો. ત્રીજી રાતને છેડે તેણે અર્ધસૂરની આરાધના કરીને એટલીજ મુરાદ માગી કે; “ અગર જો પરવરદેગારની પેદા કરેલી જમીન તરફ તથા મહારા પોતાના મુકામ તરફ હું જીવતો સહી સલામત પહોંચીય, તો ત્હારે માટે પવિત્ર કીધેલી, અને જરાખર ગાળેલી હોમને લગતી (શોમરસની) જીવામને લગતી ભેટોમાંની હજારે ભેટો ત્હારા રંધહ નામના ઘાટ ઉપર હું લાવીશ ! દુઃખના અને મહા સંકટના વખતમાં ખરાં દિલથી દુઃખી થઈને આજીવ કરેલી બંદગી તેણીએ માન્ય રાખી, અને તે સુશોભિત, ઘણી હિંમત આપનારી ખુબસુરત દેખાવની, ઉંચે વેરથી વસ્ત્રાલંકાર પહેરેલી, સીધાં કદવાળી, ચુંદર તાજ સાથની કન્યાના રૂપમાં તે રાહ ચુકેલા ગભરાયેલા વિક્રનવાજની આગળ આગળ ચાલવા લાગી. તેણીએ તે વિક્રનવાજની જાનને જાણુ પકડીને આંખના પલકારામાં તેના ઘર આગળજ આળાદ, વગર જખમ થયે, તંદોરતી ભરેલો જલદીથી લઈ જઈ મુકયો હતો. માટે તું ખાત્રીથી જાણજે વહાલા ભાઈ, કે;

હરકે પરદીઝા એદમો બંદહોદ ફરજી;

ખદમની ગીરદ કહો પાક બેશુખ્ત.

જેણે પોતાની પહરેઝગારી તથા એદમ તથા પવિત્રાઈ વેચી તેણે અનાજની ખળી એકઠી કરીને પછી જાળી મૂકી, તેવું થાય છે, માટે એ માર્ગેથી ફર પાછો !



સખક ૭ મો.

કલ્પના ચલાવી ફેરવો-મનની માળા.

“ Father of light and life ! thou Good Supreme !

O teach me what is good ! teach me Thyself !

Save me from folly, vanity, and vice,

From every low pursuit ! and feed my soul

With knowledge, conscious peace, and virtue pure,

Sacred, substantial never fading bliss.

(Thomson)

વળી કે.ઇ શાસ્ત્રિ કહેશે કે, જે મા-બાપ આજે અહિંયાં આપણા ઉપર મા-બાપપણું ભોગવે છે, તેજ મા-બાપના આપણે કદ પિ પૂર્વ જન્મમાં માબાપ

હોઈશું; જે મટ્ટી આપણા પગ હેઠળ આજે અહિંયાં કચડાય છે, તેમાંજ કદાપિ આપણે આપણા પૂર્વના ક્રૂરતમ અને શોરાળ પહેલવાંનેને, કિંવા નોશોરવાન અને શાપુર જેવા પાદશાહોને કચડતા હોઈશું; અથવા ભવિષ્યમાં મહારૂષિ કે મહામુનિ થનારાઓને કદાપિ કચડતા હોઈશું; અથવા એવી રજકણે પગે દાખતા હોઈશું, કે જે રજકણે લાખો યોનિયોમાં જન્મ લઈને રાજા પાદશાહ કે પીર પેગંબરોના દરજ્જા લેશે. વાસ્તે ઓ નસર ! એવી વિલક્ષણ ભ્રાંતિની પેદાશને પેદા કરવાવાળા ખાવિંદનેજ તું ભજ ! વળી કોઈ શાસ્ત્ર તે સાહેબને નમવાના પ્રયોજન લેખે આપણને એવું જણાવશે કે, કંઈ કંઈ જપ જપ અને તપ તપ કરતાં કરતાં એક રજકણ, એક અણુ, કે એક પરમાણુ (atom)માંથી લાખો લાખ જન્મ પછી અને કરોડો કરોડ હાડમારી પછી, આપણે આદમી જેટલી ઉંચી પદ્ધિએ પહોંચવા પામ્યા છિયે તે માટે, તથા હવે પછી પ્રીરેસ્તાઈ પદ્ધિઓએ ચઢવાને પાર પડવા માટે, અને તે પરમાત્મામાં પાછા મળી જવા માટે, તે સાહેબના ઉપકાર અર્થે તથા આજેજ અર્થે, તે તમારા ઉપરીને નમો ! હરમીસ પણ એવું કહેતો આવ્યો છે, કે ખુદાતાલાની આગળ કાંઈ પણ નજર કરવા લાયક ખાસ ચીજ જે આપણુ આદમીઓ પાસે હોય, તો તે એકલી ખંદગીજ છે. ઇંડાં વગર મરઘી પેદા થતી નથી, અને મરઘી વગર ઇંડું પેદા થતું નથી; અર્થાત, માય છે તે ખચ્ચાને જન્મ આપે, અને તેજ ખચ્ચાં માયને જન્મ આપે, એવા અદ્ભુત ચમત્કારનો જેમ વિચાર કરેલો થતો નથી, તેવોજ આ સંસારનો ગિથ્યા વાસનાનો ખેલ રચવા માટે તેના ચમત્કારિક કર્તાને ભજો ! જે ઈશ્વરે દરિયામાં પ્રાધોપ્રાધ ટન પાણી ભરેલું છે છતાં, તેજ દરિયામાં સુસાફરી કરનારા ઘણીવાર પાણીનીજ તરસે મરી જાય, અને તેવાજ પાણીના પૂર્ણ ભંડારમાં એક નાની સરખી આગખોટ ઉપર લાગેલી આગ ખુજવી શકાતી નથી; એવા વર્ણવી નહીં શકાય તેવા ચમત્કારિક કાયદાઓ ચલવનાર, અણુ-હઠ શક્તિ ધરાવનાર ઘણીની ખંદગી કરો ! એક વર્ષના ન્હાના બાળકને તેની માતાના ખોળામાં રમતું છોડી, તેના પિતાની લાડકવાયી ચૂમી લેવાનું બંધ કરી, એકદમ તે બાળકને એક જંગલમાં એકલવાયું રહેવા દઈ, તેના માતાપિતાને મારી નાંખી, તે સુવેલી માતાના સુવેલા ખોળા ઉપર રમતું, અને સુવેલી ધાવણુ ધારતું છોડી મેલવાનો કાયદો ચલવનાર સાહેબને તાબુખીથી ભજ ! ઓ નસર ! કે જે સાહેબ એક વરસના બાળકને છોડી, ખીલ ગમથી એક સો વરસના, પળે પળ ગુનાહ અને પાપો કરનારાને રોજ રજકે, માનપાને, અને દૂધપૂતે ભરપૂર કરવાનો વિચિત્ર પણ લેલી નિયમ ચલાવવાનો કાયદો રાખનાર, નિયમિત કે અન્યમિત એવા ખારે હકતાલાને ઓ ભલા, તું પૂર્ણ એતેકાદથી ભજ ! તેનેજ ભજવાથી તે તને શાંતિનું સુખ આપશે. માંગ અને મળશે. શોધ અને જડશે. ઠોક અને ઉઘડશે. એ વેણે પચિત્ર ચક્રીન વધારનારાંજ છે. માંગે ને બધાંને જ મળતું નથી ! એમ

કાં ? પણ વાત લાં છે, કે માંગવા માંગવામાં ફેર છે. એંટ જેમસ કહે છે કે, તમે માંગો છો અને મળતું નથી, તેનું કારણ એજ કે, તમે માંગો છો તે અયોગ્ય માંગો છે. જે માંગો તે યકીનથી માંગો, હગમગપણે ના માંગો.

નસર:—“ પણ ત્યારે ઈશ્વર પાસે માંગવું ? કે પાણી અને આતશ પાસે માંગવું ? ”

વિદારક:—સાંભળ. જામારે સામેથી બળવાન લશ્કરને આવતાં જ્યારે દીકું હતું ત્યારે ગભરાઇને આવાં અરઢીસૂર મારફતે માગ્યું હતું તે. “ જેમ જીજ સર્વ ધરાની-ઓએ આગલા વખતમાં ફતેહો મેળવીને દેત્યોને પુજનારા દુષ્ટ માણસોને સબ કરી હતી, તેવી ફતેહ મ્હને આ દુષ્ટ લોકોને જેર કરવા માટે તું આપ ! ” તેની બઢી મુરાદ બર આવી હતીને ! તેમજ પોઠરધાક્તના લીકરા અપવઝંદઘડે, તથા સાયુ-ઝદ્રિના બે બેટાઓ અપવઝંદઘડે અને શ્રિતએ તેણીની આરાધના મારફતે માગ્યું હતું કે; “ તુરાની લોકોના દાનુ તાએકાવાળાઓના જે વણ સરદારો નામે કર અસબન, વર અસબન, અને દૂરએકત છે, તેમને આ મહા જગયુદ્ધમાં હરાવવાને અમે શક્તિવાન થઇએ ! ” બલી મુરાદ હતી તેથી તે પ્રાપ્ત થઇ હતી ને !

રે નસર યોં રહિ ભવ બિખે, ભગવત પય તું લીન;

જિમિ કુપાર મધિ ધાર ગિત, યમુના બેલત મીન.

ઓ નસર ! તું સંસાર સમુદ્રમાં વસીને અહુરાની પેદા કરેલી અદ્ભુત શક્તિઓ અને પેદાશોની શેતાયશના માર્ગમાં એવી રીતે લીન રહેજે, કે જેમ સમુદ્રમાં જમનાજીની ધારા વહે છે તેપણુ તે ધારામાંનાં માછલાં તેજ ધારામાં રમે છે, પણ મૃત્યુની ખીકથી ખારાં જળમાં જતાં નથી. તેમજ હે નસર ! સંસારમાં રહીને અહુરાની રચેલી ઉત્તમ પેદાશો અને તેના ઉપર મવક્કલ કરેલા ફરેસ્તાઓની આરાધનાના માર્ગમાંજ હાલ તો તું ખેલ્યા કર ! પછીની વાત પછી.

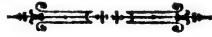
હે ભાઈ ! ખુદાને જો તું એવાં એક ચિત્તથી પુજે, કે જેવાં ચિત્તથી એક કનકવાં ચકાવનાર, પોતાના કનકવાના ચકવા ઉપર, તેની ગોળાંટ ઉપર, તેના ઉપર સામેવાળાની ભેળવાયલી જળ ઉપર, જે દ્રઢતાથી ધ્યાન રાખી ચકાવતાં તેની આસ-પાસ શું શું થાય છે, તે તે કાંઈ જોતો કે જાણતો નથી, તેમ તું પણ ઉંચે આકાશ તરફ એક ચિત્ત રાખી ત્હારા કનકવા રૂપી ખુદા ઉપર ધ્યાન લગાડ. અને સાંભાળ રાખ, કે તે કનકવાને ખાંધેલી ત્હારા મનમાંની દોરી તૂટી ન જાય, જિંવા ખીજે કોઇ દેર હરજ ત્હારા મન રૂપી કનકવામાં પોતાની જળ નાંખી ત્હારો તાર તોડી ન નાંખે. અને તેટલા માટે ત્હારો તાર મજબુત માંજે પાયલો બનાવજે; પછી માંગ અને મળશેજ. ચિતળ કે આંગડી પહેરાવનારના જેવાં ધ્યાનથી તું ઈશ્વરને જો. ચિતળ પહેરનારી ગમે એવી રહે, તેણીની નાની આંખોમાંથી ગમે એટલાં આંસુ ટપકે, તેણીના કોમળ નાભુક હાથ ગમે એવા લાલ લોહી જેવા થઇ જાય, તેપણુ તે તરફ નજર નહીં કરતાં તે એટલીજ ચીજ ઉપર નજર રાખે છે, કે રોને આ નાભુક ચિતળ

ભાંગી જાય ! કેમકે નહાતું જેટલું ચિતળ મન મોટા હાથના પોંચામાંથી સાંકડા હાથોમાં ઘાલવાનું કામ જેવું બિકટ, અને પૂર્ણ ધ્યાનવાળું છે, અને તેથી તે ચિતળવાળો જેમ ધીમે ધીમે તે ચિતળ પોંચામાંથી ઉતારે છે, તેજ પ્રમાણે આ સંસારરૂપી પોંચામાંથી મન રૂપી ચિતળને ધીરે ધીરે ધ્યાન ધરીને ઘાલવું, અને પછી ચિતળ પહેરાયા બાદ, જે પ્રમાણે રડતી નાજનીન હસતી રમતી દેખાય છે, અને ખુશી ખુશાલીમાં આવી પોતાના હાથની શોભા જૂએ છે, તેમ તહારો આત્મા ઐશ્વર્યાત્મકમાં પરોવાઈ જવાથી તને નેહાત ખુશાલી ઉપજશે. ચિતળ જે વખતે ઘણાજ જોર આપે છે તે વખતે એક સોહવાસન સ્ત્રી એટલી બધી આકળી ગાભરી થઈ જાય છે, કે તેણી ઘડીભર ચિતળ વગરના રાંડેલા હાથે રહેવાનું પસંદ કરે છે, પરંતુ ચિતળ પહેર્યા બાદ તે પોતાના આગલા વિચાર માટે ધિછાર કરે છે, તેજ પ્રમાણે ખુદાઈ રસ્તો ઘણો બિકટ છે, પરંતુ એક વાર તેમાં મન પરોવાયા પછી તેની મજા, તેનું સુખ, તેની શાંતિ, એ સૌ ઓરજ જાતનાં જણાશે, કે જેવાં સુખના નમુનાનું કાંઈ પણ સુખ અને આનંદ આ સંસારમાં અનુભવમાં આવતુંજ નથી. એવી મનની શુદ્ધિ આ જન્મમાં નહીં, તો બીજા જન્મમાં પણ થશે, એમ જાણીને ખંતથી મંડયા રહેવું. મન તો મારી શકાતું નથી, અને પાપો થતાંજ જાય છે, એટલે બંદગી શા થકી કરવી ? અને તેવી કરેલી બંદગીની કે પુન્યની અસર તો કંઈ થવાની નથી ! એવું એવું બીલકુલ મનમાં લાવવું નહીં, કેમકે પાપ પુન્યનું તોણ હમેશાં દાદારની દરઘાહમાં તો થાય છે. ત્યારે મણુભર પાપમાં શેરભર પણ પુન્ય થાય તો એક શેર પાપ જે ઓછું થયું તે ખરું ! તેટલી તેની સજા જે ઓછી થઈ તે સહી ! કારણ કે, તમે કેઈ પણ કામ કરશો તેનો ફાંખદત્તો તો થવાનોજ. હજારો પાપ કરીને એક પણ સવાબનું કામ કરશો તો વ્યર્થ જવાનું નથી, તેનો પણ બદલો તમને સુજરે મળશે. એ કારણસર મનને તમે એકની સાથે ચોંટાડી દેવાના રોજરોજ પ્રયત્ન કરો. પહેલાં તો તમારા સપાટામાંથી એ મન નાસી નાસી જશે, પરંતુ તમે કાચબાવાળું કરો, કે જે કાચબો પોતાનું આખું અંગ કોટલાંમાં રાખી પોતાને એકમાં સાંકેાચાવી દે છે. પછી જેમ મેથ્યુ હેનરી કહે છે તેમ, તમે બંદગીને સવારની કુંચી બનાવો, અને સાંજની ચાળણી બનાવો. એટલે કે, સહવારનું પહોર છે તે જાણે એક તાળું છે, તેને બંદગી રૂપી ચાવીથી ઉઘાડો ! અર્થાત, ખુદાતાલાની બંદગી શરૂ કરો, અને સાંજે તો જેમ ચાળણીમાંથી હરેક વસ્તુ ચાળી નાંખવામાં આવે છે તેમ બંદગી રૂપી ચાળણીમાંથી દુર્ગુણ રૂપી સર્વ કચરો ચાળી નાંખી સુખે ઉઘાવ ! તેમ થવા સારૂ થોડું થોડું પણ કાંઈ રોજરોજ મનના સ્થિરપણા માટે કયાં જાવ. મન, ચિત્ત, વાસના, ધ્યાન, એ સર્વ દ્રઢ થયાં, કે ખુદાનો પ્રકાશ રૂબરૂ તમને દેખાશે.

નસર:—પણ શું ખુદાનો પ્રકાશ પાણીના જથ્થામાંજ ભરેલો છે ? અરદ્રિશૂરની

‘આરાધનાનું’ તે વળી કળ કેલું હોય ?

વિરાક:—સાંભળો ભાઈ; ગોશ્તક્રીઆને પણ રંધહના ઘાટ ઉપર અરદ્દીસૂરની આરાધના કરી એવી ઇચ્છા જણાવી હતી કે; “પરાણ અછલવાળા દોઝખી અખત બહુગરને જેર કરનારો હું થાઉં! તે અછલવાળા, પરંતુ આડે મર્ગે દુષ્ટ રીતે અછલને વાપરનારા અખત બહુગરે અદાવત અને અદેખાઈથી મહને હદ પ્રશ્નો કયાં છે, તેના પ્રત્યુત્તર આપવાને મને યુદ્ધિ બક્ષ!” ગોશ્તક્રીઆને એ અખત બહુગરે બુદ્ધા બુદ્ધા અધરા હદ સવાલો પૂછીને તેના જવાબ માગ્યા હતા, જે જવાબો જો તે ગોશ્તક્રીઆને ન આપે તો જીવ જાનનો સોદો હતો. આથી આવા કટાકટીના, બેઆખુ થવાના, સુશકેલ પ્રસંગે આવાં અરદ્દીસૂરે તેની દ્રઢ ભાવના પાર પાડી હતી. અર્થાત, તમે જો પરમેશ્વર પાસે તેની મહાન કુદ્રત મારફતે મુરાદ માગો, જો ભક્તી હોય તોજ મંજુર થાય, ખીજાને દુઃખ દેવાની દુવા કળિભુત થતી નથી.



સપક ૮ મો.

દિવસની બંદગી રાત્રે, અને રાતની બંદગી દિસે કળ આપે.

“When prayer mounts upon the wing of fervour to God, then answers come down like lightning from God.”—W. Secker,

અનસૂ : કૃતજ્ઞઃ કલયાણા નિચ સેવતે ।

સુખાનિ ધર્મમર્થયંચ સ્વર્ગંચ લભતે નર ॥

જે અસૂયા વગરનો અને થએલા ઉપકારોની પિછાન કરનારો કૃતજ્ઞ છે, તથા સારાં કર્મ કરે છે, તે સુખ, ધર્મ, અર્થ, અને સ્વર્ગ બધુંજ મેળવે છે.

હદાર અહુરમઝદે એકવાર આવાં અરદ્દીસૂર નામની ગંગા જમના જેવી પવિત્ર નદીને ફરમાવ્યું હતું કે; “આકાશ ઉપરના તારાઓ આગળથી થઇને તું પૃથ્વી ઉપર જા; ત્યાં સારી ઇઝતવાળી, પરણવાને લાયક કન્યાઓ ત્હારી સોડેથી પાદશાહી મુકામ તથા તંદોરસ્તી ભર્યો જોરાવર પતિ માંગતી આવશે. તેમજ કષ્ટાતી વ્યાતી જનતી જવાન સ્ત્રીઓ ત્હારી પાસેથી આસાનોથી અને દુઃખારો થયા વિના છોકરાં જનવાનું માંગતીઓ આવશે; તો તેમની ભલો ઉમેદો હે અરદ્દીસૂર! તું તેમને મહારા તરફથી જરૂર બળશજે !”

એક રાજા મોટો ઇશ્વર ભવિક અને ઇશ્વર ભક્તો યોગીરાજ હતો. તેના જેવોજ ભાવિક પોતાના પુત્રને કરવાની ઇચ્છાથી, ખીજા રાજાએ ઘણી મીનતબીથી તે રાજા પાસે તે પુત્રને ખાસ મોકલી આપ્યો. પેશા રાજાએ તે પુત્રને કહ્યું કે; “હું તને મહારો ચેલો ક્યારે કરું, કે આ થાળ પાણીથી તજાતળ કોરેકોર ભરીને મૂકું છું; એ થાળમાં હવે જો પાણીનું એક ટીપું નાંખીશ તો તે પણ યોગાઈ જશે,

એટલી આ થાળ ભરેલી છે. એ ત્હારા માથા ઉપર ચઢાવી, આજ સાંજે મહારાં
આખાં નગરમાં ફરી આવવું, મગર તેમાંથી પાણીનું એક ટીપું પણ નહીં ધોળાય
તો હું ત્હારો શુર, ને તું મહારો એવો ! ” પુત્રે તેમ કબુલ કર્યું. બીજી ગમથી
રાજાએ નગરમાં દુકાઇ ફેરવી, કે આજની રાત સર્વ લોકોએ તહેવારના જેવી રાત
પાળવી. રસ્તે શેરીએ કે ચકલે ચોટે બધે નાચરંગ, ગાનતાન, આણીપીણી અને દીવા
રાશનીનો ઠાઠ મચાવવો, એટલે દુકામાં મોટો મહિમા કરી દેવો. તે પ્રમાણે પેલા
રાજપુત્રે સાંજને સમયે મહારાજની રૂબરૂ પેલી થાળ ધીરે ધીરે-ધીમે ધીમે, ધ્યાન
ધરીને માથા ઉપર એવી તો સફાઈથી ચઢાવી, કે એક પણ ટીપું ધોળાયું નહીં.
એટલુંજ નહીં, પણ આખા શહેરમાં જ્યાં ગમે ત્યાં તે છોકરો ભટકી ભટકી થાળ સહિત
મહારાજના મહેલમાં પાછો ફર્યો. રાજાએ તેની થાળમાં પાણીનું એક ટીપું નાંખી
જેયું, તો તે ટીપું પણ બહાર ધોળાયા વિના ન રહ્યું ! જ્યારે તે રાજપુત્રને
મહારાજાએ સવાલ કર્યો કે; “ નગરમાં તેં શું શું જોયું ? કાંઈ નાચરંગ કે ગાન-
તાન કે દીવા રાશની કાંઈપણ જોયાં સાંભળ્યાં કે કેમ ? ” રાજપુત્રે કહ્યું; “ હું
કાંઈએ જાણતો નથી; મેં તો નાચરંગ જોયાં નથી, લાઇટ પણ નિહાળી નથી, કે
ગાનતાન પણ કાંઈ સાંભળ્યું નથી. હું તો જ્યાં ચલાયું ત્યાં ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં
ચાલ્યાજ કર્યો. કાંકે મહારૂં તો બધું ધક ધ્યાન આ થાળ ઉપર ચોંટી બેઠું હતું,
કે રખેને એકાદું ટીપું ધોળાય ! રખે પાણી છળકાય ! અને ત્હારા કોઇ આતમીદારો
તે જૂએ, એવી બીકથી મહારૂં સર્વ ધ્યાન થાળ ઉપર હતું, તેથી નગરમાં શું
શું બન્યું તે હું જાણતો નથી ! ” એટલાથીજ મહારાજ પોકારી ઉઠ્યા; “ જા !
બેટા ! તું એજ પ્રમાણે પ્રભુ ઉપર ધ્યાન રાખ, તું તેને જલદી પહોંચશે ! ”
મતલબ કે, એટલું બધું ચિત્ત ખુદા ઉપર રાકીને તમે માંગો તો તમને તે જરૂર
મળશે, શોધો તો તે જડશે, અને તેના દરવાજા ઠોકશો તો તે ઉઘડી જશે ! પરંતુ
તેમાં પણ વચગાળેનો તોર એક ફીલસુફે શોધી કાઢી કહેલું છે કે; “ વગર ધ્યાને
બંદગી કરવી એ ઢોંગ છે, અને વગર બંદગીએ ધ્યાન ધરવું એ ખોટી જાતનો
ગર્વ છે. ” આણું આતી વેળાએ હોજરી ઉપર જેમ એક ખાધરો, અને દડાદાવ
રમતાં દડો ઝીલવા ઉપર જેમ એક કીકેટીઅર પોતાની નજર દ્રઢ રાખે છે, તેવીજ
દ્રઢ નજર તે કીરતાર ઉપર રાખી બંદગી કરે, અને તમે માંગો તે જરૂર મળશેજ.
એવી મનની બંદગી વગર, મહેનત બરબાદ જશે. એકસો ને એક વરસ વેર કાં
નહીં તમે માળા ફેરવી ફેરવીને તેના ફાણાના મોઢાં ઘસી ઘસીને પહોળાં ચહોળાં
કરી નાંખો, પણ તે સાહેબ તમને મળવાનો નથી, તે સાહેબ તો માત્ર એક ઘડી
કે અર્ધી ઘડી, પણ ખરેખરાં નિર્મળ મનથી બંદગી કરનારનેજ મળવાનો.

મનકા ફેરત જનમ ગયો, ગયો ન મનકા ફેર,
કરકા મનકા છોડ કર, મનકા મનકા ફેર.

માળા ફેરવતાં ફેરવતાં જન્મ ગયો, પરંતુ મનનું અળવઅળતો મધુ નહીં, એટલે કે મનની શાંતિ તો થઈ નહીં; માટે હાથમાંની માળા છોડી દે, અને મનની માળા ફેરવ. નસર:-“ બંદગી તો એક ફરજશુભરી છે, એમ ગણી નિમી આપેલું ભણ-તણ કલાક અધી કલાક, જ્યાંથી ત્યાંથી વગર ધ્યાને ભરડી જઈ કાશળ પતાવવામાં અથવા ફરજઆતને વહેમની નજરથી માની લઈ બકબકાટ કરીને પરવારી જવામાં, બંદગીનો હેતુ ઉંધો વળશે. એક શાયર કહે છે કે,

ચું હર સાચત અજ તુ બલધ રવદ દેહ, બ તનહાઇ અંદર સફાઈ ન બીની;
વરત માલો બ હસ્તો ઝર એ તોભરત, ચું દેહ બા મોદાઇસ્ત, ખેલવત નસીની

જો કદાચિત તું એકલો ખુદાઈ દરવામાં બંદગીમાં બેઠો હોય અને તે વેળાએ ત્હાડું દિલ તથા ધ્યાન ઠેકાણે નહિ હોય, તો તેવી બંદગીથી કાંઈ પણ વળવાનું નથી; બલકે ધંધાધાપાનાં હરેક કોઈ સારાં કામમાં રોકાયલો છતાં, તે કામો કરતી વેળાએ જો ત્હાડું ચિત્ત કીરતારમાંજ પડેલી હઈને તે સાહેબને યાદ કરતો હોય, પછી જો તું ખેતરમાં ખેતી કરતો હશે તો તે ખેતરજ ત્હાડું એબાહતખાનું છે; જે કારખાનામાં તું કામ કરતો હશે તે કારખાનુંજ ત્હારી દરવા છે. પાપીની બંદગી નકામી છે.”

વિરાઠ:-“હું તો પાપી છું, મહારાથી તો એવા ગુન્હા થયા છે, કે ગમે એટલી બંદગીથી ધોવાવાના નથી,” એવા એવા વિચાર કરીને બંદગી નહીં કરવી, એ મોટી ભૂલ છે. ઘણા ગુન્હા થયા માટે તો ઉઘટી ઘણી બંદગી કરવી એજ; તેવા વખતે સચુળી બંદગી કરવીજ નહીં અને હારી ખાવું, એ શર તા પા હેમકાઇ છે. એક શાયરનું કહેલું છે કે:-

બાઝ આ ! બાઝ આ ! હરાંચે હરતી બાઝ આ !
ગર કાફરો નાપાકો, પુતપરસ્તી બાઝ આ !
ઇન દરધહે મન દરધહે ના ઉમેદી નીસ્ત;
સદ બાર અગર તોબેહ શીકરતી, બાઝ આ !

કદાપિ તું કાફરી યકીનનો હોય, કદાપિ તું નાપાકી યકીનનો હોય, કદાપિ તું પુતળાં પુજક હોય, તોપણ તું પાપથી પશ્ચાતાપ અને પરતાવો કરી, ફર પાછો ! ઈશ્વરની દરબારમાં નિરાશી કિંવા નાઉમેદી છેજ નહીં. કદાચિત સો વાર તે તોબા કરીને વળી ફરી ફરી ગુનાહ કીધા હોય, તોએ તું પાછો ફરી ફરીને તોબા કર અને ફર પાછો ! ખુદા માફીનો બક્ષનાર છે. જેટલે દરજ્જે તમે બંદગીની ચાલુ કેશેશ કર્યા જશે, તેટલે દરજ્જે તમારા ગમે એટલા મોટામાં મોટા ગુનાહ હશે, તે પણ દિન ઉગે મોટા જગ્યામાં કપાતાજ જશે. વળી ઘણાએ બંદગી કરી કરીને આખી જીંદગી દળિદ્રાવરથામાં ગુબરે, તો તેથી એમ નહિ માનવું, કે તે બંદગી નિષ્ફળ ગઈ. તેજ બંદગી તેને તેની બંધિજની જીંદગીમાં કહો, કે હિંદુ શાસ્ત્ર

પ્રમાણે કહેા, બીજા જન્મોજન્મમાં ઘણી કામ લાગશે. વાસ્તે “બંદગી કુન-બંદગી કુન બંદગી; ભંદગી બીબંદગી શરમીંદગીસ્ત.” બંદગી કરો, બંદગી કરો, બસ બંદગી કરો; વગર બંદગીવાળી ભંદગી એક શરમીંદગીજ છે. એક જનને આમ લાગે, કે બંદગીના બદલા જેવું આગળ કે પાછળ કાંઈ છેજ નહીં. કદાપિ તેને એમ લાગે, કે ખુદાની હસ્તીજ નથી, માટે વગર હસ્તીવાળી કોઈ ચીજની બંદગી કરવાની જરૂર નથી, વાસ્તે તેણે બંદગી નહીં કરી. બીજા જનને લાગ્યું, કે બંદગીના ફાયદો મળે છે, અને ખુદાની હસ્તી છેજ, સખમ બંદગીની જરૂર છે; તે કારણથી તેણે બંદગી કરી. હવે બીજું એમ માનો કે, ખુદાની હસ્તી નથી, એમ સુવા બાદ પેલા બંદગીખોરને જણાયું, તો તેથી પેલા બંદગી કરનારને કાંઈ ખોવાતું રહ્યું નહીં. તે એટલો વાર તો ખરાબ વિચારો, વચનૌ, અને કામોથી છૂટયો હતો. હવે બીજી બાજુ તપાસો. ખુદાની તો હસ્તી છે, એમ જ્યારે પાછળથી જણાયું, ત્યારે બંદગી નહીં કરનારને તો પૂરેપૂરું ખોવાતું રહ્યું. “દુન્યાંકા તલખ કરનેવાલા રન્જુર-આકેબતકા ચાહનેવાલા મજદુર-મગર હય તાલેમે મઓલા મશરૂર” = આ દુન્યાંનીજ માયામાં લપટાઈ રહેલાઓ આખરે તો દુઃખીજ છે, તેમ વળી પોતાનો શરંખમ માત્ર સારો ઇચ્છનારા તો મજુર જેવાજ છે, પરંતુ ખુદાતાલાનીજ તલખ કયાં કરનારા તો હમેશાં આનંદી અને સુખીજ છે. એક કુંવારિકા પરણવા પહેલાં પહેલાં સોહવાસન થવાની આશામાંજ, પોતાનો ધણી નક્કો નહીં થયલો છતાં, હાથે ચીતળ ધાલી સોહવાસન અને છે, તે બવિખ્યના એટલાજ શુકનથી, કે તેણીને કોઈ પણ દહાડો પરણવાનો વારો આવશેજ; કેમકે નહીં જણાયલો એવો તેણીને કોઈ ધણી છેજ છે, અને વખત આવશે એટલે આપો આપ લગ્ન થશે. તે પ્રમાણે તેણીને મોંઝે વહેલે ધણી મળે છેજ. એ પ્રમાણે તમે પણ પ્રથમથીજ ખુદા જેવા એક છુપાયલા ધણીને માટે બંદગી રૂપી ચીતળ પહેરીને ફરશો, તો તમારી શોભા પેલી સુદરાના જેવીજ સોહવાસન રૂપે પ્રગટશે. પરંપ્રયા વગર સોહવાસન થવાના આનંદમાં ચીતળ પહેરનારા થવા માટે સોંટ પોલો કહેલું છે કે; “તમારું શરીર અંગોળ કરીને સ્વચ્છ કરો છો, તેમ અંતઃકરણને પણ સાથે સાથેજ સ્વચ્છ કરીને પૂર્ણ એતેકાદથી તે સુરખી ધણીની આગળ તમે જવા માંગશો, તો તે ખુશી સાથે તમારી સુલાકાત લેશે. જે કોઈ ખુદાની આગળ આવે તેણે પ્રથમ તો માનવુંજ જોઈએ કે, મહારા ધણી ઇશ્વરની હયાતિ છેજ. પછી જેઓ તેને ખંતથી શોધે છે તેઓને તે બક્ષનારો પણ તેવોજ છે. દુકમાં, આસ્થાથી, યકીનથી, શ્રદ્ધાથી ઇશ્વરના નામ ઉપરજ માત્ર કાંઈ પણ સાફ કામ કરો, સાફ બોલો, અને સાફ વિચારો. તમારી બંદગી ફળની આશા વગર તેનેજ અર્પણ કરો, તમારી ભંદગી તેના ઉપરથી બોવારી નાંખો, અને તેજ તમને તારશે. લાઈ નસર ! તમે કહેશો કે, તે સાહેબ એક વાર દેખાય, તમને મળે, અને પોતાની હયાતિ સાબિત કરી દેખાડે તો પછી

હું તેને પુછશ ! એ સિદ્ધાંત ઉપર ચાલવું એ તો વાંઝણીના છોકરાને પરણીને તેનો પરિવાર જોવાની ઇચ્છા રાખવા જેવું છે. હિમાલય પર્વતની હસ્તી છે, તેનો તરેહવાર બલિહારી છે, પરંતુ તે જોવાની તમારી ઇચ્છા થાય, તો હિમાલય નજીક તમારેજ જવું જોઈએ, તે પર્વત ઉપર ચઢવાની વેદનાની તમારેજ વિપત્તિ વેઠવી જોઈએ; નહીં કે હિમાલયને તમારી આગળ તમે ઉંચકી મંગાવીનેજ તેની હયાતિ અને બલિહારી માનો ! તમારે પુરૂષાર્થ તો કરવોજ જોઈએ. પુરૂષાર્થ વિના દેવનું ચલણ ચાલતું નથી. જેના પ્રતાપથી તમે નવ માસ સૂધી એક અંધારી, ગંદીલી, ગલીચ, હવાના આવ જાવ વગરની કોટડીમાં જીવતા જગતા રહી શક્યા, અને તમે જન્મો તે આગમ્ય તમારા ઘટતા યોરાકને માટે માતાના સ્તનો દૂધથી ભરી રાખ્યાં, તેવા પ્રતાપિને તમે બંદગીથી નહીં સંભારો તો કેમ સંભારશો ? દુન્યામાં જે જોશો તે ઉલટ સુલટ સિદ્ધાંત ઉપર ઇશ્વરે રચેલું જોશો, તેથી તેના તેવા કાયદાથી કંટાળી નાસ્તિક નહિ બનશો. બુતપરસ્તીમાં પણ જો એક ઇશ્વરનું સ્મરણ હોય તો તે બુતપરસ્તી પણ બુદ્ધાપરસ્તીજ છે. આતશની પરશ્વેશમાં પણ જો એક બુદ્ધાનું ભજન થતું હોય તો તે આતશપરસ્તી પણ બુદ્ધાપરસ્તી છે. ઉંડાં જ્ઞાનથી એ સઘળું તપાસીને જૂઓ. દુબળાં, નરડાં, કોળી આદિલઈ હલકી મનોવૃત્તિ ધરાવનારી પ્રજાઓને બુદ્ધાની મોટાઈ અને મહાબળનો ખ્યાલ આપવાને તરેહવાર કલ્પિત આકારના, વીશ પચીશ હાથ પગવાળા, પખાલ જેવાં માથાંવાળા અને તરબુચ જેવી આંખોવાળા, તથા પંખા જેવા મોટા કાનોનાં પુતળાં બનાવી બુદ્ધાના બળનું ભાન કરાવ્યું, તેના ધાકનું માન બેસાડ્યું, ત્યારેજ એક દુબળો નરડો પાપનો કાંઈએ ડર રાખી કામો કરે જશે; બાકી ઇશ્વર નિરંજન, નિરાકર, અને જ્યોતિસ્વરૂપે આખી જગતમાં રપુરી રહેલો એવો, મોટાં માથાં વગરનો ઇશ્વર, તેઓ માનવાના નહીંજ. તેની છાયાં અને છાપ તેવા અનંત અજ્ઞાનો ઉપર પડવાની નજ હતી તેવા અજ્ઞાનો તે સાહેબના જોઈને નહીં સમજે તો એટલું મહા મોટું પુતળું જોઈને તેઓ ઉદગાર કાઢે કે; “ બાપરે ! આવી મોટી આંખોવાળો ઇશ્વર તો બધુંજ જોઈ શકવાનો ! આવડા મોટા કાનોવાળો તો સર્વ સાંભળી લેવાનો ! માટે ગમે એવાં બૂણામાં મોટું કામ કરીશું તો તે જોવાનોજ જોવાનો ! ” એવી એવી બીકથી તેને પુતળાંનો ખ્યાલ થતો નથી પણ બુદ્ધાનોજ ખ્યાલ થાય છે, અને પુતળાં તે પુજે છે ખરે, પણ બુદ્ધાના ખ્યાલથીજ તે પુજે છે. અધ્યાત્મિક વિદ્યા વડે જોતાં તો તે પથ્થરો પણ બુદ્ધાનુંજ અંગ છે. પથ્થરો અને પેત્રે કાંઈ જુદાં નથી. “ રૂપ વગરનો તે બુદ્ધા હોય ? આકાર વગરની તે કાંઈ ચીજ હોય ? ” એવા અજ્ઞાન અતિ પ્રશ્નો તેમને સહેજેજ ઉત્પન્ન થાય, એવા ઇશ્વરથી આ ખેલ વ્યાસ જવા અગત્યા પડિત શાસ્ત્રીઓએ રચેલ છે. નસર:-“ બુદ્ધતાલાને કોઈએ જોયો નથી, તેનું કાંઈએ રૂપ નથી; અને આ તો મહાદેવનું પુત્રું, આ તો શંકરની મૂર્તિ, એમ બુદ્ધતાલાનો ગમે તે

આકાર માણુસે વગર જૂએ કેતરી કયાંથી કાઢયો? વળી મૂર્તિ કેતરનારા પણ ખુદ જ્ઞાનીએ કે યોગીએ હોતા નથી, કે જેઓને ઇશ્વરની જરાએ છાંયા પડી ગઈ હોય. બદકે કેવળ અજ્ઞાન સલાટ લોકો મન ભાવતા પત્થરાની મન ભાવતી મૂર્તિ કેતરી કાઢે, તે તે વળી ઇશ્વરની આબેહુબ છળી કયાંથી હોય?

આવા મૂર્તિપુજકો ને નદીનાળાંને માનનારાઓની ઇચ્છાઓ અને ભક્તિ પણ નીચ માંગણીવાળીજ થઈ પડે!” વિરાઠ:-ભાઈ, અલંકારિક રીતે આ શંકાનું પણ આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં નિવારણ કરેલુંજ છે. આવાં અરદ્રીસૂર એવા દુષ્ટ માણુસોને પોતાની આરાધના કરવા, પોતાને ઇજેલી ચાશની કરવા, પોતાની નીચ ઇચ્છાની નીચ માંગણી કરવાની સાફ ના પાડે છે કે; “ળીજાંઓને દુઃખ દેનારાઓએ, ગરમ મીઠાજવાળાઓએ, ઠંડાઈ કરનારે, હિંચકારાઓએ, નીચ માણુસે, બદચાલની સ્ત્રીઓએ, અધર્મ માણુસે, કોહોડિયા માણુસે, પોતાની દુષ્ટ ઇચ્છા જણાવી ઉમેદ પાર પાડવાની મ્હને ખાહેશ જણાવી હતીજ નહીં.” તેમજ છતી આંખે આંધળા, છતે કાને બહેરા, ખુરા, ઘાતકી, બખીલ, શેઠવત પરસ્ત એટલે વિષયી ને હવસી માણુસે કરેલી ઇચ્છા ને ઉમેદ તેણી બરલાવતીજ નથી; પરંતુ જે ઇશ્વર પરસ્ત હવેવના આંદાનવાળાઓએ, નોદરના વંશવાળાઓએ, દ્રઢ ઇચ્છાથી બંદગી કીધી, તે હવેવવાળાઓને હોલત ને મુખ પ્રાપ્ત થયાં. નોદર કુટુંબવાળા ગુસ્તાફપને ઇરાનની પાદશાહી સાથે, તેજ ઘોડા પણ માગ્યા મુજબ મળ્યા હતા. સલાટ લોકો મહાદેવ કે આશ્વિની મૂર્તિ પુણ્યાં મેદાનમાં મોટા પત્થરાઓ નાખીને જ્યારે કેતરે છે ત્યારે કકડતા તાપથી તપી રહેલા પત્થરા ઉપર ખાસડાં સાથેજ બેસીને, મૂર્તિની છાતી ઉપર પગ મૂકીને કેતરે છે, પરંતુ તેજ પત્થરાની તે મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા, કોઈ મહાત્મા, રૂપિ, કે પ્રવીણ બ્રાહ્મણોએ પોતાનો પ્રાણ તે પત્થરની મૂર્તિને અર્પણ કરવાની ક્રિયા કીધા પછી, મૂર્તિ પરથાયા પછી, તેના થાનકે ખાસડાં સાથે તે સલાટથી તેજ મૂર્તિની આગળ પણ જઈ શકાતું નથી. બદકે તેણે સાષ્ટાંગ નમસ્કાર તેજ મૂર્તિ સમક્ષ કરવા પડે છે. તેજ પ્રમાણે અશો મોબેદો સાધારણ આતશોની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠાની ક્રિયા કરીને આતશબેહરામ પરથે છે, ત્યારે તે પુજવા લાયક થઈ પડે છે, અને તેની મારફતે ખુદાની બંદગી થઈ શકે છે. ખુદાવંદીને અનુભવવાના માર્ગો એવાજ છે. મિથ્યા માની લીધેલાં જીંદગીનાં ચિંતનને ત્યાગ કરી, તમારી જીંદગીની જગોએ ખુદાવંદીને તમે જોતા થાવ ભાઈ. તમારાં સાધનો માત્ર આજ માર્ગે ભણી તમને દોરે છે. જપ તપ કરો, ભક્તિ કરો, યોગ કરો, ઇચ્છામાં આવે તે સાધન કરો, પરંતુ સર્વ ધર્મવાળાનાં લક્ષ્ય સ્થાને (Goal) પહોંચવાના માર્ગો આવાજ છે.

સચ્ચાઈ હવે કુવત, તે સિદ્ધાંત મેરા ખંજર;
ઈમાન હવે જડા મેરા, નેકી મેરા બખતર.
વર ભઈંગી, કટ ભઈંગી, શિકવા ન કરંગી!
ઈમાન જીએ, તે મયે સૌર બાર મરંગી.

સખક ૯ મો.

કુદ્રત ઉપરથી કર્તાની હસ્તી.

“ He that cometh to God, must believe that He is, and that He is a rewarder of them that diligently seek him. ” *St. Paul.*

નસર:—ભાઈ વિરાઈ ! જે પરવરદેગાર બક્ષાયદેહ, બક્ષાયશગરે, મેહેરબાન છે, ને ન્યામતનો બક્ષનાર, ગુન્હાની માફીનો આપનાર, આપણુ માણુસ જાત ઉપર દયા રાખનાર, ને વળી ન્યાય કરનારો કહ્યો છે, તે પરવરદેગારની બંદગી કીધાથી શું તે દયા લાવે છે ને ઈનસાફ ઉંધો વાળે છે ? શું બંદગી નહીં કરનારને તે ન્યાય નથી આપતો ? અને કીનો કે કોધ કરે છે ? શું બંદગી નહીં કરનાર ઉપર તેની દયા નહીં ઉતારતાં તે નિર્દય થાય છે ? શું પોતાની બંદગી કરાવવાને તે એટલો બધો તલબગાર છે ? હું નહીં માનતો.

વિરાઈ:—નસર ! નસર ! તું આવા વાઢવિવાઢ કરીને અધર્મની સાથે વળી અજ્ઞાની પણ નહીં થા. ધર્મ નથી અને વળી ખુદાની કરામત પણ નથી, એમ માનનારા જે લોકો અશો અને ભકત લોકોનો ઉપહાસ કરે, અને ધર્મ તરફ અશ્રદ્ધા કરે કરાવે, તેઓનો ખચિત્તજ વિનાશ થાય છે. કુદ્રતમાં શક્તિ, હડાપણુ, ભલાઈ, વિગેરે મહાન ગુણો ભેળને તે કુદ્રત રચનારની મોટાઈ વિષે તથા તેની હસ્તી વીશે આપણને માનવુંજ પડે છે. રોબીનસન કુંઝો એક ટાપુ ઉપર ગયો, અને રેતી ઉપર કોઈ માણુસનાં પગલાં દીઠામાં આવ્યા ઉપરથીજ તે ટાપુ ઉપર માણુસ જાત વસે છે, એની તેણે ખાત્રી કરી હતી. અમેરિકાની શોધમાં જતાં કૌલમ્બસને દીવાં દેખાયા, ને તેણે જમીન નજીક આવ્યાનું અનુમાન દરિયામાંજ કયું હતું. ભાઈ ! પ્રથમ તું ઇમાન લાવ, અને પછીજ તકરાર ચલાવ. ઇમાનદારી એ એક એવી રોશની છે, કે જે જન્મત, સ્વર્ગ અને બેહેસ્ત સુધીનો રસ્તો રોશન કરી આપે છે. યાદ રાખજે નસર ! હાદાર અહુરમઝદનું પેટ તો દયાથીજ ભરેલું છે; પહેલાં તે દયા ખાય છે, અને પછીજ તે ન્યાયનું પાન કરે છે. તેનામાં દયા અને ન્યાય દ્વંધ સાકર પેઠે ભેળાયાં છે.

ધણી ધણીઆણીનું એક સુખવાસી ભેડું ધણાં વરસથી સુખચેનમાં રહેતું હતું. પ્રસંગે ધણીને પરદેશ રળવા જવાની જરૂર પડતાં તે બહાર પડ્યો, અને તેની પતિવ્રતા સ્ત્રી તેનાથી જૂદી પડી. તે સ્ત્રીને મનથી પોતાનો ધણી એજ ઇશ્વર હતો, તે કારણથી તેની જૂદાઈમાં તેણીએ તેની કાંઈ છબી શોધી, પણ હાથ ન આવ્યાથી પોતાના ધણીના પગમાંની પાવડીને દરરોજ ઘોષ ધાઈ સાફ કરી, પોતે અંગોળ કરી રહીને ભક્તિ ભાવથી પૂજવા લાગી. તે પાવડીને છાતી સરસી દાખીને, આંખસે ઢાંકીને, માથા ઉપર મૂકીને, પતિની ભક્તિ, યાદ, નિત કર્મમાં તેણી કરે જતી હતી. ૩-૪ દિવસ સુધી તો પેલો તેણીનો ધણી પાસેના પડોશીને ત્યાં

પોતાની સ્ત્રીનું પતિવ્રત જોવાને ભરાઈ રહેલો હતો, તેણે સર્વ કાંઈ નજરે નજર દીકું. દિલમાં તેને એટલા બધા આનંદની લાગણી લાગી રહી, કે પોતાની સ્ત્રી એકે નથી તેની છત્રીને પુજતી, કે નથી તેના શરીરના કોઈ અંગને પુજતી, કે નથી તેના સ્વરૂપની કોઈ વસ્તુને પુજતી; બદલે પગની જુતીને તેણી પુજતી હતી છતાં, તેણીનો ભાવ એજ માત્ર પોતાના ધણીના દિલને ઓકળાવ કરનાર વસ્તુ હતી ! તેજ પ્રમાણે સામે આવશ કે પથ્થર મૂકીને પરમેશ્વરનો ભાવ રાખી પ્રભ કરવાથી તે ભાલિક નાખુશ નથીજ થવાનો, પણ જોર તે ખુશીજ રહેશે. પરંતુ મૂર્તિપ્રભ અને ઇશ્વરજ્ઞાનનો ખરો ભેદ એક જ્ઞાનીને સમજાવતાં, તે જોટલો પણ ખુદાને માનતો હોય તેટલો પણ છોડી દઈ ધણીકરાર નાસ્તિક બને છે, જ્યારે કેટલાક વક્રુક વગરનાને તેનો ખરો ભેદ એકવાર રામના બાણની માફક ચોટી બેસે છે, તો તે ભાલિક આસ્તિક બની જાય છે. વાસ્તે લગાર આગળ વધીને કહો, કે તે સાહેબનાં ખરાં સ્વરૂપને બદલે બીજુંજ કાંઈ રૂપ ધારીને, અથવા તેનું તેનુંજ અમુક રૂપ ચિત્તમાં પડેલીને તેને માનો, અને પછી પુજે. જે માણસ યકીનથી તેને માનવા માટેજ પોતાના મનની શુદ્ધિ કરતો હોય, તેને આ બધું કહેલું ઉલટી અસર કરવાને પણ શક્તિમાન થઈ પડે, એવા તેના ભેદો ઉંડા અને ભયંકર છે. શેકશપીઅર કહે છે કે; આપણુ માનવીઓ, જેઓ આપણુ પોતાથીજ અબાણુ છિયે, તેઓ બંદગી વિના હાથે કરીને આપણુ પોતાને માટેજ આફતોની માગણી કર્યે છિયે, અને તેવી માગણીઓ પેલો ડહાપણવાળો સાહેબ આપણાજ ભલાંને માટે કબુલ રાખતો નથી. ભાઈ! બંદગી વગર પણ જ્યારે તે સાહેબ ત્હારું બહુ ઇચ્છે છે, ત્યારે બંદગી કરતો રહે તો તને કેટલું બધું બહું જોવાની ઉમેદ રહેશે. એટલા વાસ્તે ઇશ્વર શેષક સેનેકા કહી ગયો છે કે, બંદગીમાં તું શું શું માંગશે ! પહેલાં તો ખુદાતાલા પાસે નિર્મળ અંતઃકરણ ઇચ્છજે. પછી તંદોરસ્ત મન, અને ત્યાર બાદ તંદોરસ્ત તનની તું માગણી કરજે. તું વિપત્તિમાં કે ચિંતામાં આવી પડ્યો હોય, ત્હારાથી ભયંકર પાપ થઈ ગયું હોય, તું બીડમાં આવી ગયો હોય, તું એકલવાયો અને હાડમાર થઈ પડ્યો હોય, ત્યારે એક ખુણામાં બેસી બંદગીની એક નરમ હાથ માર ! તેની ભક્તિ કરવા સિવાય તને કિન્મત આવવાની નથી.

નસરઃ—“ તે સાહેબને ગાળ આપો, તેની નિંદા કરો, કે ગમે તેવું તેના માટે વાંકું બોલો તો તે ગુસ્સો કરતો નથી. તેની ખોટી ખોટી, મોટી મોટી તારીફ કરો તો તે ખુશી થતો નથી. રે ભલા ! તે કાંઈ ત્હારી કે ત્હારી બંદગી ઉપર બેસી રહ્યો નથી. તેને માનનારા આસ્તિકોનું તે પેટ ભરેજ છે. અને તેને નહીં માનનારા નાસ્તિકોને તે ભૂખા સુવાડતો નથી. જેઓ માંસ મદિરાના આહારને નકમાં લઈ જનારો માર્ગ ગણી ગયલા, તેઓ પોતેજ નકમાં નહીં ગયા હશે, અને જેઓ માંસ મદીરા ખાઈ પી મસ્ત બનનારા તે સ્વર્ગમાં નહીં ગયા હશે, એવું કાંઈ હોય

શું ? ઇન્ધરને સવાળ ગમે છે અને પાપ નથી ગમતાં, તોપણ જે જે કરાવે છે તે તે તો તેજ કરાવે છે ! આ અસત્ય અને પેલું પણ અસત્ય, એવું મનાવનારો પણ તેજ છે ! પૂર્વ જન્મ કે પુનઃજન્મ કાંઈ છેજ નહીં. ”

વિરાડઃ—“ઓ ભગવાન ! રે પ્રભુ ! આવાં ખોટાં ખરાંના વમળ ભર્યાં વિટન બધામાં નાંખનારી વાસનાને તે કાં પેદા કરી ! એવા લેહ ભરમોથી ભરેલા ઓ ભલા ! હમે તને બંદગી શિવાય કેમ અને કેવી રીતે ઝાળખયે ? કીયે માર્ગે પુલયે, અને કિયે રસ્તે તુંને આવી મળ્યે ? ” એવા એવા અંતર્યામી ઉદ્ગારો એ પણ ખરે ખરા બંદગીનાજ ઉભરા અને ભકિતનીજ હાથો છે ભાઈ ! જે છે તે ખસ તુંજ છે. વસિષ્ઠ મુનિ પ્રમાણે કોઈ પેદા થયું નથી, ને કોઈને તું પેદા કરતોએ નથી કોઈ જન્મતુંએ નથી ને મરતુંએ નથી. એ બધાં વાસના દેવીનાં પરાક્રમો છે; તેજ દેવીની શ્રેષ્ઠાણે આપણુ ખુદાથી જૂદા પડ્યા છિયે. “પેદા થયા” કહેતાં, અમે ત્હારાથી જૂદા થયા; તો તે જૂદાઈ પણ વાસનાનેજ આભારી છે. જીવ હંત્યા ન કરવા બદલ ત્હારાં કરમાનો કહેવાય છે, પરંતુ તું તો ઉલટો હમે હમ લાખો લાખ જીવોને અમારાં પેટાખાંનામાં શુંગળાવી મારવાનું પાપ કરાવે છે ! પાણીના ઢર ગોટે ગોટ તું તો હજારો હજાર જીવડાઓનો ભક્ષ કરાવે છે ! એવાં ઉલટાં મુલટી કર્મોના લેહના આભારથી અમે તુંને ને તુંનેજ યાદ કર્યે છિયે. એક પણ પંથવાળાનું એક પણ પ્રમાણુ સિદ્ધ રહેતું નથી; બદકે તેને તોડવાને ઉલટા મુલટી વાતો તે પંથના પ્રેમાળુઓ પાસેજ તેં કરાવી છે. એ ત્હારી અદ્ભુત શક્તિમાં શુન્યવનારી ત્હારી લેહી ભળ છે ને છેજ. એવા મોટા માલિક ! હું તને નહીં કાં ભણું !

ભાઈ નસર ! ખુદાતાલાની બંદગીના સંબંધે કર્મનો વિષય આપણે ખાસ અભ્યાસમાં લાવવો જોઈએ છે. અને જેવું કરશે તેવું પામશે એવા અર્થનું જરથોસ્તી સિદ્ધાંત “અકેમ્ અકાઇ વંધોહિમ અધિમ વંધહ્યોવે” જે અવસ્તા કલામોમાં પવિત્ર વચન છે, તેવું જ્ઞાન લાવવાને પૂનર્જન્મનું યકીન ખાસ મહત્વ ધરાવે છે. જરથોસ્તી ધર્મશાસ્ત્રમાં પુનઃજન્મ કે પૂર્વ જન્મ કાંઈ છેજ નહીં, એવું અવસ્તાના અભિયાસીઓ જણાવી દેવાની જે ઉતાવળ કરવા પડ્યા છે, તે તરફ લગાર વિશેષ વાદ વિવાદની જરૂર છે. એકવાર પૂર્વ અને પૂનઃજન્મનો વિચાર નકકી થયો, તો પછી ખુદાની બંદગી ઉપર જરા વહેલીજ આસ્થા વધશે. એકવાર પૂર્વ અને પૂનઃજન્મની શ્રદ્ધા આપણા જરથોસ્તીઓમાં પેસવા દો, અને પછી પહેલેથી આપણા ધર્મ અભ્યાસ ઉપર નવેસર અવલોકન કરવા દો, તો પછી કાંઈ જૂદોજ અર્થ અને માર્ગ આપણને સુઝ પડશે. જરથોસ્તીઓ આત્માની અમર્ગી તો માનેજ છે. આત્માની અમર્ગી તે શું, અને તે શા થકી હોવી જોઈએ, તેનો ખ્યાલ કરવાનું અને તે ઉપર ઉંડો વિચાર ચલાવવાનું છોડી બેઠાથી, પૂર્વ અને પૂનઃજન્મ વીશે આપણે અધરામાં રહ્યો છિયે. પૂનઃજન્મનો શબ્દ અવસ્તામાં હેય તોજ તેને માનવું શું ?

તેનો ભેદી અર્થ, ઉંડો અર્થ, ખીજાં રૂપે અવસ્તામાં સમાયલો હોય તો તેને નહીં માનવું શું ? અવસ્તામાં તો ચોક્કસ ગણત્રિનાજ અમુક હકમાંજ શબ્દો આવેલા છે. એક નિર્દોષને વગર પાપે, આ જન્મમાં, દુઃખ થતું આપણે જોઈએ છે. ખરૂં છે, કે આ ભવમાં તે સારી રીતે વચ્ચો છે, પણ પેલા આગલા ભવમાં તેણે કરેલાં નકારાં કામોનો ખદલો મળવાનો રહેલો હશે તે કાં નહીં આ ભવમાં તેને મળતો હશે ? તેમ વળી એક પાપી દોષિતને આ ભવમાં અનેક ગુનાહ કરવા છતાં સુખ ભોગવતો જોઈએ છે, ત્યારે કાં નહીં પેલા ભવનાં તેનાં સત્તાઓનો ખદલો તેને મળતો હશે ? સુખ દુઃખ સૌ કરણી પ્રમાણેજ છે, એવું તો “અકેમ અકાર્થ વંધોહીમ અધિમ વંધહુઓવે” ભણીને આપણે કબુલાત આપી છે. ધારો કે એક પાપી માણસ આખી જીંદગીમાં ગુન્હાઓ કરીને સુખમાંજ મરી જાય, અને પૂનર્જન્મ નહીં હોય તો તેના ગુન્હાનો ખદલો કયાં અને કેવી રીતે મળી શકશે ? કોઈ ત્યારે કહેશે કે, દોષજન્યમાં તેને અસહ્ય વિપત્તિઓ ખમવી પડવાની એજ તેનો ખદલો ! ત્યારે પાછો સવાલ ઉઠશે કે, એક બાળક એકજ વરસની ઉમ્મરમાં કે તેથી પણ ઓછી ઉમ્મરમાં જન્મથીજ દુઃખી દર્દિ જન્મીને, પીડા પામી પામીને મરી જાય છે, તેણે એક વરસમાં તે શું પાપો કયાં કે તેને કરણીનો આવો ખદલો મળ્યો ? ના. તે ખદલો તેને પૂર્વેના પાપોનો અહિં, આ જન્મમાં મળ્યો છે, એમજ સમજવાનું છે. પૂર્વેના પાપોનો ખદલો જે અહિં, આ ભવમાં મળ્યો એજ ખતાવે છે કે, આપણને તો આ દુનિયામાં કે બીજી કરોડો હયાત અને હવે પછી થનારી દુન્યાંઓમાં જન્મ મરણના એવા એવા લાખો લાખ ફેરા, સુકિત થતાં સૂધી ફરવાના છે. આપણે એકવાર જન્મ્યા ત્યારથી લાખો લાખ ફેરા સૂધી આપણો એકજ જન્મ કહો, તો તેજ જન્મના કૃત્યોનો ખદલો પણ એજ ગણાશે. એના ઉંડાણમાં જઈ તેને શોધવા જશો, તો તમારૂં મન નિશ્ચિત થયા સિવાય તે શોધાવાનું નથી. અંધારૂં એ શી ચીજ છે ? તે કેવુંક છે ? એમ કહીને તમે અંધારાંને દીવો લઈ તેનું સ્વરૂપ જોવા જશો તો ઉલટીજ ક્રિયા થશે. અંધારાંનું ખરૂં સ્વરૂપ જોવા જતાં દીવાથી તો ઉલટું ઉજરડું થઈ જશે. માટે અંધારાંને જોવા માટે તેને તેનાં ખરાં સ્વરૂપમાંજ રહેવા હઈ તમે જોશો, યાને આત્માની અમરગીને તેનાં ખરાં સ્વરૂપમાં કહેતાં પૂનઃજન્મના સ્વરૂપમાં જોવા જશો, તોજ તમને તમારાં કૃત્યોનો ઠર કે નિઠર જરૂર લાગશે, અને ખુદાતાલા વીશે ખરો ખ્યાલ ત્યારેજ થશે; ત્યારેજ તમોને ખંદગી કર્યા વિના ચાલવાનું નથી. સૈંટ જોન કહે છે કે, ખુદા એ પણ ચૈતન્ય આત્મા છે, માટે તમે પણ જો આત્માને પરોવીને તેની ખંદગી કરો તોજ તે આત્માને ખુશી કરી શકો. જ્યારથી આપણે પરમાત્માથી જૂદા પડ્યા ત્યારથીજ આપણે એક એવી મોટી ઉંઘમાં પડ્યા છિયે, કે લાખો લાખ ફેરા જન્મ મરણની ફેરા આંટીમાં ફર્યે છિયે તોએ, ઉંઘમાં આપણે એ સર્વ સ્વપ્નોજ જોઈએ છિયે. સંકલ્પથી રાતનો

સ્વપ્નો એક ક્ષણનો પણ નહીં હોવા છતાં વરસોનો લાંબો લાગે છે, અને બ્યારે બગો છે ત્યારે બઘો છે કે, સર્વ થોડીક ક્ષણમાં બની ગયું. તેમજ વાસનાથી માત્ર એક ક્ષણનો આ ભવનો એક ફેરો લાખો લાખ જન્મ જેવો લાંબો લાગે છે. તમે રાત્રે બરાબર ૬ કલાકે ઉઠ્યાં પડ્યા. સ્વપ્નો આવ્યો. અને તમે જૂઓ છો કે, તમારે પેટે છોકરાં થયાં છે, અને મોટો કબીલો થયો છે. તમારાં છોકરાંને ઘર છોકરાં અવતર્યાં. તમે હિંદુસ્થાનના રાજા થયા. ત્યાં ૫૦ વરસ રાજ્ય કરી બીજા દેશો જીત્યા; અને બીજાં ૨૫ વરસ બહોળલાલી લોગવી ૧૦૦ વરસની ઉમરે તમે મરણ પામ્યા. તમે જાગી ઉઠ્યા તથા ઘડિયાળમાં જૂઓ છો તો હજી તો ૬ કલાક ને પાંચ મીનિટ ઉપર થઈ છે ! તો પાંચ મીનિટમાં તમે જેમ ૭૫ વરસની કારકિર્દી જોઈ અને અનુભવી, તેજ મીસાલે તમારું આ જીવનું ૭૫-૮૦ વરસનું તમોને માત્ર વાસનાથીજ લાગે છે, બાકી એ તો થોડીક ક્ષણનુંજ જીવનું છે. એ બધું તમે એવા એક ચશ્મા વડે જોઈ શકો, કે જે ચશ્મા મનરૂપી આંખને બંધબેસતો આવે. એ સૌ ખુદાઈ જ્ઞાન તથા ખુદાઈ અનુભવથીજ જોવાનું છે. જે કોઈ કે ખુદાઈ જ્ઞાનમાં રસ્તે પડી ચુકે છે તેને તો એવાં એવાં કૃત્યો સુઝ પડે છે, કે અજ્ઞાનીઓ તો તેને ગાંઠોજ ગણે છે. તે તો ખુદાઈ એશકમાં અને તેની બંદગીમાં વેળે ખાવાનું પણ ભૂલી જશે. આપો તો ખાશે, ને નહીં આપો તો તેની તેને તમા નથી. એવા માર્ગ ઉપર તદનજ લીનન અને તદ્દીન થઈ ગયલા ગમે એવા એક શ્રદ્ધાળુ પ્રાદાણ જેવાને પણ તમે અન્નને બદલે અખંતર આપો, કિંવા શીરાપૂરીને ઠેકાણે માંસ મદીરા આપો તો તે પણ વગર સ્વાદે અને વગર કમકમે ભક્ષ કરવાનો; કેમકે તેના મનને તે વાનાં કાંઈ જૂઠાં અથવા લેદાભેદવાળાં નથી. એ બધી સ્થિતિએ આવતાં સૂધી ત્હારે બંદગી કરવી જોઈએજ જોઈએ. ખુદાતાલાના ઉપકારોનો ઉભરો કાઢવાને આદમ જાતનો પાસે બંદગી સિવાય બીજું હથિયાર શું છે ? તે ઉપકારના બંદગી રૂપી ઉભારના કાયદા ઘણા છે. તે વીશે લોર્ડ ટેનીશન કહી ગયા છે કે; “ આ દુનિયાં માને છે તે કરતાં પણ ઘણું વધારે કામ બંદગીથી થઈ શકે છે. વાસ્તે આ ભાઈ ! એક વહેતા ઝરાની માફક રાત ને દહાડો તું ત્હારો બંદગીનો અવાજ કાઢ્યાજ કર ! કેમકે મેઠાં બકરાં જેઓ બિચારાં વગર વાયા અને વગર ખુદિવાળાં અંધકાર મગજ લઈને ઉધરેલાં છે, તમના કરતાં તો તું સો દરજ્જે ચઢતો છે; છતાં તું ખુદાને પિછાનવા પછી જો બંદગીના જુસ્સાથી ત્હારા હાથે ઉંચા નહીં કરશે, અને ત્હારે ખાતર તથા ત્હારા ખેરખાહો ખાતર બંદગી નહીં કરશે, તો ત્હારામાં અને મેઠાં બકરાંમાં કાંઈએ ફરક નથી. ” તે બિચારાં જો ત્હારી માફક ખુદાની હસ્તી પિછાનત તો ત્હારા કરતાં સો ઘણીવાર ઝંઝ-ઝંઝ કરીને પણ તે સાહેબને જરૂર ચાહ કરત. અરે ! અરે ! એક મરથો પણ સહવારના પહોરમાં “ ફૂકરે-ફૂક ” રૂપી બંદગી કરે છે. એક મરથી પણ પાણીનો અકેકો ગોટ ગળતાં ગળતાં આકાશ તરફ ડોકું

ઉંચું કરીને તે સાહેબની ન્યામત માટે શુકરશુભરી કરે છે. એક પરવાનો, એક મગતરૂં, તે સાહેબના ચેરાગરૂપી માત્ર નૂર ઉપર પોતાનો બન આપતાં “ ન્યામત ! ન્યામત ! ” ના અવાજે પોકારી ગણગણરૂપી બંદગી કરે છે; તો રે નસર ! જેણે ત્હારેજ માટે દુનિયાની આ બધી રેલછેલ કરી મેલી છે, તેને આરૂં, ત્હારા સાહેબને માટે બંદગીનો એક સોદ્દો, એક હાથ, એક પોકાર, કે એક હમ તું નહીં ખેંચે વારૂં ? તેના ને તેનાજ ખ્યાલમાં તું લોહીતું એક આંસુ નહીં ખેરવે ? હું જો ખુલખુલ પેઢા પડયું હોત તો ખુલખુલો જેવાં ગાયનો ગાય છે તેવાં હું ગાયા કરત. હું જો હંશ પેઢા થયું હોત તો હંશીના જેવાં ગાયનો ગાત મગર હું તો ખુદ્દિ અને અઢલવાળું પ્રાણી પેઢા પડયું છું, માટે ત્હારો ફરજ તો ખુદાની સ્તુતિનાંજ ગાયનો ગાયા કરવાની છે. પહેલાં હું તને કહી આવ્યે, કે પ્રથમ બંદગી કરતાં મનને કાળુમાં લેવું જોઈએ; પરંતુ જે આદમીને એમ લાગે કે તેનું મન કેવળજ કાળુમાં રહી નહીં શકતું, તોએ તેણે ધીમે ધીમે ફરી ફરી ચતન કરી તેને ઘેરવાની કોશિશ કર્યા કરવી. મગર તે એટલું બધું ચળિત જણાય, કે માત્ર લખાણ અથવા સમજવટથી પ્રથમદર્શક કારણોને લીધે તું જરા જરામાં લોભાઈ જઈ ઘડીકમાં આ માર્ગ, અને ઘડીકમાં પેલો પંથ, એમ ફેરવાયા કરનારૂં તે તને જણાયા કરે, તો થિઓસોફી કે આત્મજ્ઞાન કે બ્રહ્મરસ કે આધ્યાત્મિક જ્ઞાન જેવા ઉંડા, શુદ્ધ અને ભેદી વિષયો ઉપર અદ્ય જ્ઞાને હજાફનો ગાંઠિયો મળતાં હકીમ થઈ બેસવાનું ત્હારે માટે જોખમ ભરેલું છે. ઇશ્વરિ જ્ઞાન મોટા ભેદની વાત છે. લેણાના દેવા થઈ જવાનો સંભવ છે. ઉતાવળે એ વિષયમાં લાડવા ખાવાના નથી. ઘણી ધીરજ અને ક્રમે ક્રમે કામ કરવાનું છે. ભેદ સમજી જવાની શક્તિ નહીં આવે ત્યાં સુધી એટલુંજ ચકીન રાખવું કે; “ ખુદાની હયાતી છે, અને બંદગી એજ મૂખ્ય માર્ગ તેને માટે છે. ” જ્ઞાન માર્ગ અને કર્મ માર્ગ કરતાં પહેલાં ભક્તિ માર્ગજ આલ્યા જવું સલામતી ભરેલું ત્હારા જેવાઓને માટે તો ગણાયલું છે. એટલું સમજી પોતાનોજ ધર્મ સાચવીને ધીમે પગલે પગલાં ભરવાં. બીશપ બેલી કહે છે કે, જેમ જેમ ત્હારૂં કામકાજ વધતું જાય, તેમ તેમ ખુદાઈ આશીર્વાદ અને ત્હારાં સુભાગ્ય માટે ત્હારે વધારે ને વધારે બંદગી કરતાં રહેવું; એટલુંજ માની લઈને કે, તે સાહેબના આશિર્વાદ વગર ત્હારી આબાદી થઈ શકવાનીજ નથી. બંદગીમાં શુભાવેલો વખત કદિયે હરકત કરતા નથી, પણ ઉલટું એક ભક્તાની સફર કે વેપારવણજ કે કામધંધાને આગળ વધારનાર, વૃદ્ધિ કરનાર થઈ પડે છે; વાસ્તે ગમે એવી તને કોઈ એક કામની ઉતાવળ હોય, અથવા ગમે એવું ત્હારૂં કામકાજ મોટું હોય, તોપણ તું બંદગી કીધા વગર ત્હારો ઉંબર ઓળંગતો ના ! બંદગી કીધા પછી બારણામાંથી પગ બહાર કાઢજે ! ત્યારેજ, ત્યારેજ ત્હારૂં કામ સરંજામ પાર ઉતરશે.

સબક ૧૦ મો.

આધાનું જગાડે ફતરને, મરઘો જગાડે નિમાણને.

“ The gift of prayer is not always in our power. ”

(Lessing.)

નસર:—“ વિરાફ! ભાઈ! મ્હને હજી પણ બંદગીની જરૂરિયાતની શંકાજ રહે છે. ”

વિરાફ:—હાલ તો સર્વ સમજવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના જે તે ભારી મત સ્વિકારવા કરતાં, સરળ અને સાદાં સિદ્ધાંતો અને ફરમાનો અને ફતવાનેજ અનુસરીને ત્હારે ચાલવું ડહાપણ બધું છે. મન ચંગા તો કથોટથે ચંગા. તમારું મન જો કથરોટમાં રહેલાં પાણીને પણ ચંગા નહિના પાણી જેવું સમજવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે તો અર્થ પૂર્ણ સરશે. તેને માટે કુદ્રતની શક્તિનું તમને સંપૂર્ણ જ્ઞાન થવું જોઈએ. જ્ઞાન થાય તેની સાથે સાથેજ અનુભવ પણ થવો જોઈએ. આટલા ભાગ હાઇદ્રોજન અને આટલા ભાગ ઓક્સીજન મળે તો પાણી બને, એમ માત્ર પોથીનું જ્ઞાન મળે તેની સાથે તેનો જાતિ અનુભવ પણ થવો જોઈએ. ત્યારેજ તમારું મન નિશ્ચય ઉપર આવવા માંડશે. ત્યારેજ ખુદા વિશે ઉંચામાં ઉંચો ખ્યાલ આવશે. એ કાંઈ પાણીના ગોટની માફક ગળાઈ જતું નથી. અનુભવ સાધવું જ્ઞાન થવા સાડ પ્રથમ ખુદાના નૂરી કેબલાઓ સૂર્ય-ચંદ્ર-આતશ-સેતારા-પાણી એ સર્વની સ્તુતિ ગાતાં ગાતાં ઈશ્વર ભજન કરવાથી તમારી અંતર દ્રષ્ટિ યાને અંદરની નજર ઉપર ચઢેલો કાટ હજી તો ઓગળવા માંડશે. આગળ વધવા પછી તો સૂર્ય, ચંદ્ર, અગ્નિ કે બીજી સર્વ મૂર્તિની તને જરૂર પડવાની નથી. બધી મૂર્તિઓને તું ફેંકીજ દેશે. બહારની નજરમાં અને અંદરની નજરમાં મોટો ફેર છે. એક માણસ જન્મથી આંધળો હશે, તેણે ઘોડા હાથી કે ઘરખાર કાંઈ દીઠાં ન હશે, તોપણ સ્વપ્નામાં તો માણસ, ઝાડપાન, જનાવરો આદિ સર્વ તે જુએ છે. ત્યારે બહારની એ આંખ ઉપરાંત અંદરની બીજી આંખ હોવીજ જોઈએ, એવું દ્રષ્ટાંત પકડી, અંતર દ્રષ્ટિ જેવું કાંઈ હશે એવું માત્ર અનુમાન તો કરો! એ અંદરની આંખ ખોલવા સાડ પ્રથમ તો બંદગીની અવશ્ય જરૂર છે. તમને તમારા સુક્ષ્મહેતુ જ્ઞાન થવાને અંદરની નજર આંધળી હોવી જોઈશે નહીં. અને તે અંદરની નજરના પડકાર તાળું ખોલવાને બંદગીની કુંચી તમેને જરૂર કામ લાગશે. એક પુસ્તકમાં બંદગીનું લક્ષણ એવું જણાવે છે કે; આકાશ છે તે એક એવો કોઠાર છે, કે જેમાં ખુદા-તાલાએ સારાં અને માઠાંનો ભંડાર ભરેલો છે; અને બંદગી તે એક જાતની એવી કુંચી છે, કે જેથી તે ભંડારને ઉઘાડી તેમજ બંધ કરી શકાય છે. એ કુંચી ત્રણ નામે ઓળખાય છે. તે નામે ચક્રીન-આશા-અને સખાવત (ખેરાત) છે.

જે ત્હારા મનમાં પાપ કરવાનો વિચાર આવે, તો પેલી બંદગીરૂપી કુંચી તું ફેરવજે, જેથી કરીને તાણું બંધ થતાંની સાથેજ તે પાપો અંદર બંધ થઈ પડશે. પરંતુ જે ત્હારા ઉપર ઇશ્વરિ આશિર્વાદ રેડાય એવું તું માંગતો હોય, તો તું તે ફરવાને પેલીજ કુંચીથી ઉઘાડજે, તાણું ઉઘડી જશે અને ત્હારા ઉપર આશિર્વાદ વરસશે.

કેસેટાનો જીવડો કેસેટાને પોતેજ બનાવી પોતેજ તેમાં બરાધને બંધાઈ બંધ છે; તેમ સંસારરૂપી કેસેટા આપણે પોતેજ બાંધ્યો છે, અને તેમાં આપણે બંધાયેલા છીએ, તેમાંથી છુટા થવાને બંદગીનીજ જરૂર છે. બહારની નજર અને અંદરની નજરનો જરા ખ્યાલ લાવવા સાફ જૂઓ કે, તમે જગતને જોવાની વાસના કરી તેથી તમે આંખ ઉઘાડતાંજ સર્વ ચીજોને જોઈ લો છો, પણ પાછી તમે આંખ બંધ કરી જૂઓ તો જગત દેખાતું બંધ પડશે. બીજા બોલોમાં બાણે જગતના દેખાવોનો નાશ થશે. વળી પાંપણો બંધ કરેલી છતાંએ એક શક્તિથી તમને દુન્યાંનો ચિતાર તો દેખાયાજ કરશે. એનો આપણને ખ્યાલ કેમ આવશે? જેરેમી ટેલર તે બરાબર સમજાવે છે. આપણે ગુપ્તપણે ખુદા માટે જે જે ઉભારાના ઉદ્ગારો કાઢ્યે તે અટકાવવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી. વાસ્તે ફરેક જણે પોતાનું દેવળ અથવા આતશકંદેહ પોતાની અંદરજ બાંધવું, પોતેજ ત્યાંના મોખેદ બનવું, અને પોતાના અંતઃકરણનેજ આહુતિ અથવા સુખડ વગેરેનો હદિયો બનાવવો; અને જે ભૂમિ ઉપર પોતે ફરે છે તેને યજ્ઞકુંડ અથવા આતશનું પાત્ર બનાવવું.

સ્ત્રિના ગર્ભમાં યાજ્ઞીના એક ટીપાંમાંથી ગમે તો પેગંબર, પાદશાહ, કે ફકીરનો લોચો બંધાય, કે ગમે તો તે ઘર (સ્ત્રી)ના નાશ કરનારા જન્મનો પણ લોચો બંધાય. તેનો તમે ઉંડી નજરથી અભ્યાસ કરો. તમેજ કોઈ દુન્યાંના મહારાજા-પાદશાહ-કે મહામુનિ કિંવા મહારૂપિ લેખે જુના જમાનામાં મોટી મોટી યાદગારીઓ રાખી આવ્યા હશે. તમારાં પુતળાં કયાં કયાં મંડાયાં હશે, અને ઘણી ઘણી ગમ કહાપિ તમારી પુબજ થતી હશે. કોઈવાર તમે વિષ્ણુ-બ્રહ્મા કે શીવના અવતારો લીધા હશે; તમે કહાપિ સીકંદર, તૈમુર, કે અકબર થયા હશે; તમે કહાપિ શેકશપીઅર-સોક્રેટીસ-કે સેનેકા થયા હશે, અને કહાપિ તમે તમોનેજ પુબ્ધ પુરૂષો દાખલ હઉં છું યાદ કરતા હશે. એ વિચારો આદમીઓમાંથી જેવા શુન્ય મારી ગયા, કે આપણામાંથી પૂર્વજન્મનો અને પૂનઃજન્મનો ડર ભાંગી જવા લાગ્યો. પૂનઃજન્મનો ડર ભાંગી ગયો કે પાપ વધવા લાગવાનાજ. દુન્યા બ્યારે મગડતીજ ચાલવાની ત્યારે ખુદા કોઈ પેગંબર-મહાત્મા-મુની રૂપિ-કે પીર સૈયદો-કિંવા સેન્ટોને કાળે કાળે કિંવા સાડી છસો જેટલાં વરસને આશરેના અંતરે દુન્યામાં પેદા કરતા રહે છે. દુકંમાં, દુન્યાં પાપી થાય ત્યારે સુધારવાની જરૂર પડતી રહે એવો ક્રમ ચાલી આવ્યો છેજ. તેથી તો પેગંબરો આશરે ૬૩૦ વરસને

આંતરે પેદા થતા રહ્યા છે. સુધારો પછી બગાડો અને પાછો સુધારો એવી પદ્ધતિ ચાલુ રહી છે. જરથોસ્ત એક જમાનામાં—ક્રાઈસ્ટ બીજા જમાનામાં—મહામદ ત્રીજા જમાનામાં એમ ચોક્કસ વરસોને અંતરે આવી, ખુદાઈ જ્ઞાનમાં માણસોની આંખો ઉઘાડ્યા ગયા છે. બિગાડો અને સુધારો તે ખુદાઈ જ્ઞાન અને ખુદાઈ માર્ગના સમજવાના છે. તે ઉપર ચોક્કસ નજર રાખી સાટમારી લડવાની છે. સાટમારીમાં ઘોડેસ્વારનો ઘોડો અને સ્વાર બેઠે, પાછળ આવતા હાથી ઉપર જેવી પળે પળ ચિંતાતુર નજર રાખી રહે છે, તેવીજ રીતે આપણી પાછળ લાંગેલો સેતાન્યતનો હાથી, કહો કે દુષ્ટ વાસના તરફ, ક્ષણેક્ષણ આપણે નજર રાખી તે ખરાબ શક્તિ રૂપી હાથીના હાથ ઉપર માર ખાઈને કચડાઈ જતાં સંભાળ લેવાની જરૂર છે. તેમાંથી બચશે તો તમારા આત્માનો ઉદ્ધાર થશે. તેવા થવા માટે તમારી ગેળી અંતરશક્તિ ઉપર તમારે વિશ્વાસ રાખવો પડશે. તમને તે કામમાં તમારાં શરીરની શક્તિ કાંઈ મદદ કરવાની નથી. એક રૂસ્તમ પહેલવાન અગરચે પહાડને લઈ આશમાન ઉપર ફેંકશે, મગર પક્ષીના એક પીછાં જેવાં નાબુક મળને તે કાબુમાં રાખી શકવાનો નથી. તેને માટે અંતર શક્તિની જરૂર છે. સેનેકા જેના ઈશ્વર શોધકે પોતાના મિત્ર લુશીલ્થસ ઉપર લખેલાં પત્રો મધેના ૪૧ માં પત્રમાં લખ્યું હતું કે:—

“God is near you, is with you, is within you, a sacred Spirit dwells within us, the observer and guardian of all our evil and our good.....there is no good man without God.”

એટલે કે; પ્રભુ ત્હારી નજીક છે, ત્હારી સાથે છે, ત્હારી અંદર છે. જે એક પવિત્ર શક્તિ આપણામાં વસે છે, તે આપણાં સર્વ સારાં નરસાં કામોને જોનાર છે અને રક્ષા કરનાર છે.....પ્રભુ સિવાય કોઈ પણ મનુષ્ય સારો માણસ હોઈ શકતો નથી. નસર:—“સંસારી માણસથી આવી કડક પ્રતિજ્ઞાઓ કેમ પાળી શકાય ?”

વિરાડ:—ઉપર વર્ણવેલી જે અંતરશક્તિ છે તે હકયોગથી ખીલવવાના કરતાં રાજયોગથી ખીલવવી બહુ લાલકારી છે. સંસારમાં રહીને, ઘરખારના ગ્રહસ્થ રહીને, બચ્ચાં છોકરાંમાં વસીને, નોકરી ધંધામાં ગુટાઈને, એક આદમીએ જે સદ્બોગ લોગવવાના તે લોગવીને, રાજયોગથી ખીલવવાની છે.

“ચોરીદે એહલે તરીકત લેખાસે ગાહેર નીસ્ત.

કમર બ ખીદમતે સુલતાન બેખંદ ઓ સુરી બાસ !”

એટલે કે, લોકને દેખાડવા ફકીરી રૂપરંગનો પોશાક પહેર્યાથીજ કાંઈ દીન ધર્મના તરીકા પ્રમાણે વર્તન કરનારા અશો આદમીઓ આપણે ગણાઈશું નહીં; તો જો કે તું દરખારની નોકરીમાં કમર કસતો હોય તોપણ ખુદાની યાદ ના ભૂલતો. ત્યારેજ તું ઈશ્વર લકતો યોગી થઈ શકશે. વોઇસ ઓફ ધી સાયલન્સમાંથી નીચલો

ફકરો પ્રગટ છે, તે ઉપર તું ધ્યાન આપ ! “ભાઈ ! તું એવું સમજતો ના, કે અધાર વનમાં બેસવાથી, કે માણસ બતથી જૂદો પડી મગરૂર એકાંતવાસમાં રહેવાથી, કે છ'હગીનો નિર્વાહ મૂલ્યાં અને છોડવા ઉપર કર્યાથી, કે પહાડોની હાર ઉપરના બરફથી તરસ મટાડવાથી—એમ માનીશ નહીં, ઓ ભાઈ ! કે એ સમગ્ર તને છેવટની મુક્તિ તરફ લઇ જશે. એવું વિચારીશ નહીં, કે હાડકાંને મરડવા મચડવાથી કે માંસને અને સ્નાયુઓને ચીરવાથી તું ત્હારા શાંત મહા આત્મામાં જઈ મળશે !” વાસનાઓ ઉત્પન્ન કરેલાં શબ્દ-રસ-આદિ પાંચે પક્વાનનો ત્યાગ કરવાનો, તે તો આગળ સમજાવ્યું છે તે ઉપર લક્ષ રાખીને, અંદર પેસવાની અવશ્ય જરૂર ઉપર રહેલો છે. તેમાં પણ એમજ માનવું કે, જે ધર્મમાં આપણે જન્મ લીધો છે, તેજ ધર્મ આપણને પોતાને માટે સર્વોત્તમ છે. એમજ માનીને ચાલવું. પારકી સ્ત્રી ઘણીએ ચુંદર હોય પણ તે ત્યાજ્ય છે; તેમ પરધર્મ ગમે એવો ખુબસુરત જણાતો હોય તે પણ કામનો નથી. કેમકે દરેક આદમીનો ધર્મ, તેના પોતાના ધર્મ લેખે ઉંચી ફીલસુફી ભરેલોજ છે. ખીજા ધર્મીનો અભ્યાસ કરવો એ કાંઈ ગુન્હા ભરેલું નથી, મગર તે અભ્યાસ માત્ર સંશોધન અને જ્ઞાનના વધારા માટેજ હોવો જોઈએ; અને જે કાંઈ કરવું તે ખુદાઈ ઇચ્છા માટે કરવું, નહીં કે અમુક બાતનું વ્યર્થ ફળ પ્રાપ્ત કરવાને કરવું. સર્વ ધર્મનું મૂળ અને માર્ગ એક ખુદાને માનવાનો છે; તેનામાંજ આપણે છિયે; અને તે આપણામાં છે.

સખક ૧૧ મો.

મન અને ચિત્તથી બળે કીરતારને !

“ Know ye not that ye are the temple of God, and that the spirit of God dwelleth in you ? ”

સૈંટ પૉલનું પણ એજ મત છે. ગંગા અને જમના એ બે નદી રૂપે જૂદી જૂદી થઈ, તે તો આપણે નામ આપ્યાં માટે થઈ, દરિયામાં જ્યારે તે બન્ને મળી જાય, ત્યારે દરિયામાં તો તેઓને આપણે જુદા જુદા લેખે જોઈ શકનાર નથી. તે પ્રમાણે પાણીરૂપી સર્વ મનુષ્યને, નદીના જુદાં જુદાં નામરૂપ સર્વ ધર્મને પરમાત્મારૂપી દરિયાવમાં એકત્ર થઈ જવાનું છે. એટલા માટે તે એકજ મૂર્તિને પુજો, તે એકજ કેબલાને નમો, અને તે એકજ પુતળાંની પુજા કરો. તે બારે હકતાલાનીજ બંદગી કરો ! તમે તમારા એક ઉપરીને કે તમારા શેઠને જેટલી ધાક અને જેટલાં માનથી નમો છો, તેટલીજ ધાક અને તેટલાંજ માનથી તેને નમો તો ઘણું છે. કેમકે, બરનાર્દના કહેવા પ્રમાણે, બંદગી એ એવો એક સદ્ગુણ છે, કે જે લોભ લાલચોને આપણી

આગળ આવવા હેતો નથી. માટે ચાલુ બંદગી તેનીજ કરો; તેજ તમને તારશે. અંતકાળ આવી પુગ્યો ત્યારે આવરા બાવરા બનીને ભક્તિ કરવા બેસી જવ તે બનવાનું નથી. હમેશાં બંદગી કરી તૈયાર રહો. એકવાર ત્રણ પાદરીઓ પાના રમતા હતા. તેવામાં વાત નિકળી કે, જો મોતનો ફરેસ્તો યમરાજ હમણાજ આવી આપણને જણાવે કે, ઘડી પછી તમને હું મારી નાંખું છું, ત્યારે આપણે શું કરવા મંડી જવું? એકે કહ્યું કે, “હું તો તૂતંજ દેવળમાં જઈ ભક્તિ કરવા મંડી જાઉં!” બીજો બોલ્યો; “ના. ના. હું તો દેવળ લગી ચાલવા જોડલો વખત પણ નહીં ગુમાવતાં, અહિં બેઠાં બેઠાંજ ભક્તિ કરવા મંડી જાઉં!” ત્યારે ત્રીજો ઘરડો પાદરી તો ઠંડે કલેજે બોલ્યો; “હું તો પાનાજ રમ્યા કરું!” કારણકે, એ પાદરી તો હરદમ બંદગી સૌ કરીને પરવા રહ્યો, મરણને વાસ્તે હર પળે તૈયારજ હતો. એનો સાર એવોજ, કે હર પળે મરણને માટે આપણે તૈયાર રહી, હમેશાં ચાલુ બંદગીથી આપણે આપણી રોજે રોજની કરજ અઢા કરતા રહેવું. એન વખતે બંદગી કરવા બેસવાનું નથી. ખુદાની હયાતી માનીને સર્વઢા સારાં સફકર્મો કરે તેજ આસ્તિક છે; બાપી ખુદાની ગમે એવી હસ્તી માનવા છતાં ગુનાહ કરવાનું ચાલુજ રાખો તો તો ખરા નાસ્તિકજ કહેવાશે. આપણે મણીધોન છિયે માટેજ સર્વઢા શર્ણધીન રહેવું. બંદગીના મુખ્ય ભાગોમાં મનની બંદગી (Mental-prayer) અને મોઢેની બંદગી (Vocal-prayer) એવા બે પ્રકારો છે. જેરેમી ટેલ્લરના કહેવા મુજમ, જ્યારે આપણી ચૈતન્ય શક્તિ (Spirit) ભમ્યા કરતી હોય છે, ત્યારે મનની બંદગી એક જાતનાં થમ્મ થઈ પડેલાં ઘડિયાળના જેવી થઈ પડે છે; કારણ કે, કમાન નીચે પડી ગયલી હોય છે; તેથી તેને પાછી કુચી આપશે તો ઘડિયાળ ખરાખર ચાલશે. પરંતુ મોઢેની બંદગીમાં તો જેમ જેમ શબ્દો નિકળ્યાજ ભય તેમ તેમ ચૈતન્ય શક્તિ તો ખૂમ ભમ્યા કરવાની; અને તેથી ઘડિયાળમાં ખોટા કલાક વાગ્યાજ કરવાના, અને કાંટા ખરાખર કલાક ઉપર પણ ઠરી રહેવાના નહીં; કારણ કે અંદર કંઈ પણ બિગાડો થયલો હોવો જોઈએ; અને ઘડિયાળની ટકોરી વાગશે ખરી, પણ તે અમરથો ઘોંઘાટ કયાં કરનારીજ વાગશે. ખુદા સર્વવેત્તા અને સર્વસાક્ષી છે, એમ મનની બંદગીથી ગોચા આપણે કબુલ રાખ્યે છિયે, પણ મોઢેની બંદગીથી તો આપણે આપણી બંદગીની શાક્ષીમાં જાણે કે ફરેસ્તાઓને તેડું કયેં છિયે. પહેલા પ્રકારની બંદગીમાં આપણો આત્મા ખુદાની અંદર ખુશાલી માને છે; અને બીજા પ્રકારમાં ફરેસ્તાઓ આપણામાં ખુશાલી માને છે. તે સાહેબ સાથની પ્રીતિનો ઉત્તમ ઉપાય મનની બંદગી છે, અને પ્રભુ સાથના સંસર્ગ માટે ઉત્તમ હથિયાર મોઢેની બંદગી છે. ગમે તેમ આ મત હોય, મગર બેડે બંદગી ઉત્તમ છે. તોપણ લોકને જણાવવા સાફજ માટે ખરાડા મારવા એ તો ઉલટીજ અસર કરશે.

“કાલીદે દરે કુઝખ અસ્ત આં નિમાત્ર,
કે દર ચરમે મરકુમ ગુઝારી દરાઝ.”

અર્થાત્, જે કોઈ ખીન્ન લોકોને બતાવવા સાફ જ મોટે મોટે બરાડા પાડીને જુઠી ઢોંગી બંદગી કરે છે, તે બંદગી તો દોજખના ફરવાળનું તાણું ઉઘાડવાની કુચી સિવાય ખીન્ન કાંઈ કામમાં આવતી નથી. એવી બંદગીને તો પેલા મીઆંબાઈવાળી “નીમાજ નીમાજ”નું નામ આપવામાં આવેલું છે. એક મીઆંબાઈ પોતાની ખીખીને કહેવા લાગ્યા કે; “હું વહેલો અદલાતાલાની નીમાજ લખી લઉં છું, કેમકે મોચી હજી મહારા જોડા શીવી લાગ્યો નથી, તેને ઘેર જઈ આજે રમખાણ મચાવી જોડા લાવવા છે, જોડા ! જોડા !” મીઆંબાઈ રાતા પીળા થઈ મોચી ઉપર કોપાયમાન થઈને જાણે ક્યારે મોચીનો ટોટો પીસે એવી ધામધૂમથી હાથ મોઢું ઘોતાં ઘોતાં મોચી અને મોચીના ઘર વીશે બડબડાટ કરવા લાગ્યા. પછી બડબડતા બડબડતા નીમાજ કરવા લાગ્યા. એટલામાં કોઈ માણસ મીઆંબાઈને બહારથી સાફ મારી પૂછવા લાગ્યો. ખીખીએ ઘરમાંથી જવાબ દીધો કે, “મીઆંજી ઘરમાં નથી, મોચીને ઘર ગયા છે !” આ અવાજ સાંભળી મીઆંજી ગુસ્સામાં પોકારી ઉઠ્યા; “મોચી આવ્યો કે ? મોચી છે કે ? જોડા લાગ્યો કે ?” પણ મોચીને બદલે તે તો મીઆંજીનો જાની મિત્ર હતો, તે ઘરમાં આવી ખીખીને કહેવા લાગ્યો કે; “આપ જુહું બોલ્યાં, કે મીઆંબાઈ મોચીને ઘર ગયા છે; મીઆંજી તો નીમાજમાં બેઠેલા છે !” ખીખી બોલી; “મીઆંજી શરીર માત્ર ઘરમાં છે. પરંતુ મીઆંજી પોતે (એટલે મીઆંજીનું મન, મીઆંજીનો આત્મા) તો મોચીને ત્યાં જ ગયા છે !” કહેવાનો સાર એ, કે ધકધ્યાન તો બીજે જ ઠેકાણે હોય, અને ખુદાની બંદગી માત્ર દેખાવને ખાતર કરવી, એ તો જાણેકે ખુદાતાલાને જુઠી રીતે ફૂસલાવ્યા બરાબર છે. ટુંકમાં કહેતાં, ખુદાતાલાની સર્વોત્તમ ખુબીઓનો ખ્યાલ લાવી તેની ખુબી ઉપરથી ઉભરાઈ આવતા ઉભરાના જોશમાં એક ચિત્તે, એ બાઈ, તું સાચી બંદગી કર ! પાણી જેવા પ્રવાહી પદાર્થો જ નહીં, પણ અન્ન, ફળ, શાક, કે હાડકાં જેવા નકકર પદાર્થ પણ, રે બાઈ ! ત્હારા પેટમાં જઈને પીગળી જાય છે, પરંતુ તું નજર કર, કે આદમ જાતનું પાણીનું એક બુંદ, સ્ત્રીના ગર્ભમાં પીગળી કે પાચન થઈ જતું નથી, અને તે પાણીનું ટીપું નવ નવ માંસ સુધી સ્ત્રીના પેટમાં સચવાઈને જળવાઈ રહે છે; અને પોખાય છે, તથા તેમાંથી પીર પેગંબર કે પાદશાહ પહેલવાન પેદા થાય છે, તો તે બુંદને પોષનાર શું આદમી છે ? આદમીથી તો નક્કર વસ્તુ પણ જેવ્વી પચાવી શકાતી નથી, તો પાણીનું ટીપું સાચવનાર તે કિરતાર, તે માલેક, અને તે તેને તે સિવાય ખીજી કોણ છે ? તેનો તું ખ્યાલ કર ! અરે, તેજ ટીપાંનું બનેલું આદમી પેદા થયા પછી કેટલાક દિવસો આગમચથી તેની માતાની ધાંવણમાં દૂધનો ખોરાક પણ તેજ તૈયાર રાખે છે, અને કરોડપતિ માતાના ધાંવણ

દૂધ કાંઈ સાકર નાંખેલું હોતું નથી, બદકે એક ગચ્છીબ દુબળીની ધાવણના દૂધની બરાબરતુંજ તૈયાર કરી રાખે છે, તો એવા ત્હારા પાળક સાહેબને તું આભારરૂપી ઉભરો બંદગીના આવાજથી કાઢીને સંતોષ નહીં મેળવે વાઈ ?

નસારા:—એવા પછાડામાં તો ચડી જવાય, ને આ જન્મનું મુખ ના લોગવાય.

વિરાડ:—પ્રેય મુખ જે આ જગતનું તકલીદી મુખ છે, તે તો ખરેખર દોષથી મુખ છે, તેને તણુ દઈ જે શ્રેય એટલે ખંડણુ ન થાય એવું મીનોઈ મુખ મેળવવાને તો ઇશ્વર ભક્તિ, એજ એકલો ઉપાય છે. પરંતુ અફસોસ છુટે છે કે, ત્હારા જેવા નાસ્તિકો પેદા પડવાથીજ તે બધું આપણા જરથોસ્તી ટોળામાંથી દહાડે દહાડે ઘટતું જાય છે. લગભગ ચાર્વાક મતના કેટલાક પારસીઓ અથવા મઝદકી મઝહબ પાળનારા ઘણાક પારસીઓ આજે આપણને મળે છે, કે જેઓ એપીક્યુરસની રૂઢીએ જેટલો વાર આ દુન્યામાં જીવવું તેટલો વાર અમન ચમનમાં જીવવું, એવુંજ લઈ બેઠા છે. કુટુંબના કુટુંબો મુસલમાન અને ક્રિસ્ટી થઈ જાય છે. જેના બાપદાદાઓએ જરથોસ્તી ટોળાની રાહબરી કરેલી, જેઓ જઈ અવસ્તાને પોતાનો હમેશનો ઉદ્ગાર કરી રાખતા, તેઓનાજ બેટાઓ ક્રિમેટોરિયમ કાઢી ક્રિસ્ચિયનો થઈ જવા માગે છે. દશ ઘડી પહેલાં જે ઘણી ચુસ્ત જરથોસ્તી, તે દશ ઘડી પછી મરતી વખતે ક્રિસ્ટ બની ગયલો ગણાઈ, ક્રિસ્ટિઓના હાથ ઉપર ઝૂંટાઈ જાય છે; અને હવે પછી શું થશે, અને શું નહીં થશે, એજ વિચાર આપણને અકળાવી નાંખે છે, કે રખેનેં મરહુમ મેક્ષમ્યુલર ખરો પડે, અને ન ધારેલી રીતે આપણા ટોળો રખેનેં ૫૦ નહીં ને ૧૦૦ વરસમાં કેવળજ ડુબી જાય ! વાસ્તે કવિ ટોમસને કરેલી બંદગીને હવે તો ચાલ કરો ભાઈ !

“ઓ પ્રકાશ અને પ્રાણના પિતા ! ઓ સદ્ગુણી સર્વોપરી સાહેબ ! જે કામ સાઈ હોય તેજ મ્હને શિખાડ ! તું મ્હને ત્હારા વિષેનુંજ જ્ઞાન આપ ! તું મ્હને મૂર્ખાઈ, હલકાઈ, અને નિચાઈથી બચાવ ! દરેક દુષ્ટ કામોથી દૂર રાખ ! અને મ્હારા આત્માનું, જ્ઞાનથી, સચેત શાંતિથી, તથા નિર્મળ સદ્ગુણથી પોષણ કર ! તથા પવિત્ર અને અવિનાશી મુખથી અમને ભરપૂર રાખ !” ભાઈ ! જો ક્રિસ્ચિયન ધર્મવાળાઓનું તમને બધુંજ સાઈ લાગતું હોય, તો તેઓ જે ભક્તિભાવથી બંદગી કરે છે તેની નકલ કાં કરતા નથી ? ક્રાઈસ્ટને માનનારાઓએ તો બંદગી ઉપર બહુજ લક્ષ આપેલું છે. તેઓ માને છે કે, ક્રાઈસ્ટના નામ ઉપર તેના ચૈતન્યાત્માની સહાયતાથી ઇશ્વર આગળ આપણી ઇચ્છાઓ અર્પણ કરવી તે બંદગી છે; અને બંદગી કરતાં આપણા પાપોનો એકરાર, તથા તે કરીમે કારસાજે જે બક્ષેશો આપણા ઉપર કરેલી છે તે માટે શુકરગુબરી કરવી જોઈએ. પેદા કરનાર, અને આપણુ પેદા પડેલાઓ વચ્ચેના સંબંધ ઉપરથી કુદ્રતી રીતેજ બંદગીને આપણે ફરજ સમજ્યે છિયે. બંદગીથી આપણે તે કરીમે કારસાજ, જે સર્વ બનાવોનો બનાવનાર છે, તેના ઉપરજ આપણો બધો

આધાર છે, એમ આપણે કબુલ કર્યે છે. એટલા ઉપરથી ઇશ્વરની જૂદી જૂદી મહાન શક્તિઓ, જેને મૂર્તિપુજકો દેવતાઓ તરીકે માને છે તેઓ પણ, ઇશ્વરનું એકશાન હરેક માણસે માનવાની ફરજ છે, એમ સારી રીતે સમજે છે. જુના ઝીક તથા રોમન લખનારાઓએ પણ બંદગીની જરૂરિયાત વીશે માણસને ઘણા કુંદર બોધ કહેલા છે. જુનાં અને નવાં બેડે ટેસ્ટમેંટોમાં બંદગી વીશે એટલું બધું તો કહેલું છે, કે તેટલો બધો આગ્રહ તો થોડાંજ ધર્મ પુસ્તકો કરતાં હશે. ક્રિસ્તીઅનો બંદગીમાં ફરજ માને છે, હક્ક ગણે છે, મોજ સમજે છે, અને લાભ પણ ગણે છે. હમેશાં બંદગી નહીં કરતો જણાતો સખ્શ ક્રિસ્તીઅન છેજ નહીં, એમ તેઓ માને છે. આત્માના ઉદ્ધાર માટે બંદગીજ ઉત્તમ છે, એમ માનીનેજ કાઇસ્ટે એને-ન્યાસની ખાત્રી કરી આપતાં ઉદ્ધાર કાઢ્યો હતો કે, “જો ! પેલો બંદગી કરે છે !” ફરેસ્તાઈ બંદગી ગુબારવા સારૂ પહેલુંજ કર્તવ્ય યકીનદારીવાળી બંદગી છે, અને બાઈબલવાળાઓ બણે છે કે, “O Lord, I beseech thee, deliver my soul !” બંદગીનું લક્ષણ ક્રિસ્તીઅનો પ્રમાણે, “ પોતાના દિલની ઇચ્છાઓ બર લાવવા માટે બંદગી કરેલી હોય છે. પણ જ્યાં સૂધી દિલમાં ધાર્મિક ઇચ્છાઓએ વાસો કર્યો નહીં હોય ત્યાં સૂધી ખરેખરી બંદગી થઈ શકતી નથી. તે આદમી ઘણીએ વાર ખુદાના નામ ઉપર ગુંટણ ઉપર પડ્યો હશે, ઘણીએ વાર હોક હલાવી તે સાહેબને માન આપ્યું હશે, તેઓ તે તો ખુદાથી ઘણો દૂરજ રહેવાનો; અને તેથી પાપી અંતઃકરણથી બંદગી કરનારને ધર્મ શાસ્ત્રોએ ખુદાની નજરમાં ધૂતારો કહેલો છે; અને ખુદાનો ધિક્કાર પામેલો ગણેલો છે. એ ઉપરથી ક્રિસ્તીઅન ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે, “ પેલા ધૂતારા બંદગીખોરો જેવા તમે ના થતા ! કારણકે, તેઓ દેવળોમાં તથા મોહલ્લાના ખૂણામાં ઉભા રહીને, લોકો તેઓને બંદગી કરતાં જુએ એવી રીતે બંદગી કરવાનું પસંદ કરે છે. અને તેઓને બદલો પણ તેવોજ મળે છે. મગર ખરેખરો ભકતો તો માણસને બદલે ખુદા જુએ એવી રીતે બંદગી કરે છે. ” ઘણીખરી અલણ પ્રજામાં બંદગી તેને ગણવામાં આવે છે, કે જેમાં ઘણો બડબડ અને ઘણી ખાંગો મારો મોટે મોટે લાંબું લાંબું ખુદાની તારીફમાં માત્ર મોઢથી ભણવું ! બાઈબલમાં પણ એવી બતની મન વગરની મોઢાની બંદગીને ધિક્કારી કાઢેલી છે. “ જ્યારે તમે બંદગી કરો ત્યારે લાંબા લાંબા ફાકટિયા પટ-પટારા નહીં કરો ! કેમકે પેલાં અલણો તો એમ જાણે છે કે, ઘણું અને મોટે સાહે બોલવાથી ખુદા આપણી બંદગી સાંભળ્યો. તમે પણ તેવા ના થતા ! કેમકે આપણો ઇશ્વર બાપ તો તમે તેની પાસે જે માંગવાના છો તે શું છે, તે પણ આગળથી જાણે છે. ” (જુઓ Matth. VI 7, 8.)

ક્રિસ્તીઅનોથી ઉલટુંજ, જેમ જરથોસ્તી શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે તેમ, થહુદી લોકોમાં અસલ એમ મનાતું હતું, કે મોટે સાહે ખુલ્લું અવાજે બંદગી કર્યા વગર ઇશ્વરની

ભકિત યાચજ નહીં. દેન્યલ અને દેવીદે દહાડામાં ત્રણ વાર બંદગી કરવાનું ફરમાન આપેલું છે. જે પ્રમાણે સુસલમાનો, પોતાના પવિત્ર પેગંબરની કબરવાળી મકકાની ભૂમિ જે દિશાએ જે :દેશમાં આવેલી હોય, તે દિશા તરફ ફરીનેજ ગમે તે દેશમાં હોય તોપણ ભકિત કરે છે, તેજ પ્રમાણે અસલી યહુદીઓ તેમના દેવળમાંનું મૂખ્ય દેવળ, જે દિશાએ આવેલું હોય તે તરફ મોઢું કરીને ગમે એટલી ફરની જગાએથી પણ બંદગી કરી લેતા. દેવીદે કહેલું છે કે;

“ Evening, and morning, and 'at noon, will I pray, and cry aloud; and He shall hear my voice. ”

મેહોમેદનો તો બંદગીનેજ બહેસ્તની કુચી માને છે. વળી તેઓના પેગંબર સાહેબે તો કહેલું છે, કે પાદીઆબ કરવા એજ અરધી બંદગી કર્યા બરાબર છે. તે ઉપરથી સુસલમાન લોકોમાં બંદગી કરવા પહેલાં તરેહવાર રીતે પાદીઆબ કરવામાં આવે છે. તેઓ માને છે કે, બુદાએ પેગંબર સાહેબને એવું ફરમાન આપ્યું હતું કે; “ તહારા ચેલાઓને માથે દરરોજ ૫૦ વાર બંદગી કરવાની ફરજ નાંખજે ! ” મોઝીઝનો સૂચનાથી બંદગી પાંચ વારની ઠરાવવામાં આવી હતી, અને તે કર્યા વગર ચાલે એમ ગણાતું નથી. પરાઢીઆમાં, બપોરે, બપોર પછી, સાંજે, અને રાત્રિના પહેલા પહેરે. એ બંદગીઓમાંની ૧ લી આદમે; ૨ જી અબ્રાહામે; ૩ જી જોનાહે; ૪ થી જીસસે; અને ૫ મી મોઝીઝે દાખલ કરેલી હતી. વળી મુસાફરો અને માઠાં માણસો માટે ટુંકી બંદગીઓ કરેલી હતી. બંદગી માટે તસબીર હાથમાં લેવાનું કારણ એવું જણાવવામાં આવે છે, કે બંદગી કેટલી થઈ અને કેટલી બાકી રહી તે જણાઈ આવે. ગ્રીક લોકોમાં પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને બંદગી કરવાનો આદ છે. નસર:-જરથોસ્તી ધર્મમાં એવું સુંદર રીતે કયાં સમજાવ્યું છે ?

વિરાટ:-મેં તને જૂદિ જૂદિ પ્રજાની બંદગીની સામાન્ય રીતિઓ કહી છે. હવે હું જરથોસ્તીઓનીજ બંદગી ઉપર આસ થોડોક ભાગ રોકીશ. પરંતુ બંદગીના સામાન્ય વિષયનું જ્ઞાન થયા વગર તથા બંદગી શું ચીજ છે, તેથી ક્ષયદા કેટલા અને કેવા છે, આદિત વખતે તે કેટલી બધી અકસીર દવા છે, તે વગેરે સમજાવવા સાફજ તને મેં પ્રથમ સામાન્ય બંદગી ઉપર આટલું બધું કહ્યું, જે આશા છે કે વ્યર્થ નહીં જશે નસર !

બંદગી ફૂન બંદગી ફૂન બંદગી,

બંદગી બીબંદગી શરમીદગી.

બંદગી કરો ! બંદગી કરો ! બંદગી કરો ! વગર બંદગીની જાંદગી શરમીદગી છે.

સખક ૧૨ મો.

Nor to thyself the task shall be
Without reward, for thou shalt learn
The wisdom early to discern
True beauty in utility.—Longfellow.

નસર:—પરમેશ્વરનું પેટ શાથી ભરાયતું છે ?

વિરાડ:—પરવરદેગાર પહેલાં દયા ખાય છે, પછી ન્યાયનું પાન કરે છે. જેઓને હૃદય નથી, જેઓમાં સાચું અંતઃકરણ વસતું નથી, તેઓ ચાલતાં ને હાલતાં “ રામ-રામ ! પ્રભુ-પ્રભુ ! ” એવા ઉદ્ગારો ખેંચવાની ટાંગી તકલીફ ઉઠાવે છે. શું તેઓ માટે નરકનો દરવાજો ખંધ છે ? અને સ્વર્ગનાં દ્વાર ખુલ્લાં સમજે છે ? નહીં-નહીં; પ્રભુની દરબારમાં દાખલ થવાના અધિકારી તો તેઓજ છે, જેમણે આ જગતનાં સુખોને પેલી દુનિયાને ખાતર તક કીધાં હશે; અને સંકટો વેળાએ પરમેશ્વરની ઇચ્છાને શરણે રહ્યાં હશે. તેઓજ તે પાક દરવામાં દાખલ થવાને, “ ખુદા-ખુદા ! રામ રામ ! ” પોકારવાને લાયકનાં હોય છે.

નસર:—ભાઈ ! શું માણસ ખુદામાં મળી જઈ શકશે ? શું માણસ ખુદા થઈ શકશે ? હું નહીં માનતો. રામનું નામ તો સૌ કોઈ લે છે, તો શું બધાજ ખુદા થઈ જાય ?

વીરાડ:—રામ રામ સખ કોઈ કહે; ઠગ, ઠાકોર, ચોર ચોર,
જસ નામસે ધ્રુવ પ્રહ્લાદ તરે, એ કુછ નામ હે ચોર !
સ્વાસે સ્વાસ સ્મરણ કરમે, હે ચિત્તી અકબ્બરકી;
સ્વાર્થ કરના નામ સુમરનો, કોન જાને કલહી ?

ઠગ લોકો, ઠાકોર લોકો, અને ચોર લોકો જે રામનું નામ લે છે, તેજ રામ-નામ ધ્રુવ અને પ્રહ્લાદ લેતા હતા, પણ મતિ મતિમાંજ ફેર રહે છે. જેના જીવનમાં પ્રભુનું સ્થાન છે તેને તો આ જન્મ એજ સુકિતનું ધામ છે. જેના જીવનમાં ડોળ ઘાલવા માટે રામ ઉચ્ચારણ થાય છે તેને દુઃખના સ્થાન પણ લાગે છે. જે કોઈને પરમાત્મા વીશે દેહસત છે, તેના પ્રત્યે તો તેના આશિર્વાદ ઉતરી જાય છે. જે તેના ઉપર બેઠા છે તેમને ચિંતા કરવાની જરૂરજ હોતી નથી, અને તેનુંજ રટણ ચિંતન રાત ને દહાડો કરવાથી તે ભકતો પણ તેના સ્વરૂપનાજ થઈ જાય છે.

“ જે જેનું ચિંતન કરે, તે તે મય થઈ જાય;
પ્રભુ ચિંતી પ્રભુમય થતું, પ્રીત પ્રમરને ન્યાય.”

જે કોઈ જેનું ચિંતન રાત ને દહાડો કરી જ કરે છે, તે તેજ વસ્તુના સ્વરૂ-

પનો થઈ જાય છે. જેમ એક કીડાને ઝાડ આગળથી ઉંચકી લાવીને, બમરી કાઢવનું ઘર બનાવી તેમાં તેને પૂરે છે, ને પછી પળે પળ ને કાણે કાણે આવી આવીને તે બમરી પેલા કીડાને ડંથ માયાં કરતી હોવાથી તે કીડો ચાલુ ને ચાલુ “હે પેલી આવી ! હે પેલી આવી !” આમ વિમાસ્યા કરતો હોવાથી, છેવટે તે કીડો પણ બમરીજ થઈને ઉડી જાય છે, તેમ “ખુદા ! ખુદા !” કયાં કરનારા ભક્તનું ધ્યાન ચિંતન ખુદાની યાદમાંજ ચાલુ ને ચાલુ હોય ત્યારે છેવટે તે પણ ખુદામય, પ્રભુમય, એકતાર ને એકરસ થઈ જાય છે. એટલા માટે હરદમ તે સાહેબ પાસે કયા કૃપા ને મહેરબાની માગવાનો આપણુ તેનાં બચ્ચાંઓનો હક્ક હોવાથી આપણે તેની પ્રાર્થના કરવી કે; “આહુ અત પધંતી અદાહુ, મઝદા અહુરા, મઝદામ્યા ખૂઈરિયા ફેરેખ્વા; શયંતી તોઈ પ્રપધંતી અદાત દ્યત અધંબી, દ્યત મીઝદેમ મવએથેમ ફેદદાયા દએનાખ્યે મઝદા અહુરા. અદા હવે ને દાઈદી, અદાઈયા અહુયે મનખ્યાઈયા; તત અદા યા તત ઉપા-જમ્યામા, તવયા હએમા અવખ્યાયા વીરપાઈ યવે.” (હપ્તન યસ્ત)

ઓ પરવરદેગાર ! અમો સર્વ ત્હારી પેદાશ છિયે. તું ખમાઉપણું, ઉંડું ડહાપણું, અને કામકાજમાં બરકત મૂક ! હે સાહેબ ! ત્હારી કૃપાથી જે ઉંચો બદલો અમારા જેવા સધળા ધર્મચુસ્ત માણસોને તે આપ્યો છે, તેવોજ બદલો ઓ અછલના ખાખીદ ! તું અમને પણ આપ. આ લોક તથા પેલાં ભુવનને માટે ત્હારી કૃપા ને બક્ષેશ અમારા ઉપર એવી તો ઉતાર, કે જેથી કરીને અમે હમેશ સૂધી ભક્તિની મારફતે તને તથા ત્હારી ખુદાવંદીને પહોંચ્યે.

સપક ૧૩ મો.

પાપી છે તો ખુદાનોજ બંદો.

“Let us draw near with a true heart, in full assurance of faith, having our hearts sprinkled from an evil conscience, and our bodies washed with pure water.”—St. Paul.

નસર—ભાઈ વિરાડ ! જેઓ સમજની ઉમ્મરમાં જાગ્યા પછી બસ પાપ, પાપ, અને પાપજ કરતા રહ્યા હોય, પૈસાના લોભમાં ગુન્હાઓ કીધા, જુઠાં સાચાં કરી કીના કપટ અને કન્યા કરતા રહ્યા, દારૂડિયા ને જીગારી બન્યા, પર સ્ત્રીઓના મોહમાં પડી કુકર્મો કયાં, એવી એવી બદફેલી ચલાવીને વ્યભિચારમાં લમ્પટ રહેલાં પુરૂષો કે સ્ત્રીઓ શું બંદગીના માર્ગ ઉપર ચઢી શકે ? તેમની બંદગી શ્વા રહેશે ? શું ધંધર તેમના ઉપર કયા લાવી પોતાના ભક્ત લેખે સ્વીકારશે ? હું નહીં માનતો,

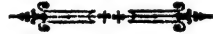
વિશ્વાકે:—નસર ભાઈ! તમે માનો ન માનો, પણ વ્યસની ને નાદવાળાં માણસો તો જ્યારે ઇશ્વરનાં વ્યસનમાં અને ખુદાના નાદમાં લાગે છે ત્યારે વગર વ્યસનના ને વગર નાદના ભકતો કરતાં પણ ચઢતા ભકતો થઈ શકે છે. ધર્મીક વેળાએ વ્યસનથી પ્રભુનો જેવો છંદ ને ભકિતનો જેવો રંગ લાગે છે, તેવો તો વગર વ્યસનવાળાને પણ રંગ લાગેલો દીઠામાં આવતો નથી. જેઓ પહેલાં ધર્મ અને ખુદા તરફ ઊપરવા રહી જ્યારે પાછળથી પોતાનાં અજ્ઞાન તિમિરથી દૂર થશે ત્યારે દુન્યામાં તેઓજ ચંદ્રમાની પેઠે ઝળઝળી રહેશે. આ “માણસે હબરો અપરાધ ને પાપો કયાં” છે છતાં સુખી છે, તો મ્હને એક અપરાધ કરવાથી શું થવાનું છે? ” આવો વિચાર કરીને જરા પણ પાપ કરવાનો વિચાર ત્યારે તો કરવોજ નહીં. કારણ કે ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય છે. મેરી મેગ્નેટીન હડહડતી કુકર્મી હતી, તેણી કાઈસ્ટના સહવાસથી મહાન મીરાંભાઈ જેવી ભકતાણી થઈ જવા પામી હતી, અને તેણીના નામ ઉપરથી એક આશ્રમ-સ્થાન પણ સ્થાપવામાં આવ્યું હતું; જ્યાં કુકર્મીનાં પ્રાયશ્ચિત સાફ પુષ્કળ વેશિયાઓ જઈને પોતાનાં પાપો માફ કરાવી, ઇશ્વર પરાયણ સાધ્વિણીઓ થવા પામી હતીઓ. માટે ભકિત અને બંદગીની સાથે કરેલાં ક્રમોથી ભવેલો એક કલાક પણ વગર ભકિત અને વગર બંદગીથી કાઢેલા આખા જન્મારા કરતાં મોટો ને સુંદર હોય છે. જો માણસો પ્રાર્થના કરશે તો સંતો અને શોશિયતો તેમને મદદ કરશે; કેમકે જેનાથી ખુદ રંગતું આશમાન સર્વને માથે છત્ર કરીને અદ્દર ઉભું છે, તે માલેકના નામથી ગમે તે તમે શુભ માગશો તે તમને તે સાહેબ આપશેજ. પાપ પીનારાઓને (Sin-eaters) પાયદસ્ત વખતે રાખવાનો ચાલ પશ્ચિમ દેશોમાં હતો; જેઓ મરનારનાં પાપો ગળી જઈને તેને દોજખમાં જતો બચાવતા હતા! એનો અર્થ, લેદી અર્થ, ત્યારે સંતો અને શોશિયતોનાં ગુપ્ત કાર્યમાંજ સમજવો જોઈશે. આપણા પડોશીઓની પ્રીતિ, કાર્ય, સહાય, યાને પરોપકારવૃત્તિમાં માણસજાતની ભૂલ અટકાવવાની, તેમની અગવડો દૂર કરવાની, અને તેમની દુઃખજાળ ઓછી કરવાની બંદગી અને ઇચ્છા, અને આપણે આવ્યા તે વખતે દુનિયા જેવી હતી તેનાં કરતાં વધારે સારી અને સુખી મૂકી જવાની આગળ વધતી ઇચ્છા અને ભકિત એજ ખરું ભવન છે. આ ઇચ્છા અને આ ભકિત આપણું અને બીજાંઓનું ભણું કરે છે. માટે હે ભાઈ! તું હાલ મુમુક્ષુની પદવીએ પહોંચ્યો છે, તો હવે તને પણ થોડીજ સમજાવટમાં ખુદાનો રંગ જરૂર લાગશે. મેસીલને કહ્યું છે કે:—“હે બંદા! એમ કેમ બને! તને આ પતિત દુન્યામાં મોકલ્યો છે તે ઉપરથી તું એમ સમજતો ના, કે બેહેસ્ત, અન્નત કે સ્વર્ગ ત્યારા નસીબમાંજ નથી. પૃથ્વી એ કાંઈ ત્યાજ્ય વતન કે ત્યારો સ્વદેશ નથી; અને જે સઘળું ઇશ્વર માટે નથી તેટલુંજ બરોબર ત્યારે માટે પણ નથી.” માટે હે નસર! હું તો હવે તને મુમુક્ષુનાં પદને

પહોંચી ચૂકેલો માતું છું.

નરસર:—મુમુક્ષુ એટલે શું ?

વિરાધ:—જન્મ મૃત્યુ સંસાર તે, કેસે છુટિ હોં ચિંત; સૌ મુમુક્ષુ કહિયેં સદા, પહી બિચારે ચિત.

જન્મ-મરણરૂપી રેંટમાળ જેમાં લાગી રહી છે, એવા આ સંસારરૂપી કૂવામાંથી ક્યારે બહાર નિકળીશું ? એવી જેને તિવ્ર લાગણી થાય તેજ મુમુક્ષુ કહેવાય. “સંસાર બંધનની નિવૃત્તિ થકેને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ રૂપી મોક્ષ ક્યારે થશે ?” એવી જે ઉત્કટ ઇચ્છા, તેને મુમુક્ષુતા કહીએ. એવી જે મુમુક્ષુતા જેને વિષે હોય તેને મુમુક્ષુ બોલવો. આ જીવંતમાં જ ને તમે ભાઈ તમારે હાથે ભક્તિનું સુખ નહીં મેળવી શકો તો આવતી ભવિષ્યની જીવંતમાં તમે સુખી થઈ શકશો, એમ શા માટે માની શકશો ? હાલ કાંઈ ઇશ્વર આપણા ઉપર ભવિષ્ય કરતાં ઓછી કૃપા દ્રષ્ટિ રાખે છે ? શું તે હવે પછી વધારે ક્યા રાખશે ? અહિં જ ને તમે શાંતિનું કે ભક્તિનું સુખ નહીં ભોગવો તો ત્યાં સુખ ભોગવવાની કાંઈ તમને બીજી જગ્યા છે ? તમારાં હમણાંના જીવનનું સુખ તમારી ભક્તિ અને શાંતિ કેણુ ચોરી લે છે ? તમેજ. હવે હું તમારી શંકાઓ દૂર કરવાના પૂરાવા કહું છું તે સાંભળો ભાઈ.



સખક ૧૪ મો.

નાદી કે છાંડી, પુગે પહેલા પરમેશને ! કામ કંચનના ત્યાગથી.

In all things throughout the world, the men who look for the crooked, will see the crooked, and the men who look for the straight, will see the straight.—*Ruskin*.

“Nature always springs to the surface, and manages to show what she is. It is vain to stop or try to drive her back. She breaks through every obstacle, pushes forward, and at last makes for herself a way.”—*Boileau*.

મનુષ્ય માત્ર આ દુનિયામાં જે કાંઈ કાર્ય કરી રહ્યાં છે તે છેવટનું પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરવાને કરે છે. નઠારાંમાં નઠાઈ કાર્ય કરતો માનવી પણ એક મહાન સુખ સંપાદન કરવાનેજ તે કર્તવ્ય કરે છે. જે માણસ બસ પોતાનું ધ્યાન ધકે અમુક કાર્યમાં મનનપૂર્વક સંપૂર્ણ રીતે પડાવે છે, તેની સખજ ઇચ્છા તેને શ્રેષ્ઠ તરફ વહેલી ઘસડી બાય છે. જુગારી ને પોતાનું તન, મન, ને ધન માત્ર જુગારના જ વ્યસનમાં અર્પણ કરે છે, ચોર ને અહોનીશ ચોરીના જ વ્યસનમાં તદ્દરૂપ રહે છે, એક લુટારો ને બસ રાત ને કહાડો હુંટ ચલાવવામાંજ તદ્દાકાર હોય.

છે, કોઈ પુરૂષ જો સ્ત્રીનીજ લમ્પટમાં તદ્દત્તીન થઈ તેમાંજ મરી ચડી રહેલો હોય છે, પછી જો તેનું ચિત્ત બીજી દિશાએ વળે છે તો તે નવી દહેરમાં પણ તે ચડેલ ને મસ્ત થઈ તેમાં તદ્દરૂપ થઈ જાય છે. જેટલાં હજુ વિનાનાં પરિબળથી તે એક દુર્ગુણને વળગ્યો હોય છે તેટલાંજ જોમ ને જોરથી પોતાને નવા હાથ લાગેલા શુભનાં વ્યસનમાં પણ તદ્દાકાર થઈ જાય છે. એકજ દિશાએ સમજી ને દ્રઢ ઇચ્છાથી મંડ્યા મમ્યા રહેવાના સ્વભાવવાળાં મનુષ્ય, જે પણ કામમાં હાથ ધાલે છે, તેમાં મનનપૂર્વક દ્રઢ ચોંટી જાય છે. એક દિશાથી બીજેજ નાકે દોડી જવાનો જ્યારે તેને ચટકો લાગે છે ત્યારે તે પ્રથમની દિશા તરફ પછું ફરીને જોતોએ નથી. એમ કરતાં જ્યારે તેને સુખનો અંત ઈશ્વર પરાયણ થવામાં જણાય છે ત્યારે તે ઈશ્વરનાજ વ્યસનમાં ગાંડો બની જાય છે. અને જ્યારે પ્રભુમાં લાગ્ન થઈ પ્રભુ જોડે એક તાર થઈ જાય છે, ઈશ્વર જોડે જોગ જોડીને યોગ પકડે છે, ત્યારે તે એવો તો યોગી ને જોગનો બની જાય છે, કે પછી તેને ભગવાનનાં વ્યસન સિવાય બીજું એકે વ્યસન ગમતું નથી. કાંકે, સુખની ને શ્રેયની સિમા પરમેશ્વર સાથે તદ્દાકાર થવામાંજ છેવટની આવીને અટકે છે પછીથી તેમનવાળો મનુષ્ય આમજ કહે છે કે:—

ડસ્યો કસ્યો હરિ ભમિત મન,
હરિષું ધસ્યો અભિપાન;
ફસ્યો ચીયુક કુપયત્તિ પ્રિયા !
તાહી અભય દે દાન. —દયારામ

હે પ્રિયા ! ત્હારી વેણીરૂપ સાપનું ડસેલું. બકુટિરૂપ ભ્રમરનું ડસેલું, સિંહ જેવા સ્વરૂપથી કસેલું ને પીડેલું કુચરૂપ પર્વત ઉપર ચઢીને થાકી ગયેલું મ્હારું મન રૂપી મૃગ તે ત્હારાં અમૃતનું પાન કરવાને ત્યાંથી ધસ્યું, પરંતુ થાકથી પીડાયેલું હોવાથી વચમાં કૂપ કહેતાં હડપચીનો ખાડો કુદી ના શક્યું, અને માંહે ફસી પડ્યું છે તેને તું કાઢીને અભયદાન આપ ! હે પ્રિયો ! ત્હારાં સ્વરૂપના મોહમાંજ હવે તો મ્હારું મન પીડાય છે, માટે હવે તો ત્હારુંજ સુખ આપ ! આવાં સુખની પ્રાપ્તિ માટે, જે શખસો ઘણાજ અનીતિવાન હતા તેઓજ ઘણા મોટા ઈશ્વર ભક્તો થવા પામ્યા છે. જેઓ સ્ત્રી લમ્પટ હતા, તેઓજ ભગવાન ઉપર આસક્ત થઈ પ્રભુના પૂરા આશક થઈ ગયા છે. જેઓ એશકે મીઠાણમાં ઘણાજ તદ્દરૂપ હતા તેઓ પાછળથી એશકે હડીકીમાં તદ્દાકાર થઈ ચૂક્યા છે. તમે ઋદ્ધમંગળનું ચારિત્ર જૂઓ. તુલસીદાસ અને દયારામનું ચરિત્ર વાંચો. વાદિમક અને બીજા મક્તોનાં વૃત્તાંતો તપાસો માત્ર એક ચટકાથી તેઓ કષ્ટ દિશાથી કષ્ટ દિશાએ એકદમ વળી ગયા છે તે જૂઓ. ઋદ્ધમંગળ એક ચિંતામણી નામની સ્ત્રીના છંદમાં એટલો તે ચડી મરી રહેલો હતો, કે પોતે જાતે બ્રાહ્મણ છતાં, પોતાના મરી ગયેલા પ્યારા પિતાજીનું શ્રાધ્ધ હતું તેની ક્રિયા પણ પડતી નાખીને, એકદમ અંધારી ઘોર રાતે,

મારમારને ઉપરથી વરસાદ પડતો હતો તેની પણ દરકાર વગર, નદીને પેલે પાર આવેલાં પ્યારી ચિંતામણીના મકાનમાં હાખત થવા સાર, નદીમાં પાણીનું ભારે પૂર આવેલું છતાં, હોડીવાળા હોડી પણ ચલાવી શકતા નથી તોય, એક વાસ મારતાં મુવેલાં તરતાં મુડલાં ઉપર બેસીને પેલે પાર જાય છે ! ચિંતામણીના દરવાજા બંધ બેંધને અડધી રાતે બારીએ લટકેલા સાપને દોરી સમજી બેઠકક તેને પકડીને ચઢી જાય છે; અને પોતાની વિષય વાસના તૃપ્ત કરે છે ! ચિંતામણી જેની કંચની પણ તેને ટાણે મારી કહે છે કે; “આટલી બધી સમજ વાંચ્યા બે તું ઇશ્વરની લેહમાં લગાડે તો તું કેવું પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરે !” અને અંતે જે પાપો આંખો વડે તે સૌની ઉપર નજર બગાડતો હતો, તે આંખોમાં સોયા લોંછી આંધળો થઈ રામરામ કરતો ઇશ્વરની શોધમાં રાત દહાડો દિવાનાની માફક ભટકી ભટકીને છેવટે ભગવાનનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થાય છે ! કાચળો જેમ પોતાનાં છુટાં મૂકેલાં અંગોને સંકેચી લે છે, તેમ જ્યારે માણસ પોતાની ઇંદ્રિયોને વિષયથી ખેંચી લે છે, ત્યારે તેની યુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. આ બધી એકાગ્ર ચિત્તની બલિદારી છે.

“ કર્મદીકતું ત્યાંહાં લગી બળ હરી, જ્યાં લગી મનમાં આણે રે !
 નહિ તો કરજાધી ઇશ્વર પદ, જ્ઞાને વેદ વખાણે રે !
 બ્રહ્મ શ્રાપ જોતાં વણુ વાંકે, સહુ યાદવને લાગ્યો રે !
 ઉદવ વળનાભ વંચાવ્યા, મને સંદેહ સહુ ભાગ્યો રે.
 કરતુમ અકરતું અન્યથા કર્તુમ, સમર ઇસ કહાવે રે;
 સર્વેશ્વર સર્વામા સ્વતંત્ર, તેમ કરે જેમ આવે રે.
 સુખ થાવા સહુ દુઃખ જતાનો, એજ ઉપાય એક સાચો રે;
 મન કમ વચને કૃષ્ણ બળે દયા, અવર વિચાર સહુ કાચો રે ! ”

અબમેલ એક બ્રાહ્મણનો હીકરો હતો. પહેલાં તેને પૈસાજ મેળવવાનો છંદ હતો. આથી પોતાનો તે ચડસ પાર પાડવા સાફ બ્રાહ્મણ છતાં કસાઈને ઘેર વટીક કપાએલાં બકરાં મેંઠાંનો હિસાબ રાખવાને નોકર રહ્યો. બસ પૈસાનેજ તેણે પરમેશ્વર માન્યો. બધું ધ્યાન ધક ને મનન ચિંતન પૈસામાં ને પૈસામાંજ. પાછળથી તેનો તે લખ લખ છુટો ત્યારે પોતે વાંઝિયો હોવાથી બસ એક પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે તેની સમજા જિજ્ઞાસા થઈ રહી. રાત દિસ બસ પુત્ર પુત્ર માટે વેવળાં મારતો પૈસા જાય કે બધુંએ બલે લુંટાઈ જાય, પણ પુત્ર જોઈએ ! અંતે સાધુના અ.શીર્વાદથી પુત્ર જન્મ્યો. સાધુના કહ્યાથી તે પુત્રનું નામ નારાયણ રાખીને રાત ને દહાડો બસ “નારાયણ-નારાયણ !” કરીને પુત્રને લાડ લડાવતો. તેનું સર્વ હીત બસ નારાયણ માંજ પેકું. પછી નારાયણ કરતાં કરતાં સાધુ સંતનો છંદ લાગ્યો, તે પણ સજડ ઉડો લાગ્યો, અને છેવટે પરમાત્મામાં તહાકાર એક તાર થઈ ગયો ! બ.ઇ નસર ! રૂપિત બે પ્રકારની હોય છે. એક વિદ્ય અને બીજી અવિદ્ય વિદ્ય રૂપિતનું વલણ

સુકૃતિપદ મેળવવા તરફ હોય છે, અને અવિધ રૂઝિતનું વલણ સંસારની મજામાં અને તેનાં બંધનમાં હોય છે. જ્યારે જન્મ થાય છે ત્યારે આ બંને રૂઝિત ત્રાજવાંની ઢાંડીની માફક સમતોલ હોય છે. ત્યાર પછી સંસારની મોહમાયા એક ગમનાં ત્રાજવાંની અંદર પોત પોતાની મોજમજા અને ઉપયોગ મૂકે છે, અને બીજાં ત્રાજવાંમાં આત્મા પોતાના આકર્ષણ મેલે છે. હવે જો મનુષ્યની બુદ્ધિ સંસારની મજાને પસંદ કરે તો સંસારની માયાથી ભરેલું ત્રાજવું ભારે થાય છે; પરંતુ જો તેજ બુદ્ધિ આત્મા તરફ ઢળી જાય તો તેને પરમેશ્વર તરફ ખેંચી જાય છે. પુરૂષ રાજની કથા છે, કે તે પોતાની ઉર્વશી જેવી સુંદરા રાણીને ઘણાજ પ્રેમથી રહાતો હતો. એકવાર કેલાશ શિખર ઉપરના ગંધમાદન-નંદન વનમાં તે વિહાર કરતો હતો, એવામાં મંદાકિની નદીના કિનારા ઉપર રેતીમાં રમતી એક ઘણી સુંદર કુમારિકાને જોઈ તેના પ્યારમાં તે ઓટપોટ બની ગયો. તેના તરફ એકાગ્ર ચિત્તથી એવો તો ભોતો રહ્યો, કે પાપણુ પણ હાલે નહીં. આથી રાજા ઉપર ક્રોધ કરીને ઉર્વશી પોતાના રાજાને ત્યજીને કયાં કેથે ગુમ થઈ ગઈ. ઉર્વશી ગુમાવ્યાના દુઃખથી તે બેબાકજો થઈ ગાંડો બેલો થઈ ગયો, એવામાં તેને સંગમ મહિમળી આવ્યો, અને ત્યારથી તેણે સ્ત્રી ભતિનું નામે ના લીધું, દર્શને ના લીધું, અને ઇશ્વર પરાયણ થઈ રહ્યો. એટલા માટે સ્ત્રી સાથે સંબંધ એ જોકે મહા અનર્થ છે, ગમે એવાં ઉચ્ચ સ્થાનમાંથી સારા સજ્જનોને પણ સ્ત્રીએજ બગાડી દીધા છે, જ્ઞાનીઓને પણ અજ્ઞાનીઓની પેઠે સ્ત્રી ઉપર વાર તહેવારે મોહ થાય છે; પરંતુ જે મોહમાયા સ્ત્રી ઉપરથી ઉડીને ઇશ્વરિ માયા તરફ જ્યારે વળે છે ત્યારે તે ઉલ્લટુજ રૂપ પકડે છે. ઇશ્વરિ માયા ઘણી દુસ્તર છે. હરિ નારાયણે પોતાને મોઢે કહ્યું છે, કે મમ માયા કુરુચયા ॥ મહારી માયા એવી છે, કે જે તરી શકાય એવી નથી. ઇશ્વરિ મોહમાયામાં ભલભલા મોટ મોટા મોહિત થઈ ગયેલા છે. પરંતુ સૃષ્ટિ સરજનારા બ્રહ્મદેવ, કેલાશમાં વસનારા શ્રી શીવ શંકર અને નારદ મૂનિ જેવા દેવર્ષિ સરખા એને પણ કામી માયાએ ભુલાવો ખવાડ્યો છે; તો પછી સાધારણ પુરુષોતા શું આશરા ? પરંતુ

“ભૂત્યો જો હરિ અંત કહી દોખ દહિ લહિ મોખ;

નિમિ મંજુડા આખરી, હૃતત બૂજ રખેડ સોખ.”

જેમ ગંભીરની રમતમાં આખરે મરાય છે તેજ હાયો છતાં પણ ભૂત્યો ઠરે છે, અને સઘળી બૂજ્યો સોખ કરે છે, તેમ જે પુરુષ અંત કાળે પણ હરિ નામ લે છે તે હાયો છતાં પણ ભૂત્યોજ ભણવો. તેના નામથીજ દોષ માત્રને બાળી નાખીને મોક્ષ પામે. જ્યારે ચટકો લાગ્યો ત્યારેજ ભગિરથ રાજાએ પણ છેવટ લાગે બહુ તપો કરીને કપિલ મૂનિના કોધને લીધે બળી મૂએલાં પોતાનાં પૂર્વજોને ઉદ્ધાર કરવા થંકી, ગંગા નદીને પોતાના

તપોમળથી સ્વર્ગમાંથી નીચે આણ્યાં હતાં. પિંગળા નામની એક અનીતિ-વાન સ્ત્રીને નિરાશા મળવાથી ચટકો લાગી ગયો, ને તેણી એકદમ ઇશ્વરની મહા મોટી ભક્તાણિ થવા પામી; તે હ્યાં સુધી, કે શુદ્ધ દત્તાત્રયે પણ તેણીને પોતાના ૨૪ શુદ્ધોમાં એક શુદ્ધ માની હતી! ઇશ્વરપુત્ર સુનિ જેવા દક્ષ પ્રજાપતિ પોતાના વિષય તૃપ્ત કરવા સારૂ અદિતિ, દિતિ, વિગેરે તેર તેર સ્ત્રીઓને પરણ્યા હતા, પરંતુ આખરે તો તેમને ઇશ્વરના રંગમાંજ હોમ જણાયું. કાલિદાસ પંડિત એક ગણિકાના એકમાં એટલા બધા રહેતા હતા, કે ભોજરાબની ભર દરબાર છોડીને પણ તે સ્ત્રીના સ્થાન ઉપર રાત બધી ભમતા હતા. છેવટ ભાગે તેમને પણ ચટકો લાગ્યાથી સંન્યાસ લઈ ઇશ્વર પરાયણ રહ્યા હતા.

સબક ૧૫ મો.

લોભીનો શુદ્ધ દામ-કામીનો શુદ્ધ કામ-સંતનો શુદ્ધ રામ.

Love, when true, faithful, and well fixed is eminently the sanctifying element of human life:—without it, the soul cannot reach its fullest height or holiness. —Ruskin.

કવિ હયારામે એક મામિક વચન કહ્યું છે કે; અતિ તિયતે' ઇક નર ભયો, અતિ નરતે' ઇક નારિ; નારી સેવત હરિ મિલે, નર સેવત જમ હારિ.

બહુ બહુ સ્ત્રીઓ મળીને એક નર થયો છે, ને બહુ બહુ નર મળીને એક નારી થઈ છે તે નારીને સેવવાથી ઇશ્વર આપો આપ મળી જાય છે, પરંતુ પેલા નરને સેવતાં તો યમરાજનું દ્વાર મળે છે. તે નર અને તે નારી તે ક્યાં? તે નારી તે તુલસીની માળા. બહુ નર તે પેલી માળાના મણકા, જે વડે ભજન કરતાં પરવરદેગારનો મેલાપ થઈ જાય છે; ને તે નર જે સ્ત્રીનો ચૂડો જે બહુ ચૂડીઓ વડે થયો છે તે. ચૂડીઓ એટલે સ્ત્રી સમજવી. તેમને સેરીએ એટલે સ્ત્રીઓનોજ સંગ છેવટ સૂધી કર્યા કરીએ તો નર્કમાં જઈએ. એનો ડાહ્યો અર્થ આજના આપણા વિષયને લાગુ પડે છે. શ્રદ્ધા રાખીને નીચ પાસેથી પણ ઇશ્વરનું જ્ઞાન મેળવી લેવું. આંડાળ પાસેથી પણ ધર્મનું જ્ઞાન મેળવી લેવું. અને સંસારના જોગને સાડ તથા ઇશ્વરના યોગ સારૂ નિંદાએલાં કુળમાંથી પણ શુદ્ધ ઉત્તમ સ્ત્રી ગ્રહણ કરી લેવી. સુરદાસ જેમ પ્રથમ વેશિયાના રસમાં મસ્ત હોય, પણ તેજ મસ્તીના અગ્નિ લગ્નની લાહે જ્યારે પ્રભુ ઉપર લાગી ત્યારે એકદમ ઇશ્વર પરાયણ થઈ ગયો હતો, તેવાજ ચટકા ઘણા ઘણા હાસોને લગ્યા છે. આપણા આજે દવાસી હયાથકર કવિ પોતાના બાપા પરભુરામ અને માતા રતનમ્મી મરી ગયાં કેડે બહુ કુમંગમાં લપટાયા હતા. ફાંકડા લહેરીભાઈ થઈ કુછંદમાં ધૂમ પેસે ઉડાવતા હતા. એક વખતે પોતાની

માસીએ ઠપકો દીધો, અને અનીતિવાન શબ્દ કહ્યાથી હયારામને એવો તો ચટકો લાગ્યો, કે તુરંજ કાશી જઇને ઇશ્વરની મસ્તીમાં પડ્યા, શ્રી કૃષ્ણની બાણે શધિકાજ હોય નહીં શું, એવા શ્રી કૃષ્ણ નામ ઉપર ગાંડા બની ગયા. એક પ્રસંગે તેમણે ગાયું હતું કે;

રસિક રાય રાગી સુધર,
નટખર નંદ કિશોર,
કામિનિ કંઠ કામ ભિત,
અધે શિર પર મોર.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તો સર્વ રસિયાં રંગીલાંઓના રાજા છે, પ્રીતિવંતા છે, ગાનતાન કળાવાળા છે, ચતુર છે, ધણા રૂપાળા છે, રાજકુંવર છે, સદા કિશોર અવસ્થાવાળા છે, કામિનીઓ સાથે કીડા કરીને સુખરંગના આપનારા છે, તેમ છતાં પોતે કામ દેવને હત્યો તે કેમ? આવું આશ્ચર્યકારક પરાક્રમ, ૧૬૧૦૮ ગોપીઓના લોગ છતાં, કાઇનાથી પણ થઇ શકે નહીં, પણ કૃષ્ણે તો તે પરાક્રમ કરી બબાળ્યું છે, એમ બતાવવા સારૂ મસ્તક ઉપર મોરનાં પીછાં ધર્યાં છે, તે બાણે કે તે પીછોનાં પરો બાંધ્યાં છે. ટુંકમાં, આવાં અવાં સ્ત્રી રસન પ્રેમરસમાં કાયોં કયાં છતાં જેઓ પ્રહારચારી રહી શકે તેજ એ પરો છોડવે. તુલસીદાસ પ્રારંભમાં બહુજ હવસી હતા. પોતાની સ્ત્રી મમતાદેવીની સોડમાંજ રાત દહાડો ભરાઇ રહેતા. ચકવા ચકવીનુંજ બાણે જોડું. મમતા દેવી જ્યાં જાય ત્યાં તેની પૂઠે પૂઠે રવડતા એક ઘડી પણ સ્ત્રી વગર તેમને ચાલતું નો'તું બસ કામ ને ધંધો એજ, કે મમતાદેવીની કાંટમાં સારો દહાડો ને રાત ભરાઇ રહેલું! મમતાદેવીની માતા માઠાં પડ્યાં એટલે તેણીએ પિયર જવા માગ્યું તો તુલસીદાસે તેટલી વાર પણ સ્ત્રીનો સંગ છોડવા ના પાડી. જ્યારે ઉપરા ઉપરી બોલાવું આવ્યું ત્યારે પિયરે જવાની રજા તો આપી, પરંતુ જ્યારે એટલો વાર પણ નહીંજ રહેવાયું ત્યારે લાગલા તેણીની પૂઠેજ સાસરે ગયા! આથી મમતાદેવીને પિયરમાં લાજ લાગવાથી ગુસ્સાથી તુલસીદાસને મ્હેલું માર્યું; “કેવા નિર્લાજરા છો! કેવા તમે જંગલી ફૂંરા જેવા છો! સ્ત્રીનોજ છોડો પકડીને ફરનારને હમરો વાર ધિછર છે! લોકો તમારી મશકરી કરે છે, ધિછાર નાખે છે, તોએ શું તમને લાજ લાગતી નથી? એના કરતાં તો ઝેર ખાઇને મરો તો સારૂ! સ્ત્રી ઉપર આટલા બધા આસક્ત છો તેટલા બધા જો તમે પરમાત્મા ઉપર એવડા આકુળ બ્યાકુળ થયા હો તો તમે કેવા મોટા ભક્ત થઇ બવ!” આટલા ચટકાથીજ તુલસીદાસને વૈરાગ્ય આવ્યો, ને જેટલો રસ સ્ત્રી રંગના એશકમાં લેતા હતા, તેટલાજ જોશથી તે દિશાએથી એકદમ નિકળી જઇને ઇશ્વરના એશકમાં મસ્ત થયા હતા. ભગવાને સ્વયંએ એજ કહ્યું છે કે;

યતકરોષિ ચદભાસિ યજ્જુહોષિ વદાસિયત્ ।

યતપસ્યસિ કૌંતેય ત્કરુણ મદર્પણમ ॥

હે કૌન્ટેય ! તું જે પણ કાંઈ કરે, તું જે કાંઈ ભોગો ભોગવે, તું જે કાંઈ
મજા માન કરે. તું જે પણ કાંઈ તપ કરે તે સર્વ સર્વ મ્હનેજ અર્પણ કરી દે
આ સર્વ સ્પિટ મ્હારાજ આત્માનું એક સ્વરૂપ હોવાથી હું એટલે આનંદજ છું.
હુંજ સર્વસ્વ છું. માટે મ્હારામાં ત્હારો રંગ લગાડ ! મ્હારા વિષયનોજ ભોગ
ભોગવ ! ત્હારો

“ રંગ લાગ્યો કેવું ભાગ્ય જાગે, ટળી ગઈ બધી ભુખ તરસ મારી;
ચડ્યા સત્યરૂપના ચડલા ભાં, પડી કાચની બંગડી ટૂટી મારી.
ત્હારો સંગ આકાશમાં ખેંચી જતો, ઉડી દોર વિનાજ પતંગ મ્હારી;
જડી તેજની વરસવા લાગી હવે, દિસે ચાંદ સુરજ એક દહેર મ્હારી.”

હેરા નામની ધર્માધ્યક્ષણિ ઉપર લીચેન્ડર એવો તો ખ્યારમાં પડ્યો હતો, કે દર
રાતે તેણીની મુલાકાત લેવા સાડાં દરિયો પણ તરીને તેણીને ત્યાં જતો ત્યારેજ ધરાતે.
એક અંધારી રાત્રિએ તે દરિયામાં પડતાં બોલ્યો: “ તેણી મળે, બલેને” મ્હારો જીવ બચ,
હવે તો તે પ્રભુનાજ દર્શન મળે!” તેજ ક્ષણે તે લોડનું નામ લઈ દરિયામાં પડ્યો
ને ડુબી મૂવો ! તેની ખ્યારી હેરાએ જેવી આ ખબર સાંભળી, કે તુર્તજ તેણી
પણ તેજ દરિયામાં ડુબી મરતાં આવેશમાં આવીને બોલી; “ હે પ્રભો ! માઈ લોડ !
ખ્યારા લીચેન્ડરની પેઠે મ્હને પણ પાપમાંથી મૂકિત આપી ત્હારી ગોઠમાં લઈ લે ! ”
આવી રીતે એશકે મીનજીમાં તલબોર થયેલાં બન્ને આશક માથુક એશકે હકીકીમાં
તલકાર થઈ ગયાં. મેરી મેગડેલીન અત્યંત વિષયી ને હવસી હતી. તેણીએ પ્રભુની માફી
માગી પાછળથી પસ્તાવો કરીને કાંઈસ્ટની પૂઠે પૂઠ કરી ઉત્તમ ભક્તાણી થઈ ગઈ
હતી. વડનગરો નાગર મનોહર સ્વામી પ્રથમ સ્ત્રી ઉપર આસકત હતો. વકીલના ધંધામાં
ખોટી શાક્ષી અને ખોટા લેખો બનાવવામાં તે પાવરડો હતો. સ્ત્રી વ્યસનમાં તેણે
બાપીકી ૨૦ હજારની પૂંજી ગુમાવી દીધી. પાછળથી તેનો પોતાની સ્ત્રી ઉપરથી
મન ઉતારો થતાંજ તેણીનો પણ ત્યાગ કર્યો. તે પછી તેણે સંન્યાસ લેવાનું કયું,
પણ છ મહિને પણ તે સ્નાન સંધ્યા નો’ તો કરતો, ને ચિખ્યાણીઓના સડવાસ
સમાગમમાંજ રહેવા લાગ્યો હતો. તેનું શરીર વાસે વાસ મારતું હતું. ૨ હજાર
રૂપૈયાને ખાતર તેણે ખોટો દસ્તાવેજ પણ બનાવ્યો હતો. લુચ્યાઈ ઢોંગાઈમાં તે પૂરો
હતો. અતે તેને પોતાની ખોટો માગે વાપરેલી હુશિયારીનો પસ્તાવો થવાથી ઇ. સ.
૧૮૨૩ માં સુરતના સેસન્સ જડજ મીઠ જોન્સ રૂબરૂ થઈ પોતાનાં ટોંચે
ચઢેલાં પાપોનો એકરાર કીધો, અને પછી ઇશ્વરના છંદમાં તલ્લીન થઈ આ લુચ્યો
પણ એક ખોટો ભક્ત થઈ ગયો હતો. જે અતિ તપેલાં લોખંડ ઉપર પાણી રેડ-
વામાં આવે છે તો તે પાણીનું નામ સરખુંએ રહેતું નથી, પરંતુ તેજ પાણી જ્યારે
કમળ પત્ર ઉપર મૂકવામાં આવે છે ત્યારે મે.તીના ઢાણ જેવું દીપ દીપ થાય છે,
ને વળી તેજ પાણી જ્યારે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં સમુદ્ર અંદરની સીપમાં પડે છે ત્યારે

તેનું અમુક્ય મોટી બંધાઈ બંધ છે, પરંતુ તેજ નક્ષત્રનું પાણીનું ટીપું સાપના મોંમાં બંધ છે તો ત્યાં તે ઝેર બની જાય છે, તેમજ એકનો એક માણસ સ્ત્રીના વિષયમાં પડે છે તો નકંનો અધિકારી થાય છે, ને ઇશ્વરના છંદમાં પડે છે તો સ્વર્ગનો અધિકારી બને છે. સ્ત્રીઓ પણ તપ જપ કરવાથી તાપસી થઈ શકે છે. ગંગા સરખી અથમ ગણિકાએ હવસી છંદ લમ્પટની બાજુ ઘોડી તપ કર્યું, અને વેશ્યાપણના વિકારો અને પુરૂષો સાથના વિળયછંદોનું ઝેર જ્યારે મારી માખ્યું ત્યારે તેણી મોટી ભકતાણી થઈ શકી હતી. કથા પ્રમાણે મહાદેવજીએ તેણીને પોતાને માથે બેઠાવી ગંગા નદી તરીકે તેણીને વહેવરાવી તેણીના નામનું મોટપ એટલું બધું તો વધાર્યું છે, કે માત્ર એણીના નામનું સ્મરણ કરવાથી પણ લાખો પાપો ટળી જાય !

અગર નાતવાની ફતહ હીરે પાએ;

ચુ ગીરંદ દસ્તરા બેખીઝદ એ બાએ.

અગર જો ફાઈ અશકત માણસ નીચે લોંચ પર તૂટી પડે, અને તેને જો ફાઈ હાથ પકડીને મદદ કરે તો તે શખસ પાછો ઉભો કેમ ન થાય ? તો હે પરમાત્મા !

મન આન નાતવાનમ ફતાદેહ અસીર;

પુદાયા એ રહેમત મરા દસ્તગીર !

હું તો નાતવાન થઈ પડેલો અશકત, પાપના ઉંડા ગારમાં હેઠળ ગબડી ગએલો ત્હારો શુભામ બંદો છું, તું મ્હારી ઉપર પણ દયા કર, અને મ્હને સહાય થા !

વાલિયો અથવા રૂતનો લીલ બસ લૂંટો ચલાવવામાં એકાગ્રચિત્તથી મંડયો મર્યો રહ્યો હતો. રાત ને દિન વટેમાર્ગીઓને હુંટતો ને તે હુંટારાના ધંધામાં તલબોર થઈ પ્રપંચમાંજ લક્ષ રાખી રહ્યો હતો. એકવાર તેણે નારદમૂનિને પણ હુંટવા માંડયા; એટલે નારદે તેને કહ્યું, કે આ ઘોર પાપો તું ત્હારાં વ્હાલાંઓ માટે કરે છે, પરંતુ ત્હારાં કર્મને જવાબદાર તું એકલોજ થાય છે. લીલે પોતાનાં સર્વ કુટુંબીઓને પોતાનાં પાપોનાં ભાગદાર થવા પૂછતાં સર્વે ના પાડવાથી તેને ચટકે લાડ્યો, એટલે હુંટની દિશાએથી ફરી જઈ ત્રામ નામનો ઉપો જપ, “મરા-મરા” બાર વર્ષ સુધી કીધા પછી, તે વાલ્મિકી રૂપિ લેખે પ્રખ્યાત થયો, ને આગમચથી શ્રામાયણ બનાવી રાખ્યું હતું ! એવાં દૃષ્ટાંતો પુષ્કળ છે, પરંતુ એટલા ઉપરથી સમજી શકાશે, કે એકતાર, એકાગ્ર ચિત્ત, અને અમુક દિશાએ તદ્દપ થઈ જઈ શકનારો જીવ જ્યારે ઇશ્વરની દિશાએ લાગી જાય છે ત્યારે તે ઇશ્વરમાંજ તટાકાર થઈ જાય છે.

સપ્તક ૧૬ મો.

પરવારીને બજારે ક્યારે ?

“The greater thy business is, by so much the more thou hast need to pray for God's good-speed and blessing upon it, seeing it is certain nothing can prosper without his blessing. The time spent in prayer never hinders, but furthers and prospers, a man's journey and business: therefore, though thy haste be never so much, or thy business never so great, yet go not about it, nor out of thy doors, till thou hast prayed.”—*Bishop Bayley.*

નસારા:—ભાઈ વિરાફે ! તમને તો કેટલીક નવશાસ મળે છે, એટલે તમે તો કેટલાક કલાકો બંદગી કરવામાં ગુબારી શકો; પણ મહારા જેવા નોકરિયાત, જાંબળી, સંચારી માણસને બે ત્રણ કલાક બંદગીમાં વ્યર્થ કરવા પાળવે નહીં; હું પણ રિટાયર થઈ, પેન્શનર થઈ કુરસદ પ્રમાણે, ખુદાની મહુને ઓળખ થવા બાદ, તમારા સમબંધ્યાથી બંદગી કરી શકું, પણ હાલ તો મહારાથી બનવા જેવું નથી. તે માલેક બ્યારે મહારી જાંબળો ને દુઃખો દૂર કરશે ત્યારેજ હું કાંઈ પણ કરી શકીશ !

વિરાફે:—ભાઈ ! ભાઈ ! કાંઈ ફીકર નહીં, મહુને ત્હારું એટલું પણ વચન બોધતું હતું. જુઓ ભાઈ, “ મહારી આટલી ઉપાધિ મટે તો હું નિરાંતે ખુદાની બંદગીમાં બેસાઉં ! ” એમ બોલતું એ મિથ્યા આગસ, પ્રમાદ અને કર્મના નિયમોનું તમારું અજ્ઞાન સૂચવે છે. ભાઈ ! તું હમણા નહીં તો ક્યારે ખુદાને પિછાની શકશે ?

ને યાબદ બદ્દ નીચ અદીશેહ રાહ;

કે બે બરતર અગ્ન નામો અગ્ન બધગાહ.

તે કરીમો રહીમ માલેક પાકને ઓળખી શકવાને ત્હારી વિચાર શક્તિ કિંવા જુદી ચાલી શકવાની નથી; કેમજે, તે સાહેબનું અમુક સ્થાન કે તમુક નામ કોઈને માલુમજ પડતું નથી. નિશાળે જઈને ૫-૬ કલાક ત્યાં ગોંધાઈ રહેવાનાં અને મહેતાજીની સેટી ખાવાનાં દુઃખમાંથી બચવા માટે ન્હાનાં બાળકો પોતાનાં માબાપને અજ્ઞાનતાથી કરગરીને કહે છે કે; “ નિશાળે અમને નહીં મોકલો, અમારું એટલું દુઃખ ટાળો માયજી ! ” તથાપિ, એટલાં ન્હાનાં દુઃખ પછી નેજ બચ્યાંને બચ્યાંમાં મોટું સુખ મળનાર છે, એમ માબાપ સમજતાં હોવાથીજ તેઓ તેને નિશાળે પડતું દુઃખ વેઠવાજ દે છે, તેજ પ્રમાણે પરમેશ્વર આપણાં કહેવાતાં દુઃખો એકદમ ટાળી નાખવાની આપણી પ્રાર્થનાને સાંભળતાજ નથી જેમ બાળક પોતાનું દુઃખ ટાળવા માબાપની પ્રાર્થના કરનારાં છે તેમજ મોટાં આદમીઓ દુઃખ ટાળવાને પરમેશ્વરની

પ્રાર્થના કરનારાં છે. ઘણી મહેનત પડે એવા કઠણ અભ્યાસથી છાત્રવાનું બાળકે મા બાપ પાસે માગવું, એ જેમ હસી કાઢવા જેવું જોડું છે, તેજ પ્રમાણે નહીં સહન થાય એવાં દુઃખોને ટાળી નાખવાને પરમેશ્વરને કહેવું, એ પણ જોડું જ છે. કઠણ અભ્યાસમાં બાળકોને કેવી રીતે રસ પડતો થઈ સરળતા થાય એવી પ્રમાણથી મા બાપને કરવી એ જેમ બાળકને માટે બસ છે, તેમજ માણસે પોતાના ઉપર આવી પડેલું દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ પરમેશ્વરથી માગવી એજ તેને માટે બરહક છે. અભ્યાસના શ્રમથી અને મહેતાણના ત્રાસથી ત્રાસી જનારાં બાળક જેમ આખી જીંદગીમાં મૂઠ અને મૂખ રહી જાય છે, તેમજ બંદગીથી ત્રાસનાર્થેના બંદગીથી મળનારા દેવી લાભથી અભાગ્યાંજ રહી જાય છે.

દાષદી-મેષ યે ગાંમ તથા અપસ્થા ઉર્વશઞ્ચોસ્થા

અમેરેતાતા હર્વતા સ્પેનિસ્તા મધન્ય મઝદા

તેવીધી ઉત્પ્રકતી મનંધહા શેહ સોંધહે.

[એકદશમ આશા]

ઓ ઘણીજ સુખ શાન્તિ ને આબાદી ફેલાવનારા પરવરદેભાર ! તું કે જેણે પ્રાણી, પાણી, તથા ઝાડ પાન સઘળું ઉત્પન્ન કરીધું છે, તે તું મહાદેવ મનુષ્યનીને લઈને મૂંઢે દુઃખ હર્દથી એકળો રાખ ! અને બેહેસ્તની અમર્ગીનું સુખ આપ ! મૂંઢે શક્તિવાન, જોરાવર, તંદોરસ્ત બતાવી મૂંઢે ત્હારું ધન્યરિ જ્ઞાત સેવકબનો માર્ગ દેખાડ ! જેઓ અનુકૂળતા આવવાની મિથ્યા વાટ ન જોતાં અખ ધરીથીજ તેને પિછાનવાનો પ્રયત્ન કરવાની શરૂવાત કરે છે તેઓજ ખરા બુદ્ધિમાન છે. બાઈ ! તમારાં હરેક કામને માટે વખત ઠરાવી આપો, અને હરેક કામ તેને માટે નિમેલે વખતે કરો; પછી તમને બંદગીની કુરસહ પોતાની મેળે મળશે.

" It is better to walk in the dark with God,

Than walk alone in the light.

It is better to walk with Him by faith

Then walk alone by sight. "

બાઈ નસર ! ઘણીક વેળાએ આમ પ્રશ્ન બને છે કે, અહુરમઝદનો જેના ઉપર ખ્યાર હોય છે, તેને સુધારવા માટે, અથવા તો તેની ભક્તિની પરિક્ષા કરવા માટે, તે માલેક તેને સંસારની અનેક જંજળો માથે નાખીને કસોટી કરે છે. લાંગફેલા કહે તેમ, સંકટ સહન કરવાં અને પુદ્ગલને દ્રઢ થતા જવું એ અહુરમઝદના કાયદાનાં રહસ્યનો એક ભાગ છે. જે પુરૂષો શાંત અને ધીરા વીરા હોય છે, તેઓને ભક્તિથી એવું સુખરૂપ શિક્ષણ મળે છે કે, તેમને માટે મઝદા એજ સધિયારો લેવાનું એક સાધન થઈ પડે છે. બંદગીમાંથી શાણપણ વાપરીને સાર લેવામાં આવે તો તેથી આપણી રહેણી-કરણી કેળવાય છે, અને આપણામાં આત્મિક ઉન્નતિ સંજ્ઞા

માય છે. જાનળ વેઠવાની તથા સહનશક્તિઓને દીપાવવાની, તથા બીજા કેટલાક ઉપયોગી શુભોને તેજ આપવાની, નિરાશ થએલાં ઈનશાનોને સંકટના સમયમાં જ બંદગી એ તો બચાવની એક ઢાળ થઈ પડે છે. માટે જાનળો કે દુઃખો આવી પડતાં ત્યારે ખુદા ઉપર અવિશ્વાસ કરીને બંદગીને તજવી જોઈતી નથી; કેમજે તેથી દુઃખ રૂપી શતો પસાર થઈ જઈને સુખનો દહાડો ઉગ્યા વગર રહેવાનોજ નથી. જોવા સાડા આંખ તો મૂર્ખને પણ ઇશ્વરે આપી છે. સાંભળવાને પણ એક ગર્ષડાના કાન માણસના કાન કરતાં મોટા સરજેલા છે. સુંઘવાને માટે એક કીડીને તીવ્ર નાક પરમાત્માએ આપ્યું છે. મૂઢને બળવાન હાથો ને મજબુત પગો બીજાં કરતાં સારા આપ્યા છે. પણ એ ઇંદ્રિયોનો ઉત્તમ ઉપયોગ જોઓ કરે છે તેમને માટેજ એ ઇંદ્રિયો ઉત્તમ થઈ પડે છે. બોસ્ટનમાં એક ભાષણ કરતાં એ વિજળીના પ્રયોગો સાથડું ભાષણ કર્યું. તેને એક નવાઈના રમણિય અખતરા તરીકે જોવાના નજરેજ બધા ઓતાજનોએ સાંભળ્યું; પણ ક્રેન્કલીને તેજ ભાષણને ઉપયોગી બનવાના કાનથી સાંભળ્યું, અને વહેવારમાં મૂકવાની દ્રષ્ટિએ તેના પ્રયોગો દીઠા હતા. તેજ પ્રમાણે જો બંદગીમાં આપણી વૃત્તિ રસ સાથે જોડાય છે તો તેમાંજ તે પૂર્ણ એકાગ્ર થઈ શકે છે. જેમ દીવામાં અગ્નિ છે, અને અગ્નિમાં દીવો છે, તેમજ અશો નરો જે ઇશ્વરના ભક્ત ને બંદગીખોર છે, તેમને વિષે જાણી લેજો, કે મઝહા ઉપર મોહી પડેલા પુરૂષો મઝહામાંજ ઝળકતા માલુમ પડે છે. માટે અહુરાને અહુરાના ભક્તોમાંજ જોઈ લેજો ભાઈ !

કવિત.

કાનનકો નાદ નાંય, જીભકો સવાદ નાંય;
બચનનકો વાદ નાંય, જૂગતી સોં જો કહે;
નૈનકો દિખાવ નાંય, નાકકો સંધાવ નાંય,
કરકો ગઢાવ નાંય, પાવનકો રોક હૈ,
મન કરી જાન્યો નાંય, દૂસરો પ્રમાન્યો નાંય,
બુદ્ધિ અનુમાન્યો નાંય, પ્રકટ કર જો કહે,
અસત પ્રપંચ સત્ય, કેસેં પહિચાંને આપ,
આપ સુખ જાને દૂજો, માને બિન કો કહે.

એક બ્રહ્મ અદૈત હૈ, તાકી ઉપમા કૈન ?
બિન ઉપમા સમજે નહીં, અગ કહાવે તૈન.
જો લક્ષણ આકાશકો, સોહી બ્રહ્મકો જન;
વો જડ વેચૈતન્ય હૈ, યહી ભેદ હિય આન !

આત્મા છે તે કાનનો શબ્દ નથી, જીભનો સ્વાદ નથી, વચનનો વાદ નથી, ત્યારે

કંઈ રીતે કહી શકાય ? આંખે દેખાય એવોએ નથી, નાકે સુંઘાય એવોએ નથી, હાથમાં લઈ શકાય કે પગની પથ્થુ ત્યાં ગતિ ચાલે તેવો પથ્થુ નથી, અને મન વડે જાણી શકાય તેવો પથ્થુ નથી. આમ છે ત્યારે તે અસત્ય રૂપ છે, સત્ય રૂપ છે, કે પ્રપંચ રૂપ છે, તેને હે ભાઈ ! તમે કેવી રીતે સમજી શકશો ? કેમકે તે તો પોતાને પોતાથી જ જણાય તેમ છે. અનુભવગમ્ય છે; તેથી અનુભવ થયા વિના ખીજે કોઈ આદર્શી “એજ આત્મા છે” એમ કેમ માને ? એક અહુરમઝદ જ્યારે એક અદ્વૈતજ છે ત્યારે તેને ખીજનો અભાવ હોવાથી તેને કોની ઉપમા આપી હું તમને સમજાવી શકું ? એટલા માટે હે નસર ! આપણી અંતર દ્રષ્ટિની આગળ જે પડે છે તે ખસેડવાનું સાધન આપણું પોતાનું શાસ્ત્ર અને અશો પેગમ્બરો તથા સત્પુરુષોનાં વચનમાં શ્રદ્ધા રાખવી એજ બસ છે; અને તે શ્રદ્ધાને લઈનેજ તું મઝ્જાને ભજવાનું કર !

કોઈ એક નગરમાં ચાર પાંચ ચોરોની ટોળી રહેતી હતી. તેઓ પાંચ પંદર ફહાટે આસપાસ ચોરી કરી લાવી ગુજરાન ચલાવતા. એ ટોળીમાંનો એક નગરપા નામનો ચોર એકવાર નગરમાં ફરવા નિકળ્યો. રસ્તામાં એક ભજનમંડળી ભજનો કરતી હતી, તેથી ગાયન સાંભળવા તે અંદર પેઠો. ગાયનની મધુરતાનો તેને અસહ્ય લાગ્યાથી વારંવાર ભજન મંડળમાં જતો. પછી તો ભજનમાં સામેલ થવા લાગ્યો. એક દિવસે ભજન ગવાયું કે; “પારકા ધનની અથવા પારકી કોઈ પણ વસ્તુની ચોરી કરવી એ મહા પાપ છે !” એ ભજન તેના મનમાં ખટકી બેઠું. ચોરી કરવા જવાનો સમ્રો આવતાં તેના સોબતીઓ તેને બોલાવવા આવ્યા; પણ તેણે ના પાડી. આથી સોબતીઓ તેને મરડી મચરડીને પણ સાથે લઈ ગયા. નગરનો ફરવાજો છોડીને થોડક દૂર ગયા, એટલે તેને ઠોકર વાગવાથી નગરપા ભેરથી પડી ગયો, ને પગના નળામાં એક મોટો કાંટો પેસી ગયો. રડતાં રડતાં તે કાંટો ખેંચી કાઢીને બોલ્યો; “ભજન કરવા માંડયું ત્યારેજ આ દુઃખમાં કાં પડ્યો ! જ્યારે ભજન ભક્તિ નહીં કરતાં, ચોરીઓ ને ખુનો કરતો ત્યારે તો કંઈ નડયું નહીં ! ભજવાનને ધરનો આ કેવો અવળો ન્યાય !” લોહી બહુ નિકળ્યું; ચલાયું નહીં; એટલે ચોર સોબતીઓથી છૂટો પડી તેને ઘરે ગયો. ખીજે ફહાટે લંગડાતો લંગડાતો ભજન મંડળમાં ગયો, ત્યાં કોઈ ગુણીજને ફવા લગાડી પાટો બાંધવાથી પગની કળતર કમી થઈ. પેલા ચોરો એક સાહુકારનું ખૂન કરી ખૂન દોલત ચોરી લાવ્યા હતા. પરંતુ તે ખૂન પકડાયું ને ફલ્લો પણ હાથ લાગ્યો. ખૂનીઓની આખી ટોળીને શૂનિની સજા થઈ. જો કે નગરપાને પણ પકડી લઈ ગયા હતા; પરંતુ ભજન મંડળની સાક્ષી પડવાથી તેને વીશે ન્યાયધીશની ખાત્રી થઈ, કે તે ખૂન અને ચોરીમાં સામેલ નોતો. આ વખતે ભજન મંડળીએ ગાયું કે; “નગરપાનું શૂનિએ મોત હતું તે ભજન કીર્તનમાં ભેડાયાથી કાંટાએજ પતી ગયું !”

ઇશ નામ તું બજ લે બાઇ, મગરૂરીમાં શું વળશે રે !
 કાંથી માટીનું મંદીર તારું, એક પલકમાં ઢળશે રે !—ઇશ
 આંહિણુ થઇને સ્નાન વિધિ કરી, નાક પકડી જપ જપશે રે !
 પોથી પુસ્તક પુરાણ બણશે, એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે ?—ઇશ
 ભેગી થઇને જટા વધારી, આંગ બહુતથી લિપશે રે !
 તુલસી માળા કંઠે ધરશે, એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે ?—ઇશ
 યજ્ઞ યાગ કરવે જંગલમાં, ગુફામાં જાઇ રહેશે રે ;
 ધી તલ્લ જોખા બર્થ જાળશે એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે !—ઇશ

સખક ૧૭ મો.

આસ્તિક થયલો નાસ્તિક-સાચો ભક્ત.

“ Every created thing has its bounds; but grace has none. In true Godliness there is no excess. Those wells which are of God's digging can never be too full of water. He delights to see the trees of righteousness laden with the fruits of righteousness. ”

—Secker.

નસરા:—“ હે બહાલા બાઇ ! જ્યારે તમે અહુરમઝદ એકલાનીજ ખંદગી કરવા
 કહો છો ત્યારે ખુરશેહ, મેહેર, માહમોખતાર, આંવાં અરદ્રીસૂર, પર્વત, તથા
 અગ્નિ વિગેરે જડ વસ્તુની નિયાએશ અને સ્તુતિ કરવાની શી જરૂર ? ખુરશેહ એ
 કંઈ અહુરમઝદ નથી; ચંદ્ર એ કંઈ મઝદા નથી. બે ભાવથી તો અહુરમઝદની
 એકતામાં ખલલ નડે ! તો પછી દ્વેત જે બેપણું તે અદ્વેત જે એકપણું, તેની
 સામે થઇને બીજાને કેમ ભભાય ? ”

વિશદ્ધ:—બાઇ ! તું હવે મહારા સખકની છેક પાસે પાસે આવતો જાય છે, એ
 જોઇને મહને આનંદ થાય છે, કે તું ટુંક વખતમાં હવે મારો લાગશેજ. જૂઓ
 બાઇ, અહુરમઝદ સર્વત્ર છે. સોયની અણિનો એક કરોડમા ભાગ જેટલી તલભાત્ર
 પણ જગ્યા અહુરા વિનાની નથી. જ્યારે તે સર્વત્ર છે ત્યારે સુખને અનુભવવા
 ઇચ્છનાર જે મનુષ્યની વૃત્તિ છે, ત્યાં પણ શું તે નથી ? ત્યાં પણ તે છેજ. વૃત્તિની
 અંતરમાં, બહાર, મધ્યમાં સર્વત્ર તે ને તેજ છે. પરમેશ્વર જડ વસ્તુમાં તેમજ
 બીનોઇ આત્મિક વસ્તુ એ બેઉમાં જોત પ્રોત ભાવથી હમેશાં રહીનેજ કામ કરે છે.
 જડ અને આત્મા જે નિયમથી ચાલે છે, તે તો ફક્ત અહુરમઝદની કાર્ય પદ્ધતિ છે.
 આ જગતમાં કંઈ પણ નિયમ અનહીઠ નથી; નિષાતા બધેજ કાર્ય કરી રહેલ છે.
 આખી આદમ જાતને અને દરેક માણસને સ્વભાવિક રીતે પોતાને જેમાં રસ પડે

તે વસ્તુમાં તેને એકાગ્રતા કરતાં આવડેજ છે. રસવાળી વસ્તુઓમાં એકાગ્રતા કરવાનું તે કાંઈનું સિખવેલું સિખવાતું નથી. કારણ કે, એકાગ્રતા કરવી એ આદર્શનો કુદ્રતી સ્વભાવજ છે. સર્વનેજ તે આપોઆપ આવડે છે. તું કહે છે કે, રાતે નિદ્રા, દિવસે કામ, કંઈ વખત લઈએ ખુદાનું નામ ? તો કહું છું ભાઈ, કે જેમ આપણું વહાલાં વ્યસનને ખાતર આપણે ધણું ધણું વેડીએ, ધણા ધણા જોખમમાં રહીએ, અને ઘણા બિગાડ સહન કરીએ છતાં તે છંદનો કે તે નાદનો ત્યાગ કરવાનું આપણને ગમતુંજ નથી; તેમજ એક વાર જો તને બંદગીની લેહ લાગી, એક વાર ભકિતનો રંગ તને ચોંટયો તો પછી તે તને છોડવા ગમશેજ નહીં. માટે હે ભાઈ ! તમારી આંખો ઉઘાડી રાખીને ચાલો. તમારી ચામડાંની આંખો તેમજ આત્મિક આંખો હમેશાં ઉઘાડી રાખીને ચાલો. અશો જસથુઅનો શત્રુ બેન્દુ બહારથી તો જસથુઅનો શત્રુ, અને એક ખુદાને બદલે મૂર્તિ પુજાને ચિવટાઈથી માનનારો હતો, પરંતુ બાતેનમાં તો નાસ્તિક વિચારો કેમ તજવા, તેનું સાચું જ્ઞાન જસથુઅથી બાળી લેવાની તેની નેમ હતી. રાવણ કાંઈ ખરેખરો રામચંદ્રજીનો શત્રુ અને નાસ્તિક નોતો; પરંતુ વિરૂદ્ધ ભકિતથી તે પોતાને ત્યાં રામને આવેલા જોવા માગતો હોવાથીજ સીતાજીનું હરણ કરી ગયો હતો. એ બેન્દુ અને એ રાવણ આડો રસ્તો લઈને પરીક્ષ સારે કરીને પ્રત્યક્ષ સાચા અહુરાને, સાક્ષાત પ્રજુને જોવાની ખાહેશ રાખતા હતા. માટે હે ભાઈ ! તમને જે સ્થિતિ હાલ પ્રાપ્ત થયેલી છે તે સ્થિતિમાંથીજ થોડી થોડી અનુકૂળતા કાઢીને થોડો થોડો વખત ફાજલ પાડીને તે અનુકૂળતામાંજ બંદગીનો શુભ પ્રયત્ન સેવતાં તમને વધારે ને વધારે અવકાશ ને અનુકૂળતાનો સંભવ આવશે; અને ખુદા કેાણ છે, તેની શક્તિ કેવી છે, તેનું દર્શન કેમ થાય, તેના ઉપાય બંદગીથીજ થશે. એક માણસ બીજાં માણસ ઉપર ઉપકાર કરે, ને તેને જોકે કાંઈ પણ બદલો, ઉપકાર, કે સ્તુતિ પસંદ ના હોય તોપણ ઉપકાર પામનારે તો તેનો ઉપકાર માનવો, તેની સ્તુતિ કરવી એ તેની પોતાની તો ફરજજ છે.

ગઈ સુ ગઈ ગહિલે રહી, હરિગુન મનમનિ હોય;

મહરતમે ખડવાંગલોં, બહીદ્ર સહીસી હોય.

ત્હારો કેટલોક વખત ખુદાની બંદગી અને નિમાજ વગર ગયો તે તો ગયોજ, પણ જેટલો રહ્યો છે તેટલાને તો તું સંભાળી લે. ઈશ્વરગુણ રૂપી જે દોરો તેમાં ત્હારાં મન રૂપી મણીને પોષને, જે પ્રમાણે માત્ર બેઝ ધડીમાં ખડવાંગ રાજા ખુદાને બજીને ખુદાને મળ્યો હતો, અને મન-લગન તે માલેક સાથે જેમ કર્યું હતું તેમ તું પણ ચેતી લેશે, તો વહી ગયેલો વખત પણ તું સફળ કરી લેશે ભાઈ. હે નસર ! આપણી આંખોમાં તેજ છે; પણ જ્યોતિ એટલે સૂર્ય વિના એટલે અંધરે કાંઈ સુગતું નથી, માટે સૂર્ય એજ જ્યોતિ છે, સઘળું દર્શાવનાર છે. સૂર્ય ન હોય તો ચંદ્ર જ્યોતિ, ચંદ્ર ન હોય તો નક્ષત્ર, તારા, દીવા, દેવતા, મણિ વિગેરે જ્યોતિ,

તે ન હોય તો શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ જાયોતિ. પણ જ્યારે જગતમાં વહેવાર બંધ થાય છે, તે ઘોર ઉંધમાં સ્વપ્ના આવે છે તેનું જાગૃતમાં ભાન કરાવનાર આત્મજ્યોતિ અહુરજ આપણા દિવા રૂપે છે; અને જેનું તેજ સૂર્યનારાયણ કરતાં પણ કરોડો ગણ અધિક છે. તેજ જગજ્યોતિ છે. મન કે બુદ્ધિને પ્રકાશ કરનાર તેજ છે. એટલા સાફ હું તો આમજ કહું કે; હે પરવરદેગાર ! જગતમાં આજે કોઈ એવું નથી, કે જે તમારાં નામને ખોરાક આપીને તૃપ્ત કરે ! તમારાં નામનો અહાર યાને ખોરાક તો પાપ છે, પણ તમારું નામ તૃપ્ત થાય એટલું પાપ તો કેથે પણ છે નહીં, પરંતુ મહારાં હૃદય રૂપી માત્ર એકજ ધામ છે. ત્યાં તમારાં નામને મોકલો, ત્યાં જે પાપ ભરાઈ રહ્યું છે તે ધરાઈને ખાશે એટલું પડેલું છે, એટલે સદા મહારાં દિલમાં તમારું નામ રહે તેમ કરો !

આજ ન એસો કૃષ્ણ કો, તૃપ્ત કરે તુવ નામ;
અથ અધાય કેં જિયેગો, પઠ્યો મો ઉરધામ.

માટે જો ખુરા અને વિષયી વિચારો ત્હારી અંદર ઘુસી આવી તને રંભાડા કરતા હોય તો તે વેળાએ તું યજ્ઞનાં નામના આશ્રય હેઠળ પનાહ લઈ લે ! જ્હાલા ભાઈ ! ત્હારી ઇંદ્રિયો અને ત્હારો પ્રાણ પણ જેમાં સ્થિતિ કરે છે, એવા જે સર્વ અવિનાશી અહુરમઝદાને જે જાણે છે તેજ સર્વ જાણે છે, અને તેજ સર્વમાં પ્રવેશ કરે છે.

પ્રેમીને મળવા સદા, પ્રેમી આતુર હોય;
આશાતુર હૃદયને, શકે ન વર્ણવી કોય.

જરથોસ્ત સાહેબ ખુદા ઉપર આશક પડેલા હતા, અને તેઓ બંદગીની મારફતેજ બેહેસ્તમાં જવા આતુર હતા. તે સાહેબે ઢાઢાર અહુરમઝદાને પ્રશ્ન કયો હતો કે;

“ કયા મઝદા રાન્યો-સ્કેરેતીમ ગામ ઈપસોઈત,
યે-હોમ અઘાઈ વાસ્રવધતીમ સ્તોઈ ઉસ્યાત ?”

(સ્પેન્તોમદ ગાયા.)

આ ખુશી ખુશાલી ઉપજાવનારી દુન્યાને ઓ ઢાઢગર ! જે કોઈ હમેશાં આખાદીથી ભરપૂર જેવા ઈચ્છે, તે માણસ કેવા પ્રકારના પ્રેમથી પોતાની પસંદગી મેળવી શકે ? ત્યારે અહુરમઝદે કોલ આપ્યો હતો કે;

“ એરેઝ્જરા અપા પોહરુપુ હવરે-પિખ્યરૂ
આક્રાસ્તેંગ મા નિપાંસ્યા દાયેમ દાહવા.”

અશોધથી ખાલેશ નિર્મળ ભૂંડગી શુભરનારા, અને આત્મજ્ઞાનથી પ્રકાશિત અએલાઓ ખોરશેઢપાયા નામના સ્વર્ગનાં ભરપૂર ઝળકાટવાળાં બેહેસ્તમાં જવા સાફ આ દુન્યાનેજ સુંદર બનાવી શકે છે. ત્યારે પેગમ્બર સાહેબે પ્રાર્થના કરી કે,

“ઓ અહુરમઝદ આપ ! મહેને પણ તે હાલતમાં મૂકીને તે ઉંચાં સુંદર ને ખુશનુમા બેહેસ્તમાં તું લઈ જા !” અર્થાત, જે માણસને રોગ થયો હોય તે રોગનો ઉપાય કરીને તેમાંથી મુક્ત થયા પછીજ તે સુખ લોગવે છે. તેમ દરેક આદમી પણ બંદગી રૂપી ઓસડ વડે પોતાનાં પાપ કર્મોના નાશ કર્યા પછીજ સુખ લોગવે છે. દુઃખ આપનારાં પાપ કર્મોને ઉપદેશથી સમજ્યા પછી, કિયો માણસ કુકર્મ કરવાની કૌશીશ કરે ? કોઈજ નહીં. એટલા માટે હે નસર ! અહુરમઝદના નિમી આપેલા નિયમો તું હવે પાળવા માંડ.

એક ધર્મી પુરુષ પોતાની પ્રાર્થના પૂરી કરીને હર હમેશ બોલતો કે; “અહો પ્રભુ ! જે વિદ્યામાં ત્હારી પ્રસન્નતા હોય તે વિદ્યા મહેને આપ !” લાંબે વખતે તે ધર્મીને એવો ગેબી અવાજ સંભળાયો હતો કે; “હે બંદા ! મ્હારી પ્રસન્નતા ત્હારે માટે બંધ છે; કેમકે ત્હારું વધારે સાફ થવું એ મ્હારા ખાંધી ફીધેલા નિયમના આધાર ઉપર છે. માટે તું જો મ્હારા નિયમ એટલે કુદ્રત ઉપર પ્રસન્ન રહેશે તો હું પણ ત્હારા ઉપર પ્રસન્ન રહીશ !” બાઈ ! શોક અને સંતાપના વખતમાં બંદગી અને ભક્તિ આપણને અત્યંત આશ્વાસન ને સધ્યારો આપે છે. ખુદાની બંદગીનો ઉદ્દેશ આદમીને બેહેસ્તમાં પહોંચાડવાનો નથી, પણ તેના અંતઃકરણમાંજ બેહેસ્ત લાવી મૂકવાનો છે. માટે જો તું દુષ્ટ વિચારમાં મગ્ન રહેશે તો તું ભક્તિનો ઉદ્દેશ સફળ કરી શકશે નહીં. બાઈ, તું ઉઘાડાં પાપ જેટલાંએ કરે છે, તે કરતાં હજાર ગણાં પાપ મનમાં અને વિચાર વડે કરે છે. તું હરદમ ત્હારા મનમાં દુષ્ટ વિચાર કર્યા કરે છે, જેથી છેવટે તું ત્હારા તે વિચારોને અમલમાં મૂકી દેવાને વાર લગાડશે નહીં. જે બંદગી કરનારાઓ હમેશાં પોતાના પવિત્ર વિચારોમાં રમ્યા કરશે તેમને નહારા વિચાર રહેશેજ નહીં; કેમકે મન ઉપર વિચારોનો પટ જલદીથી બેસી જાય છે. માટે બંદગી કરતે કરતે મનને હમેશાં સારા અને પવિત્ર વિચારોમાં રોકાયેલું રાખવાની લાલચ થંચાં કરે છે. દુષ્ટ, નાસ્તિક, અને અપવિત્ર વિચારો મનમાં દાખલ થવા દેવાથી આખરે આપણે દુષ્ટ આચરણો કરવા પણ લાગી જઈએ છીએ. એ નખળા વિચારો અહુરાતું સુખારક ને બંધાવર નામ લેઆ કીધાથી પવિત્ર થઈ શકે છે.

સકળ સૃષ્ટિ પાલક કૃપા તું કરે !

હું હું દીન ત્હારો, તું ચિંતા હરે !

જગત્ ના ટકે ત્હારી ધન્યા વિના;

રે તુમની કૃપા વધુ જીવે જીવ ના—સકળ.

બાઈ ! મહા મહેનત કરીને નિર્મળ અંતઃકરણ તે કદાપિ કચું, પણ જો પરવરદેગારનું નામ જા લીધું તો પેલી સઘળી મહેનત ફેકટ; કાંઈએ ફળ ના મળે. સુધારેલું ખેતર હોય પણ તેમાં કાંઈએ વાંચા વિના કાંઈ ચીજ ઉગતી નથી, ને ખેતર

ખેડમાનો અમ વ્યથા જાય છે, તેમજ એ વિષે નિકે બધુજે ભાઈ. ખુદાનું નામ લેનારો, ધર્મની ધાક માનનારો God fearing આદમી આ દુન્યાની તકલીફો લાલચોને કદી વંશ ન થાય. તેવા બકતને તો ગમે એવી આગમાંથી પ્રભુ બચાવી લે છે, જેમ દોરાશરૂન જેવા રજો સલતનતના પાદશાહે પેગમ્બર જરાથુઅને અગ્નિથી ધગધગતી ચિત્તામાં હોમાબ્યા ત્યારે ખુદાતાલાએ તે અગ્નિને હિમ જેવો શીતળ બનાવી દીધો હતો.

કરિ કપ્તા કિય અમલ કર, કૃષ્ણ નામ નહિ થેત;

ફલ ન કર જ્યોં જોય બિન, હમે ન સુધર્યો ખેત.

એક નાસ્તિક શેઠને ત્યાં એક ધરમી જવાન નોકરીએ રહ્યો. રવીવારે પશુ તે શેઠની દુકાન ઉઘાડી રાખવામાં આવતી. પેલા જવાને રવીવારે દેવળમાં જઈ ધાર્મિક તહેવાર પાળવા માટે રવીવારે કામ કરવાની ના પાડતાં શેઠે કહ્યું; “ત્યારે મ્હારે ત્યાં ત્હારું કામ નહીં !” પેલે તુતું રાજીનામું આપ્યું. એટલે શેઠે કહ્યું; “હું તો તમારું પરખું જોતો હતો. હું તમને નોકરીમાંથી છોડવા ખુશી નથી. હું રવીવારની નોકરીની ફરજમાંથી તમને યુક્ત કરું છું; અને તમારો પગાર આજથીજ બેવડો કરું છું !” આ શેઠ નાસ્તિક હતો તોપણ તે સમજતો હતો કે, ધર્મ પાળનાર માણસ બરોસાદાર હોય છે. રવીવારે કામ કરનાર નોકર કરતાં ધર્મને આતર રવીવારે નોકરી નહીં કરનાર વધારે વિશ્વાસુ હોય છે. જે સાબુસ ખુદાને હાજર નાજર બાણશે તેજ જગતમાં બરોસાપાત્ર થઈ પડશે.

બ હસ્તીશ ખાયદ કે ખસ્ત રાવી;

એ ગોફતારે બીકાર ચકસ્ત રાવી.

બહાલા નસર ! અહુરમઝદની હસ્તિને હવે તો ત્હારે સ્વીકાર કરવોજ જોઈશે; અને હવે ત્હારું નાસ્તિક વાહિયાત બોલવાનું પણ ત્હારે તક કરવુંજ જોઈશે.

સપક ૧૮ મો.

બંદગી-ખુદાની પસંદગી.

“Prayer ardent opens heaven, lets down a stream

Of glory on the consecrated hour

Of man, in audience with the Deity:

Who worships the great God, that instant joins

The first in heaven, and sets his foot on hell.—Young.

વિરાટ:—ભાઈ નસર ! મેં આટલાં બધાં સિદ્ધાંતો તને દૃષ્ટાંતો સાથે કહ્યાં તોપણ શું તને બંદગીનું મોટપ જણાતું નથી ? તેજીને તો ટકોરો બસ છે. વડા ભાઈ તરીકે તું મ્હારામાં શુણ્ણુદિ લાવશે નહીં, હું ખરુંજ કહું છું એવો ત્હારો અનુભવ થશે નહીં, તો તને અસર નજ આય. કુંઝેદના બનાવનારા પીટર મી

હરમીટ માટે કહેવાય છે કે; તેની એકજ વાયજીની અસર એવી થઈ હતી, કે ૬૦૦૦૦ લોકોએ તેના વ્યાખ્યાનો સાંભળતાંજ પોતાના ગળામાં ક્રાઈસ્ટનો કોસ ધાલ્યો હતો ! ત્યારે શું આટલી બધી મ્હારી વાયજીઓ તમને અસર કરતી નથી ? જરથુસ્ત્રા પાકેની પવિત્ર માધવાણી તમારા ગળામાં શું નથીજ ઉતરતી ? જો કોઈને પૈસાજ મેળવવા શિવાય બીજો ખ્યાલજ મનમાં હોતો નથી, તો તે પૈસો જરજ મેળવી શકશે; તેમ જો કોઈને બંદગી કરવામાંજ દ્રઢભાવ લાગ્યો હોય તો તે જરજ ખુદાનો જલવા, અને ઝળઝળાં આવે એવો તેનો પ્રકાશ જોઈ શકશે. જો કોઈના હિલમાં પેગમ્બરોના દર્શનની દ્રઢ ઈચ્છા હશે તો તે પેગમ્બરોને ખુદ્દી આંખે જોઈ શકશે જેમનો પ્રેમ પોતાનાં અશો ફરોહરો તરફ હશે તો તેઓ તેમને નિત ઉઠીને સ્વપ્નામાં પણ જોયાજ કરશે. માટે ધંધર ઉપર પૂરેપૂરો ધતબાર રાખીને ત્હારાં નિત્યનાં કાર્યક્રમ કર, તેના નામની બરછત તને જરજ પહોંચશે. જરમનીમાં મી ક્રાન્કે એક ઓરફનેજ વગર પૈસે સ્થાપી હતી, અને તે ચલાવવા સાફ પૈસો મેળવવા થકી દ્રઢ ભાવનાથીજ તે દરરોજ પ્રભુની પ્રાર્થના કરતો હતો, અને તેને જોટલા જોઈએ એટલા પૈસા શુદ્ધ મદદથી પૂરા પાડવામાં આવતા હતા. ભક્તિની આવી અસર થતી જાતે જોઈને તેનું ફળ મેળવવા મી. જ્યોર્જ મૂલરે મન ઉપર લીધું હતું. તેણે પણ ઇંગ્લંડ જઈને ખ્રિસ્તલ શહેરમાં વગર પૈસે અનાથ આશ્રમ ઉઘાડ્યું, ઓરફનેજ સ્થાપી, અને પ્રભુ પ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખી ભક્તિભાવ વધારી આ ખાતાંઓ ચલાવ્યાં, ને પૈસો તો આપમેળે કયાં કયાંથી એવાઈ આવતો ગયો હતો. ખરેખર; નેક કામોનો બદલો ખુદા ફાકેટ જવા દેતોજ નથી.

સખ સનમુખ જખ જાનિયે, જખે કૃણ સનમૂખ;

યેં વિમૂખ ત્રી હોત હે, અટકલ દોખ સખ દૂર.

જ્યારે ઈશ્વરની સનમુખ આપણે હાજર થઈએ, અથવા આપણી સનમુખ ઈશ્વર થઈ જાય, ચાને પરમેશ્વરને જ્યારે આપણે શરણે જઈએ ત્યારે સર્વ પદાર્થ, સર્વે ચીજ, સૌ સૌ આપણી આગળ આવીને ઉભાં રહે છે. તેને શરણે જવાથી અંત્ર તણ વસ્તુ આપણી આગળ ઉભી રહેતી નથી; તે અશુભ, પાપ, અને દુઃખ છે. કેલ્યાણ, એકીલીસ, ને ઇન્યાસ જેવાઓને બંદગીનાં ફળ મળ્યાં હતાં. પેગમ્બર જરથોસ્ત્રે બંદગીના તથોબળથી ગુસ્તાસપ પાદશાહને પવિત્ર કરેલો શરાબ પાઈ જીવતાં જીવત જીવનત દેખાડ્યું, અરફદિયારને બંદગીથી પવિત્ર કરેલું દુધ પાઈ ત્રાંખાંની દેહવાળો ફૂંધનતન કીધો, પેશોતનને બંદગીના બળથી શુદ્ધ કરેલું ડાઢમ ખવાડી અમળ કીધો, અને ચઝાંની પરસ્તેશ કરીને મેળવેલું સ્વર્ગ્ય કુલ સુધાડીને જામારુપને ભવિષ્યનું જાણનાર બનાવી હકીમ કીધો; એ શું બંદગીનાં ફળ નથી નસર ? વીંદાયતી નહીને કિનારે પૂરતા એતેકાદથી ખુદાઈ બંદગી કરવાથીજ પેગમ્બર સાહેબ ઈશ્વરી જ્ઞાન પામ્યા હતા, અને તે જ્ઞાન ગાથાના માધીક ગાયનોમાં ભાષણો રૂપે તેઓએ પૃથ્વી

ઉપર ફેલાવીને બંદગીનાં બળ અને ફળ વીશે આપણી ખાતર જમા કરી આપી છે. ગમે એવા કડક શત્રુઓ તરફની પીડાકારી આપણા પાક સફળરૂપે બંદગીનાજ બળે મારી હઠાવી છે.

કેમના મઝઢા મવઈતે પાયૂમ હઠાત, હાત મા દ્રેગ્વાઓ દીઠરેવતા અએનંધહે, અન્યેમ થવઢાત આથરથા મનંધહરથા; યયાઓ બ્યઓથનાઇશ અપેમ થઓરતા અહુરા. તામ મોઈ દાંરતવામ દએનયાઇ કાવઓઆ. (ઉશ્તવહ ગાથા)

જ્યારે કોઈ દુષ્ટ માણસ કીનો લેવાને, દુઃખ દેવાને, મહારી ઉપર ડાળા કંકડાવે ત્યારે ઓ પરવરશીના કરનાર હાદાર બાપ ! મહારો અને મહારાં બહાલાંઓનો તહારા શિવાય કીયો શખસ બચાવ કરશે ? મહારા ખ્યારા આતશને, મહારા મનનાં સુખોને, તથા જે ઘરખારને લગતાં સુખોથી મહારાં મનને શાન્તિ રહે છે તેમાં ખલલ કરનારાઓથી મહને તહારા શિવાય બીજો કોણ ઉગારશે ? ઘરનાં સુખો તથા મનની મહારી શાન્તિથીજ ઓ ઇશ્વર ! મહાઈ સત જળવાય છે. ધર્મ નીતિને ખાતરજ હે પરમેશ્વર ! તે ઉત્તમ જ્ઞાન મને આપ ! આ ઉત્તમમાં ઉત્તમ બંદગી કીધાથી અશો જરથોસ્તે જે માંગ્યું તે તેઓ સાહેમને મળ્યું હતું. અરે ભાઈ ! નહીં કહ્યો શકાય એવાં કામો બંદગીના બળ વડે થઈ શકે છે. પણ મૂઢ માણસો ફળના ઉત્સુક થઇને ફળવાન ઝાડનેજ કાપી નાખે છે. જે કોઈ ફળ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે તેણે તો કદી પણ ઝાડના મૂળતુંજ છેદન ના કરવું. એટલે કે, બંદગીતું ફળ મેળવવા સાફ ધર્મના ઝાડને ઘા કરવાથી પહરેઝ રહેવું. મી. જૉન ગ્રીને લોકોને જ્યારે બહોર કયું કે; “હું માત્ર પ્રભુનું નામ લેતો જઈશ, અને હું માત્ર પ્રભુની યાદ કરતો રહીશ, અને હું એકલો કાવેનટ્રીતું દેવળ, કોઈ પણ બીજા માણસની મહા વગર બાંધી શકીશ !” ત્યારે સર્વને આશ્ચર્ય થયું; પણ ઇ. સ. ૧૮૧૦ માં તેણેજ એ દેવળનો પાયો એકલાએ ખણ્યો, તેણેજ ચણ્યો, અને આઠ વર્ષના અંદર તો તેણે તમામ પથ્થરનું દેવળ એકલાએ, માત્ર બંદગીના હથિયાર વડે, પ્રભુની બંદગી કરતો જઇને બાંધી દીધું હતું ! નસર ! બંદગીતું ફળ તે આ. ટુંકમાં, જેઓ અંતરમાં શાંતિનું ભાન કરે છે, તેઓ બહાર પણ શાંતિનોજ અનુભવ કરે છે. જેઓ અંતરમાં તંદોરસ્તી, આરોગ્યતા, ઐશ્વર્ય, આનંદ, જ્ઞાન, અને ઉંચા સફળોને જૂએ છે, તેઓ બહાર પણ તેમનોજ અનુભવ કરે છે. અંતરમાં પરમેશ્વરને જોનાર થોડાજ વખતમાં બહાર પણ સ્થૂળ આંખો વડે સ્થૂળ રૂપમાં પણ પરમેશ્વરને દેખે છે. ભક્તિમાં કે સમાધિની અંદર કોઈપણ માણસના મનની સ્થિતિ એવી આનંદમય થાય છે, કે તે સ્થિતિમાંથી ભગૃત થવું એજ તેને મનથી બારેદુઃખ હોય છે. જેવી રીતે જીવતી માછલીને થોડાવાર પાણીની બહાર રાખ્યા પછી પાછી પાણીની અંદર મૂકીએ અને તેથી તેને જેવો આનંદ થાય છે, તેવોજ આનંદ એક સકતને ભક્તિમાં કે સમાધિની

દંદર થાય છે. આપણે સઘળાજ ભેડે ધૃત્વપતિ કે શુકાચાર્ય, સોલન કે સોલો-
ન જેવા શાણા થઈ શકીએ એમ નથી, આપણુ બધાજ કાંઈ જરથોસ્ત કે અર્દાંય
કેરાફ થઈ શકીએ એમ નથી, તોપણ અભ્યાસ વડે આપણે આપણી વિવેક બુદ્ધિ
ઠ અને વિશાળ કરી શકીએ, એવી સ્થિતિમાં તો છીએજ. ૧૫મી સદીની અર્ધવચમાં
ઈ અએલા નેપલ્સના “લલા રેને રાજા” પોતાની ઇનીશ્યલ કરતો હતો તે
નીશ્યલ જેવી સુંદર સહી આજ સૂધી કોઈએ કરી નથી; કેમકે પ્રથમ તે પ્રભુનું
નામ લેતો ને પછીજ દરેક દસ્તાવેજ ઉપર સહી કરતો. ઇસોચાના સેન્ટ થેસ્લા માટે
હે છે કે, તેણે આખું ક્રીસ્ટી શાસ્ત્ર પોતાને હાથે લખ્યું હતું, અને એક પણ
રફ છેકાયો ન હતો, તેમ એક પણ ડાઘો પાડ્યો ન હતો, પરંતુ તે લખતી
ખતે પ્રભુનું નામ ચાલુ લેયા કરતો હતો ! સેન્ટ થીઓડોસ્યસે સોનેરી અક્ષરે પોતાને
થે ઝોસ્પલો લખી કાઢ્યાં હતાં, તેમાં એક પણ ભૂલ કીધી કે જરા પણ ડાઘો
પડે પાડ્યો ન હતો. તેના કારણમાં તેણે જણાવ્યું છે કે, એક હરફ પણ પ્રભુનું નામ
ધા સિવાય તેણે લખ્યો નથી. માટે હે ભાઈ ! તે કદાપી કામ, ક્રોધ, અને લોભ
ત્યાદિ તત્ત્વો તો ખરાં, પણ જો એક ટેક ધરીને પરવરદેગારની બંદગી નહીં કરી
મારે તું ત્હારે મનથી તો પુલ્યાં કર, પરંતુ ત્હારે મનથી તો કામ રહિત થયો તે
જાણે એક હિજડો વધ્યો, અને ક્રોધ વગરનો થયો તે તો બીજાં ઝાડોમાં એક
વું ઝાડ વધ્યું, અને લોભ તત્ત્વો તે તો તું એક અજગર વધ્યો; પરંતુ ભક્તિ
ના ત્હારાં સઘળાં શ્રમ સાધન મિથ્યાજ છે.

માર મન્યું લય લોભ કિય, હરિ ન . ભજે ધરી ટેક;
મેા મન ભયોં અધિક તં, કિલ કુજ અજગર એક.

સપ્તક ૧૯ મો.

ઉત્તમ શું ? હીનહારી કે દુન્યાહારી ?

The measure of our love to God must be to love Him with-
ut measure. The creature may have the milk of our love, but
God must have cream. Love to God must be above all other
things, as the oil swims above the water.”—Watson.

નસારા—ભાઈ વિરાફ ! હું તો એમ સમજું છું કે, જે મનુષ્ય નીતિથી
જાણે, પોતાની ફરજે પ્રમાણિકપણે બબલે, તથા પુદ્ગતાલાએ જે નેક બુદ્ધિ આપી
ધાય તે પ્રમાણે જન-સેવા સત્યતાથી બબલે, અને આપણા ધર્મમાં કદા પ્રમાણે
નશની, ગવશની, અને કુનશનીનાં ફરમાનો મુજબ અમલ કરે, તે હાહાર અહુરમઝ-
ની હબારે હબાર, બંદગી કરવા બરાબર છે. બંદગી નહીં પણ કરે, અને ઉપર

કહેલી નીતિ રીતિથી ચાલે તો બંદગીની કાંઈજ જરૂર નથી. ખુદા તો સૌ સમજે છે. શુદ્ધની પણ જરૂર નથી; આપણેજ આપણા શુદ્ધ છીએ.

વિરાઢક:—એ પ્રમાણે જે કોઈ વર્તી શકે તે તો ૩૪ મો ફરેસ્તોજ થઈ જાય. પરંતુ એ મહા ઉત્તમ શુભો મેળવવા થકી અને એવી ઉચ્ચ લાક્ષણિકતા પ્રાપ્ત કરવા સારૂ પણ બંદગીની જરૂર છે.

ન્યાં કુધી આનંદ સ્વરૂપ આત્માનો સંપૂર્ણ અનુભવ માણસને થયે; નથી ત્યાં કુધી માયાનો પડદો ને માયાતું ઢાંકણ આવરણ ખસેડી શકાતુંજ નથી. એક અદ્વૈતમંદની ભક્તિ કીધાથી આત્માનું જ્ઞાન થઈ માયાની આવરણ શક્તિ નાશ પામે છે. એટલા માટે શુદ્ધોનાં ફરમાનો પ્રમાણે ચાલવાની તો જરૂરજ છે.

ખિલાફે પયગમ્બર કસી રહે શુઝીદ;

કે હસ્તીઅ બ મન્ઝેલ ન ખાહદ રસીદ.

જે કોઈ કે પોતાના પેગમ્બર કે શુદ્ધનાં ફરમાનથી ઉલટો રસ્તો પકડે છે, તે કહિ પણ પોતાની ખાહેશ પાર પાડી શકતો નથી. તે શખ્સ ખહેસ્ત પણ જોતો નથી, અને ખુદના દીવારનાં કહીએ ફર્શન પણ લઈ શકતો નથી.

જેમ ઇસ્લામમાં કહ્યું છે કે; લા ઇલાહા ઇલ્લાહ=ભક્તિ કરવાને માટે પરવર-હેગાર સિવાય બીજો કોઈ સાહેબ નથી, તેમ આપણામાં પણ કહ્યું છે કે; નીસ્ત હસલી બ બુઝ યઝદાં=ખુદા સિવાય બાકી બીજું કંઈજ છે નહીં. હે નસર !

ખદા રૂપ તબહી હતો, હતો અમ્મ જમ્ બાઇ,

જ્ઞાન ભયે કહુ ઐર નહિ, વહી ખસતા આઇ.

બૂલેકાં સમુઝાવહી, વેદ ઐર શુર લોગ,

કર્તાસે કોઇ ઐર નહિ, ક્રિયા કર્મકા જોગ.

ન્યારે તું અજ્ઞાન હતો ત્યારે પણ તું પ્રદ્ધજ હતો, અને હવે ન્યારે તને કાંઈક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે પણ તું પ્રદ્ધ સ્વરૂપજ છે. તું બાળક હતો ત્યારે ત્હારામાં ખુદાઈ તત્ત્વ નહોતું એમ કાંઈ નથી; અને હવે ત્હારામાં તે નવુંજ આવ્યું છે એમ પણ કાંઈ નથી. એ તો કંઠમણિ ન્યાયની પેઠે ભૂલાઈ ગયેલાને તે ખતાવવું તેના જેવું છે, કે ગળામાં ઓળવેલો હીરાનો હાર પીઠ ઉપર જઈ પડયાથી, હાર તો ગૂમાઈ ગયો નથી છતાં ગૂમાઈ ગયો હોય એવી રીતે જેમ શોધવામાં આવે છે, પણ કોઈ ખતાવે છે કે, “પાછળ લટકેલો છે !” તેમ ભક્તિનાં શાસ્ત્રો, જ્ઞાનના પાથો, તથા પેગમ્બરો અને શુદ્ધો ભૂલેલાંને માર્ગ ખતાવે છે. તેઓ કાંઈ નવું દેખાડતા નથી, માત્ર ભૂલ ભાંગે છે. કર્મ અને ક્રિયા કાંઈ કર્તાથી જુદાં નથી. સૂર્ય પૃથ્વીથી અતિ ગણો, કરોડો ગણો મોટો છતાં દૂર હોવાને લીધે ન્હાનો જણાય છે, તેવીજ રીતે સૃષ્ટિના પેદા કરનારો અતિ ઘણો મોટો છતાં તેનું મોટાપણું આપણી નજરમાં આવતું નથી, તેથી આપણને તે ન્હાનો લાગે છે, પરંતુ શુદ્ધો તેનું ખરૂં

સ્વરૂપ બતાવવા સારૂજ આપણને ભક્તિનું દૂરબીન આપી ગયા છે. જેમાં એકાગ્રતા કરવી હોય તે વસ્તુમાં કેવી રીતે રસ લાવવો, તે વસ્તુમાં પ્રીતિ કેમ પ્રકટાવવી, અને જે મોટા બાપે આપણને મનુષ્ય જન્મ આપી પોતાની સૃષ્ટિની સુંદરતા બોધવવા મનુષ્ય હોયે આપણને પેદા કર્યાં તેનો ઉપકાર કેમ બાણવો, તે બંદગી ને ભક્તિથીજ સિખાય છે.

તૃણં શ્વાદં વરંમન્યે નરાદનુપકારિણઃ ।

વાસો ભૂત્વા પશુન્પાતિ મીરુન્પાતિ રણંગણે ॥

ઉપકાર વિનાના પુરૂષ કરતાં હું ઘાસનાં તુચ્છ તૃણને ઉત્તમ માનું છું. કારણ કે તે ઘાસના તણખાં બાંધને પશુઓ પોતાનું રક્ષણ કરે છે, અને રણમાં લાયકાતને ભૂલા પડેલા પુરૂષનો તે ઘાસ બચાવ કરે છે. ખુદાનો તો શું પણ એક ઇનશાદનો ઉપકારી થએલો માણસ પોતાનો પ્રાણ પણ અર્પણ કરવાની જ્યારે લાગણી ધરાવે છે, તો જે માણસમાં ઈશ્વરે કરેલા મહા ઉપકાર માટે પ્રાણાર્પણ કરવા જેટલો બુદ્ધિસો ના આવે, તે મનુષ્યજ ના કહેવાય. અમીહલ મોમનીન ઇમામ હુસેન કહેતા હતા કે;

“જો હું કોઈ શ્રદ્ધાળુ માણસની હાજતો પૂરી કરું, તો મશલુદમાં બેસીને ૭૦ વરસ સૂધી બંદગી કરું તેનું જે પુણ્ય થાય, તેના કરતાં પણ તે ઉપકાર વધારે છે.” હે નસર! તે અવિનાશી અહુરાને કોઈ જોઈ શકતો નથી, પરંતુ તે સાહેબ તો સર્વને જૂએ છે. કોઈ તેને બોલતાં સાંભળી શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વને બોલતાં સાંભળે છે. કોઈ તેના મનનું મનન કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વના મનનું મનન કરે છે. કોઈ તેને જાણી શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વને જાણે છે. હે લાઇ ! આકાશ કે જળ કે ભૂમિ સૌ સૌ આ વિનાશી અહુરાથી ઓતપ્રોત લાવથી વ્યાપ્ત થઈ રહેલું છે. એટલા માટે તે આપની કુદ્રતની સામે જઈને નહીં, પણ તેના હમકાર રહીને કુદ્રતની સાથે મળીને કામ કરવાથીજ તને સુખ શાંતિ મળી શકશે. સ્ત્રીસેરે કહે તેમ;—સૃષ્ટિના વિસ્તારનું જેને જ્ઞાન મળ્યું હોય છે, જેને તે મહાન આપની મહાન યોજનાઓનો ખ્યાલ થાય છે, તેને મનથી કંઈ સુશીબત મોટી છે ? બંદગીખોર માણસનું મન હમેશાં એવું સાવધ રહે છે, કે ન ધારેલું તેમને કંઈ નડતુંજ નથી. માણસના જ્ઞાનમાં અને આટલાં એક ન્હાનાં જેટલાં જીવતરમાં એવું તે શું છે, કે જે તેને મોટું લાગવુંજ જોઈએ ? ત્યારે કોંકર વંશના નળીરાઓ કહે કે; “તેઓને ખુદાજ ખવડાવે છે.” અને કૃત્ય ખાંદાનીઓ કહે છે કે; “વધારે ન્યામતનો બક્ષનારો ખુદાજ છે.” એટલા ઉપરથી સ્ટીફન્સો કહે છે કે; “ત્યારે તો જેમાં તેમાં વચમાં ખુદાનેજ લાવીને પૂરો; અને તેનીજ પ્રાર્થના કરો !” ત્યારે હે નસરભાઈ ! તું ત્હારી કાયનાતનો અને ત્હારી હાજતોનો વિચાર કર, અને ત્હારાં સંબંધીઓ સાથે તું જે સંબંધ ધરાવે છે તેનો તું ખ્યાલ કર; પછી તને ત્હારાં જીવનની ફરજોનું જ્ઞાન

થશે, અને એક ચોક્કસ માર્ગે ચાલ્યો જવાનું તને સુઝ પડશે. ત્યારે વિશ્વાસ તે કરીમે કારસાજનો ઉપર મૂક ! ત્યારે સાડ હાલ તો એટલુંજ બસ છે કે, તું ઈતબાર રાખીને તેની બંદગી કરે. કવિરાજ ટેનીસન કહે છે તેમ,

More things are wrought by prayer Than this world dreams of.
Wherefore let thy voice Rise like a fountain for me night and day.

તું તે ચાલુ ને ચાલુ વહ્યા જતા ઝરાની પેઠેમ રાત દિન તે મહાન સાહેબની ભક્તિ કરતો રહે, કેમકે આપણે સ્વપ્ને પણ નહીં જોવા પામ્યે એટલાં બધાં શુભ કાર્યો ભક્તિથીજ થાય છે.

અહ્યા મન્યેઉશ ત્વેમ અહી તા સ્પેન્તો, ચે અદ્વાઈ ગામ રાન્યો સ્કેરેતીમ હેમ-તષત, અત હોઈ વાસાઈ રામાદાઓ આર્મઈતીમ હ્યત હેમ વોહુ મઝદા હેમે-ક્રશ્તા મનંધહો.

(સ્પેન્તોપદ ગાથા.)

ભાવાર્થ=ઓ પરમ કૃપાળુ મોટા બાપ ! આ સઘળી મીનોઈનો આભાદી કરનાર તુંજ છે, ઓ સાહેબ ! તું શાદી રામશનીનો મહારા ઘરમાં વધારો કરનારો છે. તું દયાવંત હાદારે, બહુમન અમશાસ્પંદની મારફતે અમે અમારાં સુખને સાડ જે કાંઈ સલાહ ને મસલત ત્યારી સાથે કીધી ત્યારે, અમોને તું બાપે એટલોજ હુકમ ફરમાવ્યો, કે આ ખુશી ખુશાલી ઉત્પન્ન કરનારી જગતને બંધ ખેસતા થવા સાડ અમારે આર્મઈતિ કહેતાં ત્યારા તરફની નમ્રતા ને ત્યારા પ્રત્યેની સંન્યતાથીજ અમારે તો ચાલવું છે. પછી તો, એડજકોમ્બ વંશની મુદ્રા પ્રમાણે, “હે ખુદા ! ત્યારી નેક નજરમાં જેમ આવે એમ ખડું !”

નસરઃ—બંદગીમાંજ કલાકો પસાર કરવા જઈએ તો પછી બચ્યાં બૂબે પણ મરે. માટે ઘડી બે ઘડી તેને યાદ કરીને કામ ધંધે વળગ્યે તો શું ખુદાતાલા કાંઈ ના કહે છે કે ભાઈ ?

વિરાડઃ—એક ઘડી, અડધી ઘડી, અડધી ઘડીમાંની પણ અડધી ઘડી તેની યાદ કરવાનું શરૂ કરશો, એટલેજ તમે જિજ્ઞાસુ થઈ માર્ગે લાગ્યા એવો મહેને સંતોષ થશે. તમે બાધ ખોરાકીની ફિકર પણ શા સાડ રાખો છો ? ખેતરોમાં ઉગતાં ઝુંદર કુલોનો વિચાર કરો. તેઓ કેમ ઉગે છે ? તેઓ કંઈ મહેનત કરતાં નથી. તેઓ કંઈ ચાક ઉપર ચઢતાં નથી. ખેતરનું ઘાસ જે આળે છે તે કાલે લઠીમાં ભાય છે, તેનું પણ ભરણ પોષણ ધન્યર કરે છે, તો હે નિસારથા ને અવિન્વાસુ ભાઈ ! શું તે ત્યારાંજ બચ્યાંનું ભરણ પોષણ નહીં કરશે ?

નસરઃ—હે ભાઈ ! જ્યારે આપણે તે પ્રભુનાજ પુત્ર છીએ, જ્યારે આપણામાં તેનોજ અંશ છે, જ્યારે આપણામાં તે પોતેજ છે, ત્યારે પછી બંદો અને બંદગી કેવી ? બંદો પોતા સિવાય બીજા કોની બંદગી કરે ? જે પોતેજ કસ્તુરી પેદા કરવાની

શક્તિ ધરાવે છે, એવો જે કસ્તુરીમૃગ તે તો કુલો કે પુષ્પોના મુવાચની સ્વપ્નમાં પણ કેમ ઇચ્છા કરે ! તેને મનથી તો ખધી સુગંધ વ્યર્થજ છે. માટે હું તો નીતિ, દુરજ, અને રાક્ષીનેજ માણસ માટે ઉત્તમ સમજું છું. સંસારી માણસે તો સારા ઉદ્યોગે ધન મેળવવું, ને શ્રમ લઈને ક્ષીત મેળવવી. નામ ખુદાનું લેય, ને કામ શેતાનનાં કરે તે શા ખપનું ? ગુણ અવગુણ કાંઈ છુપા રહે છે ? સોનું તે સોનુંજ, દેવતામાં પણ નાખ્યાથી તે કોઈ હહાડો કથીર થવાનું છે ? ઉલટું તે ઉજ્જવળજ થશે. નરકમાં નાખ્યાથી પણ સોનું તો સોનુંજ રહેવાનું.

વિરાઢ્ઠ:—ભાઈ નસર ! હું કબુલ કરું છું. એક સત્યજ માત્ર જો માણસ પકડી રાખે તો તે સત્ય-ભક્તિને હું શ્રેષ્ઠ કહું. મોત અને ઇનશાફ, સત્ય અને પ્રમાણિકતા બહેસ્ત અને હોજખ, ભક્તિ અને જ્ઞાન, નીતિ અને ધર્મ, એ વાતોનો જે કોઈ વારંવાર વિચાર કર્યો કરે છે, તે તો પોતાના મોતને પણ ઘણું સાફ સુધારીને રોનકદાર કરે છે. એવા માણસની તે ચાલુ ખંદગીજ છે. હું તો રોજ એવીજ પ્રાર્થના કરું છું કે:—

અત વે સ્તઓતા અઓભાઈ મહદા આઓંઘહાયા યવત અપા તવાયા ઇસા-
ઈયા દાતા અંઘહેઉશ અરેદત વોહુ મનંઘહા હઇથયા વરેશતાંમ દાત વરના ફેરપો-
તમેમ. (સ્પેન્તોમહ ગાથા.)

ઓ પરવરદેગાર ! જ્યાં સુધી અશોઈના માર્ગે હું શક્તિ ધરાઉં છું તથા તાકાત રાખું છું ત્યાં સુધી, જેમ હું પ્રથમથીજ ત્હારી ભક્તિનાં ભજનો ગાતો આવેલો છું તેમ ત્હારી કીર્તિ અને વડાઈનાં ગાયનો ગાનારા ભક્ત લેખે હું બાણીતો થઈશ. સત્યનાં રાસ્ત કામો કરનારાઓની આ ખાહેશ જે સર્વોત્તમ છે, તેને હુન્યાના પેદા કરનારા હે ખાવીદ ! તેમની નેક મનશની તરફ નેગાહ કરીને તું પાર પાડ.

એક મુસલમાન ખાદશાહને મકકે હજ કરવા જવાનો શોખ થયો. દરબારીઓ કહે:—“ આપના શત્રુઓ ઘણા છે, માટે રાહમાં વિદ્ધ આવશે, તમારા જાનની ધાક્તી રહેશે, ને રાજ્યમાં રાજાની ગેરહાજરી હોય તો ગડબડ ઘોંટાળો થઈ પડશે, માટે ચાલો, ફરના એક ગુફામાં એક મોટો હાથ જેણે ૬૦ હજ કરી છે તેના પાસેથી એકાદી હજનું પુન્ય વેચાતું લઇશું તો ચાલશે.” ખાદશાહને આ વાત પસંદ પડવાથી પેલા ગુફામાં જઈ પેલા ખુદા હાથ પાસેથી એક હજનું પુણ્ય વેચાતું માગ્યું. હાથ કહે; “ હા હું મ્હારી ૬૦ હજનું પુણ્ય વેચવા ખુશી છું, પણ એકેક હજની કિંમત અકેક જગત પડશે ! ” ખાદશાહ કહે; “ આવડી મોટી કિંમત મ્હારાથી કેમ અપાય ? ” ત્યારે હાથ કહે; “ ત્યારે તો મ્હારા મહેરબાન ! આપે જેટલા જેટલા અર્દૂદ ઇનશાફો આપેલા છે તે સર્વ ન્યાયનું પુણ્ય જો મ્હને આપી દો, તો હું મ્હારી સાઠે સાઠ હજનું પુણ્ય તમને વેચી દેવા તૈયાર છું. માલિક ! આપને હજ કરવા જવાની કાંઈજ જરૂર નથી. ખાદશાહ તો એક દાંડીને વાજબી

હાલ આપે ને ખરે ન્યાય કરે તો તે એક ન્યાય એક હજની બરાબરની કિંમતનો છે !”

જેકબ એસ્ટરની પેઠેમ એમોસ દોરેન્સ નામના એક ખેડુત પુત્રને ઘસ પૈસો ભેગો કરવાની બારે કાંક્ષા લાગી હતી, પરંતુ તેનો નિયમ એ હતો, કે પ્રથમ નીતિ અને પછી હોલત. આ ઉદ્દેશને લીધે તે પોતાની ખીસા-પોથીમાં પહેલું એજ વાક્ય લખી રાખતો હતો કે:—“ એક ઇસમ બેહદ હોલત સંપાદન કરે, અને તેની સાથે સાથેજ જો તે પોતાના આત્માને ખૂવાર કરે તો તેને કશો ફાયદો નથી. ” તેનો મુદ્રાલેખ એ હતો, કે “જે મલમની દાબડી ખંધ રહે તેના કરતાં તેમાંનો મલમ કુર્ષરના બાંગી ગએલા અવયવો ઉપર ચોપડીને ફાયદો કરવામાં વપરાય તેજ મલમ દાબડીમાં સચવાયલો ભલો. પૈસો ભેગો થાય ને ધર્મોદ્ધાર કાર્યમાં વપરાય ત્યાં તે પૈસો નથી પણ મટ્ટી છે.” વળી ભાઈ, કીર્તિ કરવા ઉપરજ હાય હાય કરવાની પણ જરૂર નથી. ડ્યુક ઓફ વેલિંગ્ટનના હજારો સરકારી લખાણોમાં કીર્તિ શબ્દ એકવાર પણ વપરાયલો કોઈના દીકામાં આવ્યો નથી. કેમકે તેનો મુદ્રાલેખ “ ધર્મ=ફરજ ” એ હતો. આપણા માલેકને મળવા માટે તો તવંગરી કરતાં ફકીરી સારી છે; કીર્તિ કરતાં અપકીર્તિ ભલી છે; વૈભવ કરતાં વિપત્તિજ ઠીક છે.

“ ફકીરી ખુદાકો પ્યારી હય; અમીરી કયા ખીયારી હય !
ગદાકો ખુદાસે યારી હય; સદા એ સાથ હમારી હય !
એ કદની શાલસે હય આલા; એ મનકા લાલસે હય આલા !
એ મનબી દાલસે હય આલા; ઇસીમે મૌજ હમારી હય !
પરા જો પાંડમે છાલા; વોહબી હય મોતીઓસે આલા,
કુતા સા હાથમે પ્યાલા; બી જામે જમસે ભારી હય !
નીશાનમ બેનીશાં ફકીરોંકા; મકાનમ લા મકાં ફકીરોંકા,
ખુદા હય ઇમાં ફકીરોંકા; ઇસ્મે જેહાં સારી હય !
નીકર ગએખાલ તો કયા પરવા ? ઉપર ગએખાલ તો કયા પરવા ?
હુવા કંગાલ તો કયા પરવા ? ઇસમે મૌજ હમારી હય ! ”

સબક ૨૦ મો.

આ જન્મની ભક્તિ તે ભવિષ્ય-જન્મની શક્તિ.

“ O ye immortal powers, that guard the just,
Watch round his couch, and soften his repose,
Banish his sorrows, and becalm his soul
With easy dreams ! remember all his virtues,
And show mankind that goodness is your care.”—Addison

નસર:—“ ભાઈ વિરાડ ! બંદગી કીધાનું ફળ શું ? તે તો તમે કાંઈ સમ-
જાવતાજ નથી; અને બંદગી નહીં કીધાથી ગેરલાભ શું ? તે પણ તમે સમજાવતા
નથી. મહારા જેવા સંસારીને તે વાત તો પહેલી અગત્યની છે.

કુખીરજી ખુદાના લાલ હતા. ગુરૂ નાનકે ખુદાના લાલલા હતા. તેઓ ઉપર
તો ભારે ભક્તિ છતાં પૂછી પૂછીને દુઃખો ને જફાકારી પડી હતી ! અશે જરથોસ્ત
જેવા ખુદાના ખ્યારા ઉપર, અને નરસિંહ મહેતા તથા તુકારામ ભક્ત ઉપરજ કાં બહુ
વિપત્તિનાં વાદળો ગગડ્યાં ? ક્રાઈસ્ટ અને મહમદ ઉપર કાંઈ થોડી જફા પડી છે ?

અખલેહાં રાહમેં શરબત એ શુલાબો કંદ અસ્ત:

કુતેદાના હમે અઝ ખૂને જગર મી બીનમ !

ખુદા વીશેની દરકાર વગરના નાદાન લોકોને હમેશાં શુલકંદ ખાઈને શરબત
પીતા હું તો જોઈ છું, જ્યારે ખુદાપરસ્ત ડાહ્યા લોકોની ખોરાકી તો તેમનાં
મલેખાંનાં લોહીથી થાય છે, એવુંજ હું તો જોઈ છું.

વિરાડ:—ભાઈ નસર ! ખુદા પાસે પ્રાર્થના કરવામાં ગમે એ પીડા પડે,
પણ ખુદા જેમાં આપણું સાફ ધારતા હોય તેજ ખરહક સમજવું જોઈએ. ખુદાનો
કોપ અને અવકૃપા એકદમ માણસના વૈભવોને પલકારામાં ગમ અને શોકની સ્થિ-
તિમાં લાવી નાંખતાં વાર લગાડતાં નથી, તેમજ તેની કૃપા ભારેમાં ભારે આફતને
ઉત્તમમાં ઉત્તમ સુખ શાંતિમાં બદલી નાખી હસતાં મોઢાં કરાવતાં પણ દેરી કરે
નહીં તેની મરજીથીજ જે કાંઈ થવાનું તે થશે. મેથ્યુ હેનરીને તેનાં દરેક કામમાં
ફેતેહ મળવાનું કારણ એજ હતું કે, ગમે એવી જરૂરના કામે જલદીથી સુસાફરી
કરવાની હોય ત્યારે, ગમે ત્યારે વાયજ કે ભાષણ કરવું હોય ત્યારે, પોતાનું
પુસ્તક છપાવવા સાફ આપતી વખતે, ગમે એવી મુશકેલી આવી પડી હોય ત્યારે,
પહેલાં તે પ્રભુની ભક્તિ કીધા વગર કદિ પણ ઉતાવળ કરીને કામ શરૂ કરતો
નહતો. ક્રૅપરનેલ્થસ વીન્ટર તો કોઈ ચોપડી વાંચતો હોય ત્યારે પણ દરેક પાતું
ઉથલાવતી વખતે ખુદાની યાદ કરતો; જેથી તે જે કાંઈ વાંચતો તે તેને હમેશને માટે
યાદ રહી જતું. ખીશપ હેખર તો એટલે સૂધી ખુદાની યાદ કરતો કે, કોઈપણ
સાફ કામ શરૂ કરવા પહેલાં લેટીન ભાષામાં ખુદાની એકાદ જૂદીજ બંદગી બોલી કાઢતા,
અને દરેક કાર્યમાં તેનું ફળ મેળવતો હતો. જેટલા મહાન ડોક્ટરો થયા છે,
તેમાંના મોટે ભાગે બધાજ ડોક્ટરો દરેક ઓપરેશન વખતે ટુંક બંદગી, પોતાના
ખાસ બંદગી કરવાના ઓરડામાં બેઠેને કરતા, અને બધાં વાદકાપમાં ફેતેહ
પામતા. એક મહાન ડોક્ટરના બાપે તેને કહી રાખ્યું હતું કે; Always pray
for your patients.”—દીકરા ! તારાં દરદીઓ માટે તું હરહમેશ પહેલાં ખુદાની
પ્રાર્થના કરજે ! શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું હતું કે;

પાર્થ નૈવેહ નામુષ્ય વિનાશસ્તસ્ય વિષયતે ।

न हि कल्याण कृत्कश्चिन् दुर्गतिं तान गच्छति ॥

હે અભૂત ! પ્રભુના નામથી પોતાનું શુભ કાર્ય શરૂ કરનાર કોઈપણ માઠી ગતિને પામતોજ નથી. હે તાત ! આ લોક કે પરલોકમાં તે ભકતનો કદિ પણ નાશ થતોજ નથી. હોરેન્ડો જેવા નાસ્તિકના પશ્ચાતાપનો અંત નાસિપાસી અને નિરાશામાંજ આવ્યો હતો, જ્યારે ગોટ્સનોજ નામના એક આસ્તિક પેગમ્બર જન્મથીજ જોકે બહેરા ને મૂગા હતા તેપણ ખુદા ઉપર આખે આખો વિશ્વાસ રાખનારા હોવાથી તે માલિકે તેમને પોતાના ધર્મનાં સિદ્ધાંતો ઇસારતો કરીને સમજાવવાની પ્રેરણા કીધી હતી, અને તે પેગમ્બર ઇસારતોથીજ અધાં શિક્ષણો આપી ગયા હતા !

માટે ઓ ભાઈ ! સંસારી અટપટોના વિચારો કર્યા કરવાનું તમારું કામજ નથી; તમારું કામ તો પ્રિય પ્રભુના વિચારો કરવાનુંજ રાખો. જેટલીવાર તમે એ વિચારો કરશો તેટલી વાર પરમેશ્વરથી તમે તમારી વૃત્તિઓને વિમુખ કરી શકશો નહીં. શું ઇશ્વર સંબંધી વિચારો કરતાં સંસારની અટપટીના વિચારો કાંઈ ચઢિયાતા છે ? શું એ પ્રભુના વિચારો કરતાં સંસારના વિચારો સુખ આપનારા છે ? નહીંજ. કદાપિ તમારી પ્રાર્થનાનો પ્રભુ તરફથી તમને જવાબ નહીંએ મળે, ભકિતનું ક્ષણ નહીં પણ જણાય, અને જે સુશકેલીમાં તમને રક્ષણ જોઈતું હોય તે નહીંએ મળે, અને તે સુશકેલીમાંથી જો તમે છુટી પણ ન શકો, તો તમારે જાણી લેવું, કે કાંઈ દૂરનાં ભલાંનેજ મારે તે મોટો બાપ તમારી માંગણીનો જવાબ આપતા નથી. તે સુશીળતો મૂગે મોઢે ખમવાથી તમારી મુકિતનો માર્ગ તે બાપ ખુલ્લોજ કરે છે. તમે પ્રથમ પરમેશ્વરનું પ્રભુત્વ ને પરમેશ્વરપણું તથા તેના ઇનશાફને શોધો તો તમને બધી ચઢાયેલી ચીજો જરૂર મળી આવશે. ધંધામાં પણ આજસ ન કરતાં ઉત્સાહ રાખી ધંધાની સાથે સાથે-ઇશ્વરની સેવા કરતાં કરતાં ધંધો કરવો. ધંધો ને ધર્મ સાથે સાથે ચાલે છે. વળી ઘણાજ દુષ્ટ વેપારીઓ દેવળમાં બીજા કરતાં વધારે ધક્કા ખાય છે, ને પોતાના ધંધાને એજ લગાડે છે, એ એક મોટી ઠગાઈ ચાલે છે. આવા ખોટા ડાળધાલુઓના ભકિતભાવનું ચલણ છેક વેર નભતું નથી. માટે ધંધાદારીની ખરી ભકિત તો એજ હોવી જોઈએ કે;

દગ્ધિ અદ્ધાકેમ્ તત આયત્તેમ્ યસે યત્ર યાસામહિ, શર, ઉર્વધ્વતિ દાતનામ્ !
સર્વધ્ધામ્ ઇશ્તીમ્ અમેમ્ વેરેશ્વનેમ્, હર્વધ્ધુમ્ અષવસ્તેમ્, હ્યોસર્વધ્ધેમ્
હુફ્ફીમ્, મસ્તીમ્ રપાનો વ્યેધ્ધીમ્ વેરેશ્વનેમ્ અહુરધાતેમ્ વનધન્તીમ્ ઉપરતા
તેમ, યામ અષહે વહિશ્તહે, પધ્ધતિ-પરશ્તીમ્ માશ્તહે રપેન્તહે (મેહેર યશત.)

હે શૂરા મેહેર ઇન્દ્ર ! અમે કરેલી ત્હારી ખંદગી પ્રમાણે અમારી આટલી સુરાહ ખર લાવ, કે દૌલત, હિમ્મત, દુશ્મનને મારવાનું કૌવત, મ્હારાં કુટુંબની આબાદી, પવિત્રાઈ, સારી કીર્તિ, મુવા બાદ મ્હારાં રવાનની સુખી હાલત, મ્હોટાઈ ઉઠાપણ, વિદ્યા, પરમાત્માની ઉત્પન્ન કરેલી સર્વ દેતેહમંદી, સર્વોત્તમ સચ્ચાઈની

ફતેહમંદ સરસાઇ, પવિત્ર મંત્રોની વાકેફગારી, એ બધું તું અમોને આપ !

જે અહુરા મેહેર ઇજ્જમાં છે, જે મઝદા માહબોખતારમાં છે, જે અગ્નિમાં છે. જે પાણીમાં છે, જે દરદમાં છે, દરદનાં ઝોસડમાં છે, જે વનસ્પતિમાં છે, જે આખી પૃથ્વીમાં વ્યાપી રહેલા છે, તે અહુરાથી કાંઈજ છૂપું નથી, તેને વારંવાર નમસ્કાર કરો; અને જે કાંઈ થાય છે તે ખુદાની મરજીથી ઠીકજ થાય છે, સાફજ થાય છે, એવો ભાવ તમે રાખ્યા કરશો અને મનને પ્યારા અહુરમઝદમાંજ જો જોડેલું રાખશો તો ખચિતજ તમે નિર્ભય અને નચિંત હાલગી ગાળી શકશો. ભાઈ ! તેના વગર કોઈ ચીજ આલી પડેલી નથી. પ્રથમ-પુરૂષ હઝરત આદમ બહેસ્તમાં બેસીને જ્યારે ઘઉંનો દાણો ખાધો ને લુગડાં ઉતારી પાડ્યાં, અને અલ્લાતાલા આવી લાગે છે એમ બોધને જ્યારે નાસવા લાગ્યા, અને છેવટે એક ઝાડની પાછળ સંતાવા કરતા હતા ત્યારે આકાશવાણી થઈ હતી કે; “ હે આદમ ! શું તું મહારાથી નાસીને છુપાય છે ? ” આદમ કહે; “ અયે ખુદાવીંદ ! હું ત્હારાથી કેમ નાસું ? ક્યાં નાસું ? એવી ત્હારાથી છુપી કોઈ જગાજ નથી, કે હું નાસી શકું, પણ મ્હને તો મહારાં પાપથી શરમ આવે છે, તેથી સંતાઉં છું ! ”

ભયો એહિ ધ્રુવ બહિમે, હરિકો અઝ હરિ મોર;

લાયક સાયક અહ મમ, સહજ બવારા ચોર.

જેના મનમાં એવું નિશ્ચય થયું છે, કે હું ખુદાનો પ્યારો છું, અને દાદાર અહુરમઝદ તો મહારાજ છે, તથા અહંતા ને મમતા, હું અને મહારૂં એ બે મોટા હરકત કરનારાઓજ જન્મ મરણના દુઃખના દેનારા છે, એવું ચક્રીત જેમને થયું, તે ખુદાને જલ્દીજ તાબે થઈ રહેવાના, અને તેમનાં દુઃખો તેમણે પોતે થઈને મટાડવાં પડવાનાં નથી. અર્થાત, જે ચોર હશે તેજ તેમને વળાવા જેવા થઈ પડશે. ભાઈ નસર ! ત્હારે પણ ભકિત અને જ્ઞાનથી માનસિક દુઃખ દૂર કરવું, અને શરીરનું દુઃખ તો પોતાની મેજેજ દૂર થશે. ભકિતવાળા માણસો પરમગતિનો અનુભવ કરીને પછી શોક કરતાજ નથી. સુગન્ધથી પવન, કુંપળોથી મૃગ, કુલોથી ભમરો, ફલથી પક્ષી, છાયાથી તાપે તપેલા લોક, થડથી ગંધરાજ, એમ તે સાહેબેજ સર્વને કૃતાઈ કર્યાં છે, તેજ સર્વને ઉપકાર કરવા સમર્થ છે, અને તેજ સાહેબ ખીજાં વૃક્ષોની પણ આપત્તિ ટાળે છે.

નસર:—ભાઈજી ! આપ કહો છો તેમ કાર્ય ધંધામાં લાગી જાઉં, અને સાથે બંદગી પણ કરતો જાઉં તોપણ શું મૃત્યુ કાંઈ મ્હને મૂકી દેવાનું હતું ? મહારાં પાપ કાંઈ ટળવાનાં હતાં ? કર્મ કાંઈ મ્હને મૂકવાનું હતું ? ત્યારે બંદગીનું ફળ શું ?

વિરાફ:—હે નસર ! બંદગીથી આપણે હમેશાં ઇશ્વર પાસે આપણાં પાપો અને અપરાધોની ક્ષમા માંગીએ છીએ, પણ આપણે પોતેજ જો ખીજાંના અપરાધોની ક્ષમા

કરીએ નહીં, તો ઇશ્વરની ક્ષમા ઉપર આપણો શો હક્ક છે ? ક્ષમા લેવી હોય તે ક્ષમા કરતાં શિખવું, અને દુઃખ સુખ સર્વ તે સાહેબનેજ અર્પણ કરતાં રહેવું અહસ્થ મનુષ્યે તો ખુદાપરસ્ત અને જ્ઞાની થવુંજ જોઈએ; અને જે કંઈ કર્મ કરવામાં આવે તે અહુરમઝદનેજ અર્પણ કરવું જોઈએ.

સજ્જન બિના દુઃખ નાં ટરે, બિદલ અને ન ભજનન;
કા કરિયેં જ્યાં ત્યાં બન્યાં, તાતે તુમ ન પ્રસન્ન.

સઘળાં ધર્મશાસ્ત્રો અને સવાખી માણસો એમ કહે છે, કે પરવરદેગારની બંદગી કીધા વિના આદતો ટળેજ નહીં, અને સંકટોનાં આકુળવ્યાકુળ વખતે બંદગી તે થઈ શકતી નથી; અને કદાચિત્ત કાંઈ દુઃખે પાપે દુઃખનું માર્યું જઢવા તઢવા પ્રેત વગરનું ક-મનનું લણાયું તો ઠીકો ઠીક; એમ કહ્યું તો અહુરમઝદ કાંઈ પ્રસન્ન થત નથી; ત્યારે દુઃખીઓ કહેછે કે; “હે દાદગર દાદાર ! અમે તે શું કયે ? માં અમ અનાથ, દુઃખી, દર્દી, દરિદ્રી ઉપર કાંઈ કૃપા કરો, ને રહેમ નજરથી જૂઓ !

ધર્મ કર્મનો સાક્ષી જે ઇશ્વર, તે જો આપણાથી સંતોષ પામે તો આપણા ધર્મી માણસનો જન્મ સફળ થયો એમ સમજવું. જો હારા અંતઃકરણમાં સત હશે તો દરેક પ્રાણી તને જીવતરનો નમુનો અને પવિત્ર ઉદ્દેશનું એક પુસ્તક જેવું પુસ્તક લાગશે. પણ તે સાહેબને લાયકની બંદગી કોણ કરી જાણે છે ? તે આપણ કામીનાં પ્રમાણમાં તેની ભક્તિ કોણ કરી શકે છે ? આ સંસારમાં નાના પ્રકારના કર્મે કરીને અને વિષય લોગો લોગવીને આખરે તો મનુષ્ય આ માની લીધેલાં સુખોષ કંટાળી જાય છે. વિષય લોગનાં સુખો પ્રથમ દેખીતી રીતે તો અમૃત સમા લાગે છે ખરાં, પરંતુ આખરે તે ઝેર સમાન નિવડે છે. ઐહિક સુખથી મનુષ્ય કંટાળ્યો એટલે તેનું લક્ષ સ્વર્ગનાં સુખ તરફજ ખેંચાય છે. પછી સ્વર્ગનો આનંદજ તે માટે લાગે છે. આમ કર્મે કર્મે તે ઉપર ચઢ્યા પછી તેને સહજ જાણાસા ઉત્પન્ન થાય છે કે, હું પોતે કોણ છું ? કયાંથી આવ્યો છું ? અને કયાં જવાનો છું ? તે પોતા સંબંધીનો વિચાર કરવાના સવાલ ઉપર વિચાર કરવા લાગે છે. તે વિચાર છે કે, આ ચોરાસી લાખ ફેરામાં ફક્ત કામ વાસના તૃપ્ત કરવા માટેજ આપણ સપડાયાં છિયે કે શું ? આવો વિચાર આવતાંજ તેને ભાન આવે છે કે, આપણે આ જગતમાં જે જન્મ થયો છે, તે કેવળ ખાવા પીવા અને એશ આરામ લોગ વવા કે મોજ મજા મારવા માટે થયો નથી, પરંતુ એ કરતાં કાંઈ વધારે ઉત્ત વસ્તુ જાણવા માટે છે. આપણી આસપાસ જે લાખો અને કરોડો લાઈબ્રેરી વ છે, તેમના હક્ક સર્વ પ્રકારે આપણા ઉપર હોવાથી તેમના તરફ કાંઈ પણ બદાં બાળવા માટેનું કર્તવ્ય આપણે કરવાનું છે, એ બધું બંદગીથી સુઝે છે.

ચિત્ત ન રહ્યો ચિર તહા, કહા રહિયો કીજે રામ;
ગિમન જયેહુ જય જુય, ત્યો વેહુ સિય રામ.

જો કદાચિ ચિત્ત ઠેકાણે ન રહ્યું તોએ શું થયું? પણ મઝદાનું નામ તો રટયાજ કરવું, ખુદાનું નામ તો લેયાજ જવું, તેથી કલ્યાણ થઈ સર્વ સિદ્ધિ થાયજ. મન વિના પણ લોજન કયે તોએ બૂખ તો મટયા વગર નજ રહે.

સબક ૨૧ મો.

ખંદગીનું કૃણ એજ ખુદાનું બળ.

“Such an instrument is prayer, which, if it be set upon God and fixed in heaven, will fetch earth up to heaven, change earthly thoughts into heavenly conceptions, turn flesh into spirit, metamorphose nature unto grace, and earth into heaven.”—*Venatorius*.

“ખંદગીનું બળ અને કૃણ એવડું મોટું છે નસર,” વિરાઈ કહે કે; સાઈ-રેક્યુસના મહાન ગણિત શાસ્ત્રિ આર્કિમીડીસે પોતાના હુન્નર વડે એક એવું યંત્ર બનાવવા માંડ્યું હતું કે, જો તે યંત્રને કેમ જોડવું એટલુંજ જો બહાર કરીને તે મરણ પામ્યો હોત તો, આખાં જગતની ઉથલપાથલ થઈ ગઈ હોત. તે યંત્ર કીયું? તે યંત્ર ઉપર કહ્યું તેમ ખંદગીના યંત્રને જોડવાની જીજ્ઞાસુ છે. ત્યારે બાણુવું જોઈએ, કે ખંદગીનું કૃણ શરીર કરતાં જીવને ઘણું મજે છે. એડવર્ડસ ખાંદાનીઓ બોલે છે કે; “ખુદા! એજ અમારું બળ છે.” અને ટેનન્ટ ખાંદાનીઓ કહે છે કે; “ઈશ્વરજ અમારાં વહાણના સઠમાં પવન ભરી આપશે!” જ્યારે રોક વંશવાળા કહે છે કે; “God is my rock.” ખુદા એજ મહારો ગઢ ને આધારનો કિલ્લો છે! ત્યારે વળી લા પોર ટ્રેન્યવંશના બહાદુરો કહેશે કે; “God for the trenches, whoever may oppose.” અમારી સામે ગમે એવા શત્રુ થઈ આવશે, પણ પ્રભુજ અમારી તો બચાવની ટ્રેન્યીસો છે! કેમકે બધુંજ જોનારી જેની આંખો છે, આ બધુંજ જેનું મુખ છે, સર્વત્ર પ્રસરી રહેલા જેના હાથ છે, અને સઘળેજ જેનાં પગલાં છે, તે માત્ર ખુદાએ આકાશ તથા પૃથ્વીને ઉત્પન્ન કરીને માણસોને હાથ અને પક્ષીઓને પાંખ લગાવી દીધી છે. તેજ ખુદાની તું ખાહેશ રાખ.

બ યઝદાન ગેરાયો બ યઝદાન કુશાય; કે હારંદેહ બિ અસ્તો નીકી ફેઝાય.

તે માલિકનીજ તું તલબ કર્યા કર, અને તે મોટા બાપ આગળજ ત્હારાં દુઃખનું ફિલ ખુલ્લું કરી દે; કેમજે તે બાપજ આ જગતનું રક્ષણ કરનારો અને બધી બલાઈનો બક્ષનારો છે. બહત વિદ્યખરફાસનું જીવન તમે તપાસો બાઈ. બાળપણમાં તો તે તમારા જેવા નાસ્તિક વિચારોનો હતો. જીવાનીમાં તે ધર્મનું કે ખુદાનું નામ નોતો બાણુતો. તેણે કોઈ પરોપકારનું કામ પણ જવાનીમાં નોતું કર્યું; તોપણ જ્યારે તેનામાં ખુદા વીશે ધામક જુસ્સો પેઠો ત્યારે તેનું મન બગૃત થયું; અને તે

જુદીજ ભતનો માણસ થયો. પાલ્કામિંટના એમ્બર લેખેનું તેણે રાજનામું આપી જણાવ્યું હતું કે:—“રાજકીય બાબતો એવી ખરાબ છે, કે ધર્મી માણસોએ તો તેમાં ભાગ લેવોજ ન જોઈએ. ઇશ્વરના સેવક તરીકેજ ટ્રેટપ્રિટનના રાજકીય કામ-કાજમાં ભાગ લઈ શકાય છે.” ભકત બનીને ધર્મી થયા પછી તેને પહેલવહેલું જણાયું કે; મહારા દેશની સ્થિતિ સારી કરી શકું એવી મહારામાં શક્તિ છે. તેણે ખુદાપરસ્ત અને ધર્મી થયા પછીજ ગુલામગીરીનો રીવાજ ખંધ પાડવાની અને સંસારી સુધારા કરવાની બે વાત મન પર લીધી. તે ધર્મી થયો તેથીજ બન્ને બાબતોમાં ફતેહ પામ્યો. [વલ્ડરફેલ્સ] ભકત બન્યો ના હોત, ધર્મી થયો ના હોત તો તે દુનિયામાં ઘણો બાળીતો પણ થયો ના હોત. તે ધર્મી હોવાથીજ તેના સુધારાના કારભારમાં ફતેહો મળી હતી તે ધર્મી થયો તે પહેલાં તે પોતે પણ સમજતો નોતો, કે તેનામાં આટલી બધી મનની તીવ્ર શક્તિ છે. પ્રખ્યાત લુટરો ગાઇફેલ્સ અબાણપણે બાઇબલના સુત્રને વળગીને ચાલતો ને કહેતો કે; “તે ઇશ્વરનો મિત્ર છે ને શ્રીમતોનો દુશ્મન છે!” એમ ઇશ્વરમાં તેનું મન પરોવાયાથીજ તે બધામાં ફાળ્યો હતો, જ્યારે શેદાદને ઉલટુંજ ફળ મળ્યું હતું. ખુદાતાલાના સરજેલા બેહેસ્તના બાગો જેવા ઘણાજ સુંદર બાગો બનાવી શેદાદે પ્રભુતા બતાવીને પ્રભુની હરીકાઈ કીધી હતી. જ્યારે લાખો ને કરોડોના ખરચે આ બાગો તૈયાર થયા ત્યારે બેહેસ્ત સંપૂર્ણ થયું, અને જેવો તે બાગમાં પહેલવહેલો પગ મૂકે છે, તેવીજ તેના શરીર ઉપર વિજળી પડી, ને તે તુર્તજ મરણ પામ્યો હતો! એથી ઉલટું, જ્યારે નરસિંહ મહેતાને માથે શ્રાદ્ધ કરવાનું દુઃખ આવી પડ્યું ત્યારે તે ને તે વિચારે થકી તેમને તેટલો વાર દુઃખજ થયું, પરંતુ જેવા તે તાંબડી લઈને શ્રાદ્ધ માટે દ્વંધ લેવા સાડુ રસ્તે ભગવાનનું ભજન કિર્તન કરતા ચાલ્યા, કે ભગવાનની છાપ તેમના મન ઉપર એવી સજડ બેસી ગઈ, કે શ્રાદ્ધ ને દ્વંધ કે તે મેળવવાનું દુઃખ, સૌ તુર્ત ભૂલી ગયા, અને નારાયણજ તેમના અંતરમાં વસી ગયાથી નારાયણેજ તે શ્રાદ્ધનું કાર્ય ભત પોતે પાર પાડી આપ્યું હતું.

જ્યારે જોન બન્યન અજ્ઞાન, નારિતક, અને હલકો કંસારો હતો, ત્યારે શું તેને ખબર હતી, કે હું મોટો ઇશ્વર ભકત થઈ શકું એવી મહારામાં શક્તિ છે? આવો ઉચ્છંકળ માણસ પ્રખ્યાત થઈ શકે એમ કોઈ માનતુંજ નોતું. ખુદા ઉપર દિલ લાગ્યા વગર કશાંથીએ દુન્યામાં નામદારી થતી નથી. ઘણા દુરાચારી માણસો ખંદગી કરવાથી સુધર્મી છે, ને ડાહ્યા તથા ઉપયોગી શહેરી બન્યા છે. ભક્તિથી માણસના આચરણમાં અદભૂત ફેર પડી જાય છે. ભાઈ નસર! મનમાં સત્યની ભાવના ટક થયાનો પરિણામ એવોજ હોય છે. કેમકે ઇશ્વર એવો કયાળુ છે, કે જે જે ખરાબીઓ સામે થવાની તમારામાં શક્તિ નહીં હશે તે તે ખરાબીઓને તે માલેક તમારી આગળ આવવા દેશેજ નહીં, અને જે ખરાબીઓ તમારી આગળ

આવી ઉભી રહીને ખડી થઈ જશે, તેમાંથી કેવી રીતે બચી જવું, તેના તમને તેજ રાહબર રસ્તો બતાવશે. એટલા સાફજ આપણે હૃદયન યશતમાં ભણિયે છિયે કે;

હનએમાયા ઝએમાયા મઝઢા અહુરા, યવહી રફનહી ફરેગાયૂ અએમાયા
થા એમવન્તસ્યા બુયમા; રપોઈશ્યા તૂ ને ફરેગેમ્યા ઉશતાયા, હાતામ હુદાસ્તેમા.

હે પરમેશ્વર ! ત્હારી યાદ, ત્હારી બંદગી, ને ત્હારી ભક્તિ કરવામાં અમોને જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા આનંદવાળી લાંબી જીવંતી ભોગવવાને અમે લાયક થઈએ એવું ઇચ્છિયે છિયે. અમારી નેક મુરાદ એજ છે, કે ત્હારી ભક્તિ કરવા-નેજ અમે જન્મે જન્મ જીવ્યે, અને તે અમારી ઇચ્છા પાર પડે ! ત્હારી ઉપર પ્રેમ રાખનારા, અને ગમે એવી આકૃતમાં ત્હારા ભરોસા ઉપરજ હિમ્મત બાંધનારા અમે થઈએ છિયે. હે સર્વથી ઘણા ડહાપણવાળા, હસ્તી ધરાવનારા સાહેબ ! તું અમોને લાંબાં વર્ષો સૂધી બંદગીથી ભરેલી આબાદીમાં ખુશ ખુશાલ રાખ !

એટલાજ સાફ એક આખુંથનોટ કહેશે કે; “ખુદાજ મ્હને નિભાવે છે.” એક ફેર સાહેબ કહેશે કે; “મ્હારી રાહત તો ખુદાજ છે.” એક એકાક્ટરલોની કહેશે કે; “પ્રભુજ મ્હારો મહદગાર છે.” જેનરલ જ્યોર્જ વોર્શીંગ્ટન ફરેક લડાઈમાં જીતતો ત્યારે કહેતો કે; “હું પ્રભુના માત્ર નામથીજ જીત મેળવું છું.” અને અમેરિકનો કહેતા કે; “અમે વોર્શીંગ્ટનના માત્ર નામથીજ જય મેળવ્યે છિયે !”

ઈ. સ. ૧૭૮૮માં અમેરિકામાં ભારે ગભરાટ થઈ રહ્યો, કે ફ્રાન્સ અમેરિકનો સામે લડાઈ જગાડવાને તૈયાર થાય છે. આ વખતે જેનરલ જ્યોર્જ વોર્શીંગ્ટન લડાઈઓથી પરવારીને ખુદાઈ એબાદતમાં એકાંત જીવંતી ગુમારતો હતો. તેણે હવે છેવટનો આરામ લેવા સાફ પ્રવૃત્તિ છોડીને નિવૃત્તિ લીધી હતી. તે વેળાના અમેરિકન પ્રેસીડન્ટ એડમ્સે તેના ઉપર એક યાદગાર વિનંતિપત્ર લખ્યો કે;—“સાહેબ ! અમોને માત્ર આપના નામનીજ જરૂર છે, માટે તમારા નામનો ઉપયોગ અમોને કરવા દો ! લાખો લશ્કર કરતાં પણ વોર્શીંગ્ટન એ નામમાં વિશેષ બળ અમે માન્યે છિયે. માટે લડાઈની સરહારી આપ લેનાર છો એટલી માત્ર આપના નામની છૂટ અમોને લેવા દો !” આ તેનો ભક્તિ નીતિની નામના બળનીજ શક્તિ સમજી દ્યો ભાઈ. તમારો ભય તેનું નામ લીધાથીજ વાયુમાં ઉડી જશે. માટે તેના ઉપર નિર્ભય થઈને તમે આશાવાળા થાઓ. ખુદાતાલા તમારો લાંબો શ્વાસ સાંભળશે, અને તમારાં આસુનાં ટીપાંઓની ગણતરી કરશેજ. અહુરાજ તમારું શર ઉંચું રાખશે. તે પિતા થઈને સર્વ પદાર્થને તમારાજ કરી મેલશે. ભાઈ ! તું આત્મશને માનવા ના પાડે છે, પણ તે મહાન પિતાના પુત્ર લેખે આત્મશને સર્વ ધર્મવાળા શાક્ષીરૂપ સમજીને તેની મારફતેજ અહુરાની સેતાયશ કરતા હોવાથી, આત્મશને પુજ્ય ગણી પ્રાર્થના કરે છે, તેમાં ખોટું શું છે ?

ઇંગ્લેંડ પહેલ વહેલાં જઈ આવેલા હિંદીવાને વરાળયંત્ર જેવા પછી જણાવ્યું

હતું કે; “ ઇંત્રેજ લોક બડા હુઆ ને બહુગર છે. આપણ હિંદુ લોકા તો બેલ, થોડા, પાડા, હાથીને પકડીને તેમની પાસે મજુરી કરાવ્યે છિયે, પણ એ લોક તો આપણા અગ્નિ દેવતાને ગુલામ બનાવીને તે મોટા દેવ પાસે બધી મજુરી કરાવે છે ! અરેરે ! આ લોક આ રીતે આપણા પ્રભુના પુત્રને બજતા હોવાથી કેવાં સારાં ફળ પ્રાપ્ત કરે છે ! ”

હરાં કસ કે દાનક કે દાદાર હસ્ત;

ન બાશદ મગર પાક ચઝદાન પરસ્ત.

કોઈપણ બંદો જે આમ સમજતા થાય, કે અહુરમઝદ સર્વમાં હયાતિ લોગવેજ છે, તો તે બંદો સર્વમાં પાક ચઝદાનનીજ બંદગી કરે છે એમ બહુવું. બાઈ નસર ! તમે વારંવાર ભકિત કરો, કેમકે તમે વારંવાર પાપ કરો છો, અને તમારાં પાપનેા તુતાંતુર્ત પશ્ચાત્તાપ કરવા થકી તમે બંદગીનેજ હથિયાર બનાવજો, કાંકે મોતના સાગરના મોજામાં તમે એકાએક ને અણચિંત્યા ઘસડાઈ જશો. જે કાંઈ કરો, ભકિત કરો તો તે પણ સંપૂર્ણ, મન લગાડીને, દિલ ચોંટાડીને કરો, તમારી સઘળી શક્તિઓને કામે લગાડીને તેને બજો. તેના ઉપર આંધળો વિશ્વાસ રાખીને માણસ જાતથી તો ડરશેજ ના. રોમમાં એવી વાત ચાલતી સ્ત્રીઝરને કાને આવી હતી, કે તેને રસ્તે જતાં મારાઓ મારી નાંખનાર છે; ત્યારે તેણે સુલેહના વખતમાં પણ જે રક્ષકો પોતાની પાશબાની સાફ રહેતા હતા તેઓને પણ સાથે નહીં રાખતાં બગર હથિયારે તે એકલો ઇશ્વરની યાદ ચાલતાં હાલતાં કરતો ને એકલોજ ફરવા લાગ્યો હતો ! જેથી મારાઓ ઉલટા ખીધા, કે એ કોઈ દૈત્ય છે, અને દેવદૂતોને એણે મંત્રો બણીને સાધ્યા છે ! બાઈ ! તું પણ તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને બેઘડક ત્હાડું જીવન તેનીજ યાદમાં ગાળતો રહે, તે તને ફળ આપશે. તું એટલુંજ કહે કે; હે ખાલેકે મજબુક ! તમામ વસ્તુના પેઠા કરનાર, હે અલરેઝક રોઝી-દેહંદેહ ! રજક રોજી ને રોટીના આપનાર, હે કુદ્રતવાળા કાદેર ! હે જોરાવર કવી ! હે આરંબ કે અંત વિનાના કરીમ ! ઓ ન્યામતોના બક્ષનારા બક્ષાયંદેહ ! ગુન્હાની માફી આપનારા બક્ષાએશગર, મેહેરબાન, જોરવાન, ઓ દાના ! ઓ દાદાર ! ઓ પાક પરવરદેગાર ! ન્યાયી, ઇનશાફ કરનાર ! ત્હારી અદલ બાદશાહી કાયમ કાયમ રહો ! આદેલ પાદશાહી ખીઝવાલ બાશદ ! આવી ખુદલાં દિલની ભકિતથીજ તે સાહેબની મહેરબાની જીતી શકાશે. કેમકે સત્યથી ધર્મની રક્ષા થાય છે. યોગથી વિદ્યાનું રક્ષણ થાય છે. સાફસુફ કર્યાંથી સઘળી વસ્તુ તેજસ્વી બને છે. પાક દામાન (શીલતા) રાખવાથી કુળનું રક્ષણ થાય છે. પરંતુ ભકિત કરવાથી તો આ અને પેલી બેઉ જગત્ જીતી શકાય છે. એક દિવસે સુલતાન સ્કંઝરમાઝી રસ્તેથી જતા હતા, એવામાં એક દૂરવેશ જે તેજ રસ્તેથી જતો હતો તેણે સુલતાનને “સલામ” કરીને કહ્યું; “અદલાની યાદનું ફળ

તને જરૂર મળશે ! સલામ ! ” મુલતાન આ વખતે પરમેશ્વરની નિમાજ કરતા હોવાથી મોટેથી “અલ્લેકુમ સલામ ” નહીં કીધી. દરવેશ મોટેથી બોલ્યો:—“ ઓ મુલતાન ! સલામ કરવી એ તો દીનની રાહે મુન્નત છે, અને તેનો પાછો જવાબ આપવો એ તો ફરજ છે. ” મુલતાન કહે:—“ હું પ્રભુની યાદ કરી પાઠ માનવામાં મથગુલ હોવાથી મહારાથી મોટે બોલાયું નહીં, માફ કરજો દરવીશ ! ” દરવીશ કહે; “ આપને જે પ્રભુએ દીધું છે તેના પ્રમાણસર આપે તેનો પાઠ માનવાનો છે, નહીં કે મુલતાન મૂળે રહે ને ગરીબ રૈયતને જવાબ નહીં આપે ! કાંકે ત્હારા આશિષોનું કૃણ ત્હારી રૈયતને મળે છે, ને ત્હારી બંદગીનું કૃણ તને મળે છે ! ”

અપાઅતયા હયા વંધહેઉશયા મનંધહો, વંધહેઉશયા ક્ષત્રાત, સ્તઓતાઇશ ચ્નાત અહુરા સ્તઓતાઇખ્યો, અઇખી ઉખધા ચ્નાત ઉખધોઇખ્યો, યસ્ના ચ્નાત યસ્નો-ઇખ્યો. (હપ્તન યસ્ત.)

ઓ પરમાત્મા ! તમારી અશોષ, તમારી ભલ્લી મનશની, ને તમારી ઉત્તમ પાઠશાહીને લીધે, ખીજ બધાં કરતાં અમોને તમારીજ સ્તુતિ વધારે પસંદ છે તમારી કીર્તિનાં ગાયનો, ખીજ બધાં પુંદર ગીતો કરતાં વધારે અઢિયાતાં લાગે છે. ખીજ કોઇની પણ પુજ કે આરાધના કરતાં અમોને તમારીજ પુજ ને તમારીજ આરાધનામાં સખુરી, સતોષ, ને સધિયારો મળે છે.

સખકે ૨૨ મો.

“ ઓછું પડવાથી ” ફીનો રાખે એવા અમારા ખુદા નથી.

“ It is not truth nor philosophy to say that prayer alters nothing, that the laws of nature are fixed, and that entreaty cannot change them. The laws of nature are fixed on purpose to be used for the granting of prayer. Any man can use the laws of nature to grant the requests of his child. Does he say that God, who made those laws, cannot do as much with them as he can ? ”—Beecher.

નસર:—“ ભાઈ વિરાફ ! ત્યારે શું બંદગી નહીં કરનારા દોજખમાં જશે, અને બંદગી કરનારાજ બેહેસ્તમાં જશે એવું આપણા ધર્મે ફરમાન આપ્યું છે ? હું નહીં માનતો. હિંદુઓ કહે છે કે, ગંગામાં ન્હાવાથી સ્વર્ગમાં જવાય છે. મક્કા શરીફની હજ કરવાથી જીવંતમાં પહોંચાય છે એમ વળી મુસલમાનો માને છે. ત્યારે ખફ કિયું ? ”

વિરાફ:—હે ભાઈ, એ તો સૌ સૌ પોતાની ધુન પ્રમાણે સારા રસ્તાનાં ચિશ્તો સમજે છે. અહુરા ઉપરના પ્રેમને લઈનેજ આપણે તે સાહેબના ફરમાનોનો સ્વીકાર

કરીને ધર્મનું આચરણ કરવાનું છે; નહીં કે દોષખની બિઠને લઇને. આપણે જો ફક્ત બેઠેલ મળવાની આશાથી કે દોષખની ધાસ્તીને લીધેજ આપણી બંદગી કરીએ, તો તે એક ભાતનો સ્વાર્થ ને મતલબ થઇ પડે. એવી ભક્તિ તો નફા ટોટાની ગણતરી કરીને કરેલા વેપાર સમાન છે. બેશક, દુષ્ટ કર્મ કરવાં તેના કરતાં આ ભાતની માન્યતા પણ લાખ હરજી સારી છે; મગર તેમાં અહુરમઝદ ઉપરની અખંડ પ્રીતિ નહીં કહેવાયી. એમ તો નાસ્તિક માણસો પણ ઘણાં સારાં કર્મ કરે છે, પરંતુ તેમનો ધર્મ ઉપરનો પ્રેમ હોતો નથી, તો તેમની ધર્મર વીશે શ્રદ્ધા બેસતીજ નથી. ગંગા-નેજ માનનારા ગંગાનાજ ગીતો ગાય છે. જમનાને માનનારા જમનાનાં ને અદ્વીસૂરને માનનારા અદ્વીસૂરનાંજ ગીતો ગાય છે. હિંદુઓ કહે છે કે;

गयायाः योजनं स्वर्गं प्रयागाद्यार्धं योजनम् ।

શ્રી સ્થલાદ્વતિયાર્ધં સ્વાયત્ર પ્રાચી સગસ્વતી ॥

ગયાજીથી સ્વર્ગ એકજ યોજન જેટલું દૂર છે. પ્રયાગથી સ્વર્ગ માત્ર અર્ધો યોજન જેટલુંજ વેગળું છે. પરંતુ શ્રીસ્થળ કહેતાં સિદ્ધપૂરનાં જે ઠેકાણે સરસ્વતિ નદી ઉગમણી દિશામાં વહે છે, ત્યાંથી તો માત્ર એક હાથજ દૂર સ્વર્ગ આવેલું છે. એમ સિદ્ધપૂરવાસીઓ ગાય છે. એ તો જેની જેવી માન્યતા. કિરિચી બનોએ બાઇ બલને લેખ કહ્યો છે. નાનકપંથીજો પ્રાંશજીને પાક લાખાણુ કહે છે. પારસીઓ ગાથાને પવિત્ર ગાયનો કહે છે. મુસલમાની કુરાનને પવિત્ર વાંચન કહે છે; અને ઘંટના અવાજની માર્ફત લુપ્તાયત ફરેસ્તાએ પેગમ્બર મહમદને કુરાન વાંચી સંભળાવ્યું હતું; એમ જાણીને ધર્મ ઉપર મુસલો શ્રદ્ધા વધારે છે. એ તો જેની જેવી માન્યતા. નસર:-“ભાઈ વિનાફ! મને ત્યારે સમજવશો, કે બંદગી કરતી વેળાએ પ્રત્યેક પંથવાળા અમુકજ દિશા તરફજ મોઢું ફેરવીને ભકિત લણતર કરે છે, તે શા થકી ?” વિનાફ:-આપણા અસલી ઇમાનમાં પૂર્વ તરફ ફરે છે, કેમકે તે બાબુથી સૂર્યોદય થાય છે. જ્યુસ લોકો જેફેલમની દિશા તરફ ફરે છે; તે એવા વિચારથી કે તે શાહોના શાહનું શહેર છે. અસલી ક્રીસ્ચિયનો પૂર્વ તરફ ફરતા, તે એટલે સૂધી, કે ઇશ્વર સ્મરણની મેજ પણ પૂર્વ દિશા તરફજ રાખતા. ટુંકમાં, ભાકતલાવને લઈને ઇરાની લોકો પૂર્વ મોઢું કરીને તે તરફ સૂર્ય ઉગવાની દિશાને પોતાનો કેબલો હોવાનું માન આપે છે. ચાહુદી લોકો પાદશાહોના પાદશાહનાં શહેર એટલે જેફેલમ જે દિશાએ આવ્યું હોય તે દિશા તરફ ફરીને કેબલાની દિશા ગણે છે, મુસલમાનો મક્કા જે દિશાએ આવે તે દિશાએ મોઢું કરે છે. ક્રીસ્ચિયનો પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને ઉભા રહે છે. કેટલાક મુસલમાનો તો મક્કાની દિશા બતાવનારો “કેબલે-નૂમા” નામનો કમ્પાસ પોતાની સાથે હરહુમેશ રાખે છે. પારસીઓ દક્ષિણ દિશા તરફ મોઢું કરીને તે દિશાને હાદારનાં સ્થાન લેખે માન આપે છે. વિદ્યાના વિદ્યાર્થીઓ સરસ્વતીને, અને પૈસાના પુખ્તારીઓ લાક્ષ્મીને પણ દેવી માને છે. આવી રીતે

ધુત અપની અપની ગાતે હય !

રામ નામકી સુમરન કર લે ! ધુત.

પાપી જગતમે, કામ કોધમે,

છળ કપટ જળ ખિસરા રામ;

જળ લીએ તળ દામ દામ સળ

સળ આખર કો પછતાને હય ! ધુત.

હે નસર ! હવે તું ઇશ્વરના ઘરથી બહુ દૂર નહીં જા ! જેમ બ્રમર પુષ્પમાંથી મધજ ચુસી લે છે તે છતાં પુલોને તે કાંઈપણ નુકશાન કરતો નથી, તેમ ત્હારે પણ કોઈની માન્યતામાં બલલ નાખવી જોઈતી નથી. અને જેમ દૂધ દોહનારે ગાયના વાછરડા માટે થોડું દૂધ રહેવા દઈનેજ ગાયને દોહ છે, તેમ તું પણ જેની તેની માન્યતાને અલગ રાખીને ત્હારું પોતાનું પરમ સાર્થક કરી લે ! વાત કહું.

કાશીના રહેવાસીઓ કુખીરજીની અનંત ભક્તિ વિષે સંભળી સાંભળીને તેમના દ્રેષી થઈ પડ્યા; એટલુંજ નહીં, પણ ત્યાંથી એક ઉપવંતી રામસગરને બાંહે-રવાથી તેણી કુખીરજીના આગળ જઈને બોલી; “હે મહાત્મા ! હું નાચ ગીત વિગેરે ખુશકારક પ્રયોગોથી આપને સંતેષ આપી આનંદ આપવાની ઇચ્છા કરું છું ! હરેક શાદી રામસગરની વેળાએ રામસગરને બોલાવવામાં આવતી હોવાથી સવારના પહોરમાં રામસગરનું મોહું જોવું શુકનવંતું ગણાય છે, માટે મ્હને ભક્તિના રંગ લગાડ્યો તો તમારું શુભ થશે !” આવી મનોહર ને સુંદર કંઠની પ્રમશ્વરત નટણીને જોઈને કુખીરજી દુસીને બોલ્યા; “હે ખેન ! હું ગુણ-લોગ જાણતોજ નથી. હું ત્રી પણ નથી અને પુરૂષ પણ નથી, ત્યારે મ્હારાથી તમારી મનોકામના કેવી રીતે પૂર્ણ થશે ?” પેલી પ્રશ્નતુમા વેશ્યા ઘણી આજેજી સાથે કહેવા લાગી; “હું તમારી ઘણી આશા રાખીને આવી છું; મ્હને નિરાશ થઈને શું પાછું જવું પડશે ? જુઓ રામના હે મહાત્મન ! રામ એ શબ્દનાજ ઉચ્ચારમાં રસ ભર્યો છે. સ્ત્રીતાકાન્ત એટલે સ્ત્રીતાનો ઘણી કહિતાં પણ નામ આવે ખરો, પરંતુ રામને કેકાણે તમે સ્ત્રીતાકાન્તનું ઉચ્ચારણ કરો તો ખરો અર્થ ના સરે, કિંવા રહસ્યવાળો રસ ના મળે. પરંતુ હે મહાત્મન ! હું તો રામસગર છું ! મ્હારાં નામમાં રામ અને સગર જેવા ઇશ્વરી અવતારોના નામ સમાયલાં છે, માટે મ્હને પાછી નહીં ફેરવો ! હું સદાની સોહવાસન કહેવાઉં છું; કેમકે મ્હને મરતાં સૂષી રંડાપો જેવું કાંઈ હોતુંજ નથી !”

કુખીરજીએ નમ્રતાથી કહ્યું; “જો ખેન ! મ્હારે ત્યાં તો ખુદ ભગવાન પોતેજ બિરાજે છે, તો તે અતિરાગી ને અતિભોગી છે; તેનીજ આગળ નાચી ગાઈને તમારી ભોગની તરસ છિપાવી લ્યો !” વેશ્યા ઘણી આનંદિત થઈ, કે તેણે કેવું મોહું નસીબ છે, કે ખુદ ઇશ્વરને તેણી નાચી ગાઈને ખુશી કરી શકશે !

તે દિવસથીજ તે વેશ્યા કળીરજના ઘરમાં રહીને કરૈશજ નાથ ગીત કરતી હતી. થોડા દિવસ પછી વેશ્યા મનમાં ને મનમાં કળીરજને આપ મેળે વ્હાવા લાગી. એક દહાડે રાતે સર્વ સુતા હતા, પરંતુ તે વેશ્યાની આંખમાં ઉંઘ આવી નહીં. તેનું ચિત્ત અસ્થિર થઈ પડ્યું. તે કોઈ રીતે પોતાના લખને નચિંત કરી શકી નહીં. જે ઝોરડામાં કળીરજ સુતા હતા તે ઝોરડામાં મૈનના આવેગથી ગઈ, તો કાળી અંધારી રાતે ત્યાં કળીરજને બહારે પ્રકાશિત સ્થિતિમાં ભગવાનનીજ છબી તેણીની નજરે પડી ! કેમકે દહાડો ને રાત તેણી ઇશ્વરનાંજ ભજન કરતી હોવાથી સ્વપ્ના પણ પ્રભુ ભગવાનનાંજ દેખતી હતી. અલૌકિક ઇશ્વર થતાંજ તેણીની કામ વાસના ક્યાં ને ક્યાં જતી રહી ! હૃદયમાંથી ઇશ્વર પ્રેમનાં આંસુ નિકળવા લાગ્યાં. આજે તો તેણીને સંસાર સઘળો અસાર જણાયો; જેથી તે વેશ્યા એકઠી અંધારી રાતેજ કળીરજનું ઘર છોડીને ભયાનક જંગલમાં ચાલી ગઈ ! કળીરજએ સવારે ઉઠીને જોયું તો વેશ્યા ઘરમાં નથી; તેણીનાં સુંદર વરેણાંમાં ને વસ્ત્રો વિગેરે જ્યાં ને ત્યાં પડેલાં દીકાં. કળીરજને તુર્ત જણ્યું ગયું, કે આટલે દિવસે વેશ્યાની અજ્ઞાતિજ થઈ ગઈ. તેણીને ઇશ્વરની લેહ લાગીજ ગઈ. મા ? હે ભાઈ નસર ! ત્હારા મનમાં વિચાર કયાં વિના, ખુદાના બંદાઓ જે બંદગીખોરા અને ભક્તિગામી છે, તેમના સાથે શા માટે તું વદવાઈ કરે છે ? વિચાર કર, કે ભક્તને તો પરમેશ્વર પોતાનાં સ્વરૂપનુંજ દાન કરે છે, એટલે ભક્તને આધીન ભગવાન રહે છે, અને જ્ઞાનીને તો માત્ર સુકિતજ આપે છે. ત્યારે જે બંદાઓ બંદગી કરીને અહુરાનાં આક્ષાત ઇશ્વરને કરે છે તેમનેજ તું મોટા માન.

ગ્યાંને ભક્તસોં ક્યાં ઘરત, બિના કિચે અનુમાન ?

કૃષ્ણ આપ ફલ ભક્તિ કે, વાહિ મુક્તકો દાન.

ભાઈ નસર ! જેણે તમને તથા તમારી પહેલાં બીજા લોકોને પેદા કર્યાં, તેનીજ તમે બંદગી કરો. તમે પણ કળીરજ જેવા ખુદાના લાલ ને ભક્ત થશો તો કાશીના લોકો જેમ તેઓને કાંઈએ કરી શક્યા નથી, તેમ તમને પણ કોઈ હેરાન કરી શકનાર નથી.

તત્ત શ્વા પેરેસા એરેશ-મોઈ વઓઆ અહુરા; કે વેરેમેમ-અ શ્વા પોઈ સેંગ્હા ચોઈ હેન્તી ? (ઉશ્તવહ ગાથા)

ઓ પરવરદેગાર ! હું તને માનપૂર્વક પૂછું છું, કે ત્હારા ઐજમતી અવસ્તાનાં કલામો, ત્હારાં પવિત્ર મંત્રો, જે આકૃત ને વિપત્તિની વખતે અમારી પાશબાની કરનારાં, અમને દુઃખોમાંથી ઉગારનારાં છે, તે પવિત્ર માથોની બરકતે કરીને કીયો દુશ્મન તે બંદગીખોર ભક્તને મારી શકવાનો છે ? કોઈ એવો નથી, કે જે ત્હારા લાડલા દાસને હેરાન કરી શકશે ! ભાઈ નસર ! જ્યારે પણ કાંઈ કામ કરવામાં આવે છે ત્યારે તે કામનું કંઈ ને કંઈ કારણ તો રહેલું હોયજ હોય. ઉદ્દેશ વગરનું

કોઈ કામ હોતુંજ નથી. ઘટના બન્યાથી ત્યારે સમજવું એકઠું કે એવું કંઈપણ કારણ છે. તેમજ બંદગી કરવામાં પણ માણસનો કંઈક ઉદ્દેશ તો રહેલો છેજ. જેમ એક પાદશાહ કંગાલ લોકો સાથે સંબંધ નહીં રાખે, તેમ શેતાન છે તે સત્યવાદી લોકો સાથે નાતું નથી રાખતો. નાસ્તિકને આસ્તિક મંડળ પસંદ નાજ પડે.

વાંમશ મહેલ આંકે ખીન માનસ્ત;

વર ખુદ દેહનશ એ ફાંકે ખાઝસ્ત.

કુ ફરજે ખુદા ન મી ગુઝારદ;

અઝ કરજે તુ નીઝ ગમ નદારદ.

જે કોઈ બંદગી નહીં કરતો હોય, ને તેવું મોટું ફાકાથી ઉધાડું હોય, એટલે ભૂખે મરતો હોય, તોએ તું તેને કાંઈ ધીરતો ના; કાંકે જે કોઈ ખુદાનાં કરજની ફરજ અઠા નથી કરતો તે ત્યારાં કરજની કે ત્યારા કીયેલા ઉપકારની પણ કાંઈ ફરકાર નહીંજ રાખવાનો. એક નિમાજ ભલું માણસ એક ખત્રીશની આગળ બેઠેલો હતો, પણ ખત્રીશ તો કામમાં ગુંથયા હતા; જેથી નિમાજ પઢવાનું પણ તેઓ ભૂલી ગયા હતા. પેલે નિમાજ તો વખત થયો, કે લાગલો નિમાજ કરવા ઉઠીને ઉભો થયો; એટલે કોઈ ખુદામંદિયો દરખારી બોલ્યો:—“ખત્રીશ: પણ હમણાજ નિમાજ પઢવાને ઉઠશે, માટે તમે પણ જા થોલી બવ!” નિમાજ કહે:—“પ્રભુને હુકમ ખીલ કોઈના હુકમ માટે રોકી શકતો નથી!” દરખારી કહે:—“એમ અપમાન કરશો તો ખતા ખાશે; એ વાત ખત્રીશ અણુશે તો કોષ કરી તમને ખડા ખાસ્તા કરી દેશે!” નિમાજ:—“માત્ર ખુદાનીજ પસંદગી થાય તો બસ છે; માણસની પસંદગી કે ખફગીનો ભય રાખવાની શી જરૂર છે?” આ બધી વાત ખત્રીશએ સાંભળવાથી નિમાજની પદવી વધારી ને પેલાની પદવી ઉતારી પાડી કહ્યું:—“ખુદાની ફરજ પહેલી ને ખત્રીશની ફરજની તો કાંઈ કિંમતજ નથી.” ભાઈ નસર! તું એવા ખ્યાલો ના કરતો બેસ, કે હિંદુ એમ કહે છે, ને મુસલમાન તેમ કહે છે. તું ત્યારાજ અહુરમઝડને નમતો રહે, તેમાંજ હિંદુના શામ ને મુસલમાનના રહેમાન સૌ આવી બાય છે.

હિંદુ કહે સો હમ બડે, ઓર મુસલમાન કહે હમ;

એક મુગઝી દો ફાડ હે, કુણુ બદા કુણુ કમ?

કુણુ બદા કુણુ કમ, કખી કરનાં નહિ કનિયા;

એક બગત હો શામ, ફૂલે રહેમાનસે રનિયા;

કહે દીનદરવેશ, દોય સરિતા મિલ સિંધુ;

સખા સાહેબ એક, એક મુસલમાન ઓર હિંદુ.

સબક ર૩ મો.

બેન્ડુને બંદગીથી માર્યો જશ્યુસ્તે.

O great eternity !

Our little life is but a gust,

That bends the branches of thy tree,

And trails its blossoms in the dust—*Longfellow.*

નસર:—“ ભાઈ વિરાડ ! જે માથ વડે જરાથુએ બેન્ડુ શત્રુને આજેજ કયો, તેજ માથ જ્યારે જરાથુએ ભણતા હતા ત્યારે તુરખરાત્રુટ તે પાકબાદને મારી શક્યો, તો તે વેળાએ તે મંત્રો કામ કેમ ન લાગ્યાં ? એમ કરતાં જો મંત્રો બાણનારાં મંત્રોના અર્થ કે ભેદ ન બાણે તો તેની અસર કેમ કરી શકે ? જોયા વગર, બણ્યા વગર, અબાણપણે સુધરેલા કેળવાયલા લોકો બહેત અને દોજખ, ઈજદો અને અમશાસ્પંદો વિગેરેની આવી આવી તમારી વાતો એકદમ સાચી કેમ માને ? ”

વિરાડ:—ભાઈ ! લુકમાન કે ધનવંત્રી ગમે એવા કુશળ હતા, ગમે એવા હરદીને આરામ આપનારા હતા, પરંતુ પોતે માંદા પડતા તો તેઓ બીબા વૈદોનીજ મદદ લેતા; અરે જ્યારે તેમની અજલ આવી પહોંચી ત્યારે તેમની ઉત્તમમાં ઉત્તમ માત્રા પણ કાર્યલાઘવ થઈ પડી ન હતી. તમે અમેરિકા ગયા નથી, અમેરિકા ખંડ દીઠો નથી, છતાં આસપાસની હંડીકતો ઉપરથી તમે તેની હસ્તી કબુલ કરો છો; મહાન મુસાફરીએ તેનાં રસિલાં વર્ણનો બહાર કીધાથી તમે તેની પયવશી માનો છો. જેમ અમેરિકા જવાતું સર્વને ક્ષવતું નથી, પરંતુ બીબા શ્રીમંત ભરાસેદારોના કહેવાથી સઘળાંએ વગર દીઠે માન્ય રાખ્યું, તેજ મુજબ મહાન પેગંબર સાહેબ બીબાઓ કરતાં પોતાની અશોઈથી વધારે શ્રીમંત હતા, બેહમન અમશાસ્પંદે મૂકેલી બુદ્ધિથી બીબાઓ કરતાં વધારે બુદ્ધિબળવાળા હતા, જેથી તેઓ બીબા જેહાંનોની પણ સફર કરો શક્યા, અને બીબાં ભૂવનોની હસ્તી વીશે આપણને વાકેફ કર્યા, તો તે સાચું કેમ ન માનવું ? બધાંથીજ કાંઈ અમેરિકા જવાતું નથી. બધાંથીજ કાંઈ મિનોઈ જેહાંનોની મુસાફરીઓ થતી નથી. માટે હે ભાઈ ! નિર્ભવ તકરારો છોડી દો. હવે તો અજ્ઞાન રૂપી ઉંઘમાંથી ઉઠો, બચત થાઓ, તમારા પાક પેગંબરનાં આપેલાં શિક્ષણોથી તમારા પેદા કરનાર અહુરમઝદને ઓળખો. સમજીને બંદગી કરો તે તો બાણે સોનું ને સુગંધ સાથે મળ્યા બરાબર છે. કુરાન કાંઈ એકલું ભણી જવા ઉપરથીજ ભકિતભાવ કે નેક ખસલત થતી નથી; અવસ્તા એકલા ભણી જવાથીજ કાંઈ ક્ષણ નથી, પણ તે પ્રમાણે અમલ કરવાથીજ નેકી ને ખુદાઈ પ્યાર ઉતરે છે. બહેલ ને વગર એલમવાળો આખેદ કે ભકત તે તો વહેલો આલ-

નારા પાચદળ જેવો છે; અને કામેલ શખસ એખાદત કરવામાં આજમુ કોય તે સુતેલો સુતેલો પણ જેવો બાણે ઘોડેસ્વાર છે. એક ગુન્હેગાર જે ખુદાતાલા પાસે પોતાના ગુન્હાની માફી માંગવાને ખરાં દીલથી હાથ ઉંચા કરે, તે અશો કહેવાતા ભકત, એક આમેદ, કે અશો કહેવાતા નર કરતાં વધુ ભલો છે, કે જે ગર્વ અને ગર્હરીથી માથું ઉંચું રાખે છે. એક મોટો ડોકટર એક દરદીને દવાઓનું પ્રિસ્ક્રીપ્શન લખી આપે છે. દરદી બાણતો નથી કે તેમાં કરીનાઇન નાખ્યું છે કે સોમળ, છતાં ક'પાઉન્ડર પાસે તેજ પ્રિસ્ક્રીપ્શન લઈ જાય છે, અને જે દવા તે ભરી આપે તે આંખ મીંચીને સાડું થવાની શ્રધ્ધા રાખીને ચકીનથી પીએ છે તો અસર થાય છે, તેજ પ્રમાણે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોના કલામો જે મહાન ડોકટર, આપણા પેગમ્બર સાહેબે આપણે માટે લખી રાખ્યા છે, તે પણ પ્રિસ્ક્રીપ્શન જેવાં મંત્રોજ છે, તેના ઉપર ચકીન અને ઇમાન રાખી જો આપણે તેનો ઉપયોગ કયેં તો તે માત્રાઓ, તે મંત્રો, અને માશની અસર પહોંચ્યા વગર નજ રહે ભાઈ. મનુષ્ય શરીર તો જેમ જેમ શુદ્ધ અને ઉંચા પ્રકારનું હોય છે તેમ તેમ તે શરીરમાં પરમાત્મા અધિક અધિક પ્રકાશથી પ્રકાશે છે. આ શરીર રૂપી ઘર, કે તમારાં ઈંટ ચુતાનાં ઘર રૂપી મીલકતને તો આ દુન્યામાં ઉધધ લાગે ને કાટ ચઢી ખવાઈ જાય, પણ પેટી દુન્યામાં તો ઉધધ કે કાટ લાગતો નથી; માટે તમારી ભકિતમાં તલભોર રહી તમારું આ બાકી શરીર છુટ્યા પછી વાસના-શરીર પણ બાકી ન રહે તેવી રીતે મીનોઈ જેહ નમાં ત્યાંનું શરીર ધારણ કરીને ઘરખાર બાંધવાના વિશ્વાસમાં રહીને તમે કહો ભાઈ કે, “મહરો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મેં ઇશ્વરમાંજ રાખ્યો છે તો પછી મને માથુસ શું કરી શકનાર છે ?” ઇસ્મુ કાઇસ્ટ કહેતા હતા કે, “પ્રભુએ મહુને જે અનેક અધિકાર આપેલા છે, તેમાં પૃથ્વી ઉપરના લોકોનાં પાપનો ક્ષમા આપવાનો અધિકાર સૌથી શ્રેષ્ઠ છે.” ભાઈ ! તમે મહા પાપી હશો તોપણ તમારું શુદ્ધ ખરું સ્વરૂપ તો લલન પાપ વગરનુંજ છે; અને અસંખ્ય પાપીઓના પાપને પણ એક ક્ષણમાં ઘેઈ નાંખવાને તે માલીક સમર્થ છે તો તેની યાચના તમે કાં ન કરો ? મીલક બાંધાનવાળાઓમાં ન્હાનાં બાળકો પણ હરેક સુશકેલીમાં, “મહદ કર, ઓ ખુદા !” એટલા શબ્દ બોલીને શાંતિ પકડે છે. જેમ કુવામાંથી પાણી વાપર્યે વાપર્યે ને વધે છે, તેમ પ્રથમ જો કે બંદગીમાં થોડો રસ પેદા થયા છતાં પણ તે ચાલુ કર્યાથી તે દરરોજ ઘટવાને બદલે વધતોજ જશે. પહેલાં અડધી ઘડી ભકિત કરશે, અરે ! અડધીમાંથી પણ અડધી ઘડી બંદગી કરશે, તો પાછળથી બંદગીનો નાદ વધ્યાજ કરશે. ભાઈ નસર ! ખુદાજ પાપો માફ કરશે. જેટલી તું તેની યાદ કરશે તેનો તને તેટલોજ પૂરે-પૂરો બદલો આપવામાં આવશે. ત્હારા ઉપર દુઃખનું આવનું તે કાંઈ ત્હારાં પાપનુંજ ફળ નથી, પણ ઇશ્વરના અનુબહુનું તથા પુણ્યનું પણ ફળ છે. તું જો ખરા એતે-કાદથી અહુરમઝદની આરાધના કરશે તો તે સાદેજ ત્હારી સર્વ આફતો નિવારી

દેશે. તું જો તેને હુંદશે તો તે તને જરૂર મળશે. તેના ઉપર અવિચળ શ્રદ્ધા રાખશે તો તેનો શીતળ છાયો. ત્હારી ઉપર જરૂરજ પડશે. માણસ માત્ર અંતે તો મુક્તિ મેળવશેજ. કેાઈને પણ અંત સૂધી તો નરક લોગવનું પડશેજ નહીં. બધાં શાસ્ત્ર ભણીને તું મોટો વિદ્વાન કાં ન થાય, તોપણ અહુરમઝદનું નામ લેવાનું જો તું ચૂકશે તો દોજખનો અધિકારી જરૂરજ થશે.

નામ લિયા તો સખ લિયા, સકલ ખેદકા ભેદ;
બિના નામ નકો પડે, પદ કર ચારો ખેદ.

ચિત્રકાર એપેલસે સીકંદરના ઘોડાનું આભેહુબ ચિત્ર કાઢ્યું, પણ ઘોડાને હાંકતો હાંકતો ચિતારવામાં તેના મોંમાથી જે કીણ નિકળતું હતું તે આ ચિત્રકારથી ચિત્રી ન ચકાવાથી નિરાશ થઇને હાથ નાખી પોતાની પીછી પેલાં પીકચર ઉપર મારી, અને બોલ્યો કે:—“ હું પ્રભુની સહાયતા વડેજ કામ પાર પાડીશ ! ” આટલું પ્રભુનું નામ લેતાંમાંજ, શું ખુદાની કુદ્રત હતી, કે તે પીછી અનાયાસે રંગ ઉપર એવી તો આબાદ પડી, કે આપો આપ ઘોડાની આગળ આબાદ કીણ કીણ ચિત્રાઈ રહ્યું હતું ! અર્થાત, “ Prayer is not a substitute for appropriate human efforts, but a means of rendering it successful. ” ભાઈ, આપણે આપણો ઉદ્યોગ કીધા વગર માત્ર બંદગીનું ક્ષણ માંગવાનું હોતું નથી, પરંતુ આપણો ઉદ્યોગ સફળ થવા માટે બંદગીનું સાધનજ ઉત્તમ જાણવું. ગરીબ માણસ અન્ન મેળવવા માટે જે કષ્ટ ખેંચે છે, તે જો ધર્મી થઇને, બંદગી કરીને, તેવો ક્લેશ ખમ્મે તો પછીથી તેને કષ્ટ ખમવું પડેજ નહીં. માટે આ ભાઈ,

ચુ માઅલુમ શુદ હસ્તીએ કરદેગાર,
દીગર ખાતેરે ખીશ રંજ મદાર !

પરવરદેગાર છેજ, તેની હસતી છેજ, એમ જો ત્હારી ખાતર જમા એકવાર થાય તો પછી તું ખુદાતાલાનાં તુર્ત દર્શન લેવાની, કે તે અનહીઠને દેખવાની, કિંવા તેની હજુરમાં જઈ ઉભા રહેવાની કીકર ને અંદેશો રાખીશજ મા ! આપણો પરમાત્મા જે આપણો આ આત્મા, તે સર્વ ભૂતમાં છુપે છે, પ્રકાશ આપતો નથી, પણ સૂક્ષ્મદર્શી પેગમ્બરો, સંતો, શોશિયતો, અને સાલેકો તો તેને તીક્ષ્ણ તથા સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી જુએજ છે. આપણુ સર્વ પ્રાણી માત્રની જાતો જોડે જુદી જુદી છે, પરંતુ સર્વના ઘટમાં તો પરવરદેગાર અંતર્યામિ રૂપે સઘળે એકજ સમજી લેવો લીલો, લાલ, ઉજળો, અને કાળો ઇત્યાદિ રંગના પદાર્થો તો જુદા જુદા છે, પણ તે સર્વ વસ્તુઓની છાયા તો એક ને એકજ કાળી પડે છે; રંગ વાર છાયો થતો નથી.

બતી બરન બિચિત્ર પેં, સખ ઘટ ઈકે ધનરયામ;
હરિત અરૂન સિત પિત અસિત, જ્યાં સખ પરિઠ્યાં રયામ.

સપ્તક ૨૪ મો.

આસ્તિક અને નાસ્તિક વચ્ચે ફરક=એક ભેગું કરે ને બીજો ગુમાવે.

“ Prayer is the application of want to Him who alone can relieve it, the voice of sin to Him who alone can pardon it. It is the urgency of poverty, the prostration of humility, the fervency of penitence, the confidence of trust. It is not eloquence, but earnestness; not figures of speech, but compunction of soul. ” —H. More.

નસર:—“ બાઈ વિરાડ ! સાડું કે નરસું જે કાંઈ માણસ જાત પાસે કરાવે છે તે તો તે પરવરદેગારજ કરાવે છે, તો પછી પાપોનાં પ્રાયશ્ચિત કરવાની કે પાપોના અને દુઃખોના સમગરમાંથી ઉગરવા સાડું તે પાપો અને દુઃખોના ઉત્પન્ન કરનારની બદગીની જરૂરજ ક્યાં રહી ? ધર્મ કે અધર્મ કરવાનું પ્રયોજન જ શું રહ્યું ? ”

વિરાડ:—એમ નથી બાઈ. જેમ આપણે રસ્તે ચાલતાં પગ તળે ધૂળની રજકણો અને હાથરો જીવજંતુને કચડતાં ચાલ્યે છિયે, તે વખતે આપણને લાગણી થતી નથી, કેમકે તેમને લાગણીનું જ્ઞાન થયું નથી એમ આપણે સમજ્યે છિયે. તેમજ વળી કરોડો અનદીઠ આત્માઓ, ફરેસ્તાઓ, અને પવિત્ર ફેડો આપણ મનુષ્યો ઉપરથી ચાલી જાય છે, તે વેળાએ આપણે પણ તેમના મનથી ધૂળની રજકણો ને જીવજંતુઓ જ છિયે. માટે સાધારણ માણસથી ગુનાહ થાય તે તો નરસુંજ છે, પણ જ્ઞાન અને લાગણી ધરાવનારા એલમદારથી ગુન્હા થાય તો તે ઘણું જ નરસ છે. કેમકે જ્ઞાન અને એલમ જે છે તે શેતાન સાથે લડાઈ કરવાનું હથિયાર છે, અને જ્યારે હથિયારવાળાને કદાપિ અધવો કરીને લઈ જાય તો તેને વધારે શરમીદગી પહોંચે છે. પ્રાણી પદાર્થના અણુએ અણુમાં પરમાત્મા તો વ્યાપી રહ્યા જ છે તે પ્રાણી પદાર્થનું સંરક્ષણ, પોષણ તથા સંહાર તે માલિકજ કરે છે. પરંતુ નાશ કે સંહાર એ આપણી દૃષ્ટિએજ માત્ર છે. ખરી રીતે નાશ અને સંહાર એ તો પ્રાણી પદાર્થની વધારે ઉંચી સ્થિતિ કરવા અર્થેજ હોય છે. કારણ કે, એક વસ્તુની વધારે ઉંચી સ્થિતિ કરવી હોય તો તેની જે સ્થિતિ હોય તેનો નાશ ક્યાં વિના થતી નથી. આથી ખુદાતાલાનો નાશ કરવાનો અધિકાર તું જેમ પાર છે તેમ કાંઈ નહારો નથી, પણ આપણો નાશ કરવામાં પણ તેની હયાજ સમજવી. પેલા કરીને પછી ધનશાન કે પ્રાણીનું રક્ષણ કરવું અને પછી તેનો નાશ કરવો, એ કારોબાર તો તે માલિક પળે પળ કર્યોજ જવાનો. ત્હારાં શરીરમાં હરેક ઘડીએ ઘડી ત્હારાં શરીરના અસંખ્ય અણુઓનો નાશ કરે છે, અસંખ્ય નવાં નવાં અણુઓ તેજ ઉપજાવે છે, અને વળી અસંખ્યનું પોષણ પણ તેજ કર્યો જાય છે. આદમીના શરીરનાં અસંખ્ય જીવાં અણુઓનો નાશ થતો રહેતો ન હોય, અને

તેમની જગોએ નવાં નવાં શરીરો રચાતાં રહેતાં ન હોય, તો બાળકના શરીરની વૃદ્ધિ કદી પણ થાયજ નહીં. દુકંમાં, ખુદાતાલાની નાશ કરવાની સત્તા એ તો જે તે પદાર્થની વૃદ્ધિ અને ઉંચી હાલત કરવા અર્થેજ છે. જેમ શરીરમાં થતો ચાલુ ને ચાલુ સંહાર એ કાંઈ ત્હારે સમુજો નાશ કરવા અર્થે નથી, પરંતુ ત્હારી ઉન્નાતને માટે છે, તેજ પ્રમાણે મરણ પ્રસંગે થતો મોટો સંહાર પણ ત્હારા છેવટના વિનાશને માટે નથી, મગર ત્હારાં પ્રગતિકરણ, ત્હારી આત્મિક વૃદ્ધિ અને ત્હારી ઉન્નતિને સાફજ હોય છે. પાપ અને ઇજિદ્રતા એ બન્નેવ તો જોડિયા ભાઈઓ છે, માટે તે કદી છુટા પાડી શકાવાના નથી. પાપની પાછળ કંગાળિયત તો આવવાનીજ. માટે જે સાફ છે તેનોજ વિચાર રાખો ભાઈ. જે ખોટું છે તે તમે ના જ કરશે. વ્હાલા ભાઈ જેજે વસ્તુઓ સત્ય છે, જેજે વસ્તુઓ શુદ્ધ છે, જેજે વસ્તુઓ સુંદર છે, જેજે વસ્તુઓ સારીજ ગણાય છે, તેનુંજ તમે મનન કરો ભાઈ. ધણીવાર તમને ગુન્હા કે પાપ કરવાનો માત્ર વિચાર ધર્મનેજ રહેશે, પરંતુ તે પાપ કે ગુન્હા તમે અમલમાં મૂકી શકતા પણ નથી. યાદે દેલ અગર ન બુઅદ એકો ઝખાની સેહેલ અસ્ત. અગર જે ત્હારાથી ખુદાની યાદ ત્હારા દિલથી થઈ શકતી ન હોય તો બુખાનની વાતોથી પણ તેની યાદ કરવી સહેલી છે ભાઈ. જે માણસ અવિનાશી પરમેશ્વરને ન જાણતાં આ દુન્યામાંથી જતો રહે છે, તેને માટે તો અફસોસ કરી તેને દયાને લાયકનોજ સમજવો; અને જે અવિનાશી પરમેશ્વરને જાણીને આ જગત્માંથી ચાલ્યો જાય છે તેજ અદેખાઈ કરવા જેવો છે. કેમકે, આ જગત્માં ભકિત, દાન તથા સરળતા શિવાય બીજું એક પણ વશીકરણ ચઢિયાતું નથી. ચંદ્રમા વાંકો છે, છતાં પણ વૃદ્ધિની ઇચ્છાથી પોતાના અંગને રાત ને દહાડો ખુદા આગળ નમાવી નમાવીને પાતળું તથા ક્ષીણ કીધું છે માટેજ તે દીપે છે. પથુ પક્ષીઓ પણ પ્રેરણા બુદ્ધને લીધે તે માલેકની પ્રાર્થના હમી હમ હરહમ કરે છે, પણ માણસ તે વાત માનતો નથી.

ભાઈ નસર ! ત્હારે જાણવું જોઈએ કે જાનવરોને પણ આત્મા તો હોયજ છે હાલમાં ત્હારા જેવા કેટલાક લોકો એ વાત માનતા નથી; પરંતુ બુદ્ધ, કૌંસલે અને વેસ્લી જેવા મહાન તત્વવેત્તાઓ અને મહાત્માઓ પણ માની ગયા છે કે, જાનવરોમાં પણ આત્મા તો છેજ છે, પક્ષીઓ પણ આત્મા ધરાવે છે, અને તેથી તેમની પ્રેરક ભકિત પરમેશ્વર સાંભળે છેજ. મહમદ પેગંબરે પોતાના અનુયાયીઓ આગળ કુરાન સંભળાવતાં સંભળાવતાં જ્યારે કુરાનનો છેલ્લો ફકરો સંભળાવી રહ્યા, ત્યારે તુર્તજ તેમનું માનીતું ડંટ કેસ્વા, ગુંટણમંડિયે પડીને પેગમ્બરને નમ્યું હતું, જેથી બેહેસ્તમાં મૂગાં પ્રાણી તરીકે જો કોઈ પણ રહ્યું હોય તો તેજ ઉંટ છે, એમ સુસલમીનો માને છે. એટલુંજ નહીં, પણ ઝાડ પાન અને પથ્થરની મૂર્તિ પણ આત્મા ધરાવે છે, અને તેમને પણ જે જાતની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ ઇશ્વરે આપી છે તે બુદ્ધિ વડે ઇશ્વરને જાણજે છે. પ્રોફેસર બોએ તો ફરીદપૂરમાં એક ખજુરીને પણ

પાંચે વખતની નિમાજ કરતી અનુભવસિદ્ધ પૂરવાર કરી છે. તા. ૧૫ અક્ટોબર ૧૯૨૦નાં બધાં વર્તમાન પત્રોમાં રંગુનથી આવેલા એક સરખા અહેવાલો ઉપરથી માલુમ પડ્યું છે કે; પત્થરની યુદ્ધની મૂર્તિને માણસની માફક પરસેવો થાય છે ! હેનઝાડા પાસે થારાવાવ ખાતે પત્થરની યુદ્ધની એક મૂર્તિને માણસની માફક પરસેવો થાય છે, અને તે આમથી તેમ હીલે છે ! સેંકડો લોકો આ સ્થળની સુલાકાતે આવે છે, અને આ મોજેજની વિગત આપનાર સચિત્ર હેન્ડપીલો વહેંચવામાં આવેલાં હોવાથી લોકોમાં આ બનાવથી ઈશ્વરની બક્ષિત વીશે બહુ ધ્યાન ખેંચાયું છે. શું ત્યારે અઘ્ઘભમંદ ઈનશાનજ હાદ્દાર અહુરમઝદની બંદગીનું બળ નહીં સમજે ?

દ્વિજ દ્વિજસે ઘરિ ભક્તિ બિન, બગ બગસે ભુત ભગત;

સકલ ક્રતાંત ક્રતાંત સમ, કં કં પ્રભુ નાસકત.

પરવરદેગારની બંદગી વગર દ્વિજ યાને પ્રાદ્યષ્ટ તે પણ દ્વિજ યાને પક્ષી જેવાં જનાવર જાણવાં. અને ખગ જે પક્ષી છે, તોપણ તે પરવરદેગારની બંદગીવાળાં છે તો તેમને ખગ કહેતાં સૂર્ય ચંદ્ર વિગેરે દેવતા જેવાં જાણવાં. જુઓ કે, લુશંડીજી કાગડો. શ્રી ગરૂડજી, અને જટાયુ વિગેરે દેવથી પણ મોટા કહેવાયા; તો પછી ઉપલી સરખામણીમાં નવાઈ શી હતી ? સઘળાં સિદ્ધાંત જો ભક્તિ રહિત હોય તો તે કાળાં કાળ જેવાં કહેર ઉપજાવનારાંજ સમજવાં. જો પ્રભુ સાથે આસક્તિ ના હોય તો કું એટલે સુખ, તે બધાં કું એટલે અગ્નિ જેવાં થઈ પડે છે. માટે બંદગી વગરનાં સુખ તે સુખ નથી ભાઈ. પરંતુ જેવી રીતે પૂલ કે નાળાંની એક બાજુએથી પેસીને બીજી બાજુએથી પાણી નિકળી જાય છે, તેવી જ રીતે અધર્મી અને શંકા ઘાટ્યા કરતા સંસારી માણસના અંતઃકરણમાં ભક્તિની ધાર્મિક શિખામણો જરાએ અસર કયાં વગર એક કાનેથી દાખલ થઈને બીજે કાનેથી નિકળી જ જાય. કુમ અને કાશન નામના ઈરાનનાં બન્ને શહેરોમાં મશજીદો અને રોજા, એટલા તો ઉભાઈ જાય છે, કે “ જેટલાં ઘર તેટલી મશીદ ” એવું ત્યાં બોલાય છે, પરંતુ ત્યાંના લોક “ પહીલા પોટોબા નંતર વિઠોબા ” કરનારાં હોઈ પેટનીજ પૂજ કરવાનું કામ મોટું ગણતાં હોવાથી, તેઓ રોટી મેળવવાનાં પણ વેવળાં મારે છે. ચાકરી કરે તો ભાકરી મળે, પણ જેઓ પેટની ચાકરી આગળ પ્રભુની ચાકરી કરતાં નથી, તેઓ ઓછીજ ભાખરી મેળવે છે.

સ્વસ્મિન્નૈવ દિવસેં તે સ્વર્ગો નરક एव च ।

સ્વર્ગ અને નરક તમારા પોતાનામાંજ રહેલું છે, તમે ભક્તિ કે અભક્તિ પડે બેમાંથી ગમે તેને ખીલવો. ઈશ્વરનું વચન છે કે, જે સઘળાઓ તમે મહેનત કરો છો, અને જેમને શીર ઘણો બોલો છે તે સઘળાઓ મ્હારી પાસે આવો; એટલે હું તમને આરામ આપીશ ! તમારાં અંતઃકરણને આકુળ બાકુળ થવા દો નહીં; તમે મ્હારા ઉપર ચક્રીન રાખો તો તમે હુખી ન જ થશો !

સખક રપ મો.

ખંદો કરે બંદગી, ને પાપી ફૂટે ચેટ !

Wheresoever the search after truth begins, there life begins.
Wheresoever that search ceases, there life ceases.

Ruskin.

નસારા:—ભાઈ વિરાડ ! જેટલો વખત તમે મહને બંદગીનું વાસ્તવિકપણું સમજાવો છો તેટલો વખત તો મહારાં દિલમાં કંઈન ઝગઝગિયાં ને ગીગગીગિયાં છૂટે છે, પરંતુ તમારીજ સમજાવેલી વાતો હું જ્યારે મહારી “ફ્રેન્ડલી યુનિયન”માં કે “પ્રેમ કલબ”માં કહું છું ત્યારે ત્યાંની સમજાવટથી મહારું મસ્તક પાછું ફરી જાય છે, અને નસીબ ખડું કે કમ ખડું ? ઉદમ સાચો કે ભકિત ? તેના ડગમગમાં મન મહારું ફરી જાય છે. એનું શું કારણ ?

વિરાડ:—એનું કારણ, સત્સંગ ત્યજીને દુર્સંગ મળે એટલે આમજ થાય ભાઈ. માટેજ સંત સંધ કરો. માટેજ સત્સંગ રાખો. આકાશમાં જેમ સૂર્ય ઉચે ચઢતો જાય છે, તેમ જમીન ઉપર છાંયડો કમી જ થતો જાય છે તેજ માફક એક નેક માણસ ભકિતમાં જેમ જેમ ઉચે દરજ્જે ચઢતો જાય છે, તેમ તેમ આ સંસારી ખટપટોનો શોખ કમતીજ રાખતો જાય છે. જેમ સુકાં લાકડાં ભેગું લીકું લાકડું પણ બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે, તેમ પાપીના સંગથી પુણ્યશાળી પણ પાપીના જેટલી શીક્ષા પામે છે; વાસ્તે પુણ્યવાને પાપીનો સંગ નજ કરવો. જો દુર્ગમ વિધ્યાચળમાં રહેવું પડે, જો ખાધા પીધા વિના ભૂખે મરવું પડે, જો સાપોથી ઘેરાયલાં વેરાનમાં સુવું પડે, જો દૂવામાં પડવું પડે, અથવા ઉંડાં પાણીમાં પડવું પડે, તો તે પણ ઉત્તમ છે, પરંતુ જ્યાં નાસ્તિક વિચારો ચાલતા હોય, જ્યાં અધર્મ શિખવાતો હોય, ખુદાની હસતી વીશે જ્યાં નકારો થતો હોય, જ્યાં બંદગીનું એટપ ઉતારી પાડવામાં આવતું હોય, ત્યાં તો એક ઘડી પણ ઉભાં રહેવું નહાડું છે. બાઈબલમાં કહ્યું છે કે, મહારીનો વાંશલી વળાડવાનો અવાજ રખેને પોતાના કાનમાં પેસી જાય, ને રાગ ઉપર રખેને પોતાને વશ થવું પડે, એટલા માટે વાંશલીનો અવાજ લગાર પણ સંભળાતાં સાપ પોતાના કાનો બંધ કરી દે છે, તેજ પ્રમાણે નાસ્તિક અને અધર્મી વિચારો ને વાતો જ્યાં થતી હોય ત્યાંથી તો ત્હારા કાનમાં રૂના પુમરાં ખોસીને તું નાશીજ જાજે; કેમકે ખુદાની ખુદાવંદી અને તેની હસ્તી તકથી કે વાદવિવાદથી કે કશાંથી પણ એકાએક સમજાવી શકાતીજ નથી, પણ જેની સેવા ચાકરી, અને જેની ભક્તિ વીશે હાદાર અહુરમઝડની ખાત્રી થાય છે તેનાજ અંતઃકરણમાં તે પોતાનો પ્રકાશ કરે છે. એટલા સાડ બંદગી અને પરહે-ઝગારી વગરનો માણસ તો હાથમાં મસાલ રાખે છે પણ તે પોતે તો આંધળોજ છે.

બી ફાએદે હરકે ઉમ્મર દરખાજત;
ચીઝી ન ખરીદો હર બી અંદાખત.

જેણે બંદગીના લાલ મેળવ્યા વગર ઉમ્મર પૂરી કરી તેણે તો બાણે કે કોઈ ચીજ ખરીદ નહીં કીધી, ને નાણું ધૂળમાં નાખી દીધું. ભાઈ નસર ! પાખંઠ મત માનનારા સર્વેંટસનું મોત કાલ્વીને ૧૫૫૩માં શા માટે આણ્યું ? ત્હારી માફક માત્ર ધર્મ સંબંધી તકરારમાં મતભેદ પડ્યો તેથીજ સર્વેંટસે પોતાના નાસ્તિક પાખંડી વિચારો માત્ર જાહેર કીધા, ને પ્રભુ ભક્તિ ના પાડી. અને કાલ્વીનનું મત એ હતું, કે જે પ્રભુએ નિર્માણ કરેલું છે તે કદિ ફરતું નથી. પ્રભુની ભક્તિ ને મહેરબાની અનિવાર્ય છે. પાપ કર્મ એજ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે. ચોક્કસ છૂટકારો, તારણ, અને મુક્તિ ભક્તિથી છેજ છે. ભાઈ ! સત્સંગ એજ આખર સૂધીનું તારણ છે. ભક્તિના આ વિચારોની વિરૂદ્ધ વિચાર જણાવતાં સર્વેંટસે વિના પ્રયોજને પ્રાણ ખોચેા હતો. ત્યારે

હર હાલતમે લાલમ હય બંદોડો શુક ગુલરે,
જો મૌલાજી મરજ હો ઉસમે દમ કલી ન મારે

ખલીફા આમુનના વખતમાં એક શહેરમાં બે ભાઈઓ રહેતા હતા. તેમાંના એક ભાઈએ કોઈ ગુન્હો કર્યો, ને શિક્ષામાંથી બચી જવા સારૂ પરદેશ નાશી ગયો. આમુને બીજા ભાઈને ફરમાવ્યું કે; “ ત્હારા નાશી ગએલા ભાઈને હાજર કર; નહીં તો તેને બદલે તું ફાંસીએ જા ! ” પેલો કહે; “ હે ખલીફા ! આપનો કોઈ અમલદાર મ્હને મારી નાખવા ચાહે ને આપ મ્હને છોડી મૂકવાની આજ્ઞા કરો તો તે અમલદાર મ્હને છોડી મૂકે કે નહીં ? ” આમુન કહે:—હા. “ ત્યારે જે બાદશાહનો બાદશાહ પરવરદેગાર, તેના પાસેથી મ્હને છોડી મૂકવાનો હું અભય પત્ર લાવ્યો છું, પાકો પરવાનો લાવ્યો છું, માટે મ્હને છોડી મૂકો ! ” આમુન કહે:— “ પણ તેની ખાત્રી શી ? ” ત્યારે તે બોલ્યો:—“ પ્રભુની આજ્ઞા છે કે, નિમાજને દુઃખ ના દેવું. હું નિમાજ કીધા શિવાય મ્હોં પર અન્ન પાણી મૂકતો નથી. અને વળી એકનો કરેલો અપરાધ બીજાને લાગુ પડતો નથી સાફહત જોઈએ તો વાંચો કુરાન ! ” આમુને પોતાના ઇર્મશાસ્ત્રના આધાર ઉપર તેને નિમાજ બાણી છોડી દીધી, અને તેનો છૂટકારો ચાહ્યો.

જેહાંદાર ગર દાદગર બારાદી;

જે ફર્મને બે કય ગુઝર બારાદી ?

પરવરદેચારજ ન્યારે સાચા ન્યાયનો કરનારો છે ત્યારે તેના કુદ્રતિ નિયમો તોડી શકાશેજ કેમ ? ધર્મ અને ખુદા તરફની ફરજ, બંદો અને બંદગી, મોત અને ન્યાય, સ્વર્ગ અને નરક, એનો જે વારંવાર વિચાર કરે છે તેને હાથે આપોઆપ જરૂર સારાંજ કામ થાય છે. એ ભાઈઓ ! અરે દીનદારો ! ઇમાનવાળાઓ ! તમે

પ્રુદાનો ૩૨ જરૂર રાખો, અને જેઓ બંદગી કરનારાઓ છે તેમના સાથે ને સાથે રહી, તેમની બંદગીમાં ખલલ ન કરો; તેમનું ઇમાન નહિ તોડો. દુઃખ છતાં, મનમાં વિકાર થવાનું પ્રત્યક્ષ કારણ હોવા છતાં પણ જે પોતાનાં ચિત્તને ઇશ્વર વીશે શાન્ત રાખી શકે છે, તેજ ખરા ધીર, અને વીર પુરૂષો ગણાય છે. મીથાચેલ, ઐશ્રીચેલ, લાભાચેલ, રાક્ષાચેલ, ઝેયરાચેલ, ઝોનાચેલ અને ઝોટીકાચેલ એટલા ૭ સાત કુદેસ્તાઓ પ્રુદાના તખ્ત આગળ ઉભા રહે છે, તેઓ જન્મથીજ કાંઈ કુદેસ્તાઓ નહતા, પરંતુ આખા ભવના ભવ પ્રુદાનું ચિંતન ને પ્રુદાનાજ વિચારો કરી ભક્તિનેજ પકડી રહ્યાથી માણસાઈ અવતારમાંથી કુદેસ્તાઈ અવતાર તેમણે ધારણ કર્યો છે. કેમકે સ્થુળ દેહ એ આપણે નથી, પરંતુ આપણો વિચાર એજ આપણે છીએ. દુર્કેના પાદશાહ મુલતાન સલાહીન જે પ્રુદાની ભક્તિ કરવામાં સદા રોકાયેલો રહેતો હતો, તે જ્યારે મરણ પામવા લાગ્યો ત્યારે ફરમાવી ગયો હતો કે; “ કાંઈ પણ ઠાઠમાઠ કે દમામદાર પાયદસ્ત ક્રિયા ન કરતાં એક ધર્મગુરૂએ એક ભાલા ઉપર મહાર્ પહેરન લટકાવીને એટલુંજ ઓલતાં ઓલતાં મહારાં રૂઆનની આગળ ચાલવું કે; “ પૂર્વ દેશોનો જીતનાર સલાહીન પાદશાહ પોતાના મખલગ ખજનામાંથી, પોતાની ભહોજલાલીમાંથી, એક પહેરન અને પ્રુદાના નામ અને નિમાજ શિરાય ખીનું કંઈ પણ પોતાની સાથે લઈ જતો નથી, તે જૂઓ લોકો! જનાબની સાથે સાથે તો એની નિમાજ જ ચલે છે ! ”

આપણા પાક સદ્ગુરૂ જરથોસ્તનાં અમૃત વચનરૂપી બંદગીની દીવાલમાં જડાયા વિના, હે નસર ! ત્હારાં મનરૂપી રસ્તા ઉપરનું રોડું ઠરીને સ્થિર બેસવા નહીંજ પામે. રસ્તા ઉપરનાં રોડાંને રસ્તે જતાં આવતાં સૌ કોઈ જેમ ઠોકર મારીને ગખડાવી દે છે, તેમ ત્હારું વગર શ્રદ્ધાનું મન પણ ઘણા ઘણા શહમારૂઓનાં તરેહવાર વચનો સાંભળી સાંભળીને રોડાંની માફક અહિં તહિં ગખડતુંજ રહે છે. માટે આપણા એક સદ્ગુરૂ પેગંબરનાં વચન રૂપી ભિંતમાંજ ત્હારું ચકીનદાર મનરૂપી રોડું હવે વહેલો વહેલો જડી દે !

સુગુર બાંનિ બીતિ જટે, બિન મન ધિરન ન પાઇ:

ઇન ઉત અતિ રરકત ફિરે, મગરોરાકી નાંઇ.

મૃત્યુ આવી ઉભું રહે ત્યારે ગાયન જોડવા ને વળી તે રાગ કાઢીને ગાવા મેન્ટેસ્તેશ્યોને કોણે જોમ ને જોર આપ્યું હશે કે, “ મહારા પ્રાણનો સુખન્યાર હું પ્રભુને કઈ છું, મહારા જીવનો હાથ પ્રભુના હાથમાં આપું છું, અને હે પરમેશ્વર! ત્હારી કયા માયું છું ! ” એવું ગીત તેણે મરતી વખતે ગાયું હતું ! તેનું કારણ એજ હતું કે, તેનો ઘણો વખત બંદગીમાંજ પસાર થયો હતો. તેનું વચન એજ હતું, કે ઇશ્વરની ભક્તિ કરવામાં રોકેલા વખતને લીધે મહારાં કામકાજોમાં તથા ધંધામાં જરાએ ખલલ કે હરકત આવી નહોતી. મેન્ટેસ્તેશ્યોની માફક માગ્રદીયશનાં

પણ સ્પેન્ટોમલ ગાથા ભણતી વખતે આમજ પ્રાર્થના કરે છે કે;

તએથા મઝહા યવહી આઠામ નિપાઓંઘહે મનો વોહૂ ઉરનસ્થા અપાઉનામ નેમસ્થા યા આમંઇતિશ ઇઝાયા માંઝા ક્ષયા વઝંદઘહા અવેમીરા.

ઓ હાહાર ! નેક મનરનીથી કરેલી બંદગીવાળા લોકો, જેમની નેક ખસ્લત અને આબાદીને લીધે તેમના અશો થએલાં રૂવાનને ત્હારા આશ્રયમાં હું સોંપી દઉં છું. તેમનું સર્વસ્વ હું તનેજ અર્પણ કરી દઉં છું, કેમકે મ્હારી અધ્યાત્મિક ઉન્નતિ (Spiritual progress) થયા શિવાય મ્હારી આધિ ભૌતિક ઉન્નતિ (Material progress) નકામી છે, અને જે ખુદાવીંદ પાક ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે તે કહિયે પણ નિરાશ થવાનો નથી; કારણ કે એક નાની સરખી મીણબત્તી પોતાનો પ્રકાશ કેટલે બધે ફેર સુધી જેમ પ્રસારે છે, તેવીજ રીતે મ્હારી એક નાની સરખી પ્રાર્થના અને મ્હારું ન્હાનું જેટલું સત્કર્મ આ ખાકી જગતમાં સર્વત્ર દીપીજ રહે છે. માટે હે

બંદે ! મત કર પરવા કીસીકી, મત મંગ કીસીકે પાસ;

અપને સાહિબકો યાદ કર; તેરી પુરે પદકમે આસ !

બંદા ! તું કહિયે કેઇની પરવા કરતો ના; ખીજ કેઇ સોડેથી ચાચના ને આજેજી કરીને કંઇ માંગતો ના; આપણા ઇશ્વરનેજ યાદ કર, તેનીજ પાસે માંગ, એક સપાટામાં તે મોટો બાપ ત્હારી ઉમ્મેદ પાર પાડશે.

સબક રક મો.

ભકતનો પ્રેમ આત્મા ઉપર, અને અભકતનો પ્રેમ લાભ ઉપર.

“No man can hinder our private addresses to God: every man can build a chapel in his breast, himself the priest, his heart the sacrifice, and the earth he treads on the altar.”—J. Taylor.

નસર—“ભાઈ વિરાડ ! બંદગી કહાપિ કયે”, પણ બંદગીથી કાંઈ પેટ ભરાય ? પેટમાં ભરૂંપા ઉઠે તો મનમાં પણ ભકિતનું ભડકું કેમ ઉઠે ? પેટ બ્યારે ખાવાનું માગે ત્યારે મન ભગવાનને કેમ ભજે ? શું ખુદાને અથવા ખુદાના પ્રકાશને કે તેના જલવાને તમે એક પણ વાર દીઠાથી તેના ઉપર બંદગીની ફીઠાગીરીમાં ખેંચાયા છો ? આપણ સંસારો માણસો સંસારની ખટપટોમાં ધ્યાન નહીં આપીને ચોવીસે કલાક ખુદાની પ્રાર્થના કરતા કેમ બેસી રહે ? વળી જ્ઞાન કે જીજ્ઞાસા વગર પેશ્વેમરના આપેલાં શાસ્ત્રોનાં વચનો દરરોજ એક ને એક “ઓંમ ! ઓંમ !” પટપટિયા કરતાં શું કંટાળો ન આવે ? જે આશમાની ને આકાશી ને અસ્તાઈ જખાંનોમાં આપણી બંદગીઓ છે, તેનો શું સાર છે, તે સમજ્યા વગર રોજનું

રોજ એક ને એક “ઝોંઝી-ઝોંઝી” બડબડયા કરવા કોને ગમે ? વગર બધુ “અહુરા-અહુરા” બધવાથી લાલ શો ? ખુદા ક્યાં છે ? કેવો છે ? તેની હસતીની જરૂર શાથી માનવી ? એ ગુંથવાડા જ્યાં સૂધી મનમાં હોય ત્યાં સૂધી ભક્તિ કેમ થાય ? જ્યાં સૂધી સંસારથી નિવૃત્તિ ને એકાંતવાસ નહિ મળે ત્યાં સૂધી મનન, ચિંતન કે ભક્તિ એક સંસારી માણસથી થાયજ નહિ. ”

વિશાફઃ—ભાઈ નસર ! નાસ્તિક અને અધર્મી આદમીના મનમાં ખુદાની હસતી, ખુદાનો ડર, અને ખુદાની બંદગી એ ત્રણ વાતો સિવાય બીજું સર્વ કાંઈ તો ભરેલુંજ હોય છે વજ આતેશ નેયાબી મગર તીરેહ દૂદ=અગ્નિના સોલ્લામાંથી કાળા ધુમાડા સિવાય બીજું કાંઈ જડવાનુંજ નથી તહારાં મનનાં ભૂતડાંને જ્યાં સૂધી તું આવા વાહિયાત વિચારથી રોકેલું રાખશે નહીં ત્યાં સૂધી તને બંદગીની દહેર લાગશેજ નહીં. માઈકલ સ્કૉટ સાથે હળી ગએલા ભૂતથી રક્ષા પામવાનો માત્ર એકજ રસ્તો સ્કૉટ સમજતો હતો, અને તે એજ, કે તે ભૂતને હરદમ કામમાં રોકાયેલો ને ગુંથાયેલો રાખેલો. એ બૂનડું તે આપણું મન છે. હે ભાઈ ! તું ખુદાને જોવા માંગે છે, પણ ખુદા કાંઈ જોવાની વસ્તુ હોય તો હું તને દેખાડું ને !

“ઐર વસ્તુ આહિયે” તો દીપક પ્રકાશ કરે;

દીપકે આહિવેકો દીપક ન આહિયે !

ઐર સખ દેખીવેકો આંખી સુખદેવ કહે;

આંખિનકો દેખીવેકો કાકો અખ ગાહિએ.

સૂર્યકો પ્રકાશ પાય સખકો પ્રકાશ હોત,

સૂર્યકો પ્રકાશ જેસેં સ્વતઃ સહરાઈએ.

અગ્નિમાંય દાહ ફે પ્રકાશ જેસેં આપહિતેં,

તેસેં સ્વ પ્રકાશ એક આતમસેં આહિએ !”

બીજી વસ્તુને દેખાડવાને દીવાની જરૂર પડે છે, પણ દીવાને દેખાડવાને કાંઈ દીવો જોઈતો નથી. તેમજ બીજી વસ્તુ જોવાને આંખની જરૂર પડે છે, પરંતુ તેજ આંખોને જોવા સારૂ બીજી આંખોની જરૂર પડતી નથી. વળી સૂર્યનો પ્રકાશ પામીને બધી વસ્તુ પ્રકાશે છે, પણ સૂર્યનો પ્રકાશ કરવાને કોઈ બીજા સૂર્યની જરૂર પડતી નથી. અગ્નિમાં જે રીતે બાળવાનો અને પ્રકાશ પાડવાનો ગુણ રહેલો છે, તે ગુણ મેળવવાને તે અગ્નિને બીજા અગ્નિની જરૂર રહી નથી એજ રીતે આત્માને વિષે પ્રકાશ ખુદ આત્માનો પોતાનોજ રહેલો છે. આત્મા પોતેજ સ્વયં પ્રકાશ છે, તો બીજા આત્માની ક્યાં જરૂર રહેલી છે ? જે બદ્દૈય એવા અહુરમઝદ એકજ છે, આ સંસારમાં ભિન્ન ભિન્ન કાંઈ પણ નથી, આ જે સર્વ માયિક છે તે અજ્ઞાનતાથી સત્યરૂપે ભાસે છે, તો પછી પોતાના આત્મા સાથે સંબંધવાળા થવું, એજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો ટુંકો માર્ગ કહેવાશે. અને વળી જ્યારે જ્ઞાન અને ભક્તિ એ બે સાથે

હોય ત્યારે તો બાણે સોનું ને વળી મુગધ સાથે મળ્યાં હોય તેના જેવો આનંદજ આનંદ થાય હે ભાઈ ! આ ખલ્લકતમાં પહેલાં કંઈજ નહોતું. આ આપણી દુન્યાની ઉત્પત્તિની પહેલાં, કેવળ એકજ અહુર્મઝ્દ વ્યાપી રહેલા હતા, માટે અજન્મ મહાન આત્મા ને પોતેજ છે તે સાહેમે આ સૃષ્ટિ અને આ જગત્ રચવાનો વિચાર કરીને, તેની રચના તે એકેજ કલ્પવાથી આ સર્વ ઉત્પન્ન થયું; તે માલિકે ઇચ્છા કરીને એક શુદ્ધ અવાજ કર્યો, જેને પહેલો અવાજ કહે છે, તે “પહેલા અવાજ” ના પહેલા ધ્વનિથી આ જગત્ આપો આપ રચાઈ ગયું છે. ઘણી ખરી બધી પ્રજાઓ અને મહાત્માઓ પ્રભુના ધ્વનિમાંથી જગત્ રચાયા રચાઈ એવું માની ગયા છે. હિંદુઓમાં ઔઁ એવો ધ્વનિ પરમેશ્વરે પ્રથમ કહેલો માનવામાં આવે છે. એ ઔઁ આપણા ધર્મના અષાઉમ અથવા અહુરમઝ્દને લગભગ મળતો છે.

અંગ્રેજી શબ્દ Amen ને સહેજ મળતો ઔઁ શબ્દ છે. સ્વામીત્રી દેવીને, ઔઁ ઉચ્ચાર વારંવાર ખુશાલીના પ્રસંગે પોકારતી કહી છે, જેનો અર્થ “તેવું થાત” એવો થાય છે. બ્રાહ્મણો પોતાના પાઠો ને ભજનો શરૂ કરતાં ને પૂરાં કરતાં ઔઁ અવાજ કાઢે છે. સાધુ સંતો એજ ધ્વનિ નાલી કમળમાંથી પોકારે છે. “ઔઁ મની પદ્મે હુમ” એકું વાક્ય ટીબેટ ને મોંગોલીઆમાં ઝોળીમાંનાં બચ્ચાંને બોલતાં શિખવે છે; ને મરતી વખતે ઘણે ભાગે એજ ઉચ્ચાર કરીને ત્યાંના રહીસો મરે છે, જેથી તેઓ સ્વર્ગમાં પહોંચતા માને છે. અહુરાના “અષાઉમ !” ધ્વનિ બહાર કાઢવાનાં મહા કાર્યને હસી ન નાખો ભાઈ ! ઔઁ કે “અષાઉમ અહુરમઝ્દ” એ ખડખડાટના શબ્દો નથી ભાઈ. આ અક્ષરોજ સર્વત્ર છે. એ ઔઁકારનો સાહો અર્થ તો એજ છે કે, ભૂત-કાળ, વર્તમાન, અને ભવિષ્ય આ બધામાં ઔઁકાર છે, જેથી બંદગી કરનારાઓ માટે મંત્રો કે માત્રવાણી રચી જનારા મહા સાલોકોએ ભેટલાં ભક્તિનાં ભજનોમાં અભિમનો અવાજ વારંવાર અબાણપણે ભકતોથી થયાજ કરે છે. આ પવિત્ર મંત્ર ઉચ્ચારતાં કંટાળો કે થાક લાગેજ નહીં. એ ખુદાઈ અવાજે શુદ્ધ રીતે ભણતાં ભણતાં આપણે તે કીરતારની નકલ કરતા થઈ પડયે છિયે, ને પછી તેવા થવા માંડયે છિયે. શાહનામાં કીરદુશી કહી ગયા છે કે;

હો ગેતી પદીદ આમદ અઝ કહેા નુન;

ચેરા નેહ બ કર્માને બ દર ન ચૂન ?

કાફે અને નુન એ ઉચ્ચાર ખુદાતાલાએ ઉચ્ચારતાંજ આ અને પેલી જેહાંન ઉત્પન્ન થઈ ચૂકી છે, એવા તે નહીં માપ કરી શકાય તેવા મોટા હાકમના હુકમ વિષે ચુનોચેરા કરીને વખત શુભાવવો વ્યર્થ છે ભાઈ. કાફે અને નુન એ બે અક્ષરથી અરબી ભાષાનો કુન શબ્દ થાય છે. કુન=એટલે “થઈ જા !” અર્થાત; અહુરમઝ્દના પવિત્ર મુખ કમળમાંથી “કુન” એટલે થા ! એવો હુકમ નિકળતાંજ તુરત આ લોક અને પરલોક સર્વ ઉત્પન્ન થયાં. છેવટે વિચાર કરતાં વને જણાયે

કે, “ આ જગત એ તો માત્ર માયાનો પસારો છે. ” એમ સમજીને તેને સંકે-
ચતો સંકેચતો તું જો તેનાં મૂળ તરફ જાયા કરે તો અતે પોતેજ એક ઇશ્વર
રહે. દીવામાંથી કે સૂરજમાંથી કિરણો નિકળી ફેલાય છે, અને તેમાં કંઈ કંઈ રંગ
ને રંગ બાસે છે. તે બધાંને વિચાર ન કરતાં એ કિરણો ક્યાંથી નિકળે છે એ જોતાં
દીવાતું અને સૂરજતું જેમ જ્ઞાન થાય છે તેમ એકઅહુરાજ સર્વમાં છુપો રહેલો જણાય
છે. તે સર્વ વ્યાપી છે, અને સર્વ જીવોનો અંતર આત્મા તેજ છે. આપણાં કર્મોને
મૂખી પણ તેજ છે. સર્વ જીવોમાં એનોજ વાસો છે. તે શાક્ષી છે, ચેતન છે, પણ
નિર્ગુણ ને નિરાકાર છે. તેનું ને તેનું ધક ધ્યાન કીધાથી તું જ્યાં જોશે ત્યાં તને
તેનુંજ સ્વરૂપ દેખાશે. સરદાર હથુરેન્ડાટીં બહાલા બેલેમાંને એટલો તો ચાહતો હતો,
તેણે બેલેમાંની સાત સાત વર્ષ વેર એવી તો સેવા ચાકરી કરી હતી કે, જ્યારે
રો-સેસવાલીસની લડાઈમાં તે માર્યો ગયો ત્યારે મરતાં મરતાં પોતાના પિત્રાઈ
મોન્ટેસીનોસને મરતી વખતની એટલીજ ઇચ્છા જણાવીને મરણ પામ્યો હતો કે;
“ મહારૂં જીવર ચીરી કાઢીને બેલેમાંને સ્વાધીન કરવું. તેમાંથી “ બેલેમાં !
બેલેમાં ! ” એવાજ અવાજો હમેશાં નિકળશે ! ” અને બેલેમાંનું ધક ધ્યાન બસ
હથુરેન્ડાટીં ઉપરજ સદા કાળ ચોંટેલું હોવાથી તેને પણ “ બેલેમાં !-બેલેમાં ! ”
એવાજ અવાજો પોતાના આશકનાં જીવરમાંથી સંભળાયા હતા ! એ પ્રમાણે હે
ભાઈ ! રામ તો તેનેજ મળે છે, કે જે હનુમાનની પેઠે હીરાના હારોને અને
મોતીની માળાઓને ફેંકી દઈને કહે કે :—“ જેમાં રામ નથી એવા આ હીરા
મોતીના ઢગલાનાં ઈનામને હું શું કરું ? ” અને જ્યારે હનુમાનનું જીવર ચીર-
વામાં આવ્યું ત્યારે બધેબધ રામ શબ્દોજ દીઠામાં આવ્યા હતા !

देहेन्द्रिय मनोबुद्धि प्रकृतिभ्यो विलक्षणम् ।

तदवृत्ति साक्षिणं विद्याद्वात्मानं राजवत्सदा ॥

જેમ રાજા પોતાની રાજસભામાં બેઠેલા રાજદારી પુરૂષોનો સાક્ષી તથા પ્રેરક
હોવા છતાં તે દરબારીઓથી જૂદોજ છે, તેમ આત્મા પણ શરીર, ઇન્દ્રિયો, મન,
બુદ્ધિ, અને પ્રકૃતિ, એ સઘળાંથી વિલક્ષણ અને જૂદોજ છે; તો હે ભાઈ તેને આ
આંખોએ જોવાની આશા ન રાખ, ભકિત કરવાની તલબ કર, જેથી ત્હારી અંદરની
મીઝાઈ રહેલી આંખો ઉઘડી જઈ પ્રગટ થશે. હે નસર ! હવે એકાંતમાં ત્હારા
પોતાના આત્મા સાથે સંબંધવાળો થઈ જા, તું પણ તે સત્યના પ્રકાશને પરખી લેશે.

સપ્તક ૨૭ મો.

બંદગી રૂપી કીટ, જ્ઞાન રૂપ ભમરી થઈ જાય !

O, speed the moment on

When Wrong shall cease, and Liberty and Love

And Truth and Right throughout the world be known
As in their home above.—Whittier.

નસર:—“ શું બધાજ બંદગી કરવાવાળા લોકો આમ ખુદા ઉપર દિવાના થઈ શકતા હશે ? શું લોકોને દેખાડવા સાડે ભકિત કરનારા ઢોંગી લોકોને આમ તે કાંઈ ઈશ્વરનો પ્રેમ ને વિશ્વાસ થતો હશે ? આવી એશકે હકીકીમાં હું નહિ માનતો ભાઈ ! ”

વિરાડ:—ભાઈ ખોટી અને ઢોંગી ભકિતમાંથી પણ ઘણાઓ સાચા ને ભેરા-વર ભકતો થઈ શક્યા છે. જે રતના લીલની ખોટી ભકિત હતી તેજ રૂપિ થયા, અને તેજ રૂપિ વાદમકિના હાડકાંની માળામાંથી રામ નોજ ઉચ્ચાર સંભળાતો હતો ! તેમજ છેવટ દહાડાઓ ઉપર તો અહુરાનો નાદ ત્હારામાંથી પણ નિકળશે, અને તેજ હું સાંભળીશ. માટે ઝટ તે દરજ્જે પહોંચવા સાડે તું હરદમ અશેા માણસોની ભેડે બેસવાનું કર; હમેશાં સાધુ ચરિતના માણસોનીજ સંગત કર; વિવાદ અને મિત્રતા પણ સંતો, સદ્ગુણી અશેા નરો ભેડેજ કર; નાસ્તિક માણસોની ભેડે ફરવાનું પણ હવે બંધ કર.

ન પૃથ્વી ન જલં નાગ્નિર્ન વાયુર્ષોર્નિવા ભવાન્ ।

एषां साक्षिणमात्मानं चिद्रूपं विद्धि मुक्तये ॥

ભાઈ ! તું પૃથ્વી નથી, તું જલ નથી, તું પ્રકાશ નથી, તું વાયુ નથી, અને આકાશ પણ તું નથી. મુક્ત થવાને માટે એ સર્વનો સાક્ષી ચેતન રૂપ તું પોતાનેજ જાણ. Know thyself. સંસારનો ત્યાગ કરીને એકદમ ગોદૈનશીન થવાથી, કે ધંધો ધાયો છોડી બેસીને સંસારથી વિરક્ત થવાથી પણ કાંઈ ત્હારાં ચિત્તને નચિંતાઈ કે શાંતિ મળવાની નથી. ત્હારી વૃત્તિ ચંચળ અને અસ્થિરજ છે તો ત્હારી શાંતિમાં જરા જરામાં ખલલ પાડવા માટે ન્હાની ન્હાની વાતો તો આ જગતમાં ઘણી ઘણી પડેલી છે. ત્હારા જેવા માણસના મનમાં બેચેની ઉત્પન્ન કરવા માટે નજીવી વાતો પણ મહાભારત ચિંતા કરાવનારી થઈ પડે છે. જો ત્હાડું મન શાંત ન હશે તો ગમે એવી શીતળ શાંતિવાળી ટેકરીઓએ બેસવાથી પણ તને કાંઈ ફાયદો થનાર નથી. કામકાજમાંથી ફારેગ થઈને એકાંત બેસવાનું પણ તું કરશે, તે વખતે પણ ત્હારો અંતર આત્મા તો ત્હારા મનનો જવાબ લેવાને તત્પર થઈ જશે. તોપણ બંદગી કરતી વેળાએ ત્હારાં મનને જો તેમાંજ સંપૂર્ણ ભેડી રાખશે તો તે બંદગી ઘણીજ સહેલી ને સારી થઈ શકશે એટલુંજ નહીં, પણ વધારે ને વધારે ઉત્તમ પ્રકારે પ્રાર્થના કરવાનું ત્હાડું બળ અને ત્હાડું ભેર વધતુંજ જશે; અને નિત ઉઠીને ત્હારી વૃદ્ધિ થતી રહેશે હમણાથીજ મંથર કેણ ? કેવો ? અને શું છે ? એવી ભાંજગડમાં પડવાનું તું માંડી વાળ, અને પાદિયામ કુસ્તી કરીને થોડીક ધડી ચથા અપેક્ષા ભણવા બેસીજ જા ભાઈ !

હોર પૂછે હરિયાવ કે, મૂળકુ જલ દરશાવ !

તુમ તો જલકા જલ લયા, તેરા હોરી સ્વભાવ મિટાવ !

હરિયાના મોઝાઓની હોરીએ હરિયાને પ્રમ્ત કર્યો કે, તું મહને તહારાં પાણીને કેઆડ, અને હું જોઈ કે પાણી તે કેવુંક છે ! ત્યારે હરિયાએ ઉત્તર દીધો કે; “હે હોરી ! તું પોતેજ પાણી છે, તું હાલ એટલુંજ કર, કે તહારી આ છલંગો મારીને તુફાન મચાવવાની ખટપટ છાંડી મેલ, અને પછી તું પોતે પાણી છેજ તે આપો આપ પાણી થઇનેજ રહેશે. સમુદ્રમાં જરાએ જગા એવી નથી, કે જ્યાં પાણી ન હોય. તેમજ આખી ખલકતમાં એવું એકે સ્થાન નથી, કે જ્યાં પરમાત્મા વસતો ન હોય. પરમેશ્વર પોતે પણ કહે છે કે;

અહં મવાન્નચાન્યસ્ત્વં ત્વમેવાહં વિચક્ષ્મો ।

નનોં પશ્યંતિ કવચશ્ચિદ્ર જાતુ મનાગપિ ॥

હે જીવ ! હું છું તેજ તું પણ છે. મહારાથી તું કાંઈ જૂદો નથી. તું છે તેજ હું છું. એમ મહાર્ તથા તહાર્ એકપાણું વિચારી જો. હે જીવ ! જે જે જ્ઞાનવાન મહાપુરુષો છે તે તે આપણુ બન્નેમાં કોઈ સમયે જરા પણ લેદ દેખતાજ નથી. જેઓ અજ્ઞાની છે તેવાજ લોકો આ હકીકત સમજી શકતા નથી. હે અજ્ઞાની ! જો કે મહને પોતાને ત્રણે લોકમાં કર્તાવ્ય નથી, તેમ કાંઈ અપ્રાપ્ત પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવાતુંએ પણ નથી; છતાં હું જેવો ઇશ્વર પણ ચાલુ કર્મ કર્યોજ જાઉં છું; માટે મહારા જેવી લાયકાત તહારામાં નથી એમ માની લઈને તેવી લાયકાત પ્રાપ્ત કરવી હોય તો તું રૂપી હુંની, અને હું રૂપી તું તહારીજ ભકિતને પકડ.

“મનવા બજી લે હરી; વિચારો બમતા દમતા બંધ કરી !—મનવા.

હરીને બજ્યાથી ભવ દુઃખ ટળશે, જનમ ન આવે ફરી !—મનવા.

કુછંદ કંદને અજગા કરીને, ખેલી લેને બાજી ખરી !—મનવા.

પુન્ય દાન ધરા ધર્મ કરીને, જાને તું ત્રિવેણી તરી !

બાપણિયા બહુ નામિ બજીને, એસી જા કેકાણે ફરી !—મનવા”

ભાઈ નસર ! બંદગી માટે ગમે તો એકાંતનો ઉપયોગ કર. વળી આજે જે ક્રિયા જે સમયે કરે તે આવતી કાલે પણ તેજ વખતે કર; એક પળનો પણ ફેર પડવા નહીં દે, અને બનતાં સૂધી જે જગોએ એસીને આજે બંદગી કીધી તેજ જગોએ કાલે પણ એકાંતે બંદગી કરવા એસ, પછી તને ખરા વિચાર ઉત્પન્ન થશે, કે પાછી ભકિત કઈ કે નહીં કઈ ! ઈગ્તિહાડના રાજા વિલિયમ મરજી પામતાંજ મહારાણી વિક્ટોરિયાને જ્યારે રાણી પદ પ્રાપ્ત થયાની વધામણી પહોંચાડવામાં આવી, ત્યારે તેમની પહેલી માંગણી એ હતી કે; “મહને બે કલાક એકાંતમાં ગાળવા દો !” અને એકાંતે એસવાથીજ તેમનામાં શુદ્ધ ને શુભ વિચારના નિશ્ચયો થયા હતા. તોપણ હે ભાઈ ! એકાંતવાસ સુખકર નિવડે કિંવા દુઃખકર નિવડે તેનો

આધાર તો ત્હારી પોતાની ભતના ઉપરજ, અને ત્હારી કુદ્રતી પ્રકૃતિ ઉપરજ લટકેલો રહેશે. આંખ, કાન, નાક, જીભ, અને ચામડીનાં કોઈ પણ કામ હવે ત્હારે કરવાનાંજ નથી, એવું નચિંત મન રાખીને બંદગી કરવા બેસ, કેમકે ત્હારાં સંસારિક આલુ કામોની વ્યવસ્થા કીધા શિવાય ત્હાણું ચિત્ત ચોંટવાતું નથી વ્યવસ્થા Order) એ પરમેશ્વરનો સપ્પર પહેલો નિયમ છે. સૃષ્ટિ રચનામાં ગેર વ્યવસ્થા હોતીજ નથી. સંસાર વહેવારમાં કે બહાર કામોમાં વ્યવસ્થા બે ન રાખવામાં આવે તો કુદ્રતના કારોબારમાં પણ વિલેપ આવે. માટે બંદગીને માટે પણ જગા, વખત, અને સ્થિતિને સાફ વ્યવસ્થા કરી રાખવી સજવાર છે. તે જગા કે વખત લોકોને બતાવી શકાય એવો ન રાખવો. બંદગી વખતની સ્થિતિ પણ લોકો નહીં જુએ તેવીજ રાખવી. જે ઘણી લોકોમાં પોતાને ભલો કહેવડાવવા સાફ પોતાની ખાહેશ તથા શેહવતને તજીને ભકત થઈ બેસે તેણે તો હલાલની શેહવતને તથા વૈભવને તજ્યો ને હરામનો વૈભવ પકડ્યો એમ કહેવાય.

આબેદ કે ન અજ બેહેરે ખુદા ગુરે નેશીનદ;

ખીચારે દર આઘનએ તારોક ચે ખીનદ ?

જે આબેદ કે ખુદાને વાસ્તે એકાંતમાં નહીં બેસે, ને લોકોને દેખાડવા સાફ ગોશેનશીન થાય, તે બિચારો અધારી આરસીમાં તે વળી શું બેઠ શકવાનો હતો ? જેની અંદર ખરે ખરા જ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો છે તેજ માણસ ખરો ગુફેનશીન કહેવાય, બાકી તો બધા નામનાજ સાધુ સંતો સમજવા. જેના દિલમાં અદુરમઝદ વીશે સાચો પ્રેમ પેસી ગયો છે, તેને તો જીવતે કે મરતે તેનીજ યાદ આવવાની; અને જેનો જેવો પ્રેમ અને વિશ્વાસ તેવીજ તેની ભવિષ્યની જાંઘી પણ બંધાવાની. પ્રેયરને પટપટારો સમજનારા મીરોબોએ મરવાની કટોકટ ઘડીએ પોતાની ઈચ્છા જણાવી હતી કે; “ મુને વધુ પ્રમાણમાં અફીણનો અકં પાવ, કે જેથી હું હમેશાંગીનો એટલે મરણ પછીના અનંત કાળનો જરા પણ ખ્યાલ નહીં કરી શકું, અને હવે પછી શું થશે તેનો વિચાર પણ હું નહીં કરી શકું ! ” આ દુન્યાની તેની માયાનો સજજડ બોધ તેનાં વચનો ઉપરથી થાય છે. તે વહેલો મુકિત પામે નહીં ખુદાઈ બરજ્જત ઉપર શ્રદ્ધા રાખનારા મહાન વક્તા બુકે શુજરતો વખતે આગળ ઉલેક્ષાં સર્વને આશીર્વાદ આપતાં કહી દીધું હતું:—God bless you ! ભકત ઇર્શીગ તો મરતી વખતે આમ બોલ્યા હતા કે; “ જીવતે કે મરતે હું તો પ્રભુનોજ છું ! ” આ વાકય તેને પ્રભુનો સાચો સેવક પૂરવાર કરતું હોવાથી તે પાછો જન્મ શા માટે લેશે ? સર જે. રેનેલ્ડસ મરતી ઘડીએ બોલવા લાગ્યા હતા કે; “ હું બાણું છું કે, પૃથ્વી ઉપરની સઘળી વસ્તુનો અંત તો છેજ, અને હવે તે અંત મ્હારો પણ આ રહ્યો, આવે છે ! ” એમ બોલી ગયકડું કાઢીને પ્રાણ મૂકી દીધો હતો. એ આવતે જન્મે તત્તવેત્તા તરીકે કાં નહીં ઉત્પન્ન થશે ? હે બાઈ નસર ! ખર્મનાં

પવિત્ર મંત્રોના અર્થ બાણવાની કે શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવાની માથાફાડમાં પણ તું હાલ ના પડ. આપણા પેગમ્બર સાહેબનાં વચનો અને મંત્રો તે તો જેવાં જેવાં ડોક્ટરોનાં પ્રિસ્ક્રીપ્શન હોય છે તેવાંજ સમજી લેવાં. દરદી બાણતો નથી કે, ડોક્ટરે પ્રિસ્ક્રીપ્શનમાં શી શી દવાઓ લખી, ને કમ્પાઉન્ડરે શીશીમાં શી શી દવાઈ ભરી આપી, પણ ડોક્ટર ઉપર એતેકાદ રાખીને સાફ થવાની ઉમેદમાંજ દરદી તે ઓસડ પીયે છે, તેમજ આપણા મનોવિકાર દૂર કરનારા ડોક્ટર જરથોસ્ત સાહેબનાં આપેલાં મંત્રો યકીનદારીથી બાણવાથી આપણુ મનોવિકારવાળાં દરદીઓને આરામજ થાય છે. અંધારે ખાવ તોએ ગોળ શાકર ગળ્યાંજ લાગે, ને મરચાં મરી તીખાંજ લાગે. તેમજ, વૈદનાં ઓસડ અને પેગમ્બરોનાં ગોઠવી આપેલાં મંત્રો તો અબાણુપણે પણ લાભજ કરે.

તત અસ્તિ માંદ્રહે સ્પેન્તહે અમવસ્તેમેમ, તત વેરેશ્રવસ્તેમેમ, તત ખરે-નંધઉહસ્તેમેમ, તત યાસ્કેરેસ્તેમેમ, તત વારેશ્રધન્યોતેમેમ, દએવનામ મખ્યાનામ્ય, તત વિસ્પહે અંધહેઉશ અસ્તવતો મન અસ્તિ વીજધમિસ્તેમ, તત વીસ્પહે અંધહેઉશ અસ્તવતો અંધહવામ અસ્તિ વીમરેઝિસ્તેમ. (હોરમઝદ યસ્ત)

મંત્રો, માત્ર, અને પવિત્ર વાણીના કલામો દુઃખમાં ઘણાજ હિમ્મત આપનારા, કામકાજમાં ઘણી ફતેહ આપનારા, ઘણાજ પ્રકાશિત ખોરેહથી હુમલાને હઠાવી સૌથી સરસ અસર ઉત્પન્ન કરનારા, શત્રુઓને ફતેહમંદ રીતે મારનારા, શાગી કે દહીંને વહેલી તંદોરસ્તી આપનારા, દુષ્ટ શકિતઓ તથા દુષ્ટ શત્રુઓની ખરાબીઓને ભારે શિકસ્ત આપનારા, જ્યારે આપણું મન આકુળ વ્યાકુળ હોય ત્યારે મનને શાન્ત પાડનારા, આપણામાં વિકાર ઉત્પન્ન થયા હોય તે સર્વને સ્વચ્છ કરી નાખનારા હોય છે, માટે જ્યારે પણ કંઈ પણ જાતનાં દુઃખ દહો આવી પડ્યાં હોય ત્યારે જેના તેના ધર્મના ધાર્મિક મંત્રો, માત્રવાણી એક ચિત્તે બાણવાથી જરૂર શાન્તિ થયા વિના રહેતી નથી. માણસ એકજ સમયમાં બે વિષય પર મન આપી શકતો નથી. માટે જે વેળાએ બંદગી કર્યે તે વેળાએ સંસારી ખટપટોમાં મન પરાવવું નહીં. નેપોલ્યન એકજ કામ એક વેળાએ કરવાના નિયમવાળો નો'તો. તે “અશક્ય” કંઈજ નથી એમ કહેતો. જો કે એકાગ્રતા રાખવાથીજ દરેક માણસ એક કામ હાથમાં લઈ પાર પાડી શકે છે, તો પણ આ નિયમનો નેપોલ્યન એક-લોજ અપવાદ હતો. ત્યારેજ તો ઘણાં કામ એકી વેળાએ માથે લેવાથી વોટરલુની લડાઈમાં તે માત થયો હતો.

एक एव चरे धर्म न धर्म धर्माजिक्ता भवेत् ।

धर्मा वाणिज्यका ह्येत ये धर्ममुपभुङ्गते ॥

ધર્મ ધ્યાન એકલાએ કરવું. તોપણ ધર્મ કીધાથી પોપણ થાય એવા ઇરાદાથી જ ધર્મ ધ્યાન કરવાનું નથી. જેઓ ફક્ત મેળવવાની આશા રાખીને ધર્મ ધ્યાન

કરે તેઓ તો ધર્મનો વેપાર ચલાવનારા વેપારી છે. જે માણસો ધર્મને વેપાર ગણીને તેના ચોગથી ફલ પ્રાપ્ત થવાનું માગે તેઓ તો હીન અને અધર્મી છે, અને તેમને તેમના ધર્મનું ફલ મળતું નથી.

કપીર ! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદ કે ગુન ગાય;

નિશ્ચલ બિના ન પાછયે, કોટીક કરો ઉપાય.

પરમેશ્વરે રચેલી સૃષ્ટિની આ બધી સુંદરતા, અને અજબ સંજોગોની શુભ-
છીઓના શુભો ગાંધ, તેના વીશે દહેર લગાડીને સંસારિક શુભવશો ઉપરથી મનને
ઉઠાડી લેવાની ટેવ પાડો, અને તેને બીજી ત્રીજી ગમ લમતું અટકાવવાની માત્ર
તમે ચાલુ ને ચાલુ કોશીશો કર્યો કરો. એ અભ્યાસ પાડ્યા વગર એ બૂટકું મન
શાંત થશે નહીંજ. તમારા મનને ભક્તિનો રંગ ચઢાવ્યા વગર તે ઠેકાણે પડનારજ નથી.

સબક ૨૮ મો.

બંદગી-મેળવવાની કોશીશ કરશે: બીબંદગી-ગુમાવવામાં રોકાશે

“Let every man study his progress, and read his duty in his petitions. For the body of our prayer is the sum of our duty; and as we must ask of God whatsoever we need, so we must labour for all that we ask.”

વિરાડઃ—ભાઈ નસર ! બેયડં ખાંદાંનના નળીરાઓની માફક તું આમજ
હિમ્મત રાખ, કે ખુદા અમારી સાથે ને સાથેજ છે, જેથી અમેને કદિ પણ કોઈ
માણસ હડકાતી કાઢશે નહીં, કે કોઈ રાજથી દેશનિકાલ પણ કાઢી શકશે નહીં

નસર:—આવા પરવરદેગારને આપણે કઈ બંદગીથી આપણો પોતાનોજ કરી શકીએ?

વિરાડઃ—સગાં બહાલાં કે દોસ્ત આશનાવોનો પણ પ્રેમ ન મેળવતાં ઘણાકો
ઘણા મુઝાય છે, પરંતુ તેઓ જાણતા નથી, કે પ્રેમ ન આપ્યાથીજ તેમને પ્રેમ
મળતો નથી. માટે જુસસે કહ્યું છે તેમ હું તને શિખામણ આપું છું કે, તું
તહારા દુશ્મનોને પણ ચાહ. જે તને શ્રાપ દે તેનું તું કલ્યાણ કર. જે તને ધિક્કારે
તેનુંજે બહું કર. તહારા ઉપર દ્રેષ રાખી તને જે હેરાન કરતો હોય તેનું પણ બહું
થવા માટે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કર! એમ કીધાથીજ સ્વર્ગમાં રહેલો તહારો અન્નહાતા
તને પોતાનું બહાણ બચ્ચું ગણશે; તો જોકે લલા બુંડા બન્નેને માટે તે માલેક
સૂર્ય ઉગાડે છે, અને જેઓ બંદગી કરે છે તેઓ માટે, તેમજ જેઓ બંદગી નથી
કરતા તે બન્ને માટે વરસાદ તો વરસાવ્યોજ જાય છે.

બ યજ્ઞદાન ગેરાયદ હમી જને મન;

કે આન દીદમ અજ રજ દર્મને મન.

ભાઈ ! મ્હારો તો જીવ અને જાન તે પાક પરવરદેગાર તરફ જ ઝુકી રહેલો છે, કેમજે મેં તો અનુભવસિદ્ધ ખાત્રી કરી છે, કે મ્હારાં સંકટોમાંથી અને મ્હારી મુશ્કેલીઓમાંથી મ્હારું તારણ કરનારો તે માલેકે પાકજ મ્હને તો જણાયો છે. ભાઈ ! તું ત્હારું કામ ધંધો યકીનદારીથી કર, પરંતુ ત્હારું સમ્પર પહેલું કામ ને ધંધો અહુરમઝદને ખુશનુહ કરવાનોજ સમજ લે. તેની પ્રસાદી જો તને મળશે તો ત્હારાં બધાં કામોમાં તને હાંસલજ થશે. દરેક કામ કરતી વેળાએ “ બ નામે યઝદાન બખ્શા યઝગર હાદાર ! ” એટલું શરૂઆતમાં બોલજે, કે બેહદ દયાના સાહેબ અને બખ્શેશોના કરનારા યઝદાનના નામથી ! ત્યારેજ તું તમામ હસ્તી પરમાત્મામાં રહેલી જોશે, અને પરમાત્માને તમામ હસ્તીમાં રહેલો તું અનુભવશે. પછી ત્હારી તમામ મુશ્કેલીઓનો ગભરાટ તને લાગશેજ નહીં. એકજ ચિત્તે એકજ કામ એકજ વખતે સાધવાનો તું અભ્યાસ પાડ. પાસે એક પાઈ પણ બ્યારે નહતી ત્યારે ડો. ચાલ્સ' કલીસે ખહીના રોગથી દુઃખી થતાંઓને ઉગારવાને સાડ પરવરદેગારની માત્ર બંદગી કયાં કીધી, અને બોસ્ટનમાં બંદગીના બળથી ક્ષય રોગના દર્દીઓ માટે એક મોટી હોસ્પીટલ ચલાવી હતી. જ્યારે પૈસા ખુટી પડતા ત્યારે તે એકાંતમાં જઈ બંદગી કરતો, અને ન ધારેલે ઠેકાણેથી નાણાંની મદદો એજગેબી આપે આપ ચાલી આવતી હતી. એટલા માટે બંદાને પેદા કરનાર બંદેનવાજ સાથે જો તું એકતાર થશે, મનુષ્ય અને ખુદા એ બન્નેમાં દયાળુ ભાવનું જોડાણ જો તું બંદગીથીજ મજબુત કરશે, તો ખુદાના આશિર્વાદ ત્હારાં દરેક કાર્યો ઉપર જરૂરજ ઉતરશે.

નેમા વોહુ, નેમા વહિરતેમ, ઝરથુષ્ટ્ર ગએથાબ્યો.

ઓ જરાથુષ્ટ્ર ! દુન્યાના લોકોનાં ભલાંને માટે, ફાયદાને માટે, બંદગીજ સારી છે. બંદગી એજ સૌથી સરસ છે. લાભ અને સવાબ સમજીને સઘળા બંદગી કરનારાઓ સોળ કળાએ પૂર્ણ એવા પરવર બાપને શરણે જાય છે. તે સેવા કરવામાં નથી કામ બેસતું, કે નથી કાંઈ મહેનત લાગતી. પણ જે જીલે પરવરદેગારના જથ ગાયા છે તે જીલ જે કાંઈ બોલે છે તે સિદ્ધ થાય એવી તેનામાં શક્તિ આવે છે. પ્રભુને જે શિરોમણિ માને છે તેનાજ બાગ્યને ધન્ય છે. એવા ખુદાપરસ્ત ખુદાના લાલને, હાદારના બંદાને, ગમે એવાં સંકટમાં વિશ્વાસ રહે છે, કે આપણે માથે તે પરવરદેગાર છેજ, અહુરમઝદ જેવા સરહાર ધણીની છાયા છેજ છે. માટે હે ખુદાના બંદા ! સદા એવા ધણીની ભક્તિનો લાભ ત્હારાં ઘરને આંગણે ધરી રાખ, અને તેના શિવાય કોઈ અકબરના અકબર પાદશાહની પણ તું ઉમેદ ના રાખ.

“એકકું છોડ દુગ્ધકું બજે, રસનાહિ કટ વોહી લખ્ખઝકી;
કલકે યુનિયાં દુનિયાંકું બજે, સિર બાંધત પોટ અતખ્ખરકી.
શ્રીપાત એક ગોવિંદ રટે, નહિ માનત શકકું જખ્ખરકી,
જિનકું હરિકી પરતીત નહિ, સો કરો મીલ આશ અકખખરકી.”

નસર:—હું છુપાછુપ બંદગી કરવા બાંધે છું, પરંતુ તેમાં મ્હને તો વારંવાર મ્હારા સંસારની ચિંતા અને ધંધાની ફીકરજ યાદ આવે છે; મ્હારું ચિત્ત એક પણ વાર તેના ઉપર ચોંટાડેલું ચોંટતું નથી તેને શું કરું? એવો તે કોણ હશે !

વિરાઠ:—હે ભાઈ ! બધા લોકો પોતાનાં મનની મારફતે જેનું મનન કરી શકતા નથી, પરંતુ બધાના મનની દરેક વાતો જે બાંધે છે તેનેજ તમે અહુરો કરીને બાંધો. કેટલાક લોકો નાશ થનારી અને હઠથી બાંધી લીધેલી એવી વસ્તુઓ અથવા નાચીજ માણસોની પ્રાર્થના કરે છે, તેઓ અહુરમઝદને બાંધતા જ નથી. અહુરાનાજ વિચારમાં તમારાં જીગરને શુંથી લો, તેની ભક્તિમાં બધુંજ વિસરી જાવ, તે મઝદાનેજ તમારું સર્વ કાંઈ અર્પણ કરવાની ટેવ પાડો. તેને નમીને ચાલો, પછી તે માલિક તમારોજ થઈને રહેશે. તેનેજ આશરે જાવ. તેના છાયામાં શોક કે ગમ નથીજ. તેનો પગ પકડવાથી જ તમે પાપમાંથી ઉગરશો. તે બાપને તો દુન્યાનાં બધાં બચ્ચાં વહાલાં છે. તેની મહેરની લહેરીઓના પવન તો ચાલુ કુંકાતાજ રહે છે, તમે વખતસર તમારાં વહાણના સઠ ચઢાવી દ્યો. હું તો નમસ્કાર કરીને મ્હારા માનીતા મઝદાની સાથે મ્હારા આત્માનું સમાધાન કરૂં છું અને બોલું છું કે; “ હે અનાદિ કાળથી હૈયાતિ લોગવતા અહુરો ! તમેજ સર્વમાં વ્યાપી રહેલા છો. તમારાથીજ આ સર્વ જગત્ ઉત્પન્ન થયું છે.

સાક્ષેહ બી તેરા, ઝીસ્ત બી તેરા હય;

કાખા બી તેરા, કકુનીસ્ત બી તેરા હય.

હાઝીર શુનેહગાર, જીધર રોજ દે તું;

દોઝખ બી તેરા, બહીસ્ત બી તેરા હય.

ઓ ખુદા ! ભક્ત એ પણ ત્હારોજ બંદો છે, અને અભક્ત એ પણ ત્હારોજ આકસાર છે. તુંજ મઝ્હાનો માલિક અને તુંજ દહેરાનો ધણી છે. હું ત્હારો પાપી બંદો હાજર છું, તું જ્યાં ત્હારી મરજીમાં આવે ત્યાં લઈ જા ! કેમજે દોઝખ ઉત્પન્ન કરનારો તુંજ છે, અને બેહેસ્ત બનાવનારો પણ તુંજ છે, એટલે એઉ કેકાણે હું તો તનેજ દેખીશ.

યે સેવિસ્તો અહુરો મઝદાઓરચા આર્મંઈતિશ્યા, અષેમ્યા ફ્રાદત—ગએથેમ મનસ્યા વોહુ ક્ષેમ્યા, સ્વઓતા મોઈ મેરેઝદાતા મોઈ આદાઈ કહ્લાઈચીત પછીતી. =મમારું ભલું કરનારા ઓ પરંવરદેગાર ! ઓ ક્ષાયદો કરનારી આર્મંઈતી ! ઓ દુન્યાની આબાદી કરનારા અષ ! ઓ ભલાં મન અને ક્ષત્ર ! તમે! બધા એક અને એકજ છો, તો મ્હારી અરજ બંદગી કબુલ કરીને મ્હારાથી જે કાંઈ કાર્ય થયાં છે તે દરેકને માટે મ્હને માફ કરો ! આ રીતે તું ત્હારી બંદગીની શરૂવાત કરવા માંડ.

ધર્માધિકારી દયુથર પ્રાણ છોડતી વખતે પણ કહી ગયો કે; “ આપણો પ્રભુ તેજ પરમાત્મા છે, જેની ભક્તિથીજ મુક્તિ મળે છે. ” આ તેના શબ્દો તેની છેવટની

સુકિતનીજ ઇચ્છા દર્શાવનારા હતા, તો તે તેવુંજ પામશે. ખીશપ જ્યુને જીસસ ઉપર આવીજ અવિચળ શ્રદ્ધા બતાવી હતી. તે મરતાં મરતાં પણ બડબડયા હતા કે; “કોસ ઉપર આપણા પ્રભુ જીસસ કાંઈસ્ટે કરેલાં પાપ નિવારણના પૂર્ણ પ્રાયશ્ચિત વિષે મ્હારી સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે લઈનેજ હું મરું છું !” એનાં પાપો જરૂરજ કપાઈ ગયેલાં સમજવાં. એ પ્રમાણે એક જરથોસ્તી મરતી વખતે જો આમ ઓચરવાને શકિતવાન થશે કે: “મ્હાડું સંપૂર્ણ ચક્રીન જરથોસ્તમાંજ રહેલું છે,” તો તે જરૂર પેગમ્બર સાહેબની હબુરમાંજ જશે. મરતી વખતે ભકિતભાવના આવા શબ્દો ઓચરવા માટે ચાલુ ધ્યાન તેના ઉપર જ રહેવું જોઈએ. ખુદાનું જ ધ્યાન ધરો તો ખુદાની જ ગોદમાં, પેગમ્બરનું ધ્યાન ધરો તો પેગમ્બરના જ ખોળામાં, અને અશો ફરોહરોમાં ધ્યાન ધરો તો પિત્ર ભુવનમાંજ તમારો વાસો થશે. મરતી વખતની છેવટની ઇચ્છા અને છેવટે ઉચ્ચારાયેલા શબ્દો એ તે મરનારની આખી જીંદગીના કામો અને વાસનાના પડઘા જ છે.

સબક ૨૯ મો.

ભકત, ગુલામીની સાંકળને કાપે; અને અભકત તેને મજબૂત બનાવે.

And, doubtless, unto thee is given

A life that bears immortal fruit,

In those great offices that suit

The full-grown energies of heaven.

Tennyson.

નસર:—“ત્યારે આખો ભવ ખંદગીમાં ન ગુમાવતાં ઉદ્યોગોમાં પસાર કર્યે અને મરતી વેળાએ એક અષેમ કે એક ચથા ભણ્યે તો ખસ છે; વખત બરબાદ કરીને આતશબેહરામની કે આંવાં અરદ્દીસૂરની ખંદગી કરવાની જરૂર જ નથી.”

વિરાફ:—સવારે ઘી ખાઇને સાંજે પહેલવાન બની જવાની તું આશા રાખીશજ નહીં ભાઈ. ત્હારી ભકિત, કે તેં કરેલી કે કરાવેલી ક્રિયા તુતી તુર્ત સિદ્ધ ન થાય અથવા તેમાં તને તુર્ત ને તુર્તજ જો સુખનું ભાન ન જણાય, તો આકુળ વ્યાકુળ થઈશ ના રસોઈ તૈયાર થયા પહેલાં જેમને તે તૈયાર કરવામાં ધૂમાડો આવો પર છે, તેનાથી કંટાળીને સગગાવેલા ચૂકાને જેઓ હોલવી નાંખે છે, તેઓ સ્વાદિષ્ઠ ભોજન જમી શકતા જ નથી, અને ભૂખનું દુઃખ પણ ટાળી શકતા નથી. જે ખમરે તેજ આશે. કેમકે તે સાહેબ “સેવિશ્ત નામ આદિ” ઘણોજ ફાયદો કરનાર નામવાળો છે. મોતના પંજમાં સપડાઈ જઈને આપણુ બધાંજ આદ્યાં જઈશું, મગર આપણામાંના જે બંધુઓ એકલા અહુરમઝદનોજ આશ્રય લઈશું, તેઓને તો તેજ પાપાવીને સલામત બચાવી લેશે. કેમકે જ્યારે કોઈનોજ આશરો ખાકી રહેલો જણાતો નથી, ત્યારે તેનીજ પદ્ધતિ મંગાને છે! નો એકલો આધાર આપણને રહે છે

સરોશ ઇન્દ્ર અમારો કંથ્યાણકારી થાવ ! બેહરામ ઇન્દ્ર અમાને કૃતેહમંદી આપનારો થાઓ ! આવાં અરક્ષિત્સૂર અમારી મુશકેલીઓ દૂર કરો, ને મનની મુશકે પાર પાડો ! આતશબેહરામ સાહેબ ! અમને સારાં કરજો દોની વૃદ્ધિ કરો ! મેહેર ઇન્દ્ર મેહેર કરીને અમારો બહુ કંતા થાઓ ! અહુરાને નમસ્કાર હોએ ! હે કૃષ્ણસ્તાઓ ! હે ઇન્દ્રો ! હે અમશાસ્પદો ! તમને નમસ્કાર છે ! તમેજ પ્રત્યક્ષ અહુરાનાં દર્શન લો છો. તમનેજ હું પ્રત્યક્ષ તેના પ્રતિનિધિઓ કહું છું. ઉદાર દિલના ગુસ્તાસ્પે અરદ્રીસૂરના ક્રોધાનવ નામના ઓવારા પાસે તેણીની સોડે એવી હંમ્મદ કીધી હતી કે; “ખરાબ દીન થેમવાળા તૈયર્યવન્તને, નાસ્તિક પેવનને, તથા બુડા અરબસ્પને આ દુનિયાંની લડાઈઓમાં હરાવીને શીકસ્ત આપનારો હું થઈ !” તો તે બંદી મુશકે તેણીએ પાર પાડી હતી. દુકમાં શ્રદ્ધા એજ આશા અને બંધ વચ્ચે રહેલો પકડવા સરખો સુંદર માર્ગ છે. આતશની સેતાયશ કરીને પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે અને પાદશાહ લોહરાસ્પે રાજપાટનાં મુખો મેળવ્યાં. આતશ ઉપર કુરખાની કરીને વહાડીયાળ, મોદીળ, બનાળ, હાદીશેઠ. દીનચાહળ પીટીટ, ખુરશેહળ દેશાઈ વિગેરેએ મધુર ફળ ચાખ્યાં. એવા એવા અનેક નરોએ આતશબેહરામ સાહેબની મારફતે કરેલી બંદગીનાં મીઠાં ફળો મેળવ્યાં છે, તે શું તું નથી જાણતો બાઈ ! આ રીતે એકાંતબેસીને મનના તુરગોથી કેબલા મારફતે બંદગી કરવાથી જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે હિમ્મત આવી જાય છે, તે આનંદ ને હિમ્મતની આંગળ બધું સૌ રદ બાતલ છે. હે બાઈ ! આ ત્હારો મનુષ્ય દેહ એ આ દુન્યામાં સર્વથી ચઢતા પ્રકારનું સ્થાન છે. તો મનુષ્ય શરીરમાં આપણો અહુરમઝદ પૂર્ણપણે પોતાની સર્વ કળાથી પ્રકાશે છે; અને તેથીજ મનુષ્ય શરીર સર્વ શરીરોમાં શ્રેષ્ઠ શરીર ગણાયું છે.

“God is never so far off as earth to be near,

He is within, our Spirit is The home he holds most dear.”

જ્યાં એક ડગલું પણ આપણે મૂકી શકીએ એવી અહુરા વિનાની જરાએ જગા નથી, તો પછી તને તેના શિવાય બીજા કોનો ભરોસો ને ઇતબાર છે, કે જે તને આકૃતમાંથી બચાવી લેશે ? જૂઓ, જે સાચા અશો બંદગીખોરા હોય તેઓને પીડનારા ગમે એવા નાસ્તિકો હોય, તેઓને પણ મોટો લાભ તો એ થાય છે, કે જ્યારે ભકતને પીડવામાં આવે ત્યારે ખુદાતાલાને પેતાનો પ્રતાપ દેખાડવો પડે છે, અને તે પ્રસંગે બંદગીખોરા ભકતનો યશ પ્રકાશી નિકળે છે, અને નાસ્તિક બંદાને પણ બંદનવાજના દર્શન આપોઆપ થઈ જાય છે. મહાદેવ મળતા સાંઢિયા પૂજાય. વાસ્તે ભકતને પીડનારા નાસ્તિકો તો યશનો બંડાર ઉઘાડનારી, અને તને દર્શન કરાવવા સાફ તેનાં દરવાજાનું તાળું ઉઘાડનારી એક કુચી જેવાજ છે. મોટે હે બાઈ !

પસ અંએ બંદેહ ગાફીલ નિશસ્તન ચેરાસ્ત ?

ગુરાદેહ જે હર મુએ બામે દુઆસ્ત.

શા માટે તું ગાફેલ બેસી રહે છે ? તું બે નેક નીચતથી બંદગી કરશે તો ત્હારી મુશ્કેલી જરૂર પાર પડશે. કેમકે કુવાઓના હરવાબા તો દરેક બાબુથી ખુદલાજ છે. આપણા બંદગીમાં મથાગુલ રહેનારો કેરસારપ પહેલવાન, પેશયાનસાધના મેદાનમાં કહો, કે હમાવંદ પવંત આગળ જ્યાં ઝોહાક બુલમગારને સાંકળે બાંધેલો છે ત્યાં કહો, કે પોરતો ગુસ્તાસ્પાનના મથક આગળ કહો, ત્યાં તે ચિરંજીવી આજે પણ સુતેલો કહેવાય છે, તે ઉંઘમાંથી ઉઠીને ઝોહાકને જરૂરજ મારનાર છે. તેની પાશબાની આજે કાંઈ કરે છે ? આસમાની ખોરેહ તેનું સંરક્ષણ કરે છે, અશો લોકોનાં અગણિત ફરોહરો તેની પાશબાની કરે છે, અને અહુરાની આજ્ઞાથી સર્વ તત્વોએ તેને બચાવી રાખ્યો છે.

નસર:—“ આવી રીતે હજારો વર્ષ સૂધી એક આદમી બંદગી કીધાથીજ જીવતો બગતો ચીરંજીવી રહી શકે, એ હું નથી માનતો. આત્મજ્ઞાનના વિચારોથી એમ માનવું કે; “ હું પણ ઇશ્વર રૂપજ છું; ” અને અહુરમઝદને કહેવું કે; “ હે અહુરા ! હું તો હાસ છું, અને તમે તો હાતાર હાદાર છો, ત્યારે આ દુઃખી હાસનાં સર્વ દુઃખો હરી લો ! ” મોઠે એવાં વચનો બોલતાં; ને આપણી અભાવતાં તો બધાં-એને આવડે છે; પણ મન વડે, વાણી વડે, અને કર્મ વડે અહુરાનું રૂપ થવું ઘણું કઠણ છે. ” વિરાઃ—ભાઈ ! મઝદ સાથે મઝદા રૂપ થવું તે શું, કે આપણે બધે બાળક હોઈએ એવા ભાવથી સેવા કરીને અહુરમઝદને રાજી રાજી કરવા, તેમને સુખી કરવા પણ દુઃખી તો કરવાજ નહીં. તેને રાજી રાખવા પણ નારાજ કરવા નહીં. તેમજ પોતાનું ને પોતાનું દુઃખ ખુદાવીંદ આગળ રડયાજ કરવું નહીં. પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધવાની બંદગી કરવાની નથી બાઈ. ખુદા સર્વ સમજે છે. જે કાંઈ થયું, થાય છે, અને થશે તે સર્વ તેની મુનશક્તીથીજ. કેમકે આ સર્વ કાંઈ સાચું નથી, પણ તનોજ સ્વપ્ને છે.

“ વએથાય તતય કથય, આઈ અષાઉમ જરથુસ્ત; મન પ્રથરાય ચિસતિય યાઈશ આ અંધહુશ પાઓઉર્યો બવત, યથાય અંધહુત અપેમેમ અંધહુશ. ”

“ યો મહારા જરથોસ્ત ! ” હાદાર હોરમઝદ કહે છે; “ આ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ મેં મહારા સંકલ્પથીને મહારાં હાપણથીજ કરેલી છે, અને આ દુન્યાની બ્રાંતિ આવી ને આવી મેં શરૂઆતથીજ ઉત્પન્ન કરી હતી, અને એજ ક્રમ પ્રમાણે તે સ્વપ્ને છેવટ સૂધી રહેશે ” ત્યારે હે નસર ! હવે તો તું લગાર બંદગીમાં રગડોળા. જરા કળિલોગવ. કાંઈએ વૈભવો ભોગવતાં ભોગવતાંજ તે માલિકની હથેલીમાં મુલાકાત કીધી નથી. જેઓ તેને મળ્યા છે તેઓએ લોહીનું પાણી કરીને, રડી રડીનેજ તે સાહેબને મેળવ્યા છે. મરતાં સૂધી બસ નહારાં કામ કરીને અંત સમયે જેમણે તોખા તોખા કરી છે તો, તેમની તોખા કબુલ રખાઈજ નથી. તેમનાથી છેવટ ઘડીએ યથા અપેમ ભણાતીજ નથી. ધર્મી થઈને બંદગી કરવી હોય તો આજેજ કરવા બેસી જા. વળી આજે પણ સાંજે બંદગી કરવી હોય તો સવારમાંજ બેસી જા. મોત કંઈ એવું વચન આપતું નથી કે; “ તે”

આટલું કામ કેયું અને આટલું કામ કરવાનું બાકી છે માટે હું થોડી જાઉં ! ”

જીવનમાં જ અગ્રીમ રહેલી એન બોલીન મરતી વખતે ધૈર્યતા અને શ્રદ્ધાથી હિંમત રાખીને બોલી શકી હતી કે; “હું મહારો આત્મા જીવન કાંઈ સ્થિતિમાં જોઈ મૂકું છું.” આ તેની ઇચ્છા તેને કાંઈ સ્થિતિની નજીક જ રાખશે. પ્રભુનો આશક મહાન રૂસો મરતાં પહેલાં સ્વર્ગનો મહિમા જોઈ લઈને છેલ્લી પળે બોલી ઉઠ્યો હતો કે; “આહા! આકાશ કેવું મનોહર અને ચોખ્ખું શુદ્ધ હવે મને દેખાય છે! મને પૂર્ણ ઉમેદ છે, કે ત્યાં પરમાત્મા મહારો જરૂરજ આદર સત્કાર કરીને મહારો અંગીકાર કરશે!” આ તેની છેવટની શ્રદ્ધા, ઇચ્છા અને વાસના તેને પ્રભુના ચરણ આગળજ રાખશે, તે ફરી જન્મ ધારણ નહીં કરે. અશોષિત આશક ડોક્ટર પેસન મરતી વખતે ખાટલે પડ્યાં પડ્યાં પણ બોલી ઉઠ્યા હતા કે; “લડાઈ લડી ચૂકાઈ, અને હારેશની જીત મળી. હું પવિત્રતાના સાગરમાં નહાવા જઈ છું, અને ક્યા તથા પરોપકારવૃત્તિ, સુખ અને શાંતિના અનંતકાળની હારેશનીના ધામે હું હવે આ ચાલ્યો!” લડાઈ લડીને જય મેળવ્યાનો અર્થ એ છે કે, આ જીવનમાં ભલાં ભુડાં, પાપ પુણ્યના કામોની લડાઈમાં પુણ્યાઈના ભાગે પોતે જીત મેળવ્યાનો સંતોષ લીધેલો હોવાથી, તેમણે પુનઃજન્મ લેવાનું હવે પોતાને માટે રદ્દજ નથી, એવો આ ઉપરથી ચોખ્ખો એકરાર કરેલો સમજવો.

“तुझांमे हय जय जडाज यकर आता,
जय काहेला वादीमे हय सर तक राता,
असयायक। आसरा हय जय हुं जता.
ज्हां तेरे सिवा कोय नही पाव आता।”

હે ખુદા ! જ્યારે વહાણ તુફાનમાં સપડાય છે, જ્યારે મુસાફરોનો કાફલો વાઢી એટલે ખિણમાં રસ્તો ભૂલી જઈ ભટકે છે, અને જ્યારે બચવાની કાંઈ પણ ખાસી રહેતી નથી, ત્યારે ત્હારા વગર બીજું કોઈએ તેમને તો ચાલ બાવતુંજ નથી.

સખક ૩૦ મો.

ભક્તિ, અંગ્રેમૈન્યુસ સામે લડવા ઉભી રહે; અને નાસ્તિકતા નાસવા માંડે.

Religious service is to be entirely with rejoicing,—...only brightness of heart can please the Gods.—*Ruskin*.

નસર:—ભાઈ વિરાડ ! તમે તો માત્ર એકજ અહુરમઝદની આરાધના કરવા કહો છો, ત્યારે આપણામાં અશો ફરોહરોની આરાધના કરે છે તે શું ઠાળી ને ખરબાદ છે ?

વિરાડઃ—નહીં ભાઈ નહીં. અથો ફરોહરોની ક્રિયા તરફ ઝાઝુમી રહેલાંઓ.

બધે છે કે, તે સઘળાંને ખુદાની તરફ પ્રાપ્તિ કરવું છે, અને ત્યાં અશોદ્ધરોની યારી ઘણી મળે છે. અશોદ્ધરો જીવતાંઓ માટે મેલિપોતાનાં ભુવનો ઉપર પણ ત્યાં કરેલા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપની મારફતે આપણા ઉપર આશીર્વાદો ઉતારે છે, અને અહીંથીકીના સમાજ ઉપર તેમનાં પ્રુથ્વો પણ આડાં પડીને પોતાનાં બહાલાંઓને આ જોહાનમાં પણ મદદ કરે છે. જેઓનો એવી રીતનો નિશ્ચય હોય છે કે, અમે અહુરમઝદનાં સ્વરૂપને બાણતાં નથી, તેમજ અહુરને બણ્યા છે, પિછાન્યા છે, અને જેમનો એવો આક્રમક થયો છે કે, અમે મઝદના સ્વરૂપને બણ્યું છે, તમણે તેને બણ્યો નથી, પિછાન્યો નથી. ઉત્તમ જ્ઞાનવાનનો વિશ્વાસ એવો હોય છે કે, હું ખુદના સ્વરૂપને બણ્યો નથી, ને અશોદ્ધરોનો દોરેલો તેનો આમળ દોરો છું. જે આણસ, જેનો જોઈએ તેનો જ્ઞાનવાન નથી તે દમ્ભી પુરુષ એવું માને છે કે, હું અહુરમઝદના સ્વરૂપને બણ્યું છું, તેથી મુઆની ક્રિયા કરવાની જરૂર નથી, તે તો ઘણા હડયેલા ખાય છે. આમણા ધરાનના બાદશાહ સાઈરિસ પોતાની ધર્મક્રિયાને એવી રીતે માન આપતા, કે પોતે તો દરરોજ ક્રિયા બંદગી કરતા, પણ અશો મોખેદો અને નેક નૈયત દશતુરો માસે પણ મુઆઓની ક્રિયાઓ કરાવતા હતા. અને પાદશાહનું જોઈને પ્રજાએ તેની નકલ કીધાથી ધરાનમાં અશો આત્માઓની આરાધના પૂર જેમથી થતી હતી. પ્રજામાં આવી દીનદારી ફેલાવાથી સાઈરસ એટલા થકીજ આનંદ પામતો હતો કે, જે પ્રજા પોતાનાં મુઆઓ ઉપર કીદાગીરી બતાવે છે, અને જે પ્રજા ખુદાનો હર રાખતી થઈ છે, તે પ્રજા પોતાના પાદશાહના હુકમનો પણ હર રાખતી થશે. અશો જોઈનાં ભલાં, ગાલેબ, તથા દુનિયાંની આબાદી કરનારાં ફરોહરો જમીનની ખજોળાઈ જેટલા, નદીની લંબાઈ જેટલા, અને સૂર્યની ઉંચાઈ જેટલા અશોઈના ઉપાયો પોતાની સાથે લઈને આપણાં મુકામમાં આવે છે. વધારે ભલાં માણસોની મુરાદ બર લાવવા થકી, હુન્દ માણસોની સામે થવા થકી, દોલત અને કીર્તિના વધારાને માટે, હે નસર! ત્હારાં આ મુકામમાં ત્હારાં બહાલાંઓનાં અશો ફરોહરો જરૂરજ આવે છે. જમ્યાનુક્રમ અષાઉનામ્ વંધઉહીશ, સૂરાઓ સ્પેન્તાઓ ફવષયો, અષોઈશ બએષજ હબિમનાઓ એમ-કથંધક દાનુ-દ્રાજંધહ, હવરે-બરે અંધહ; ઇશ્તેએ વંધહંધહામ્, પઈનિશ્તાતેએ આતરનામ, ફવ-વક્યાઈ રયાંમ્ય ખરેનંધહામ્ય.

અહીંકની વંશના ધર્મી લોકો પોતાનાં ન્યાગાનોની આરાધના કરતાં બોલે છે કે; “ આકાશ ઉપરથી હમારાં બહાલાંઓ તરફથી અમારા ઉપર મદદો ઉતરી આવે છે. ” ભાઈ નસર! દિદ્લીના પાદશાહ અકબરની દરબારમાં બીરબલ જેવા મહા જ્ઞાની પુરુષથી પણ એકદમ તો કાંઈ જઈ શકાયું નો’તું પ્રથમ તો પાદશાહના સિપાઈઓ અને જમાદારોને રાજ રાખવા પડ્યા હતા. પછી મોટા અમલદારોની સ્તુતિ કરવી પડી હતી. બાદ, અરકાને દોલત જેવા વજીરોને સાધવા પડ્યા એમ બાદશાહની એક આગળના

સત્તાધીશોને પ્રસન્ન કીધા ત્યારેજ, તેઓની મારફતેજ, બાદશાહની હરવામાં તેનાથી જઈ શકાયું હતું. ગામના એક હાકમને કે એક રાબને મળવું હોય તો હરેક માણસે તેના હાથ હેડળના માણસોને પ્રથમ સાધવા પડે છે, એકદમ કાંઈ ચુલાકાત થતી નથી. તેજ માફક દાદારની હરવામાં પહોંચવા માટે અશો આત્માઓ, ઇંછો, અને અમશાસ્પદોને પ્રસન્ન કરી તેમની મારફતે રફતે રફતે અહુરમઝદના તખ્ત સૂધી આપણને પહોંચવાનું હોય છે. માટે ગુજર પામેલાં અશો ફરોહરો જેઓ આત્મિક ઉન્નતિમાં આગળ વધેલાં છે, તેમને આરાધીને આંવાં અરદ્વીશૂર ઉપર મવક્કલ થયેલા આત્મિક ફરેસ્તાને, આતશ ઉપર મુકર કરેલા મવક્કલ ફરેસ્તાને, ખોરશેહ ઇજદને, મહાખોખતાર વિગેરે નૂરો તથા ફરેસ્તાઓને આરાધીને તેમની મારફત લઈનેજ આપણે કમે કમે પરમાત્માના દર્શન કરવાનાં હોય છે.

જો એવું મનમાં લાવો કે મેં તો અહુરમઝદને સુંદર રૂપથી જાણ્યો છે ત્યારે અશો ફરોહરોની આરાધના શા સાડ કડ? તો ખચિતજ તમે તે માલિકના સ્વરૂપને ઘણુંજ થોડું જાણ્યું એમ કહેવાશે. છેલ્લી મહાન જર્મન લડાઈમાં બ્રિટિશ લશ્કરીઓની સામે એક અબળાનો છાંયો દેખાયા કરતો હતો. કંઈક હજારો ગોળીઓ તેને લાગી હશે, પણ બે લશ્કરી વચ્ચેમાં તેણી આવ્યા કીધેલી જણાઈ, તે વેળાએ એક સોલ્જર બોલ્યો:—“ તમે અચરજ શું થાવ છો? એ તો મહારી મરી ગયેલી માતાનું રૂહ છે, જે મહને મરતો બચાવવાને સાડ, મહારી આડે આવીને ઉભી રહ્યા કરે છે ! ” આ વાત પ્રથમ તો કોઈએ માની નહીં, પણ કમ સંજોગે જ્યારે તેજ સોલ્જરને ગોળી લાગવાથી છેવટે તે ઠાર થયો, ત્યાર પછી પેલી ચોર-તનું રૂહ દેખાતું બંધ પડ્યું, અને સોલ્જરોની ખાત્રી થઈ. માટે મીનોઈનો વાસો છેજ છે, યાને આપણાં અશો નેઓગાનો આપણી ઉપર સર્વદા નજર રાખે છે. અને તેમની યાદ ખાલી જતી નથી.

“ તે આખ્યો ફરેતાઓ ફરેન્વઘનિત અષઓનામ્ વંધઉહિખ્યો. સૂરાખ્યો સ્પે-ન્તાખ્યો ફ્રેવિખ્યો થખ્તયાત્ પરો અંધહુયાત્ ઉઝગેરેવ્યાત્ પરો ખાઝુવે. ” (ફરવ-રદીન યશત.)

આક્રતમાં આવેલું કુટુંબ પોતાનાં ગુજરેલાં અશો બહાલાંઓનાં બલાં, શૂરાં ફરોહરો જે દુનિયાંની આખાદી કરવામાં ભાગીદાર હોય છે, તે ફરોહરોને ખરાં અંતઃકરણથી તથા આજેજીથી ઉંચા હાથ કરીને ચક્રીનદારીથી આરાધે તો જરૂરજ તેમની વિપત્તિઓ, આક્રતો, ને મુશકેલીઓ દૂર થાય.

નસર:—“ હું તો આમ માનું છું, ને ઘણા અનુભવીઓ પણ માને છે, કે આગલા જન્મમાં એક મનુષ્ય, પોતાનાં તે જન્મનાં દીકરા દીકરી, મા-આપ, કે સ્ત્રી પુત્રાદિ જેમને મૂકીને એકવાર તે દેહ છોડી આવ્યો; પછી તેને અને તેઓને આ જન્મમાં કાંઈએ માયા, જોડાણ, કે સંબંધ બીલકુલ રહ્યો નથી, અને ગયા જન્મનું આ જન્મે તેને કાંઈએ જાનજ થતું નથી; તેજ પ્રમાણે આ જગતમાંથી જેઓ મુખાં

તેઓનો આપણી સાથે કાંઈએ સંબંધ રહેતો નથી. તેમને જેમ આપણે દેખી શકતાં નથી, તેમ તેઓ આપણને પણ દેખી શકતાંજ નથી. ”

વિરાઢઃ—આમ તો છેકજ નથી બાઈ. હજારો પાપકરનાર મનુષ્ય અશો થઈ ગયેલાં ફરોહરોની યાદ પણ ન કરે, તો તેની મતિ શુદ્ધ થવાનો શી રીતે સંભવ આવે ? જેણે હજારો પાપો કર્યાં છે, તેનેતો કમે કમે આરાધના કીધા સિવાય અહુરમઝદને પહોંચવાનો અધિકારજ નથી, ક્રિયા માર્ગ કરવાનો પણ તે અધિકારી નથી, એમ કહી પાપી મનુષ્યને અશોફરોહરોની આરાધના કરતાં પણ જેઓ ખાળે છે, તેઓ તે પાપી મનુષ્યની મતિને નિર્મળ થવાના સર્વ સંભવો નષ્ટ કરી નાંખે છે. સાચાં સ્વરૂપ પ્રતિ વળવાને સારૂ; સ્વ સ્વરૂપનું ચિંતન કરવાને સારૂ, અશોઓની આરાધના કરવાના પહેલાં પગથિયાંથી પણ કોઈનાં યકીન ડામાડોળ કરવાં નજ નોંધ્યો.

શુજરેલાંની યાદને માટે ભણવામાં આવે છે કે; “ મહારી નેક મનશની, નેક ગવશની, તથા નેક કુનશનીથી કીધેત્રી આ ખશનુમન, એટલે આ ક્રિયાઓની ખુશનુદી, મહારાં વહાલાં અશોફરોહરોને પહોંચો ! આ ક્રિયાનું કામ સરંજામ પાર પડો ! અશો ફરોહરોની આરાધનાનું કાર્ય કૃતેહમંદ થાવ ! ભત્રી માઝદયસ્ની દીનનો પ્રતાપ હકૂતે કેશવર જમીનમાં પણ જારી થાયો ! આ શહેરના લોકોને સુખ હાંસર થાયો ! તથા તેમનાં રૂવાન ખુશાલ થાવ ! આ ક્રિયાઓની ખુશાત્રી મહારાં તે પ્યારાં અશોફરોહરોને પહોંચો ! એ ક્રિયાઓ પરવરદેગારની હજુર કબુલ મંજુર રહો ! અમને મનનાં સુખ અને જીવની શાન્તિ પ્રાપ્ત થાવ ! મહારાં માખાપનું બેહેસ્તી રૂવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! જરથોસ્ત સપેતમાનનું અશો ફરોહર તથા તેનું બેહેસ્તી રવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! પેગમ્બર જરથોસ્તના દીકરા એસદવાસ્તરનું બેહેસ્તી રવાન આ ઠેકાણે યાદ થજો ! લોહરાસપ પાદશાહના બેટા પાદશાહ ગુસ્તાસપનો આત્મા આ જગો પર યાદ થજો ! જામાસપ હખુમ, અઘીએવિરાઢ અઘીફર્વશ, આદરખાદ આરેસ્પંદ, મોબેદ શાપુર, મોબેદ શેહેરીઆર, મોબેદ હોરમઝદીઆર, એરવદ રામિયાર, મોબેદ નેરિયોસંગ ધવલ, એ બધા મહાત્માઓનાં બેહેસ્તી રૂવાનોના નામ આ જગાએ હરદમ યાદ થતાં રહેજો ! સઘળાં અશો ફરોહરે આ ઠેકાણે યાદ થતાં રહેજો ! આ ક્રિયાનું કામ કરાવનાર દીનશાહ ઇરાનીને સવાખનો હિસ્સો પહોંચો ! મા, ખાપ, વડાવા, ફરઝંદો, સગાંવહાલાં ઇત્યાદિનાં રૂવાનો આ જગો પર યાદ થતાં રહેજો ! આ ક્રિયાની ખશનુમનનું કામ અશો ફરોહરોને પહોંચો ! ઇરાની મહેરવાનનું બેહેસ્તી રવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! આ ક્રિયાનું કામ ઇરાની દીનશાહના કહેવાથી ચાલુ થયું છે; માટે પુણ્યાઈનો ભાગ તેમને પહોંચો ! તમામ ભૂવનોના સર્વ ભલાઓનાં સવાખમાં આ ક્રિયાનું કામ કરાવનાર ભાગ્યો થાવ ! આજનો રૂવાનની ક્રિયાઓનો દહાડો તે ક્રિયા કરાવનારને જય જયકાર થાવ ! ” આવી ઉત્તમ દુવાઓથી ભરપૂર ક્રિયાઓ શું તે કરાવનારના હૃદયમાં ટાઢક નથી પમાડતી ? શું

માવી આશાનામાં એક દુઃખી માણસ શાંતિ નથી મેળવતું ? નહીં કેમ ? હું એ નેહ, ટે ટાઢક, ને જીવને શાંતિ મળે, એજ તે ક્રિયાનું કળ સમજી લેા તો બચ છે. ૥૪ નસર ! જો તને ગામના ફાજદાર સાથે સાઈ' હશે ને તેની બાંહેધરી તને મળી હશે, તો તેની કુમક ઉપર તું ધરેલો ધરાવાનો નથી. વળી તેના કરતાં ચઢતા રજાના મુખાની તને કુમક હશે તો તને એર જાતની હિમ્મત રહેશે. પરંતુ જો હારી હિમાયતમાં ખુદ રાજા હશે તો, અથવા જો તને ખુદ શેહેનશાહના શહેનશાહની કુમક ને છાયો હશે તો તે મોટાં છત્રની બરક્કતથી તને કેાંધેના પશુ કરાવાનો નથી. તેજ પ્રમાણે જો તને ત્હારાં અશો કરોહરોની હિમાયત હશે, ત્હારે સાથે જો ઇજા અમશાસ્પદોની અને છેવટે પરવરદેગારની કુમક, હિમાયત, અને બાંહેધરી હશે તો કેાઈ ત્હાડું નામે લેનાર નથી, એવી ત્હારામાં એક જાતની ધીરતા ! હિમ્મત આવી જશે. માટે તું તે મહાન છત્રની છાયામાં ઝટ આવી જા ભાઈ.

સખક ૩૧ મો.

ગુરૂનો સત્સંગ ભક્તિ ઉપર વિશ્વાસ રખાવે. નાસ્તિકનો વિશ્વાસ સંસારમાં.

A fate rules the words of wisemen which makes their words ruer, and worth more than men themselves know.— *Ruskin.*

નસર:—ખંડગી કરવાથી માણસને પોતાને શક્ત મળતી હોય આમ હું હવે કહી શકું, પરંતુ આજના શાસ્ત્ર, વિદ્યા, અને સાહિત્યના મુધરેલા આગળ વધેલા જમાનામાં હવે કથાતુર, મોખેદ, અથવા કેાઈ પણ ધર્મગુરૂની જરૂર રહી છે ભાઈ ! અવસ્તા પ્રાપ્તો આજે તો બેહદીન જવાનો જેટલું સાઈ' સમજે છે તેટલું અભણ ધર્મગુરૂ ગર્વ ખીલકુલ સમજી પશુ શકતો નથી. માટે હવે બેહદીનોએ અધ્યાત્મોના બંધાવતા શા સાઈ' રહેવું ભાઈ ! ધર્મગુરૂઓએ પેટને ખાતર આપણને વહેમી કીધા છે.

વિરાઢ:—ખંડગીની અસર હવે તને ખચિત્ત લાગી ગયાથી રૂઢને બહુ આનંદ થાય છે. હવે ત્હારી ખીજી શંકાઓનું પણ હું નિવારણ કરીશ. જૂઓ ભાઈ !

સુષ્ટિકર્તા મહાન શક્તિ, જેણે પ્રલય પછી પોતાની લીલા પાછી ઉત્પત્ત કરવાની ઇચ્છા માત્ર કરી, અને ક્રમે ક્રમે તે ઇચ્છાનું પરિણામ વધતું જઈ આલોક અને પરમાત્મા, પરમેશ્વર, ઇશ્વર, પ્રભુ, અલ્લાતાલા વિગેરે સંજ્ઞાઓથી જોળખીએ છીએ. જીવની ઉત્પત્તિના, પૂર્વ જન્મ, પુનઃજન્મ, અને મનુષ્યતા કર્મ ઉત્પત્ત થવાના, અથવા નહીં પહોંચી શકાય એવો જે “ જરવાન અકર્ન ”નો વખત કહેવાય છે તેને સમજવાના પ્રયત્ને એ “ અતિપ્રશ્ન ”ના વર્ગમાં આવતા હોવાથી, પરમાત્માએ

મનુષ્ય પ્રાણી પેદા કરીને આ જગતમાં તેને કસોટી ઉપર શા માટે ચઢાવ્યું છે, તેનોજ આપણે વિચાર કરવાનો છે. પરમાત્માના અતિ આનંદ તત્વમાંથી અતિ ઘેર દુઃખમય સ્થિતિમાં મનુષ્ય જ્યારથી ઉત્પન્ન થયો છે ત્યારથી પાછો તે મોક્ષની ઇચ્છા રાખતો થઈ ગયો છે. આનંદના ઝરામાંથી તે છુટો પડવા પછી પાછો તે ઝરામાં તનમય થવા સાફજ તેણે સુખની શોધમાં ફરવા માંડ્યું છે. તે આ જડ જગતનું સંપૂર્ણ સુખ લોગવી રહે છે, ત્યારે તે સુખ પણ તેને તુચ્છ લાગવા માંડે છે, અને જે શ્રેય તેને નિરંતર જોઈએ છે, તેની શોધમાં તે રાત ને દિવસ જિજ્ઞાસુ રહીને ભટકે છે, અને નવો આત્મિક ખોરાક તે માંગતો થાય છે. જે આનંદના જથ્થામાંથી છુટો પડી એકદમ અધકારના સમુદ્રમાં મનુષ્ય આવી ગયો છે, તેને પોતાના પ્રથમના મહા પ્રકાશમાં પાછાં જઈ મળવાની તીવ્ર ઇચ્છા થતી હોવાથી તે “ મનષ ” અથવા “ બુદ્ધિ ” જ્યોતિ વડે માર્ગ શોધવા લાગે છે, પરંતુ અનેક રાજમાર્ગો, પેટા માર્ગો, ગળી ગુચીઓ તેની આંખ આગળ એટલી બધી તો દેખાતી થાય છે, કે કીચે માર્ગો મૂળ સ્થાને પહોંચવું તેને માટે જે સહેલું અને સવડભર્યું થઈ પડે, તેની ચુંટણીમાંજ તે ગુચવાતો રહેતો હોવાથી તેને

ગુરૂ કરવાની જરૂર જણાય છે.



ગુરૂકહેતાં અખંડ અધકાર, અને રૂકહેતાં અનંત અધારાંનો નાશ કરી પ્રકાશ પાથરનાર જ્યોતિ. સાધારણ વહેવારમાં અજ્ઞાનતાનું અધારૂં દૂર કરનાર શિક્ષકને ગુરૂ કહેવામાં આવે છે ખરો, પરંતુ ગુપ્ત-જ્ઞાન, આત્મિક-જ્ઞાન, અને મીનોઈ-જ્ઞાન આપનારા ઉસ્તાદો (Spiritual Guides) ને “ ગુરૂ ” સંજ્ઞા લાગુ પાડવી અવશ્યની છે. આ જગતમાં અનેક ધર્મો થયા, અનેક પંથો થયા, અનેક શાસ્ત્રોના માર્ગો પડયા, અને તે માર્ગો-દર્શક અનેક પીરો, પેગમ્બરો, પ્રોફેસરો અને પ્રવર્તકો પેદા થયા. એ બધી ધુમધામ શા થકી થઈ તેના વિચાર ચલાવવો જોઈએ. શું મનુષ્ય જાતિને ધર્મગુરૂની જરૂર છે ? આ પ્રશ્ન ૧૮ મી સદી સૂધી કદાપિ જરૂરનો જણાયો નહીં, પરંતુ ૧૯ મી અને ૨૦ મી સદીમાં મનુષ્યના પ્રગતિકરણના ઉછાળામાં તો આ પ્રશ્ન વારંવાર ઉભો થાય છે. ગુરૂ કહેતાં રાહના રાહબરની જરૂર ભૂલાં પડેલાં માણસો માટે કેમ ના પાડી શકાય ? પશુ પક્ષી કે પ્રાણી ધરાવનારાં પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રને રોજે અવલથી રસ્તો દેખાડનારા સરદાર, ઉપરી, ગુરૂ કે ઉસ્તાદની જરૂર જણાઈ છે. કીડીનાં એક ઝુંડને કે વાઘોના એક ટોળાંને, બકરાં મેઢાંના ગોવાળાંને શું કે સિંહના સમુદ્રને શું, સર્વને એક અતુકૂળ અગ્રેસરની કિંવા લાયક સરદારની આવશ્યકતા જણાઈ છે. તેજ પ્રમાણે દરેક કોમ કે ધર્મની પ્રજાને એક ગુરૂ, એક માસ્તર, અથવા અધ્યક્ષની જરૂર છેજ છે. ગુરૂ શબ્દને સામાન્ય વહેવારમાં આપણે વાપરતા આવ્યા છિયે. ચિત્ર વિદ્યા શાખાડનારને ચિત્ર-ગુરૂ, સંગીતનું જ્ઞાન આપનારને સંગીત-ગુરૂ,

ભાષા જ્ઞાન આપનારને ભાષા-ગુરુ વિગેરે ગુરુ કરવા પડે છે. જે કળામાં, જે હુન્નરમાં, જે જ્ઞાનમાં જે પ્રવીણ પ્રોફેસર હોઈ, સર્વથી સહેલો માર્ગ બતાવી આપણા સંશયો દૂર કરી, જે ધ્યેયે આપણે પહોંચવા ઇચ્છતા હોઈએ, તે ધ્યેય સંપાદન કરવામાં આપણા માર્ગદર્શી થાય, અને ધારેલે મથકે સહેલાઈથી પહોંચાડે, તેનેજ આપણે ગુરુ કરવાને લલચાઈએ. શુદ્ધ જ્ઞાન, મીનોઈ માર્ગ, અર્થાતઃ આત્મજ્ઞાન આપી આપણું ખુદાઈ જ્ઞાન જે ગુરુ તૃપ્ત કરે તેને આપણે ધર્મગુરુ કહ્યે, તો તે સંજ્ઞા વાજખી છે. દત્તાત્રય-દત્તગુરુ જેવા ગુરુએ પણ સાપ, હોલો, અજગર, બ્રમર, હાથી, હરિણ, માછલું, કરોળીઓ વિગેરે ૨૪ વ્યક્તિઓને પોતાના ગુરુ કીધા હતા; કાંકે એ ચોવીશે તે ત્રિમૂખી મહાગુરુને કાંઈ ને કાંઈ ઉત્તમ માર્ગો સુઝાડ્યા હતા. ધર્મગુરુની આવશ્યકતા વિષે કહીએ તો જરથોસ્તીઓના અવસ્તા, ક્રિસ્ટી બાઈબલ, અનુલે ઇસા અને તનુલે મહમદ, કુરાન-ગીતા-વેદ સર્વનાં સમજાતી ભાષાઓમાં ભાષાંતર થઈ ચુક્યાં છે, અને આજે ફરાતુરો, પાઠરીઓ, મોલવી કે કાઝીઓ, અથવા હિંદુ ગોર મહારાજો કરતાં ઇતર સંસારી લોકો (Laymen) જ્ઞાન અને વિદ્યા સંપાદન કરીને અભણ રહી ગયેલા ધર્માધિકારીઓના કાન પકડે એવા થયા છે ખરા, તોપણ ધર્મ-ગુરુની જરૂર કાળે કાળે જણાતીજ રહી છે. તેનું રહસ્ય જૂઠુંજ છે. એકલી પંડિતાઈથી તો અપયો થઈ પડે છે, પરંતુ પાંડિત્યની સાથે પવિત્રતા, જેને આપણુ પારસીઓ “અપોઈ” કહે છે, તે તન અને મનની અપોઈ વિના ધર્માધિકારી થનાનું અશક્ય થઈ પડે છે.

માણસને શું ધર્મગુરુની જરૂર છે ?

હુગલી નદીના તીરે પર્ણકૂટીમાં રહેતા એક મહા ભક્ત સ્વામીજીને તેમના એક હિંદુ શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો હતો કે; “શું મનુષ્યને ધર્મગુરુની આવશ્યકતા રહેલી છે ?” સ્વામીજીએ સ્મિત-હાસ્ય કરી થોડાક વાર વિચાર કરીને, નદીમાં ઉભેલી એક આગબોટ બતાવી પૂછ્યું કે; “આ આગબોટ કયાં જવાની તૈયારીમાં છે ?” શિષ્ય કહે: “આ તૈયાર થઈ ઉભેલી આગબોટ રંગુન તરફ જશે.” સ્વામીજી પૂછે:—“કેટલે દિવસે એ રંગુન પહોંચશે ?” શિષ્ય કહે:—“ત્રણ ચારેક દિવસ લાગશે મહારાજ.” સ્વામીજી:—“એ આગબોટની પાછળ દોરડાં વડે શું ખાંધ્યું છે ?” શિષ્ય:—“એ તો ખીજું એક ન્હાતું હોડકું છે, અને તેમાં પણ માલ ભરેલો હોવાથી તે પણ રંગુન ત્રણેક દિવસમાં પહોંચશે.” સ્વામીજી પૂછે:—“એ પેલું ખીજું એકલવાયું શું પડ્યું છે ?” શિષ્ય કહે:—“એ વળી ખીજું ન્હાતું હોડકુંજ છે, તે પણ માલ ભરીને રંગુન તરફજ ઉપડવાનું સમજાય છે.” સ્વામીજી કહે:—“ઠીક. પરંતુ એ એકલવાયું કેટલેક દિવસે રંગુન પહોંચશે ?” શિષ્ય કહે:—“આઠ દસ દહાડા પણ લાગે ખરા.” સ્વામીજી બોલ્યા:—“એમ કેમ અને ? આ બંને ન્હાની હોડીઓ

એક સરખીજ છે છતાં પ્રથમની નાની હોડી ૩-૪ દિવસમાં રંગુન પહોંચશે, ને ખીલ તેજ પ્રકારની નાની હોડીને તેજ મથકે પહોંચતાં ૮-૧૦ દિવસ કેમ લાગશે વાડ ? ” શિષ્ય બોલી ઉઠ્યો:-“ હ મહારાજ ! પ્રથમની હોડીને તો મોટી આગબોટ સાથે પાખરે બાંધેલી હોવાથી, અને તે મોટી બોટની સાથે સાથેજ જતી હોવાથી તે તો વખતસરજ પહોંચવાને શક્તિવાન થશે, અને ખીલ હોડી કોઈ મોટી સ્ટીમરની પૂઠે બેડાયેલી નહીં હોવાથી, તે તો બાપડી એકલી અટુલી ધીમે ધીમે અફળાતી ફૂટાતી ધણે હહાટે જ પહોંચશે સ્વામીજી ! ” “ ધ્યાન લગાવ બેટા ! ” સ્વામીજી બોલ્યા:- “ પહેલીકુ ગુરૂ મીલા હય, ઐર દુસરી હોડી ગુરૂ બિના ચલ રહી હય ! ” બાઈ નસર ! આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી તમે સમજી શકશો, કે પરમાત્માના મૂળ સ્થાને, ખુદાઈ દરઘાએ પહોંચવાનું સ્થાન તો ભક્તિ અને આત્મજ્ઞાન છે, પરંતુ લાયક, બળવાન, શક્તિવાન, અને માર્ગના પૂરા બળુનારા રાહબરની રાહબરી અને બાંહેધરી પકડી હોય છે તો માર્ગ સરળ, દુર્કે અને લય રહિત મળશે. તમારે સ્મરણમાં રાખવું કે, જે આગબોટને તેનો આશ્રિત વળગેલો છે તે આગબોટજ બે ખડખડ પાંચમ, બાંગી તૂટી, નબળી અને અવ્યવસ્થિત હોય, અને સાથે વળી તેનો માલમ કહો કે સુકાની કેપ્ટન કહો, તેજ બે બેપરવા, માર્ગથી અબજો, નાવાકેદ, અને આડે માર્ગે ઉતરી પડનારો હોય, તો તે આગબોટ અને તેનો માલમ ડુબશે તો ડુબશે, પણ તેને જે હોડકું ગુરૂ લેખીને તેની પનાહ તથા રક્ષણમાં રહ્યું હશે, તે પણ સાથે સાથેજ ડુબી જશે. ત્યારે જે ધર્મગુરૂઓ પ્રભુના દ્વારે પહોંચાડવાનો, અર્થાત, ઇશ્વર જ્ઞાન આપવાનો દાવો કરતા હોય, તેઓજ બે એટ્મે એલાહીની બાબતથી અબજ હોય, મીનાઈ માર્ગની બે તેમનેજ ખબર ના હોય, ભક્તિમાર્ગ કે જ્ઞાનમાર્ગના વાકેફગાર બે તેઓજ ન હોય, તો પછી તે ગુપ્ત ગુઢ માર્ગ પોતાના અનુયાયીઓને તેઓ શી રીતે બતાવી શકે ?

વતન સુકામે પહોંચવાના ચાર માર્ગો.

સુખધર્મી કલકત્તા જવું હોય તો ખુશકીના જૂદા જૂદા ૪ માર્ગો બતાવી શકાશે, અને તેનાં જુદાં જુદાં ૪ વાહનો કહી શકાશે. ગધેડાં કે ખચ્ચરો પણ સુખધર્મી કલકત્તા જઈ પહોંચવાને શક્તિવાન થશે. તેઓ ડુંગરા, ટેકરા ટેકરી, નદીનાળાં ઝાળંગીને કિંવા વટાવીને લાંબે લાંબે રસ્તે, જેમ તેમ અફળાતાં ઝિકાતાં કલકત્તા જઈ પહોંચશે ખરાં, પરંતુ તેમને પહોંચતાં ૨૦-૨૫ હજારા બેઠશે. બેલની ગાડી ૧૫-૧૭ હજારામાં કલકત્તા પહોંચશે ખરી, પરંતુ તેને ડુંગરા ટેકરા નહીં પરવડતાં ગરાડ પૂરેલો કાચો પણ રસ્તો બેઠશે. વળી થોડાની ગાડી તો બેલની ગાડી કરતાં વહેલી કલકત્તા પહોંચશે. ૮-૧૦ દિવસમાં પહોંચી શકશે, પરંતુ તેની શરત એ છે, કે તેને માટે તો પાકી સડક બેઠવે. હવે રહી આગગાડી. આગગાડી તો માત્ર

૨૧-૩ હાડામાં તમને ઝુંબઝી કલકત્તે પહોંચાડશે, પરંતુ તેની પ્રતિજ્ઞા બહુ કડક હોય છે. તેને તો સમાંતર સરળ (Parallel) ને સરખી રેલ્વે લાઇનો જ બેઠાં છે. એને તો લોઢાંના સમતોલ એક સરખા પાટા નાખેલી સડક જ બેઠાં છે. વળી જે મોટા ચીજ એન્જીન્યર જે રસ્તો ઠરાવી આપેલો અને જે લાઇનો નાખી આપેલી હોય, તેજ પાટા ઉપર ડ્રાઇવરે એ આગભાડી ચલાવવી બેઠાં છે. લગાર એક ઈંચ જેટલી પણ પાટાથી બહાર ગાડી ચલાવવાનો ડ્રાઇવરને અધિકાર નથી. આમ છતાં વળી ડ્રાઇવરની આજ્ઞા ફરજ તો એ છે કે, રસ્તામાં કાંઈ નડતર હરકત કે નુકસાન છે કે કેમ ? માર્ગમાં નડ કરે એવી વસ્તુ આડી પડી છે કે કેમ ? સામેથી કિંવા પાછળથી બીજી કોઈ ગાડી આવે છે કે કેમ ? બીજી ગાડી સાથે અથડામણ થઈ પડશે કે કેમ ? એ સર્વ વાતોની સંભાળ ભરેલી સમય સૂચકતા જે તે વખતે ચોક્કસપણે રાખવાની હોય છે. ડ્રાઇવર જો કે આગળ ને આગળજ ચાલ્યાં જવાની પ્રવૃત્તિવાળી (Progressive) સ્થિતિમાં મૂકાયેલો છે ખરો, તોપણ જો તે બેઢરકાર, માર્ગથી અબાજુ, છાકટ, અને ખરી સ્થિતિ સમજી જનારો ના હોય તો ગાડી ઉંધી વાળે, પાટા ઉપરથી ખસેડી પાડે, સામેની બીજી ગાડી જોડે અથડી પડે, અને પોતે તો ગબડી પડે અથવા પટકાઈ પડે ને વખતે કચડાઈ જાય તો જાય, પણ સાથે વળી તેના આધારે, તેના વિશ્વાસે, તેને ભરોસે, અને તેને પડખે રહેલા ઉતાડ મુસાફરો પણ ચગદાઈ મરે. એટલા સાડુ ગુડ કરવાની જરૂર વિષે રસ્કીન કહે છે કે;

The first duty of every man in the world is to find his true master and for his own good submit to him, and to find his true inferior, and for that inferior's good conquer him.

સદરહુ દ્રષ્ટાંતનો સાર.



ઉપલાં દ્રષ્ટાંતનો સાર એ છે કે, ખચ્ચરો રૂપી શુદ્ધો, જેને આપણુ જરથોસ્તીઓ “હુતોક્ષાનો” કહે છે, તેવા આત્મજ્ઞાનમાં છેક પાશ્ચાત રહેલા હલકા લોકો ડુંગરા ટેકરા ઝોળંગીને અથડાતા કૂટાતા, અનેક જન્મો ધારણ કરીને પણ પરમાત્માના મુકામે પહોંચશે તો ખરા; પરંતુ બચંકર અને બિકટ મુસાફરી કરી કરીને ઘણે લાંબે માર્ગે અને ઘણે લાંબે કાળે ધારેલે મથકે પહોંચશે; જ્યારે બેલગાડી રૂપી વૈશ્યો, જેને આપણુ પારશીઓ “વાસ્ત્રિયોશો” કહે છે, જેઓ ઇશ્વરને ઝોળખવાને લગાર જિજ્ઞાસુ થયેલા હોય છે, તેઓ કાચી ગરાડે ગરાડે, આંચકા હિલા ખાતા ખાતા, જરાક ઝોછા શ્રમે, લગાર ટુંકે માર્ગે, અને લગરીક વહેલા પહોંચશે. વળી ઘોડાગાડી રૂપ ક્ષત્રિયો જેમને આપણુ જરથોસ્તીઓ “રથેસ્તારો” કહે છે, તેઓ લગાર આગળ વધેલા વર્ગના હોવાથી બેલગાડી કરતાં ઓછી અથડામણે, વધુ ટુંકા માર્ગે, અને વધારે જલદી પહોંચશે. પરંતુ આગગાડી રૂપી ગ્રાહણો, ધર્મગુરુઓ, જેમને આપણે

“આશ્રવનો” કહીએ છિયે, તેઓ સૌથી શ્રેષ્ઠ માર્ગે, શાંતિથી, સર્વથી દુઃકે રસ્તે અને સર્વથી પહેલા પહેલા પરમાત્માના ચરણે જઈ નમસ્કાર કરશે અને કરાવશે; પરન્તુ શરત એવી છે કે, તેઓએ એવું તો પવિત્ર જીવન ગાળવું જોઈશે, એવાં તો કડક વ્રતો અને પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવી જોઈશે, કે નીતિ-ધર્મ-સદાચરણ-સતપથ અને પ્રભુતાથી કેવળ ઓટપોટ તૃપ્ત થઈ પોતાને માનનારા અનુયાયીઓને સતમાર્ગ બતાવી શકે. ઇશ્વરી જ્ઞાન સંપાદન કરીને સમાન્તર સરખા પાટા ઉપરજ તેમણે પોતાનું વાહન હંકારવું જોઈએ, અને તેમના ચીક્ર એન્જીન્યરો અર્થાત્, પેગમ્બરોએ નિશ્ચિત કરાવી આપેલા માર્ગેજ રથ હોડાવવો જોઈએ, અને સામે ઉભેલા બીજા ધર્મો રૂપી રથો સાથે અથડી ના પડાય તેની સંભાળ લેતા રહેવું જોઈએ. પોતપોતાના ચીક્ર એન્જીન્યરોએ-પેગમ્બરોએ-નાંખી આપેલી સીધી લીટીએ પોતાની ગાડી હંકારવી જોઈએ. ધર્મગુરુઓની આ એક ફરજ હતું ભાર દઈને કહ્યું છું, કે પોતાના સાધારણ બુદ્ધિનાં યજમાનોને ઇશ્વર વિષેનાં શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રથમથીજ સમજીત કરવા જતાં અર્થના અનર્થ થવા સંભવ હોવાથી, પગથિયે પગથિયેજ બોધ આપવો. જેમકે કર્મના સિદ્ધાંત કૂટિયા કીધાથી જો શિષ્યો પરમાત્માનું ગૌણત્વ ગણતા થાય અને કર્મનું પ્રાધાન્ય સમજે, જો પુરુષાર્થનું પ્રાધાન્ય ને પ્રારબ્ધનું ગૌણત્વ સમજી નાસ્તિક વિચારો કરીને આડે માર્ગે ઉતરી પડતા જણાય, તો પરમાત્માના અસાધારણ અધિકાર વિષે, પરમાત્મા પોતાની ઇચ્છાનો સાલિક હોવા વિષે, તેમની શ્રદ્ધા, તેમની ચકીનદારી કે હીનદારીમાં અંતરાય પડવા દેવો નજ જોઈએ.

સખકે ૩૨ મો.

અહુરમઝદી સ્વપ્નું જૂએ રાત્રે, એહેરેમન્દી જૂએ દિસે.

I found Him in the shining of the stars,

I mark'd Him in the flowering of His fields.— *Tennyson.*

નસર:—“ભાઈ વિરાફ! તમે કહો છો તેમ ઇશ્વર પોતાનીજ મરજીને માલિક હોય, તો કર્મનો કાયદો રહેજ કેમ? શું દાદાર હોરમઝદ એવા અસાધારણ અધિકાર ને સર્વોપરિ સત્તા ચલાવનારા છે, કે ગમે ત્યાં દયા કરે, ને ગમે ત્યાં સજા કરે?”

વિરાફ:—પરમાત્માએ સૃષ્ટિ રચના વેળાએ સઘળું નિયમાનુસાર નિશ્ચિતપણે કરાવીજ રાખેલું હોવાથી, તેના કાર્યમાં ખુદ તે પોતે પણ કાંઈ ફેરફાર કરી શકતા નથી, બધું નિર્માણ કરીજ રાખેલું હોવાથી ગમે તે પ્રસંગે અને ગમે તે સ્થિતિમાં તેનાથી ન્યાય સિવાય દયાભાવ બતાવી શકાતોજ નથી, માત્ર કર્મોનુસાર જગતને પહેવાર ચાલે છે, એવાં એવાં સિદ્ધાંતોનેજ વળગી રહી સાધારણ સમજશક્તિના લોકોને

જોધ આપવાથી લાભ કરતાં હાનિ વિશેષ થવાનો સંભવ રહે છે, અને દુઃખના ભયાનક પ્રસંગોએ સામાન્ય જનલોક પોતાની ધીરજ જોધ ઇર્ષ નિરાશા અને નાસિ-પાસીમાં નાસ્તિક બનતા જાય છે. એટલા માટે પરમાત્માના અસાધારણ અધિકારો વિષે પણ ખ્યાલ કરવાની આવશ્યકતા જણાય છે. તે માલિક પોતાના બંદાઓ ઉપર પ્રસંગોપાત કૃપાદષ્ટિ કરીને દયાભાવ દેખાડવાની વેળાએ દયા જો ન બતાવે તો તેની અપરંપાર મોટાઈ અને મરજીના પ્રાદર્શના વીશે મનુષ્યના મનમાં કનિષ્ઠ વિચારો ઉત્પન્ન થવા પામે.

બ્રિટિશ શહેનશાહનો હાબલો લઈએ તો જણાશે કે, ન્યાય અને ઇનશાફ કેવી રીતે કરવો તેના કાયદા કાનુનો ન્યાયાધિશે માટે સુકરર કરી લીધેલા હોય છે. ખુનીને ફાંસીનીજ સજા અને ચોરને કેદનીજ શિક્ષા. આવી રીતે ઠરાવી આપેલા કાયદાની બહાર એક ઈંચ પણ ન્યાયાધિશેથી ખીલકુલ જવાતું નથી; પરંતુ એક ખુનીને ફાંસીએ લટકતો બચાવવા સાફ રાજા જ્યોર્જને તો અસાધારણ અધિકાર હોયજ છે. આપણા રાજ્યના સઘળા નિયમો અને નિબંધોમાં પણ મહારાજા શ્રી સયાજીરાવના હજુરના અસાધારણ અધિકારની અપવાદ રૂપ કલમો તો હોયજ છે. એવા અસાધારણ અધિકાર રાજા જ્યોર્જ કે સયાજીરાવ મહારાજે પોતાના નિમેલા ન્યાયાધિશેને આપેલા હોતા નથી; તો જોકે તેમને માટે પણ દરેક કાયદાના અપવાદો તો ઠરાવી આપેલા હોય છે. જે રીતે Imperial Government-સાર્વભૌમિક અધિરાજ્યની મરજી, એ પણ એક કાયદો હોવાથી ચક્રવર્તિત્વ કહેવાય છે, જેવી રીતે ધર્માધ્યક્ષનું ધાર્મિક ક્રિસ્ટી ફરમાન છેવટનું ગણાય છે, તેવીજ રીતે બધા ધર્મોમાં એક મહામંત્ર હોય છે. આપણા જરથોસ્તી ધર્મનું મહામંત્ર આ છે કે,

“યથા અહુ વધર્યો અથા રતુશ, અષાત ચિત, હયા વંધહેઉશ
દઝદા મનંધહો પયઝોથનનામ અંધહેઉશ મઝદાઇ, ક્ષયેમયા
અહુરાઇ આ ઇમ દ્રેગુખ્યે દદત વાસ્તારેમ.”

એટલે, જે પ્રમાણે એક પાદશાહને પોતાની ઇચ્છામાં આવે તે પ્રમાણે કરવાનો અસાધારણ અધિકાર છે, તથા જે પ્રમાણે ધર્મના સર્વથી શ્રેષ્ઠ ધર્માધ્યક્ષ પોતાની મરજી પ્રમાણે ધાર્મિક કાર્યોમાં આપ અખત્યાર છે, તેજ પ્રમાણે બેહમન કહેતાં ઉચ્ચ મનની બક્ષીશે કરીને પરમાત્માનાં ઇચ્છિત કામો આપ અખત્યારીથી થવા કાજે પરમાત્માનો સ્વેચ્છા મુજબનો અસાધારણ અધિકાર સર્વ સુષ્ટિ ઉપર ચાલે છે. શાયર ફિરદુશી તુસીનો પણ કોલ છે,

ક બખ્શંદેહ ઉ અસ્તો દારન્દેહ ઉય; ખુલંદ આસમાનરા નેગારન્દેહ ઉય.

સેતમ દીદેહરા ઉસ્ત ક્યાદરસ; મનાઝીદ બા નાઝેશે બે બ કસ.

તે માલિકે પાક શુખ્ત બક્ષીશે ઉતારનારો, અને સુષ્ટિની સંભાળ રાખનારો છે. ઉંચા આકાશને ઉભું રાખીને તેને શણગારનો પણ તેજ છે. જેમના ઉપર

અન્યાય, ગેર ઇનશાફ, અને બુદ્ધિમંદ પડે છે તેમની ફરિયાદો સાંભળનારો સર્વથી છેલ્લો સર ન્યાયાધિશ પણ તેજ છે. તે માલિકના અસાધારણ અધિકાર વિષે કોઈએ પણ શંકા લાવવાનું કશું કારણ નથી. જેમ વેદાંતમાં, કુરાન કે બાઈબલમાં વર્ણુનો છે તેમ આપણા ધર્મમાં પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે;

“ સ્પષ્ટ નામ અહિં. વીત નામ અહિં, દાત નામ અહિં,
પાત નામ અહિં, શ્રાત નામ અહિં, જનાત નામ અહિં,
ઝનોધસ્ત નામ અહિં, ક્ષુમાઓ નામ અહિં, ક્ષુષો-માથ
નામ અહિં, ઇસે-ક્ષયો નામ અહિં, ઇસે ક્ષયો તેમો
નામ અહિં, નામો-ક્ષયો નામ અહિં, નામો-ક્ષયો તેમો નામ અહિં. ”

અહુરમઝદ કહે છે કે; “ હું સંરક્ષણ કરવાવાળો છું. હું સર્વનો ખેરખાહ સર્વ વ્યાપક અધિકારી છું. શુદ્ધ બક્ષીશો ઉતારવાનો હું અધિકાર ધરાઈ છું. હું બધાનું પોષણ કરવાનો અધિકાર રાખું છું. સર્વમાં દુઃખ સુખ સમજનારો હું સર્વજ્ઞ છું. હું મહારા આ બધા અધિકારોને પિછાનનારો છું. હું સર્વની વૃદ્ધિ કરવાનો સુખત્યાર છું. સૌનું કલ્યાણ કેમ કરવું તેના મંત્રોને હું જાણનારો છું. હું મહારી મરણ સુજળ મહારૂ પ્રભુત્વ, મહારી ખુદાવંદી ચલાવનારો છું; એટલુંજ નહીં, પણ અસાધારણ અધિકાર વાપરીને હું મહારી ઇચ્છા પ્રમાણે મહારી હકુમત ચલાવી શકું છું. ” હુંકમાં, પોતાનું દિલ ચાહે તે રીતે સ્વેચ્છાથી પરમેશ્વરપણું ચલાવનારો જે પોતાને કહેવાડે છે, તે અસાધારણ અધિકાર ધરાવનારોજ હોવો જોઈએ. એટલા માટે તેની અનદીઠ શુદ્ધ કયા માટે નિશંક નિસંદેહ રહી તેનુંજ સ્મરણ ત્હારે નિત્ય કરતાં રહેવું જોઈએ.

ભાઈ નસર ! આજે દુનિયામાં બુદ્ધિબળ, કુનેહ, અને મનની શક્તિમાં તું મી. લોઇડ જ્યોર્જથી ચઢિયાતો કોઈને પણ જોતો ન હશે. તેજેવા વિદ્વાન, મોટાં લેખના મહાન પુરૂષે જરમન મહા યુદ્ધની જીત ચતાંને વાર પહેલુંજ કામ શું કર્યું ? કાંઈ પણ કામ પાર્લામેન્ટ પાસે પ્રથમ ન કરાવતાં આખી પાર્લામેન્ટને તે તૂર્તજ દેવળમાં લઈ ગયો, અને સર્વ પાસે પરવરદેગારની પ્રથમ બંદગી કરાવી, તે સાહેબનો ઉપકાર મનાવ્યો હતો. એટલે આવું બળવાન લેખનું જ્યારે ખુદાની હસ્તી અને શક્તિ કબુલ રાખી તેની બંદગીનું કૃણ સમજે છે, ત્યારે આપણે પણ કબુલ કરવુંજ પડે કે, જેને લોઇડ જ્યોર્જે માન્યો તેને આપણા જેવા અલ્પ મતિનાં માણસોએ કેમ નહીં માનવો ?

યક રામ કહત કલમા, ન હુઆ કોઇરે;
અર્ધ નામ પાવાન, મરા નીર મોઇરે !
કર્મકી કેતીક ત્યાત, ખીલગ વહઇ જયેગે,
હાથીકે અસવાર, કુતે કયોં ખાયેગે ?

પરમાત્માએ સુકર કરેલી ગુપ્ત શક્તિઓ.

જે પ્રમાણે એક રાજા કે પાદશાહે નિમેલા ન્યાયાધિશે અને અધિકારીઓ, રાજાના ખાંધીને સંપૂર્ણ કરી આપેલા કાયદાઓને પકડીનેજ ન્યાય કરી શકે છે, અને જે પ્રમાણે તેમને કશા અસાધારણ અધિકાર નિયમ નિબંધની બહાર જઈને, વાપરવાની સત્તા હોતી નથી, તેજ પ્રમાણે પરમાત્માએ નિમેલા અધિકારીઓ જેઓને દૂતો, ફિરેસ્તાઓ, ઇઝદો, અમશાસ્પદો વિગેરે કહેવામાં આવે છે, તે સર્વને સાવંલોભ પ્રભુ-સરકારે જે અલૌકિક કાયદા ઠરાવી આપેલા હોય છે, તે કાયદાની બહાર જઈને, પોત પોતાના અધિકાર વિરુદ્ધ, તે ગુપ્ત અનદીઠ શક્તિઓથી પણ અસાધારણ અધિકાર વાપરી શકાતા નથી; તે તો માત્ર પરમ તત્ત્વની સત્તાની વાત છે. “તુલસી રેખા કરમકી, મીટ શકે ન રામ” એવું જે સિદ્ધાંત તુલસીદાસે કર્મને વિષે કહ્યું છે, તે એવું કે નિર્માણ કરેલું રામ પણ ફેરવી શકતા નથી, પરન્તુ તૂર્તજ તેમણે પાછું કહી દીધું છે કે; “મીટે તો અચરજ નહીં”, પર સમજ કિયો હય કામ.” ધર્મશાસ્ત્રોનાં ઘણાંક સૂત્રો ને મંત્રો ગહન અને ગુપ્ત છે, જેનું તત્ત્વ સત્ત્વ બધાંજ કાંઈ સમજી શકતાં નથી. માટે સર્વ ધર્મો જેના અધિકાર, અને જેની સત્તા વિષે એકમત હોય તેને મનુષ્ય માત્રે માન્ય રાખવો જોઈએ. વળી ઘણાં લોકો જે તત્ત્વ કે સિદ્ધાંતની નિંદા કરતાં હોય તેજ અધર્મ ગણાવો જોઈએ. “પરમાત્માની ઇચ્છા ગમે એ પ્રસંગે ગમે એવી થાય”—એ સૂત્ર જો નહીં ગ્રાહ્ય કરવામાં આવે તો સૃષ્ટિ રચના એક ગુલામી બંધન થઈ પડી નાસ્તિકપણું વધી જાય. જો તે માલિક પાક પોતાના કોધની તલવાર બહાર કાઢે તો પેગમ્બરો, પીરો અને વલીઓ પણ પોતાનું મોઢું છુપાવશે; અને જો તે સાહેબ કૃપા-દ્રષ્ટિ કરશે તો દુષ્ટ જનોને પણ સજ્જનોમાં હડસેલી દેશે. “સર્વ ધર્મને મૂકીને, કર આશ્રય મુજ એક; શોચ મા કર હું છોડાવીશ, સર્વ પાપથી છુક.” એ ભગવત ગીતાનું વાક્ય છે. મીંઠ આડલોને સાથી નાસ્તિક મતનો હતો. પ્રભુના અસાધારણ અધિકારને તે માનતો ન હતો. પરમાત્મા જેવી કોઈ અનદીઠ શક્તિ હોય તો તે હવે નિઃસત્ત્વ અથવા અણુધિકારવાળી અને અશક્ત થઈ પડેલી શક્તિ હોય એમ તેનો મત હતો. જ્યારે તે એક પ્રસંગે રેલ્વેની મુસાફરી કરતો હતો ત્યારે તેજ રેલ્વેને એક અતિ બચકર અકસ્માત નડ્યાથી સઘળા ઉતાડ્યો કચડાઈને માચાં ગયા, અને એકલો પેલો સાથીજ બચી જવા પાડ્યો. વળી તેને જરાએ ઘસારો કે ઘોકો પણ લાગ્યો નહીં! તેને હવે લાગ્યું કે, શાસ્ત્રિય રીતે જોતાં પણ આ અકસ્માતમાં એક પણ જીવડો બચવો જોઈતોજ ન હતો, છતાં તેને એકલાનેજ કોણે બચાવ્યો! આ અસાધારણ બનાવમાં કોઈ પણ એક અદ્ભુત અલૌકિક શક્તિનો અણુદીઠ હાથ હોવોજ જોઈએ, એમ તેને ભાસવા લાગ્યું.

નસર:—“કેટલાક વખતથી મ્હને એવી ને એવીજ કલ્પના થયાં કીધી, કે જ્યારે સર્વ કાંઈ કર્મ પ્રમાણેજ અને છે, જ્યારે સઘળું કર્મનેજ અવલંબીને ચાલે છે, ત્યારે ભક્તિ, પવિત્રાઈ, સત્ય, આસ્તિકભાવ કિંવા નાસ્તિકભાવ એ સર્વ શું કરી શકે ? પરમાત્માની સત્તાજ ને એકવાર નિશ્ચિત થઇને પ્રભુતા જ ને મર્યાદા-વાળી હદ બાંધેલી જ અનેલી છે, તો પરમાત્માને શું કાંઈજ અધિકાર રહ્યો નથી ? એટલામાં તા' ૬ઠી જુલાઈ ૧૬૨૧ ના દિવસે આપણે ત્યાંજ એક એવો ભારે અકસ્માત બનાવ બન્યો. માળ તૂટી પડ્યો, પરન્તુ આખું માળ્યું આપણા ઘરમાં વસનારાંના માથા સૂધી આવીને અદ્ધર હવામાં બાણે અટકીજ પડ્યું ! ”

વિરાડ:—ત્યારે આ ચમત્કાર તે વેળાએ કોણે કીધો હતો ? ગુરૂત્વાકર્ષણ અને શક્તિનું ગૌરવ (Force) કોણે અટકાવ્યાં ? એક સર્વ વ્યાપક અને સર્વ શક્તિમાન મહાન શક્તિ, જેને અસાધારણ સત્તા હતી, તેનોજ એ મોજેજો હતો ભાઈ. સુખઈમાં ત્રણ માળની એક ઉંચી હવેલીની ખારીમાંથી ૪-૫ વર્ષનું બાળક જમીન ઉપર નીચે પટકાઈ પડ્યું છતાં, સુખઈનીજ ભૂમિના ગુરૂત્વાકર્ષણ (Attraction of Gravity) નો કાયદો કોણે તોડ્યો ? કે તે બાળકને સલામત હસતું રમતું, જીવતું બગતું ઉંચકી લેવામાં આવ્યું ? મહી નદી ઉપરના ઉંચામાં ઉંચા રેલ્વે-પુલ ઉપર ડાખામાંથી એક પારસી છોડી ઉથલાઈ પડી, પુલની વચ્ચમાં થઇને નદીમાં સરકી પડી, ત્યાં તે ટ્રેનનો ગાર્ડ તેણીનો બાપ મૂકાયો હતો, સાથે માતા ઘેડી હતી, તેણીએ એલામની સાંકળ ખેંચવાથી બાપે ગાડી ઉલી રખાવી, અને નદી ઉતરી તે છોડીને જરા પણ ઇંજ વિના તેણીનો ગાર્ડ-બાપ સાજી સમી ઉપર ઉંચકી લાવ્યો, ને ગાડી સડસડાટ પાછી ચાલી. ત્યારે હ્યાં પણ Force નો કાયદો બાબુએ મૂકનાર અસાધારણ સત્તા ધરાવનાર કોણ હશે ? **પરમાત્મા.**

Mercy is an attribute to God Himself, and earthly power doth show then likest God's when mercy seasons justice. —Shakespeare.

કર્મનો કર્તા કોણ ? કર્મમાં ચૈતન્ય છે, કે કર્તામાં ?

મનુષ્યના મનમાં જ્યાં સૂધી એવાજ પ્રકારના નિશ્ચયો દ્રઢપણે જડ ઘાલી રહ્યા હોય છે, કે આગલાં પાછલાં કર્માનુસાર જે તે નિર્માણ થઈ ચૂકેલુંજ હોય છે, જેમાં પરમાત્માથી પણ ફેરફાર કરી શકાતો નથી, ત્યાં સૂધી એકજ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયાં કરે છે કે, “ જ્યારે કર્મ ન હતું ત્યારે કર્મને કોણે અને શા કારણે ઉત્પન્ન કર્યું ? ” એવા વિચારથી નવા નવા નિશ્ચયો માનવીની કલ્પનામાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી, અને પુઠ્ઠાતાલાની અસાધારણ સત્તાના ખ્યાલાતો મૂળ ઘાલી શકતા નથી. આગલા વખત ઉપર ભોળા કિસ્કી લોકો માનતા હતા કે, ઇસ્ટરના તહેવારો ઉપર સૂર્ય-નારાયણ નાચે છે ! જેઓ પ્રભુની અદ્ભુત સત્તા અને કળાને માનતા હતા, તેમને

ઈસ્ટરના હાડકાઓ ઉપર સૂરજ નાચતો પણ દેખાતો હતો ! દરેક ન્હાનાં જીવજંતુની બનાવટને પણ માણસ સમજી શકતો નથી, તો જે અનંત છે તેને તેઓ કેમ સમજી શકે ? જે મહાન બાને, જે મહા શક્તિએ લાખો પૃથ્વીઓ અને લાખો આકાશો ઉત્પન્ન કર્યાં છે, અને જે ઇચ્છા કરે છે કે, “આમ આમ થાવ !” તો તે પ્રમાણે થઈ જાય છે; “કુન ક્ય કુન !” એવો જેનો હુકમ નિકળતાંજ બધી સૃષ્ટિ રચના થઈ જાય છે; પ્રલય પછાં જેનો ધ્વનિ “ઔઃકાર” નિકળતાંજ બ્રહ્માંડ બને છે, તેની અસાધારણ સત્તા કર્મના કાયદાને પણ બાળી ભસ્મ કેમ ન કરે ? જે કર્તાએ સર્વ કાંઈ ઉત્પન્ન કર્યું છે, અને જે બધી વાતો દરેક પળે જાણનારો સર્વજ્ઞ છે, અને જે સર્વશક્તિમાન કહેવાયો છે, તે આપણો અહુરા, જળ હોય ત્યાં સ્થળ, અને સ્થળ હોય ત્યાં જળ પલકવારમાં કરી શકે છે; રજની પર્વત ને પર્વતની રજ ઘડીવારમાં કરી શકે છે; ઘાસનાં તણખાંને પથ્થર અને પથ્થરને તૃણ બનાવી શકે છે; અગ્નિનો કાયદો ઉજીતોને લઈને વસ્તુઓને બાળી નાખવાનો છતાં, તેને ઠંડો ગાર કરી હાં તે ઉપરથી માણસોને ચલાવી શકે છે; હીમ અગ્નિ થાય અને રાયનો રંક કે રંકનો રાય પલકારામાં થઈ શકે છે, એ તેની અસાધારણ સત્તાનું પરિણામ સમજવાથી ઇનશાનને શાણ આવી શાન્તિજ થાય છે. He changes a fly into an elephant. તે સાહેબ એક માખીને હાથી પણ બનાવવાની સત્તા ધરાવતો ગ્રીક ફિલસૂફો માની ગયા છે; કેમકે

જુઝ અઝ રાયો ફરમાને ઉ રાહ નીસ્ત;

જુરો માહ અઝીન દાનેચ આગાહ નીસ્ત.

તે પરવરદેગારના હુકમ અને ઇચ્છા વગર ખીજી કોઈ રીતિજ નથી. સૂર્યને અને ચંદ્રમાને પણ તેની સત્તાની બખર હોતી નથી; અને રંકના રાય કરવાનો જે તેનો અસાધારણ અધિકાર તે થકીજ તો દેલીમ જલ્લામાં, અણુ સુબુલ બોહિયા નામનો ઇરાની માછી જે લાચાર સ્થિતિમાં તેની દયા માગતો હતો, તેના ત્રણ દીકરાઓ ઇમાદ, રૂકન અને મોયઝને રાજપાટ આપીને એકઠમ તેણે રાજ્યો બનાવ્યા હતા, એવો સૃષ્ટિનો કારભાર ચલાવવામાં જે પરમેશ્વર સંપૂર્ણ સત્તા પોતાના જ હાથમાં રાખી રહ્યા છે, તેથીજ સૃષ્ટિમાં સઘળે સુંદરતા લાગે છે, ને બધે આનંદ પણ પ્રસરી રહ્યો છે, અને તારાઓ પણ એવાં ગીતો ગાય છે કે, “આપણુ સઘળાઓને બનાવનારો હાથોમાં અલૌકિક સત્તા છે.” પશુ પંખીમાં કે સૌ જીવજંતુમાં તેમજ સૌ મનુષ્ય માત્રમાં કે દેવતાઓમાં ઓટપોટ બસ તેજ પરમાત્માનીજ સત્તા વ્યાપી રહેલી હોવાથી, જ્યાં જ્યાં ખ્યાલો ને કલ્પનાઓ કયે ત્યાં ત્યાં, પરમાત્માનીજ લીલા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેના વિષેના વિચારો દ્રઢ કરવાથીજ આપણને આફતો કે અકસ્માતોનાં દુઃખોનો પડછાયો પણ જણાશે નહીં. જે થવાનું તેજ થશે, એવીજ માન્યતા રાખી રહેનાર ઇનશાન, જે સર્વ કાંઈ પરમાત્માની અખંડ શક્તિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે,

અને તેની અપાર શક્તિ, અસાધારણ સત્તા, અખુટ ઇચ્છા, અને અનંત ડહાપણમાંથી સર્વ કંઈ જે તે વખતે નિપજે છે એવું માનતો નથી, એટલુંજ નહીં, પણ જેમ કવિ પોષ કહે છે તેમ, બેહદ વિસ્તારવાળા અને અખંડ સત્તાવાળા જે સાહેબના આંખણ સઘળા ભાગો છિયે, તથા તેની ઇચ્છા અને અધિકાર એજ જેનું શરીર છે, એવું પણ માન્ય રાખતો નથી, તે મનુષ્ય ઇશ્વરની ભક્તિ, અદલાતાલાની નિમાજ, અને ખુદાવીદની બંદગી કરવામાં બેહદ થઈને દુઃખી જ થયાં કરે છે. આલું વગર સમજનું ફલ સંઘરવા ભેગ થઈ પડતુંજ નથી. ઇશ્વરની ઇચ્છા વિષે મનમાં જેવી ભાવના થાય છે, તેવીજ ભાવના બહાર પ્રગટી નિકળે છે. પ્રભુની અસાધારણ ઇચ્છા અને અખંડ સત્તાનું સ્મરણ કરનાર તો પ્રભુનાં સાક્ષાત્ દર્શન લઈ તેને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. માત્ર એકજ માણસની બંદગીના પ્રવાહો આકાશ વેર ઉડીને વિશ્વના આખા વાતાવરણને (Atmosphere) શુદ્ધ કરી મેળે છે, ત્યારે જગત્તરી બંદગીના વાતાવરણનો તો ખજનો ને ખજનો દાહારના દરવામાં ભેગો થયો છે, અને તે ખજનામાંથીજ ખાસાં આમને બળ ને ફળ મળે છે. બંદગીથી ભેગો થએલો લાખો વરસનો ખજનો ખુટતાં ખુટતો નથી.

સેતૂન મરૂા યુનાં યુન તવાં;
શમે રૂઝ યુદન બ પીશશ નવાં.
ખુદાવદે ગરદનદેહ ખૂરશીદો માહ;
રવાંરા બ નેહી તુમાયનદેહ રાહ.

ભાઈ ! તહારથી બની આવે એટલી પાક દાહારની બંદગી કર. અહોનીશ તે મહાન બાપના ચરણે નમતો રહે. સૂર્ય અને ચંદ્રને તે સાહેબની આગળ તું નમતા ને નમતાજ ભોતો રહીને તહારા આત્માને શુદ્ધ માર્ગ દેખાડનારા તે રાહબર સાહેબના નમસ્કાર હરદમ કરતોજ રહે.

આત્મિક બળ.

આપણો આત્મા ઉંચ ગુણોથી ઓટપોટ ભરપૂર છે. આત્મા કે પરમાત્માનું સંપૂર્ણ સત્તા આગળ કર્મના દોષની બિસાહ શી હોઈ શકે ? આપણા પરવરદેગારની વખતો વખત આપણા ઉપર ઉતરી આવતી હયાની કુદ્રતનું ચિંતન કરવાનું છોડી બેસીને, આપણામાં જે દોષ નથી તેનું ખ્યાલી ને ખાલી વિમાસણ કરવું એ ભગવત સત્તા વિષે શંકાશીલ રહેવા જેવું થાય છે. પ્રભુ છે તે માફી આપનારો છે, રહે મિયત અને હયાનો ભંડાર છે, એ સત્ય વાતને નહીં માનતાં ભક્તિને પણ ત્રિસારી હંધને એકલાં કર્મનેજ કૃત્યા કરવાથી અનર્થ થાય છે ભાઈ. જે ભક્તો પરમાત્માનું સત્તાને ઇચ્છા વિષે સંપૂર્ણ છે, તેઓ તો તેલની કડકડતી ગરમ કઠામાં પડત પણ ડરત નથી કરવત વડે વહેરાતાં પણ ડગમગતા નથી. ગળાં ઉપર છુરી ફરત

પણ ધુજતા નથી, અને તે કૃતિને ચમત્કાર કહેવામાં આવે, અને તેવા ચમત્કારને નમસ્કાર થાય એમાં નવાઈ શી છે ? જેઓ યકીન કે ઈમાન વગરના હોય તેમનેજ ઇશ્વરિ અસાધારણ સત્તા ઉપર વિશ્વાસ હોતો નથી. માણસ પોતાના આત્માનું મહત્વ ને ઉચ્ચપણું ભૂલી ગયાથી જ જરા જરામાં ભય પામી શંકાયુક્ત બને છે.

“ The human Will, that force unseen,
The offspring of a deathless soul,
Can hew a way to any goal,
Though walls of granite intervene. ”

કર્મ ઉપર પ્રભુની અદ્ભુત સત્તા.

ગોરીંદ સ્વામી સ્નાન કરીને પવિત્ર થયા ત્યારે કુકર પાપી તેમના શરીર ઉપર મૂતયો, તોયે તે પાપીને શિક્ષા ન કરતાં તેને ભક્તિને માર્ગે પ્રભુએ કાં લગાડ્યો ? ફરી ફરીને વૃષ્યકે નંદરાસને ડાંગો માયા છતાં તેના કર્મ તરફ ન જોતાં પ્રભુએ તેના ઉપર કડ્ઢા કરીને જળની શીતળતામાં શા સાફ રાખ્યો ? હરિને જે પૂર્ણ ભક્ત અંબરિષ, તેને દુર્વાસાએ ઘણોએ દુઃખી કર્યો તો પણ મૂનિનાં આ કુકર્મ તરફ નજર ન કરતાં તેનું રક્ષણ જ કર્યા કીધું; એમ કાં ? ઠગ લોકે જ્યદેવના હાથે કાપી નાખી તેને કૂવામાં નાખ્યો તેવા ઠગોને તેજ રાજ પાસે પુળવીને સુખ કાં અપાવ્યું ? વાઘની બીકથી પારધીને વશ થએલ વાનરી પારધીના ભરોસા ઉપર રહી, અને તે પારધીએજ ઠગો કરવા છતાં તે પારધીને પ્રભુએ સ્વર્ગમાં કાં મોકલ્યો ? હરિજનને છુટારાએ લુટીને તેને કાપી નાખ્યો છતાં તેનાં દુષ્ટ કર્મ તરફ ન જોતાં ઉલટો અમુલ્ય હીરો છુટારાને આપી સંતોષવાનું શું પ્રયોજન ? ઠગ વાણિયાનો વેશ લઇને નારાયણે પોતાના સેવકનીજ સ્ત્રીને કાં મારી નાખી ? એ સર્વમાં ઇશ્વરની ઇચ્છા, સત્તા, અને અસાધારણ અધિકાર શું આપણે અનુભવતા નથી ? જ્ઞાની કિંવા ભક્ત જે તેની ઇચ્છાને વળગી રહ્યાં છે એ બન્ને પ્રભુનાજ પુત્રો છે, પરન્વ જ્ઞાની છે તે સમજણ છે, માટેજ મોટો દીકરો કહેવાય છે, અને ઇશ્વરનીજ એકલી સત્તાને માનનારો તો ન્હાના બાળક જેવો હોવાથી ઇશ્વરને પોતાના ન્હાના દીકરા ઉપર તો વડા દીકરા કરતાં પણ વિશેષ વહાલ હોય છે. અર્થાત્, ઇશ્વરના અસાધારણ અધિકાર પ્રત્યે અવલંબીને રહેલો બંદો (ભક્ત) તો ઇશ્વરની કયા પ્રાપ્ત કરવા ઉપરજ ખેડેલો હોય છે.

ભક્ત બાલ બદ બ્યાંની સુત, જીવમ જની જફરાઇ;
ચેં ન ખ્યાર બાઇલ્ય વહાં, સીસુ ચેં અતિ અધિકાઇ.

જીવભાવમાંજ ધાસ્તી રહે છે, ઇશ્વરભાવમાં જિવાનું હોતુંજ નથી. પ્રભુની ઇચ્છાના ભાવ ઉપર આનંદે રહેવાય. પરમાત્મા સર્વદા આપણા રક્ષક છે, કયા

રાખનારા છે, એવું માનનારા જીવોને કર્મનો ભય હૃદયે જણાય છે. જે ઘડીએ પ્રભુના અધિકારમાં જીવ અવિશ્વાસ કરે છે તે ઘડીએજ તેને ભય લાગવા માંડે છે. આવી તેવી સાવધાની નહીં રાખીશ તો અમુક અમુક વિપત્તિ આવી પડશે, એવું અભિમાન રાખવા માંડતાંજ અંતઃકરણ ધુજવા માંડે છે, કેમકે ભગવાનની અમર્યાદાને અનંત સત્તા મર્યાદિત અને અંતવાળી ભાસતાંજ આપણો અવિશ્વાસ થાય છે. ગમે એવડી સાવધાનગીરી કરતાં ઇશ્વર ઉપરની ગમે એવી શ્રદ્ધા જ ભગવાન થઈ પડે છે. અહુનવદ ગાથામાં એકે કહેવત કહી છે કે; “અથાનો અંધહત યથા હવો વસત.” એટલે કે, “જેવી પરમાત્મા ઇચ્છા કરે તેવું અમને થજો !” ટુંકમાં, ઘણીવાર કર્મનું જોણત્વ અને ઇશ્વરની ઇચ્છાનું પ્રાધાન્ય કહેવામાં આવ્યું છે. કેમકે, જ્યારે કર્મની હસ્તી નોતી ત્યારે પણ કર્મને ઉત્પન્ન કરનારો પરમાત્મા તો હોતોજ હોતો. કર્મનો જે ઘડનાર તેની સત્તા બહાર તે હોયજ નહીં. કાયદો ઘડનાર અને કાયદાની અમલ બજાવણી કરાવનાર જે મહાન રાજ્ય-સત્તા તે સત્તાના અધિકારમાં જ તે કાયદો ગમે તે પ્રસંગે રદ કરવાનો, તે કાયદામાં સુધારો વધારો કે ઘટાડો કરી ફેરફાર કરવાનો, કિંવા અમુક સુદત સૂધી મુલતવી રાખવાનો અસાધારણ અધિકાર હોયજ છે. જે કર્મના કાયદા ઉપર ભૂતકાળની સત્તા ખુદાનીજ ગણાય, તો વર્તમાન કાળ કે ભવિષ્ય કાળમાં, તે શહેનશાહોના શહેનશાહ અને પ્રહ્લાઓના પ્રહ્લાની સત્તા નિર્મુળ થએલી માનવાને આપણી સાધારણ બુદ્ધિ પણ ના પાડે છે. જે પ્રસંગે અમુક કામ થવું જોઈએ અને અમુક કામ થવાનું હતું તે ન જ થવું જોઈએ, એવો પરમાત્માને સંકલ્પ થાય, અને તેની ઇચ્છા મુજબનો હુકમ થાય ત્યારે માણસ ભતતું સઘળું ઠહાપણ અને બધી અછલ એક કોરેજ રહી જાય છે.

સુ ખાયસ્તેહ કારી ખુવદ ઇઝતી;

બ યક સુ રવદ દાનેશો ખેરદી.

દ્રષ્ટાંતથી સિદ્ધાંતની સમજાત.

જેઓને પરમાત્માની સંપૂર્ણ સત્તા વિષે સંપૂર્ણ ભરોસો છે તેઓને તો કોઈ કલ્પનિક માની લીધેલા કાયદાથી અંતરાય આવેજ નહીં. એકવાર એક વહાણ ઉપર સ્વારી કરી, પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ રાખનારું ઘણી ધણિયાણીનું એક જોડું સમુદ્રની સફર કરતું હતું, એવામાં ભારે તુફાન ચઢી આવ્યું, અને વહાણે ડોળા ખાવા માંડ્યા. બધા સુસાફરો નિરાશ અને નાઉમેદ થઈ ગભરાટથી કોલાહોલ કરવા લાગ્યા, પરંતુ પેલી સ્ત્રીને ઘણી, જેટલી પણ બચવાની ચુકિત મુઝી એટલી કરવા લાગ્યો. કેટલીક વારે તેણે પોતાની સ્ત્રીને એક ખૂણે દિલગીરીથી બેસીને આંસુ પાડવી દીધી. એટલે તે તેણી પાસે ગયો, અને ખુદાઈ શકિન તથા કુદ્રતની અપરંપાર સત્તા વિષે તેણીને બહુ બહુ સમજાવતાં બોલ્યો કે;

અગર મેહેર બા કીન ન યામીઝદી;

સેતારેહ કે ખેચમયા ફેર રીઝદી.

પરવરદેગારે જો કહેરની સાથે મહેર લેળી નહીં હોત, કીના જોડે કયા જોડી ના હોત, તો આકાશ ઉપરના એકે એક તારાઓ જમીન ઉપર ખરી પડ્યા સિવાય રહેત નહીં. એટલામાં તો તુફાન બેહક વધી પડ્યું. તે વહાણ હવે ખડક ઉપર અથડી પડવાની તૈયારીમાં હતું; જેથી તે સ્ત્રી બોલી:—“ મહારા બહાલા ખાવીંદ ! હવે ગભરાટનો પાર રહ્યો નથી. કંઠે પ્રાણ આવ્યો છે. જે વખત બય છે તેટલામાં વહાણ ફરિયાની તળે જઈને અથવા ખડકને લાગીને આપણુ બન્નેને મૃત્યુના મૂખમાં થોડીજ પળમાં મૂકી દેશે. આમ છતાં તમે ડાહી ડાહી વાતો કરીને શાયરી ચલાવવા જેટલું ઠંડું કાળજી કેમ રાખો છો ? ” આ સાંભળીને તેનો ધણી વહાણના ખીબ ભાગ તરફ દોડ્યો, અને એક તલવાર લાવી મ્યાન બહાર ખેંચી કાઢી સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો:— “ ખ્યારી ! હું હવે ત્હારું જૂન કરું છું; કેમકે આમ પણ તો તું ચોતનાંજ ડાયાંમાં છે તો વહેલી મરશે તો શું મુબયકો છે ? ” બાયડી મૂગી બેઠી; એટલે પુરૂષે પૂછ્યું:— “ કેમ છે ? તું પણ હવે ઠંડે કાળજે કેમ બેઠી છું ? શું તને આ સમશેરના ફટકાનો ડર નથી લાગતો શું ? ” સ્ત્રી કહે:—“ બહાલા સ્વામી ! આ તમે જે તલવાર ઉગામી છે તેનો કિંચિત્તે ભય કે ધારકો મહને તો લાગતોજ નથી, કાંકે મહને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે, આ તલવારની મુઠ મહારા ને મહારા જીવબાન, દિલોબાન, જીગરના દોસ્તાના હાથમાં છે, જે મહારા બાનને તો શું પણ મહારા એક બાલને પણ અળવળ આવવા દેનાર નથી, એવો મહને ભરોસો છે. આ મહારી ધીરજ કુદ્રતી હોવાથી મહને જરાએ બીક કે ગભરાટ લાગતોજ નથી. ” આ વચન સાંભળી પુરૂષે તલવાર પાછી મ્યાન કરી કહ્યું:— “ મહારી ખ્યારી ! તું ખાતરીથી માનજે કે, ત્હારા શુભેચ્છક ખેરખાહ ખાવીંદના હાથમાંની તલવારથી જેમ તને ત્હારો બાલ પણ લગાર વાંકો થવાની ચિંતા નથી, કેમકે હું ત્હારો ખાવીંદ જે ત્હારો રક્ષક કહેવાઉં, તે ત્હારું સંરક્ષણ કરનારના હાથમાં રહેલી તરવારની મૂઠ જ્યાં સૂધી તેનાજ હાથમાં રહેલી છે ત્યાં સૂધી, ત્હારે કશો ગભરાટ કરવાનું કારણ નથી, તેજ પ્રમાણે આપણા સંસારનું કે આપણા વહાણનું મુકાન તે પરવરદેગાર ખાવીંદના હાથમાં રહેલું છે, એમ જ્યારે તું ખાતરીથી માનશે, ત્યારે તને સમુદ્રના આ ભયાનક તુફાનથી પણ જરાએ ધાસ્તી કે ગભરામણુ લાગશે નહીં. ભલેને તુફાન ચોવડું વધે, છોને ગમે એ બલા કાં નહીં આવે, તોપણ તે માલિકની મરજી આપણને બચાવવાનીજ હશે તો તુફાનથી આપણને કશું અથનાર નથી. આખરે તુફાન નરમ પડ્યું, ને વહાણ બંદરે પહોંચ્યું.

કસ અજ ખાસ્ત યજહાં ન યાબદ રહા;

અગરએ બુઅદ દર દમે અઝદહા.

એક માણસ કદાપિ અજ્ઞાનાં હાથોમાં કાં જઈ પડ્યો ન હોય, તોપણ હયાળુ પ્રભુના હુકમ અને ઇચ્છા વિરુદ્ધ કાંઈએ થઈ શકનાર નથી. પ્રભુની અચાનક સહાયત્વ, શુભ અક્ષીયત્વ, અને ગેળી બસારતનું કામ એવું છે, કે જેમ આંખનાં પોપચાં આંખમાં અચાનક કે ઓચિંતો ધૂમાડો જવાજ દેતાં નથી, અથવા કાંઈ લાગી વાગી જતી વખતે જેમ એ પોપચાં આપોઆપ બિડાઈ જઈને બહારની તુચ્છ સત્તાને પોતાનામાં પ્રવેશ થવા દેતાં નથી; પરંતુ પ્યારીના પ્રેમનોજ વિચાર કરે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રેમના ને ભાવના ભૂખ્યા ભગવાન તો પોતાના બંદાઓની લાગણી બરેલી ભક્તિનોજ વિચાર કરે છે.

The quality of mercy is not strain'd,
It droppeth as the gentle rain from heaven
Upon the place beneath.—*Shakespeare.*

નસર:—“ શું ત્યારે કર્મનો કાયદો પણ નાંખીજ દેવાનો છે ? ”

વિરાડ:—કર્મનો કાયદો કાંઈ ખોટો નથી, પરંતુ એકલા એ કાયદાથી જ ખુદાઈ સત્ય શોધી કઢાએલું છેવટનું માનવાને તમારી મનોવૃત્તિ નાજ પાડશે. આસેન્સીલ્યોસ હમેશાં સ્ટોઈક પંથવાળાઓની સામે થઈને કહેતો હતો કે, “ કર્મ વિષે છેવટનું સત્ય શોધી કાઢવાને માટે મનુષ્ય માત્ર લાયક નથી. ” કાર્નિડાશે આ વાદ-વિવાદ સંબંધે છેલ્લા શબ્દો આ કહ્યા હતા કે; “ કુદ્રતમાં તત્વની સત્યતા શી છે તે પિછાનવાને માણસની શક્તિ કાંઈજ નથી. ” મનુષ્ય જ્યારે પરમાત્મા ઉપર શ્રદ્ધા ને ચક્રીનદારો વધારતોજ જાય છે, અને બીજાં ત્રીજાં બંધનોને તુચ્છ સ્વીકારતો જાય છે, ત્યારેજ તે વધારે ને વધારે દૃઢતાથી ઈશ્વરની ઇચ્છા અને તેની સર્વોપરી સત્તામાં માન્યતા રાખતો થઈ તે પરમ આનંદ મેળવતો જાય છે. કર્મના કાયદાની જાણ મનુષ્યને માથે હોય, પરંતુ પ્રભુને તે બંધન કતાં નથીજ.

અલૌકિક બનાવો ઉપર મન લગાડો.

અગમ્ય રૂપિ નામના જતિએ ઇ. સ. ૧૯૦૪ ના જાનેવારીમાં પોતાની વિલાયતની મુસાફરી વેળાએ માત્ર સંકલ્પ વડે કેટલોક વખત સૂધી પોતાના હૃદયના અને નાડીના ધબકારા બીલકુલ બંધ પાડી રાખી મોટમોટા કર્મવાદીઓને સ્તબ્ધ કરી મેળ્યા હતા, એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. ત્યારે વૈદકિય શાસ્ત્રનો કાયદો પણ ક્યાં ગયો હતો ? એજ શુરૂ પરમહંસે ઇ. સ. ૧૯૦૨ માં પ્રો. મેક્ચુલરને તથા પ્રો. કાપેન્ટરને પણ પોતાના સંકલ્પે કરીને ઉપર પ્રમાણે સુએલા જેવું પોતાનું પ્રેત ખતાવી માણસ બને કહેલો વૈદકિય કાયદો ખોટો પાડ્યો હતો. હોલ્ટ વંશના ચક્ષુ

આ વાદનિવાદમાં પૂરવાર કરી આપ્યું હતું કે; “ માણસની કલ્પનાએ ઉપસ્થિત કરેલા કાયદાથી કરીને નહીં, પણ પ્રભુની સત્તાજ ચાહે તો રંકને રાય અને રાયને રંક બનાવી શકે. ” શાયર ફિરદુશીનું વચન પણ એજ છે કે;

ચું યજ્ઞાં કરીરા કુનદ નેક બખ્ત;

બી કોશીય ઉરા રસાંદ બ તખ્ત.

પરમેશ્વર જ્યારે કોઈ એકના ઉપર નવાજીશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે વગર કર્મ કરવે તેને તખ્ત ઉપર લાવી બેસાડે છે. બંદાની મુરાદ પાર પાડવાની સત્તા તે સાહેબ ગમે ત્યારે પણ વાપરવાને સ્વતંત્ર જ છે.

સબક ૩૩ મો.

દીનદારને ખ્યાર સત્યનો-દીન દૂબાઉને પ્રેમ દગાનો.

Thou wilt not leave us in the dust:

Thou madest man, he knows not why,

He thinks he was not made to die:

And thou hast made him; Thou art just.

Tennyson.

૪. સ. ૧૮૬૪ના એપ્રિલ માસમાં જ્યારે ભરૂચમાં કોલેરા ફાટી નિકળ્યો, ટપો ટપ માણસો મરવા લાગ્યાં, અને કાંઈ ઉપાય રહ્યો જ નહીં, ત્યારે ત્યાંના એક ધર્મી જરથોસ્તીએ એક દરેહમહેરમાં ભરાઈને છ દહાડા વેર રાત ને દહાડા બેસીને અહુરમઝદની આરાધના ને આજેલ કયાં કીધી. આટલા દહાડા તે સવારે એક પાન ને એક એલચી ખાતો, અને રાતે માત્ર એક દરૂન અને એક બેડાંની આશની કયાં સિવાય બધા બીજો ખોરાક ત્યાગ કરીને કોલેરા એકદમ દફે કરવા સાફ ખુદાને આજેલ કયાં કરતો. છેલ્લે દહાડે તેણે દસ્તુર મોબેદોને દરેહમહેરમાં બોલાવીને મોટું જશન કીધું. નીરંગદીનથી પોતાને શુદ્ધ કીધો, સઘળાં કપડાં મુફેદ પહેર્યાં, અને જશનમાં બેઠો. છેવટે ઈશ્વરની બહુજ આજેલ કરીને સર્વ મોબેદોને આશોદાદનું દાન કર્યું. ગરીબ બેહદીનોને પણ દાન આપ્યું. અહુરમઝદે પોતાના અસાધારણ બળ વડે તે ને તેજ દિવસથી આ દુષ્ટ રોગનો એકાએક ને એકદમ અટકાવ કર્યો હતો !

To bless Good for mercies, is the way to increase them.

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य यैने वास्तात्मनाजितः ।

सपथ नियतो बंधुः सपथ नियतो रिपुः ॥

પરમ આત્માથી જે આત્મા વશીમૂત થયેલો છે તે પરમ આત્માજ આત્માનો બંધુ છે. તે આત્માજ હમેશનો શત્રુ અને હમેશનો મિત્ર થઇ રહેલો છે. દીગ્બોસા છે તો ધતુષતું કામજ શું છે ? શસ્ત્ર છે તો બપગતું શું કામ છે ? બપમં જોય

તો અંગનાનું શું કામ ? અંગના છે તો કામનો દ્વેષ શા સારૂ કરે છે ? ઈશ્વરની ઇચ્છાજ બળવાન છે તો કર્મનું શું પ્રયોજન છે ? અહુરમઝદને અસાધારણ અધિકાર છે તો ખીજો અધિકાર કે સત્તા ચલાવનાર ખીજું છેજ કેણું ? બાઈ ! ખુદાની સત્તાની બરાબર કેઈને ગણુશોજ મા. કરાર તોડવા પહેલાં તેની ઇચ્છાનો ખોફ મનમાં રાખજો. જેની સત્તા સત્ય છે તેની સાથે અસત્ય વાતોને બેળી દેશો ના. તમારી બિડાતી ને મુશ્કેલી તેજ સમજી શકે છે, જેમ મૂગાની બોલી મૂગાની માયજ સમજે છે. અહુરમઝદની સત્તા, અધિકાર, અને ઇચ્છાને સમજશો તો તમારી શ્રધ્ધા વધશે, અને તમને દુઃખ લાગવાને બદલે સુખનોજ અનુભવ થશે.

બરાબર વિચાર ચલાવી, જગતમાં ફરેજ બનતા સંજોગોનો અભ્યાસ કીધાથી એવું માલુમ પડશે, કે જ્યારે વ્યક્તિવાચક કર્મ જેવું કાંઈજ હતું નહીં ત્યારે પરમાત્માની ઇચ્છાથી, કહો કે તેના પ્રથમ ધ્વનિથી 'કર્મ' પણ બંધાયું. પરમેશ્વરે સૃષ્ટિ રચનાના સંકલ્પ વેળાએજ ગુફ્તવાકર્ષણના કાયદા, જોર કે શક્તિના કાયદા, પ્રકાશ કે અવાજના કાયદા, કરણીના-પુનઃજન્મના ઇત્યાદિ અનેક કાયદા સ્થાપિત કર્યા તેની સાથેજ તેના અપવાદો પણ પેદા કરેલા હોવા જોઈએ, એવાં અનુમાનને શું તમે મંજૂર નહીં રાખશો ? પરમાત્માની ઇચ્છા, મરજી, સર્વોપરી સત્તા, અને અસાધારણ અધિકાર લોગવવાના અપવાદ દરેક કાયદાને લાગુ સમજવાજ જોઈએ. ૪ વર્ષ ઉપર, રેલ્વેના જાજરમાં એક ગરોદર બાઈએ ચાલતી ટ્રેને એક બાળકને જન્મ આપતાંની સાથેજ બાકેરાંમાંથી તે ગર્ભનો લોચો કપચી પાથરેલી સડક ઉપર જોરથી અફળાઈ પડ્યો, અને ઘણી વારે જ્યારે ઝડપથી દોડતી ટ્રેનને થોભાવી તે બાળકનો પત્તો પાડવામાં આવ્યો, ત્યારે જરા પણ તુકશાન થયા સિવાય તે બાળક જીવતું મળી આવ્યું હતું એ શું “ફેર્સ” કહેતાં જોર અને “ગ્રેવિટી” કહેતાં ગુફ્તવાકર્ષણના કાયદાનો અપવાદ નથી ? માત્ર દોઢ બે વર્ષ ઉપર કલાકના ૩૫ માઈલની ઝડપે દોડતી પંજબ મેલમાંથી પાલધર તરફ પાંચ વર્ષની બાળકી દૂરના ખેતરમાં ઉથલાઈ પડી, અને તેના શરીરને કે પ્રાણને કશી પણ હાનિ થઈ નહીં, તે વેળાએ પરમાત્માના ચમત્કારિક સંજોગો સિવાય ખીજું આપણે શું દીકું હતું ? એટલા માટે અહુરમઝદના આવા અસાધારણ અધિકાર વીશે આપણે બેશક બેશુમાન રહીને ઉશ્તવહ ગાથામાં ગાઈએ છીએ કે:—

“અત થવા મેંગહાઈ તખ્મિઆ સ્પેન્ટેમ મઝદા

હાત તા જસ્તા યા તૂ હફ્તી અવાઓ યાઓ દાઓ અપીશ દ્રેગવાઈતે

અષાઉનએયા.”

ઓ અહુરમઝદ ! હું તનેજ સર્વ શક્તિમાન અને આબાદી કરનારો માનતો રહીશ. કેમકે હારીજ ઇચ્છાથી પાપી શું કે પુન્યવાન શું સર્વને તું હારી દસ્તગીરી કરીને સહાય થાય છે, અને જે તે પ્રસંગે હારીજ અણદીઠ હાથ એ સર્વ ઉપર

શિવોદ્ધ પાથરી હમ ઉગારે છે. “હે મહાન અધિકાર ધરાવનારા અહુરમઝદ ! ત્હા માટે હું તો તનેજ નમતો રહીશ !”

નસર;—ઠાઈ તમે ખીજજ પંથોનાં સિદ્ધાંતો ઘણાં ઘણાં સમજાવ્યાં, પણ એ દ્વાંતો આપણા ધર્મના પારસી ના કહેવાય !

વિરાડ;—ખુદાઈ વાતોમાં, અને ધર્મની બારીક બાબતો સમજવા સમજાવ- માં જુદાપણુ એજ મોટી ભૂલો થાય છે ભાઈ.

ધર્મ અને પંથમાં થતો ગુંચવાડો.



સંસ્કૃત પન્થન, અવસ્તા પર્ફથી, અગ્રેજી Path એટલે માર્ગ એ શબ્દોને ગતો, તેના ધાતુ ઉપરથી થએલો પંથ શબ્દ છે. પંથ એટલે સાધારણ રસ્તો. મં અને પંથ શબ્દને લેળી નાખવાથી ઘણા ગુંચવાડા ઉભા થવા પામ્યા છે. ૧-મઝહબ-રીલિજીઅન-દીન એ શબ્દો વડે વિષયનો હેતુ સમજવાને “ધોરી ૪-માર્ગ” સમજવાથી, અને પંથ શબ્દ વડે “પેટા માર્ગ” સમજવાથી ઘણીક જગડો કરી થયે. પરમાત્માને પહોંચવાના મહાન મૂખ્ય માર્ગો ગૌતમ યુધે, ઇસસ ક્રાઈસ્ટે, ઇસાએ, સ્પીતમાન જરથોસ્તે, પેગંબર મોહમ્મદે, વેદ વ્યાસે, હાવીર સ્વામીએ, કોન્કુસ્યસ વિગેરે મહા ધર્મ પરવર્તકોએ સ્થાપેલા રાજમાર્ગો અને તે માર્ગોમાંથી જે ન્હાના ન્હાના ફાંટાઓ નિકળ્યા; જે પેટા માર્ગો કહેવાય, “પંથ”ના નામે નિકળ્યા છે. કોઈ રસ્તે મનુષ્ય પોતાના મૂળ વતને પહોંચવા રસ્તાઓ શોધતોજ રહે છે, અને ટુંકા રસ્તા કરતોજ રહે છે. પરન્તુ આપ- માં એવો એક ખોટો પ્રચાર પડી ગયો છે, કે જે ધર્મમાં જન્મ લીધો તે ધર્મ વાય ખીજ ધર્મને રસ્તે તો જવું તો નહીંજ, પરન્તુ તે પર ધર્મના શાસ્ત્રોનો શ્યાસે ન કરવો. ધર્મ જેનો તેનો એકજ છે, અને જે તે જીવની ચોખ્ખતા પ્રમાણે ફેરે જેને તેને ચોક્કસ ધર્મમાં જન્મ આપ્યો છે. હું જરથોસ્તી ધર્મમાં જન્મ્યો, માટે શું હું અનેક જુદા જુદા પ્રકારની લાલકારી “સોસાયટીઓ”-“ક્લબો”-“ડાંડો” કે “પંથો”નો સભાસદ પણ થઈ ના શકું કે કેમ ? થીઓસોફિકલ સાયટીમાં જોડાવાથી કાંઈ હું જરથોસ્તી ધર્મમાંથી દૂર જતો નથી. એ સોસાયટીમાં મલ થએલા સભાસદોમાં હિંદુઓ, ક્રિસ્ચિયનો, યુધિસ્ટો, પારસીઓ, બુસલમીનો ગેરે દરેક મુખ્ય ધર્મવાળા છે, તેથી શું ? જે સિદ્ધ વાતો મુખ્ય ધર્મમાં કહી તેજ વાતો એમાંએ કહી છે. ઉલટું, મુકાબલો કરવા લાયક ધર્મોના (Comparative religions) અભ્યાસ કરવા થકી સ્વધર્મના સિદ્ધાંતો ઉપર ઠીક અજવાળું પાડી દાય છે. કળુલ કફં છું કે, જે ધર્મમાં પરમેશ્વરે જન્મ આપ્યો તે ધર્મ છોડીને ધર્મ ગમે એવો સુંદર દેખાતો હોય તેમાં વટલવાના કામને હું અનુમોદન આપું છું, કેમકે પર સ્ત્રી ગમે એવી સુંદર દેખાતી હોય તો પણ તે આપણી નથી,

અને પોતાના ધર્મમાં જોખન વગર પરધર્મમાં શોધવા દોડવું એ હાનિકારક છે, પરંતુ પોતાના ધર્મનો ઠીક ઠીક અભ્યાસ કીધા પછી પર શાસ્ત્રો તપાસવાં એ કાંઈ શુન્દો નથી. અને એ જ્યારે શુન્દો નથી, ત્યારે તો તે સંખંધે થતી નિદાને પણ વશ થવાનું નથી. શેખ સાઆદી સાહેબની ઉત્તમ નસિયત રાખવાથી ધાર્મિક કલહ અને પંથ પંથો વચ્ચેના ઝગડા દૂર કરી શકાશે.

સાદીયા ગર વસ્ત્ર ખાલી, સુલેહ કુન બા ખાસો આમ;

બા મુસલમાં અલા અલા, બા હિન્દુ રામ રામ.

સૌ બાઇબંધોની પ્રીતિ સંપાદન કરવી હોય તો સર્વને બાઇબંધ લેખી, સૌ સાથે સુલેહ શાન્તિથી વર્તવું. મુસલમાન સમક્ષ “અલ્લા! અલ્લા!” અને હિન્દુ આગળ “રામ-રામ!” કરવામાં કાંઈ જોવાનું નથી.

અકબરનો એલાહી મઝહબ.

દિલ્લીના મોગલ બાદશાહ અકબરે ઈ. સ. ૧૫૮૦-૮૧ માં બધા ધર્મોનું સંશોધન કરી તેમાંથી સાત્ત્વિક તત્ત્વ જેવી કાઢી તેનો એકત્ર સંગ્રહ કરી એક “અકબરી પંથ” અથવા “એલાહી મઝહબ” સ્થાપવાના હેતુ થકી, દેશ પરદેશના જુદા જુદા ધર્મોના પ્રવીણ મોલવીઓ અને ધર્મગુરુઓની મેહપૂર્ણ દિલ્લીમાં ભેગી કરી હતી. ક્રિસ્ટી, મુસલમાન, હિન્દુ, પારસી, બુધિસ્ટ વિગેરે સર્વ ધર્મના પેશવાઓને ત્યાં બોલાવ્યા હતા. આઈને અકબરી પ્રમાણે અને બહાઉનીના ઇતિહાસ મુજબ નવસારીથી પણ ધર્મોદ્યક્ષો ગયાનું જણાવવામાં આવે છે. જેમાં જરથોસ્તી ધર્મોદ્યક્ષ દશતુર મેહેરજી રાણા પણ સામેલ થયાનું જણાય છે. હિન્દુ ધર્મના અધ્યક્ષ જે “જગત ગુરુ”ના ઉપનામથી ઓળખાતા હતા તે પણ ત્યાં ગયા હતા, અને તેમણે યોગામલથી આકાશ ઉપર બીજો એક સૂર્ય બતાવ્યો હતો. આ ચમત્કારને જોટો પાડવા સાફ દશતુર મેહેરજી રાણાએ અવસ્તા વાણીની બરકતથી તે સૂર્યને જમીન ઉપર પાડતાં તે માત્ર એક થાળી જણાઈ હતી! અકબર મહમદી મઝહબ તર્ક કરીને પર ધર્મનો સ્વીકાર કરે છે, એવી વાતો દિલ્લી શહેરમાં પ્રસરી રહ્યાથી મુસલમાન કેમ ઉશ્કેરાઈ ગઈ હતી, અને અકબર ઉપર હલ્લો કરી તેને તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મૂકવાનો સાબેશ એકજ રાતમાં કરવામાં આવ્યાથી, બીજીજ સવારમાં અકબરે એક બહેરનામું બહાર પાડી પર ધર્મ અખત્યાર કર્યાની વાત જોટી પાડી, તે બહેરનામા ઉપર જે મુદ્રાલેખ લખવામાં આવ્યો હતો તે આ રીતનો હતો કે:—

“કીલ ઇન્નલ અલા ઝું વલદીન ?

કીલ ઇન્નલ રસુલો કદ કહના ?

માનજ અલ્લાહો અલ રસુલે માન;

મીન લેસાંન અલ વરા ફકે અફ અના.”

ભાવાર્થ:—અણ્ણાતાલા પાકને પણ સ્ત્રી સાથે સંબંધમાં આવેલો, અર્થાત, બેટાનો બાપ હોવા બદલની નિન્દામાંથી પ્રભુને પણ કેણે છોડ્યો છે ? કેણે પેગમ્બર મહુમ્મદને પણ બદુગર હોવાનાં આળમાંથી મુક્ત કર્યો છે ? જ્યારે આ દોરંગી દુનિયાએ પાક પરવરદેગારને અને તેના મોકલેલા હઝરત મોહમ્મદને એવી એવી નિન્દામાંથી છોડ્યા નથી, તો પછી અકબર જેવા એક બંદાને પર ધર્મમાં વટલી ગયાનાં આળમાંથી લોકો કેમ છોડે ?

સબક ૩૪ મો.

ધર્મી ગુલામ ખુદાનો; અધર્મી ગુલામ શેતાનનો.

“ Our prayers should be for blessings in general, for God knows best what is good for us. ”

નસર:—ભાઈ વિરાફ ! મેં તો ઉલટું એ દીકું છે, કે ઘણા ભણનાર ગણનાર બંદગી કરનારાઓ ઉપરજ ઘણું દુઃખ પડે છે, અને થાકેલાના ગાઉ ગણવાની પેઠે નહીં છુટકે તેઓ “ ખુદાની મરજી !—ખુદાની મરજી ! ” એમ બોલીને હારી ખાઈ-નેજ બંદગીથી અશાંત મનનું વિસ્મરણ કરે છે.

વિરાફ:—હા ભાઈ; તું કહે છે તે સાચુંજ છે. જ્યારે દુઃખ કે ચિંતા માણુ-સોને વળગે છે ત્યારે નકારા, ભુંડા ભૂરપારા વિચારો મનમાંથી ખિસતાજ નથી, અને ખીણું કંઈ કામ સુઝ પડતુંજ નથી. જ્યારે માણુસના દિલમાં ખુદાની જગા થતી નથી, ત્યારે કામ, ક્રોધ, અને એવા બધા દુષ્ટ વિચારોજ તે ખાલી પડેલી જગાએ જઈને ભરાઈ બેસે છે; પરંતુ જ્યારે માણુસ પ્રભુની ભક્તિ કરવા મંડી બળ્ય છે, કે લાગલા દાદાર હોરમઝદ પેલા ચોર લૂટારાઓને તે ઘરમાંથી બહાર કાઢીને તેમની જગા લઈ લે છે. અર્થાત, ભક્તિ કીધાથી એ ફળ તો મળે છેજ, કે બંદગી કર્યેં તેટલો વાર તો નકારા વિચારો, કામ કે ક્રોધ સૌ દૂર થઈ જઈ તેમનું વિમા-સણ પણ કરાવતા નથી.

ખિષય પીયારી પ્રીતડી, જમ હરી અંતર નાહી;

જમ હરી અંતરમે બસે, તો ખિષયસે ચિત નાહિં.

દુઃખનો મારેલો ચિંતાતુર આદમી જ્યારે ખુદાને સંબોધીને બોલે છે કે; “ હે મહારા ખુદા ! શું મહારી તોજેશ હજી પૂરી થઈ નથી ! હવે મહારાં પાપોની માપ્રી બક્ષ ! મહને નેક ખુદિ આપ, ને નકારી મતિ દૂર કર ! અને અશો આત્માઓના સંગમાં મહને રટણ રમણ કરતો રમતો મેલ ! ” ત્યારે પરવરદેગાર તેને આમ કહે છે કે; “ શું સ્ત્રી કે શું પુરૂષ, કોઈએ પણ જરાક જેટલું સાફ નરતું કર્મ કર્યું હોય છે, તેનું કાંઈએ કામ હું વ્યર્થ કરતોજ નથી ! ”

જેમ રૂષિઓએ પોતાની ભક્તિ હિમાલય પર્વતની ગુફાઓમાં, નર્મદા નદી કે અરબી સમુદ્રને કિનારે સુકી રેતીવાળી જગાઓની એકાંત ચુપકીદી અને સ્થિર શાંતતા વચ્ચે કરી ઇશ્વરનાં દર્શન કર્યાં હતાં, તેમજ મહાન જરથોસ્તી પારસી રૂષિઓએ અલપ્પૂઝ પહાડને શીખરે, કે વેહદાયતિ નદીને તીરે, અથવા ઝેહુન કે ઝેરેવરકપ સમુદ્રને કિનારે ભક્તિ કરીને અહુરમઝદને મળ્યા હતા. આવી સચોટ ભક્તિમાં રસ્તાખેઝ અથવા ક્રિયામન સુધી ચ્યયચ્યસ્તે નામના ગુફામાં મહાન પારસી ભક્તો પેશોતન, ગુસ્તાસ્પ, અને શીયાવક્ષ આજે પણ શાંતિથી બેઠેલા છે. તેમજ નાપાક ગુહાક તાઝીનો જીવાત્મા દેમાવંદ પહાડ ઉપર પોતાના પાપોનો પસ્તાવો કરતો રહ્યો છે ભાઈ નસર ! બંદગીનું બળ અપાર છે. દુષ્ટ તુરબરાતુરે આતશ બહેરામમાં જરથોસ્ત સાહેબની બંદગીમાં ખલલ કર્યોથી પોતે બંદગીથી તળબોર થએલી તસબીર માર્યાથી તે નાપાક બળીને ભખ્મ થઈ ગયો હતો એવું કહેવાય છે. શાહ-બદા શીયાવક્ષની સાવકી માતા સોદાબેએ આકાશ સૂધી ઉડતા આતશના ભભૂકાઓની ચેહમાં તેને નંખાવ્યા છતાં તેમાંથી આસાંની સાથે એ શાહબદો પાછો બહાર નિકળ્યો હતો, તે પણ બંદગીનાજ પ્રતાપે. એવા ભક્તને નિર્ઘયપણે ઠાર કરનારાઓ, તેણે દીધેલા શ્રાપથી આખી જીંદગી સૂધી રખડતા રખળતા થઈ, કમકમાટ ભરેલાં પોતે મૂવા હતા. બંદગીના ભેરથીજ દસ્તુર આદરબાદ મારેસ્પદે સાત સાત ધાતુથી તપાવેલી બળબળી રહેલી ડેગ પોતાના શરીર ઉપર બેઠે રેડાવી હતી, તોએ તેને કશી પણ માઠી અસર નોતી થઈ. પોતાની બંદગીનાજ બળે કરીને પાદશાહ જમશેદે પોતાની રૈયતને લાંબી જીંદગીનાં અને તનદુરસ્ત કરાવ્યાં હતાં. તે બંદગીનોજ પ્રતાપ હતો, જેના વડે પાદશાહ કેકેબાદ ઇરાન જેવી મોટી શહેનશાહતો શહેનશાહ થવા પામ્યો હતો. આગલા ઇરાની પાદશાહો ક્યયુશરો, કેકેબાદ ઇત્યાદિ તથા પહેલવાનો બાલ, સામ, રૂશ્તમ ઇત્યાદિ લડાઈ ઉપર નિકળતા ત્યારે ઘણો વખત અહુરમઝદની પરસ્તેશ કરીનેજ બહાર પડતા હતા, અને કૃતેહ પામતા હતા. દરેક જરથોસ્તી દશતુરો, આબેદો, મોબેદો, એરવદો, અને બેહદીનો પોતાના નેક કામો આરંભતાં મેહેર યસ્તની બંદગી કરીનેજ કામ શરૂ કરતા હતા. તેઓ ભણી લેતા કે; “નમંઘહ અધર-દાત આજસાનિ ઉપર દાત. યથ અવત્ હવરે-ક્ષએતેમ તરસ્થ હરામ્ બેરેઝઈતીમ્ ક્વચ આઈતિ અધવિચ વઝઈતે, અરથ અઝેમિયત્ સ્પિતમ નેમં-ઘહ અધર-દાત આજસાનિ ઉપર-દાત, તરસ્થ અંધરહે મઈન્યેઉશ દ્રવતો ઝએપાન.” આ દુનિયાં માટે ઠરાવેલી ભક્તિ અને પેલી દુનિયાં માટે સુકરર કરેલી બંદગી મારફતે, હે અહુરા ! હું તને પહોંચું, ને ત્હારી નજીક આઉં. જે પ્રમાણે આ ખોરશેદ ઇબ્રહ અલખુર્જ પહાડની પેલે પારથી આવીને બુલંદીથી આગળ વધે છે, તે પ્રમાણે આ જરથોસ્ત ! આ દુનિયાંને માટે સુકરર કરેલી ભક્તિ તથા પેલી દુનિયાંને માટે ઠરાવી રાખેલી બંદગીની મારફતે બુંડા દુષ્ટ અંગ્રેસીનોની મરજી

સામે હું જઈને ખુદાતાલા રાજી રહે એવાંજ કામો હું કરું !

ભાઈ નસર ! આતશ કે પાણી, સૂર્ય કે ચંદ્ર એ સર્વ ખુદાની ખુદાવંદીનો ખ્યાલ આપતાં હોવાથી, તેમને જોઈ જોઈને તેમની અદ્ભુત કળાથી છકક થઈને તેમની મારફતે, તેમના કર્તાની આપણે સ્તુતિ કરવાની છે. તેથીજ નોંદરના વંશના ગુસ્તેહમે પણ એ અરદ્રીસૂર મારફતે વતિંધઉહધતિ નામના ઘાટ ઉપર ખંઢગી કરીને એવી લઘી મુરાદ ચાહી હતી કે; “ મહારાં મસ્તક ઉપર હું જેટલા બાલ ધરાઉં છું એટલા બધા નાસ્તિકોને મેં મારેલા છે, માટે મહારે ખાતર હે અરદ્રીસૂર ! ત્હારા વિતંધઉહધતિ ઘાટની આરપાર જવાને સાડ મહેને સુકકો જમીનનો માર્ગ તું કરી આપ ! ” ત્યારે અરદ્રીસૂરે સુંદર અપહરાના રૂપમાં ફરીને દેખાવ દીધો; પાણીના એક ભાગને અટકાવ્યો; બીજા ભાગને આગળ વહેતો કીધો; અને આગળ આગળ ચાલીને ગુસ્તેહમને સુકકો ખુસ્કીનો માર્ગ બતાવી રસ્તે મૂક્યો હતો. તે પણ દાદારનુંજ સ્વરૂપ હતું. આ રીતે પોતાના વિચારો છોડી દેઈને આવા અશો મરદો અહુરામાં જ્યારે સ્થિર થતા, ત્યારે જાગ્રત છતાં પણ મનની સુષુપ્તિ જેવી અવસ્થા ભોગવતા, અને અહુરાના નૂરમાંથી તેઓને જે કાંઈ જોઈએ તે મળતું. શ્રદ્ધા, સુખ, શાંતિ, જ્ઞાન, માણસ જાત તરફ લાઈબંધી વિગેરે સર્વ કાંઈ શુભ તેમને પ્રાપ્ત થતું નાસ્તિક અને દીન-દુખાઉ વિચારો શરીરના રસ કે રૂધિર વિગેરે ધાતુઓને વિષમય કરે છે, એમ તેઓ માનતા; અને અહુરા વિષેનાજ વિચારો શરીરના રસ રૂધિર ઇત્યાદિ ધાતુઓને નિર્દોષ કરે છે, અને તેમની સમાન સ્થિતિ બનાવે છે, એમ તેઓ યકીનથી માનતા.

રામકો આધાર, સીયા રામકો આધાર રે.—રામકો.

મેરી મેરી કરત શીરત, દેખ જગત સારા રે,

રામ નામ જપે નાહી, બરે પાપ બારા રે.—રામકો.

શિવને માનનારાને જીવ એ શિવજ છે.

શિવમાર્ગીને જ્યાં ત્યાં શિવજ દેખાશે ને તેનુંજ નામ સંભળાશે. વિષ્ણુને દ્રઢતાથી માનનારાને સ્વપ્નાં પણ વિષ્ણુનાંજ આવશે. એક સુસલમાનને વનના પડધા પણ “અદલા” અને “અહુમ્મહ”નાજ સંભળાશે જેની તેની માન્યતા જેને તેને મુખારક. સૌ પેલાં એકજ પરમ તત્વને ઇચ્છિ રહ્યાં છે. સૌ ઉચ્ચ સુખનીજ શોધમાં ભટકતાં રહ્યાં છે. સર્વનો ધ્યેય એકજ છે. ઇચ્છિત વસ્તુ સર્વને બીજાં કરતાં ઉત્તમ ને ઉચ્ચ લાગે છે. મૂળ દરધામાં પહોંચવા સૌ કોઈ મથન કરી દોડાદોડીમાં ટુંકા માર્ગો શોધે છે. માર્ગો જૂઠા જૂઠા છે પરંતુ પહોંચવાનું મથક તો એકજ છે. ટાઉન હોલના મધ્યમાં જઈ બેસવા સાડ અનેક દ્વારોમાંથી ગમે તે ટુંકે રસ્તેના દ્વારથી ગમે તે મનુષ્ય દાખલ થાય તેમાં ખોટું શું છે ? સૌનેજ પોતાના પેગમ્બર, પોતાના ધર્મ, પોતાના

ધર્મશુર, અને પોતાનાંજ ધર્મશાસ્ત્રો પ્રિય હોય. માટે ધર્મ સંબંધી ઝગડાઓમાં પડવાની જરૂરજ ક્યાં રહી ? આપણે આપણા માઝદિયશની જરથોસ્તી ધર્મનેજ સૌથી ચઢતો માન્યે છીએ, તેમ સૌ પોત પોતાના ધર્મને શ્રેષ્ઠ માને છે.

આકાશ ઉપર એક પક્ષી ઉડતું હતું, તે “ટક-ટક-ટક” જેવું કાંઈ બોલતું હતું. ત્યાં થઈને રામને એક લકત રસ્તે ચાલ્યો જતો હતો, તે આનંદમાં આવી બોલી ઉઠ્યો:—આહ ! રામ નામની લીલા કેવી આશ્ચર્યકારક છે, કે આ પંખેડ પક્ષ બોલે છે કે:—

“સીત્તા રામ દશરથ ! સીત્તા રામ દશરથ !”

એવામાં એક મુસલમાન દીનદાર ત્યાં આવીને પંખીનો અવાજ સાંભળીને પેલા રામ-લકતને કહેવા લાગ્યો; હે અંધા ! તું કહે છે તેવું કાંઈ એ પક્ષી બોલતું નથી, તે તો એવું બોલે છે કે;

“યા અલ્લાહો હઝરત ! યા અલ્લાહો હઝરત !”

આ પ્રમાણે બેઉ વચ્ચે ઝગડો ચાલતો હતો એવામાં એક બક્ષાલ (પસ્તાગિયો) માથે આદુ-હળધ-લસણ-પ્યાજ (કાંદા)-વિગેરે બક્ષાલું ભરેલો ટોપલો ઉંચકીને ત્યાં આવી ઉભો. તે ઉપલા બંનેને કહે; ભાઈઓ, શીદને લડો છો ? તમે બેઉ ખોટા છો, એ પંખી તો આવું બોલતું મહને સંભળાય છે કે:—

“આદુ પ્યાજ ઐર હલદત ! આદુ પ્યાજ ઐર હલદત !”

વાળી આ ત્રણનો ઝગડો ચૂકવવા રસ્તે જતો એક તાલીમખાજ અલમસ્ત મહી આવી ઉભો. તે તો હમમાંજ એ ત્રણેયને કહેવા લાગ્યો કે, સખ જુડા ! આ પંખી શું બોલે છે તે મહને આખાદ સંભળાય છે તે એમ કે:

“ખા ઘી ઐર કર કસરત ! ખા ઘી ઐર કર કસરત !”

આટલું બોલી થડાથડ લપડાકો લગાવી ત્રણેને પોતાનું બાહુબળ બતાવવા મંડી ગયો, અને કહેતો ગયો કે, તમારી જુઠી વાતો તો મોઢેની છે ને મહારી સત્ય વાત તો પ્રત્યક્ષ હું તમને બતાઉં છું, માટે મહારો મત ખરો માનો ! ટુંકમાં, જેવી જેની માન્યતા તેવુંજ તેને સુએ, તેવુંજ તેને દેખાય, ને તેવુંજ તેને સંભળાય.

આ રીતના ધાર્મિક અને મતાંધ ઝઘડાઓ આપણુ સર્વ જનોએ લેગા મળી મટાડવાના પ્રયત્નો ચાલુ કરવાની આવશ્યકતા દિન પ્રતિ દિન જણાતી જાય છે.

અધર્મી વિચારોથી, આપણા અંતરમાં રહેલી આત્મારૂપ જોતના પ્રકાશને સર્વત્ર પ્રકાશ નાંખતાં અટકાવ કે ખલલ કરનારું આ મટીનું શરીરજ છે, એમ અસલના લોકો માનતા; અહુરમઝદમાંજ મનને વાળીને મનની શાંત સ્થિતિ કરતા; જેથી તેમની આત્મારૂપ જોતના પ્રકાશને ખલલ કરનારાં આ મટીનાં હાંદલાંને ફેડીને પ્રકાશને બધે બધે ફેલાવવાની તેઓ કેશીશ કરતા. ચિંતા કે ભયને જીતવાના ઉપાય એવા તો યોજતા, કે ચિંતા અને ભયના વિચારો ન સેવતાં અહુરમઝદમાંજ મનને

શ્રેષ્ઠી રાખતા; જેથી તેમનું ધાર્મિક કામ અહુરમઝદ પાર પાડતા. તું પણ, હે ભાઈ! તેમની માફક,

પરસ્તેશ એ ખુદ લીય કમ તર મકુન;
તો નવ બાશ અગર હસ્ત કર્માન કોહુન.

એશ આરામ સાડ ખાઈ પીને બસ તેમાંજ મર્યો પડ્યો રહીને અહુરમઝદની આરાધનાને કમી ના કરતો. આ આપણી બંદગીની ફરજગુજરીને હુકમ તો ઘણોજ જુનો પુરાણો છે, અને ભાઈ! તું તો આ રમતમાં નવો સવોજ છે, માટે ખાધા પીધા કરતાં બંદગીની ભૂખ ઘણી રાખજે. જેમ મર્યામાં તીખાશ રહેલો છે, પુલમાં વાસ રહેલો છે, લાકડાંમાં અગ્નિ છુપાયેલો છે, દુધમાં ઘી સમાયેલું છે, તલમાં તેલ ભરાયેલું છે, તેમ આ સર્વ જગતમાં, આખી સૃષ્ટિમાં પરમાત્મા છુપાયેલો છે.

પહેલુમેં યાર હય મુને, ઇસકી ખબર નહીં;
ઐસા છુપા વો પરહેમેં, આતા નગર નહીં.

તેને શોધવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે, અને આ અગાધ જ્ઞાન મેળવવા સાડ બંદગીના બળથી જીવાત્માને શુદ્ધ કીધાથી આપણો આત્મા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે વડે પરમ આત્માને શોધી શકશે. જે પરમ આત્મા કહ્યો છે તેજ આપણો અહુરમઝદ સમજવો, જેને જન્મ નથી, મરણ પણ નથી. તે સર્વજ્ઞ અને સર્વ વ્યાપી રહેલો છે. તે કાંઈ ઉત્પન્ન પણ થયો નથી, અને જે પ્રથમ હતો તે આજે પણ છે, ને હવે પછી પણ કાયમ હાયમ રહેવાનો છે. તે બીજાનો હાજતમંદ નથી પણ બીજાની હાજત પૂરી પાડનારો હોવાથી તેની પાસેજ માંગણી કરવી. તેની પ્રાર્થના આદમીની હાજત પૂરીજ કરે છે.

બસ આજેઝદ ખદક, બ કસ એસ્તેજ મકુન;
હર આરજુ કે મી તલબી, અગ ખુદા તલબ.

જગતનાં આપણુ સર્વે લોકો તો હાજતમંદ છિયે; માટે આદમી પાસે જઇને તું ત્હારી માંગણી સાડ પ્રાર્થના ના કર, જે કાંઈ પણ તું માંગતો હોય તે એકલા એક પરવરદેગાર પાસેથીજ માંગ, તેજ ત્હારી મોરાર પાર પાડશે. શરોશ યસ્તમાં અશો જરથોસ્તને એમજ કહેવામાં આવ્યું કે;

યસ્ય, જરથુસ્ત, ઈમત ઉખધેમ્ વયો ક્વઓચ્યાત, ના વા નાઈરિ વા, અથ-સર મનંધહ, અથ-સર વયંધહ, અથ-સર વ્યઓચન; મસો વા આપો, મસો વા ઇવઓપો.

હે ભલા જરથુસ્ત! જે કોઈ સ્ત્રી કેવા પુરૂષ અહુનવરની બંદગીના એટલે યથા અહુ વૈર્યોના બરક્ષતી ને એજમતી કલામ અતિશય સ્વચ્છ અને અશો મનથી લણે, અતિશય પવિત્રાઈવાળાં વચનથી બોલે, અને પુષ્કળ ભલાં કૃત્યો કરીને પઠે, તો ઉંડાંમાં ઉંડાં તેઓ પાણીમાં પડ્યાં હોય, મોટામાં મોટી ધાસ્તીમાં પડ્યાં હોય, ભયંકર મહારાટમાં તેઓ સપડાયાં હોય, તોપણ તેઓનો વાંકો બાલ પણ થઈ શકનાર નથી.

નસર:—પણ આદમી જે માંગે છે તે મળતુંજ હોય તો આપણા દુશ્મનનો નાશ કરવાની આપણે ખાહેશ કર્યે' છિયે તે કેમ પાર પડતી નથી?

વિરાડ:—હે ભાઈ ! આદમીઓ પોતાના અજ્ઞાનપણાથી પોતાતુંજ નખતું થાય એવી માંગણીઓ ઘણીએ કરે છે, મગર તે બહુકાર માલિક, જે તે આદમીનાં બલાનેજ સાડ તેવી નખળી માંગણી મંજુર રાખતો નથી. દરેક ઇનશાને દરેક પ્રસંગે ધૈર્ય રાખવી જોઈએ સહવારે ધી ખાઈને સાંજે ચોપરા બનવાની તલબ ના રાખવી જોઈએ; કેમકે જે કાંઈ અહુરમઝદના હુકમથી બને છે તે સાડજ બને છે. અહુરમઝદે ધારેલું જે કાંઈ થાય છે તે આદમીના મનથી ગમે એવું ગેરલાભતું કે નુકશાનકારક લાગતું હોય, તો પણ તેમાં અહુરાતું કાંઈ પણ ગુપ્ત ડહાપણ સમાયેલું હોવુંજ જોઈએ, એમ જો દરેક પ્રસંગે આદમી વિચારતાં શિખશે તો કદી પણ તે ખુદાની બંદગીનો ખાર ખાલી ગયેલો જોશે નહીં. આ જગતમાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તેમાં તે છેજ છે, પરંતુ તે વસ્તુઓમાં પણ તેનું રૂપ જણાતું નથી, આંખથી કોઈ તેને જોઈ શકતો નથી. હૃદયની તદ્દરૂપ ભક્તિથી, ખુદિથી, અને મનના સચોટ સંયોગથી જે કોઈ ભક્ત તેને જાણી લે છે, તેજ તેને પિછાનીને અમર થાય છે. સચોટ સંયોગ ને તદ્દરૂપ ભક્તિ તે એવી, કે જેમ કોઈ ગરોડર સ્ત્રી પોતાના પેટમાં રહેલા ગર્ભનું અને ખુદ પોતાનું રક્ષણ કરવા થકી સાવચેતીથી સંભાળી સંભાળીને ધીમે ધીમે ડગલું ભરે છે, તેમ ખુદાના બંદગીખોરા લોકો ખૂબ સંભાળી સંભાળીને તેની બંદગી પૂર્ણ જતનથી કરે છે. અહુરમઝદ યસ્તમાં પરમેશ્વરે પેગમ્બર જરાથુસ્ત્રને કહ્યું છે કે;

યઝએશ મામ જરથુસ્ત્ર, પર્ધતિ અસ્તિ પર્ધતિ ક્ષદ્રને યસો બેરેતાખ્યો જઓઝાખ્યો જસાનિ તે અવંધહએય રદ્રનંધહએય અઝેમ યો અહુરે મઝદાઓ; જસાધતિ ત અવંધહએય રદ્રનંધહએય યો વંધહુશ સઓષો અખ્યો જસાઓન્તિ તે અવંધહએય રદ્રનંધહએય યાઓ આપો, યાઓસ્ય ઉર્વરાઓ યાઓસ્ય અષાઉનામ દ્રવષયો.

“ઓ જરથુસ્ત્ર !” પરવરદેગાર કહે છે; “ઈન્શાને કરવાને રાંદ લાવેલી ભેટોથી રાત ને દહાડો હરદમ ત્હારે મ્હારી આરાધના કરવી જોઈએ. હું જે પરમાત્મા છું, તે ત્હારી મુશકેલીના વખતમાં તને મદદ કરવાને, તને આક્રમમાંથી ઉગારીને આનંદમાં રાખવાને તું આવી ચઢીશ. મ્હારો જે ભલો શરોશ ઇજદ છે તેને ત્હારું રક્ષણ કરવાને હું તું મોકલી દઈશ, અને શરોશ ઇજદ તને સહાય થવાને ખુશીથી આવશે. એટલુંજ નહીં, પણ તું મ્હારી ઉપરજ બેસશે તો, પાણીઓના, ઝાડપાનના, એટલુંજ નહીં પણ અશો પવિત્ર મહાત્માઓનાં સઘળાં ફરોહરો વટીક તુંને મદદ કરી તને હસતો રમતો રાખવાને આવી પહોંચશે. માટે હે ભાઈ ! તું પણ ગમે એવા સંકટના પ્રસંગે તું ત્હારા ઇશ્વરનેજ યાદ કર !

સબકે ૩૫ મો.

ખુદાની બંદગીની ભાષા.

“Had I been a nightingale, I should have sung the songs of a nightingale, or had I been a swan the songs of a swan; but, being a reasonable being, it is my duty to hymn God.”

નસર:—“ભાઈ તમે વારંવાર રામ-રામ બોલો છો, અને ઘણી વાર ખુદા-ખુદા કરો છો, ત્યારે માથવાણીની મોતેબરી કયાં રહી ? અવસ્તા ભાષાની ખુલંદીનું શું પ્રયોજન ?”

વિરાડ:—કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ માર્ગે અને કોઈ પણ ભાષામાં ઇશ્વરની યાદ કરે, પ્રભુને સંભારે, તેની સ્તુતિ કરે, તેની લીલાનાં ગીતો ગાય, તો તે કોઈ પણ ગુનાભરેલું નથી; બલકે પુન્ય ને સવાબનુંજ કામ છે; પરંતુ બંદગી તો સર્વ બંદાઓએ પોતપોતાના પેગમ્બરે રચેલી ભાષામાંજ કરવી અર્થ સૂચક છે. એક જરથોસ્તીએ બંદગીનું લઘુતર, ફરજ ગુજરીનું પઢવું, તે તો પવિત્ર પાક અવસ્તા કલામોમાંજ કરવું સાફ છે. એવી મુકર થએલી ભાષામાં જેણે તેણે બંદગી કીધા બાદ ઇશ્વરનાં ભજનો, ખુદાઈ મોનાબતો, ખુદાઈ ગાયનો બીજી ભાષામાં કરવાથી કોઈ પાપ લાગતું નથી. ધર્મ ક્રિયાનાં લઘુતરો ગમે એ ભાષામાં કરવાં અસરકારક કે રવા થાય નહીં. આત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસ કીધા પછી પ્રહારસ લઈને જો આપણે કોઈ પણ છેવટ ઉપર આવ્યે તો તે એજ કે:—

જેમ માણસનાં મગજમાં કરામત છે, તેમ ભાષાઓમાં પણ વિવિધ કરામતો છે. ભાષાશાસ્ત્રીઓએ તેના વર્ગો પાડ્યા છે. જેમકે ઇંદાદ્યન ભાષા ખુશનુમા છે ખરી, પરંતુ ગુપચુપ શાંતપણે દોડી જતાં પાણીની માફક વગર સામર્થ્યની બોલી ગણાય છે. ફ્રેંચ ભાષા કોમળ છે ખરી, પરંતુ જે પ્રમાણે એક ચોરત પોતાનો ચહેરો છુપાવવાની ધાસ્તીથી પોતાના હોઠ ઉઘાડવાની કદાચજ હિંમત કરે છે, તે પ્રમાણેની નાનુકાઈવાળી ગણાય છે. રુપેનીશ ભાષા બાદશાહી તોરવાળી અને રાજતેજ વાળી છે ખરી, પરંતુ કંટાળો ઉપબલે એવી શેતાનના જેવી ભયાનક ગણેલી છે. હય ભાષા મરહાનગીવાળી, પરંતુ ઘણી કઠોર ગણાયેલી છે. એટલે કે, હય બોલનારો બહુ લડતો હોય અથવા કળયો કરતો હોય તેવી લાગતી ભાષા ગણવામાં આવે છે. એરબીક એલમ અસ્ત-ફારશી શીરો શકર અસ્ત-ગુજરાતી ગુજો ખર અસ્ત. સંસ્કૃત, જંદ, લેટીન વગેરે ભાષા ધર્મના ગુદાપણા માટે વખણાયેલી છે. જંદ ભાષા કેવી લેહવાળી છે તેને વીશે એક શાયર કહે છે કે:—

“અગર કયશર ગુસાલદ રાજે જરથોસ્ત;

કુનમ ઝીન્દે ઝખાંને ઝંદા વસ્તા.”

અર્થ કે, પાદશાહ જે જરથોસ્તનો લેદ બોલવા માંગે, તો હું ઝંઢ અવસ્તાની ભાષાના લેદનો ખુલાસો કરું. અર્થાત, કેઈ ભાષા લેદવાળી, કેઈ કઠોર, કેઈ શીરીન, એવી ખાશ્યત અને ખુબીવાળી હોય છે. દરેક ભાષાનેજ ધર્મના લેદો માટે મુકર કરવામાં આવતી નથી.

ધર્મક્રિયાનાં ભણતણો, ખુદાની ખુબીની બંદગી, અને ખુદા પાસે માનવીએ માગવાની મુરાદ, એ ત્રણે જુદી જુદી ચીજ છે. એ ત્રણેવને ફક્ત બંદગીની સંજ્ઞા લાગુ પાડી, બંદગીનાજ વિષયમાં દાખલ કરવી, એ ચાલતી આવેલી સમજદર છે. ક્રિયાનાં ભણતણો અને ખુદાની ખુબીની બંદગી, એ બે પ્રકરણો અસલ, જુની, એજમતી, ચકીનવાળી, અને જે ધર્મનો જે ધર્મોપદેશક હોય તેનીજ ભાષામાં થવી જરૂરી છે. હિંદુઓએ જેમ પોતાના ક્રિયાનાં ભણતણો અને ખુદાની બંદગી ફક્ત સંસ્કૃત ભાષામાંજ રાખી છે, તેમ અંગ્રેજ લોકોએ પોતાના ધર્મક્રિયાનાં ભણતણો અસલ ભાષામાં જાળવી રાખ્યાં છે. ત્યારે જરથોસ્તીઓએ જંઢ અવસ્તાને ઉપલાં બે પ્રકરણોમાં જાળવી રાખવાની અવશ્ય કરજ છે. તથાપિ છેલ્લે લાગ, જે “ખુદા પાસે માનવીએ માગવાની મુરાદ” નો છે; તે તો સમજતી કેઈ પણ ભાષામાં રજુ કરવામાં આવે તે સામે વાંધો હોયજ નહિ. દાખલા લેખે; આતશની ન્યાએશમાં સજીવારો-પણ અલંકારમાં આતશ બોલે છે કે:—

“વીરપનામ્ પર-ચરેન્તામ્ આતશ જસ્ત આદિધય
ચીમ્ હખ હપે બરધતી ફયરેન્વાએ અર્મએષાધ્યે ?”

અર્થ:—“તમામ આવનારાઓના હાથ તરફ આતશ નજર કરે છે, (અને કહે છે કે) ચાલતો દોસ્ત બેઠેલા દોસ્તને માટે શું લાવે છે?” ખ્યારા લાઈ! જે શખ્દો આતશે બોલવાના, તે આપણે ખુદાની ખુબીની બંદગી કરતાં અવસ્તા ભાષામાંજ જે બોલ્યે, તો આંધળાં ચકીને કહો, કે જોતાં ચકીને કહો, પણ ભણનાર ઉપર કંઈ પણ તે ભરમમાં ને ભરમમાં અસર કરે છે; મગર તેનો તરજુમો કેઈ બીજી ભાષામાં કરી ભણવા કહેશે, તો લાગલો સવાલ ઉઠશે, કે આતશે બોલવાનું તે આદમે શા માટે બોલવું જોઈએ? માટે એ વાક્ય કાઢી નાંખો. તેમજ હુરમ-જદ ચશતમાં તો જરથોસ્ત અને અહુરમજદ, એ બેની વચ્ચે પુરશેશે પાશુખ ચાલી છે, તે આપણે શા માટે ભણવી જોઈએ? તે પણ રદ કરો. એવી રીતે કરતાં તો અવસ્તામાંનો એકપણ ફકરો સલામત રહી શક્યો નહીં, અને તેનો તરજુમો ભણવાની એક પણ જરથોસ્તીને લાગણી થાય નહીં! કારણ કે, ચકીન એજ ધર્મ છે. ધર્મનાં ભણતણમાં ચકીન સિવાય વળી બીજું હોય શું? ભૂમિતિમાં પંક્તિ ચુકલીદે સ્વિકૃત પક્ષ (Postulates) નામનાં ૩ ચકીનો Let it be Granted કહીને આંધળાં ચકીનો માગી લીધાં, ત્યારે તો તેનાથી ૨૪ પુસ્તકો લખાયાં, નહિ તો ચકીનની સામે સખખ લાવી મૂક્યો હોત, તો આજે ભૂમિતિ જેવું કશું હોતજ નહીં. ચુક-

લીટ્ટે કહ્યું કે; “ મહેને એટલું તમારી પાસે માંગી લેવા દો. હું ત્રણ ચીજ માગું છું તે તમે આપો, તો હું મહારી ભૂમિતિનો પાયો બાંધી શકું, નહીં તો નહીં. ” તે ઉપર જરા હરયાફતી કરી આગળ ચાલો.

આપણી ગાથાવાણી અને અવસ્તાવાણી એટલી તો ગુઢ ભાષામાં છે, કે તેનો ખરો અને સહી તરજુમો કે અર્થ સર્વાનુમતે કદી પસાર થતો નથી; તો પછી જુની ચીજને છોડવા આગમ્ય તેની જગો લેનારી કોઈ લાયક ચીજ બંધાયેલી તૈયાર હોવી જોઈએ, જે હજી સંપૂર્ણપણે તૈયાર રહેલી નથી; તો પછી બીજાંને વળગવામાં શો લાભ ? જુનાંને છાંડયે નહીં ને નવાંને માંડયે નહીં.

પ્રુદા પાસે માગવાની મુરાદ, તે ગમે તો ગુજરાતીમાં—મરાઠીમાં કે અંગ્રેજીમાં માંગો, તે સામે વાંધો હોયજ નહીં; કારણ કે, તે કાંઈ બંદગીનું મૂળ નથી એટલુંજ નહીં, પણ બન્યન જેવો લેખક કહે છે કે:—“ In prayer, it is better to have a heart without words, than words without a heart. ” એ પ્રમાણે પ્રુદા પાસે માંગવાની મુરાદ તે તો કોઈ પણ ભાષામાં માંગો, અથવા ફક્ત વગર બોલવે થાલવે અંતઃકરણમાં ધરો, તો તે પણ મંજૂર છે. પણ ક્રિયાના ભણતણા અને પ્રુદાની બંદગી તો એજમતી ભાષામાં—જુની પુરાણી ખખ થઇ ગયલી ભાષામાં—બાપેદાદેની ભાષામાં—યકીનવાળી ભાષામાં—અને જે આદમી તરફ આપણે મોટાં માનની નજરથી જોઈ, જેનો ધર્મ પાળતા હોઈએ, તેની ભાષામાં થાય, તોજ યકીન સાબુત રહે. નહીં સમજાતી જરથોસ્તની અવસ્તા ભાષામાં ધર્મ ક્રિયાના ભણતણા અને પ્રુદાની બંદગી કરવા કરતાં, સમજાય એવી ભાષામાં જોડેલી અને હાલ જમાનાની જોડાતી પ્રુદાઇ બંદગી અથવા ક્રિયાના ભણતણા શું વધારે યકીનવાળાં લાગશે ? ધર્મની લાગણીવાળો એકપણ જરથોસ્તી તેમ કરવા તૈયાર થશે ? એનો જવાબ નકારમાંજ આવશે. લોર્ડ લીટનના કાળા ધારા વખતના—અને મોંઝે ગેમ્બેટનાં મરણના આર્ટીકલો અસલ ભાષામાં જે લેખત આપે છે, તે બીજી ભાષામાં તરજુમો કરી વાંચો તો તે લુખાજ લાગશે. દાખલા તરીકે:—

“ ચેરા ગમ બુવદ યું ચેરાગમ તુંધ ?

ચેરાગમ યું બાશી ચેરા ગમ બુવદ ? ”

એમાં ચેરાગ શબ્દ ઉપર શ્લેશાલંકાર વાપરેલો છે. ચેરાગ શબ્દમાં ચેરા+ગમ; એટલે શેનો ગમ ? એમ પણ થાય છે, અને ચેરાગ+મ એટલે મહારો ચેરાગ એમ પણ થાય; પણ એ લેખત ફારશી ભાષામાંજ માત્ર મળી શકે, બીજી કોઈ પણ ભાષામાં એજ ફારશીન સાચવતાં તરજુમો થઈ શકેજ નહીં. તાત્પર્ય કે એક ભાષાની ખાસ ઝમક, બીજી ભાષામાં તરજુમો કરવાથી કદિ પણ અસર કરી શકે નહીં, અને તેથીજ સદ્દર કેતાબના એક બાબમાં લખેલું છે કે, અવસ્તાની ભાષા સિવાય બીજી ભાષામાં બંદગી કરવી એક જરથોસ્તીને માટે ના રવા

છે. નસર:—“પણ જે ભાષા સમજતી ન હોય તે ગડગડવાથી શું લાભ થાય ?”

વિરાડ:— આપણી અરદીખેડેસ્ત યશ્તમાં વાક્ય રચના એવી કરી છે કે, જે એક કંટાળેલાં માણસને તેની લેઝત સાથે તે સંભળાવવામાં આવે તો તેનું દુઃખદર્દ દર્દે થાય. કારણ કે અંકચોચચારણ અલંકાર તથા નિર્ણવ જીવીકા અલંકારો એવી રીતે તેમાં વાપરેલા છે, કે તેનો અવાજ જે કાન ઉપર પડે તો તે મધુર લાગે, અને તેથીજ અહુનવર—અષેમ—અને યંગહેહાતામ, એ બંદગીઓને એજમતી કલામવાળી કહેલી છે. તે એજમતી ભાષા, અવસ્તા ભાષામાંજ તે એજમતી કહી શકાય. જે તે ભાષાનાં મંત્ર હોય, તેની અસર તેજ ભાષામાં ભણે તોજ થાય. આપણાં મંત્ર તે માધવાણી અથવા અવસ્તાવાણી કહેલી છે, તે અવસ્તા ભાષામાંજ ભણાવી જોઈએ. ઔરખીક ભાષાનાં મંત્રો જે ગૂંજરાતી ભાષામાં તરજુમો કરીને ભણે, તો તે મંત્ર કારગત લાગવાના નથી. મંત્રની મદદથી વિંછુનો ડંખ ઉતારનારાઓનું એવું મત છે કે, જે ભાષામાં તે મંત્રની બનાવટ છે, તે ભાષાના તેજ શબ્દોને બદલે તેનો તરજુમો કરી મંત્ર ભણે, તો વિંછુનો ડંખ ઉતરતોજ નથી ! ખરું છે કે, ખુદ તો દરેક ભાષાનો સાંભળનારો છે, તેથી દરેક આદમી અવસ્તાનો અર્થ સમજ્યા વગર પણ યકીનથી એક ચિત્તે એબાદત કરે તો બસ છે. કેમકે, તે સાહેબ તો તમારાં અંતઃકરણને જૂએ છે, પછી તમે અર્થ સમજો, કે ન સમજો. વળી દરેક મનુષ્યે ધર્મની ભાષાના અર્થ ભણવા, અને ધર્મના ભેદો સમજવાજ જોઈએ, એવું બનવું મુશ્કેલ છે. કાંઈસ્ટે પોતે પોતાના ચેલાઓને કહેવું એથુ ઉપરથી જણાય છે કે;—સાધારણ બુદ્ધિનાઓને તો દ્રષ્ટાંતમાંજ ધર્મ સમજાવવો પડે છે. ફલાણું વેણુ જરથોસ્ત સાહેબનું કહેલું છે, અથવા ચાણું વાક્ય તો કાંઈસ્ટ સાહેબનું દરમાવેલું છે, એમ તેઓના તરફનાં માન અને યકીનથીજ તેના પંથીઓ માને છે. આપણુ જરથોસ્તીઓ સુતાં બેસતાં, ખાતાં પીતાં, ચાલતાં હાલતાં “યથા અહુ વર્ધયો અથા રતુશ અખાત ચીત હયા” ભણે છિયે, તેને બદલે તેનો તરજુમો “જે પ્રમાણે પાદશાહ પોતાની ઇચ્છાનુસાર ચાલનાર, તે પ્રમાણે દશતુરાંન દશતુર અશોઈ વિગેરેને લીધે,” એમ જે ભણુ” તો કદિ યકીનજ આવવાનું નહીં. તેમજ “અષેમ વોહુ વહિરતેમ અસ્તી” ભણવાને બદલે “અશોઈ સૌથી ગ્રેષ્ટ ન્યામત છે” એમ વારંવાર કદિ પણ ભણવા ગમવાનું નથી અસલ કલામો આપણને શા થકી ભણવા ગમે છે, કે અશો જરથોસ્તનાં સંકટો પણ એજ એજમતી કલામો ભણવાથી દૂર થયાં હતાં; અને તે યકીનથીજ. કોઈ પણ ચીજ યકીન (Faith) અથવા સબબ (Reason) થી જ સાબેત થાય છે. જુની ચીજનાં યકીનથીજ ન્યુટનનો પડી ગયલો દાંત ૭૩૦૦૦ ની કિંમતે એક લોડે ખરીદી પોતાની રિંટીમાં જડાવ્યો છે, તે શ્રદ્ધાનેજ લીધે; અને તેનું કારણ પૂછશે તો કંઈજ નહીં, પણ જુની ચીજ તરફનો ખ્યાર અને મહાન પુરૂષ તરફનું માન છે. જરથોસ્તનું એક ખુટ જે કોઈ લાવી આપે, તો જરૂર એક પારસી

શેઠિયો મોંઘી કિંમતે પણ તે ખરીદ કરશે; તો પછી જરથોસ્તની કલમથી લખાયેલા કલામો, કેટલા બધા પ્યારથી આપણે સાચવીશું ? જુની ચીજોને સાચવીને સંપ્રદ કરવાનો જ્યારે આ જમાનો શરૂ થયો છે, ત્યારે આપણે જુની ઝંઘ માવતરને આપણી નજીવી અગવડને લીધે વિખુટી કેમ કરીશું ? આપણાં ખાનદાનના પુજ્ય પુરૂષની એક ખાસ ગાળ દેવાની રીત હતી, તે ગાળ વટીક તે મહાન પુરૂષની છે એમ જાણી, ત્યાર પછી થયેલા આપણા બુઝર્ગો તે ગાળ વટીક પવિત્ર ગણી ઓલતા ! ભાષાના અર્થ, અલંકાર અને રસ ઉપરાંત, તેના અવાજ અને તેના બર વખત ઉપર પણ આધાર રાખે છે. “ રામખોલો ભાઈરામ ! ” એમ ઓલવામાં ખુદાનું નામ લખવામાં આવે છે, છતાં પારસી ઘરોમાં એ શબ્દો ઓલાય, તો કંઈ કંઈ કુરાઈઓ સુગાઈને ફફડી ચટકી પડશે ! “ મફરે મફર ! ” એ શબ્દોમાં મરી જવાનો અર્થ સમાયલો છે, તથાપિ ખુશીના વખતે આવારણાં લેતી વેળા આ શબ્દો ઓલાતા હોવાથી અપશુકનને બદલે શુકનભર્યાજ લાગે છે.

ધર્મ ક્રિયાની ખાખત સમજાવવાની ભાષા જૂદી હોય; રાજદારિ ભાષા જૂદી; નોવેલ, નાટક અને વાતોની જૂદી; કાવ્ય અને ભાષણની ભાષા જૂદીજ હોય. માટે ક્રિયા કર્મો, જેવાં કે વંદીદાદ, ઇજરને, સતુમ, આફ્રીગાન, એ સૌ અવસ્તા ભાષામાંજ થવું જોઈએ. ખુદાની ખુબીની બંદગી જરથોસ્તે બનાવેલી ભાષામાંજ રહેવી જોઈએ. અને માણસે ખુદા પાસે માંગવાની મોરારદ, તે તો કોઈ પણ ભાષામાં બંદગીને છેડે થઈ શકે; કેમકે મોરારદ તે કંઈ બંદગીના જેટલી ફરજિયાત હોતી નથી “ ખુદા મહને સુખ આપ ! ” એટલા શબ્દોમાંજ મોરારદ તો ચાહી થકાય, પણ બંદગી તો ઘણી લાંબી હોય છે. જરથોસ્તના ગાથા લખતાં જેટલી ગંભીરાર્થ અને ખુશી લાગે છે, તેટલી આદરખાદ આરેસ્પંદની પટેટ લખતાં લાગતી નથી. અને આદરખાદની પટેટ કરતાં વળી ફીરોઝની “ ખુદા તહારી કરમ બક્ષેશ ” વાળી ગરબી ગાતાં એછું ચક્રીત થતું જાય છે. ટુકમાં, બુલંદ વિચારોને લીધેજ નહીં, પણ ભાષાની બુલંદી ઉપર પણ બંદગી અને ચક્રીનનો આધાર છે. હિંદુઓમાં જેમ સંસ્કૃત દેવવાણી છે. તેમ પારસીઓમાં ઝંઘ અવસ્તા દેવવાણી છે. ફારસી ભાષાનો ફકીર શબ્દ, ફે=ફકે; કાફ=કનાયત; ઇ=ઈઆદે એલાહી; અને રે=રીઆઝત એ શબ્દોના ૧ લા હરફે ઉપરથી બનાવેલો છે. સંસ્કૃત ભાષાનો સાધુ શબ્દ, સાહ=છ, ધુ=ધોનાર (કામ-ક્રોધ-લોભ-મોહ-મદ-મત્સર એટલા છ દુર્ગુણો ધોઈ નાખનાર) અંગ્રેજ ભાષાનો NEWS શબ્દ N=north ઉત્તર; E=east પૂર્વ W=west પશ્ચિમ; S=south દક્ષિણ, એટલે ચારે દિશાની ખબરો. એ સર્વ પોતાનીજ ભાષામાં રહે, તોજ ઝમક અને રસ આપે છે; કેમકે તેજ ભાષામાં તે શબ્દોની તવારીખ છે, બીજી ભાષામાં તરજુમો કરતાં તે શબ્દોની તેજ તવારીખ કાયમ રહેતી નથી, અને તે તવારીખ કાયમ ન રહે, તો રસ પણ ન રહે. ત્યારે ભાષાની બુલંદી

ઉપર તો વિચારની બુલંદીના જેટલોજ આધાર રહે છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. નક્ષર:-સમજીને શુદ્ધ ભાષામાં ખંઢગી કરવાનું કાંઈ પણ ફળ હોય, આંધળાં ચકીને ખડખડવાનું ફળ શું હોય ?

વિરાઠ:-ખનેલી એક ન્હાની વાત જાણવી ચકીન વીશે ત્હારી પતીજ કરીશ. સુરતથી મુંબઈ તરફ જતું એક વહાણ, કહે છે કે, અધવચથી ડુબવા લાગ્યું, જેમાં એક મોખેદ ખેઠેલા હતા, તેઓએ “ અથાઉવેરીઓ અથાઉવેરીઓ, ” કરીને યથા અહુ વધર્યોના એજમતી કલામો અશુદ્ધ ઉચ્ચારે વગર સમજે ભણ્યા. ઇશ્વરેચ્છાએ વહાણ ડોળતું ખંધ પડ્યું, અને સર્વ સફરીઓ સહીસલામત ખંઢરે પહોંચ્યાં. ખારવા ખલાસીઓ આ એજમતી કલામોને ગ્રામ મંત્ર બાણી અજમ થયા. એક સમે લાંબી મુદતે તેજ ખલાસી ખારવાઓનું વહાણ ડોળવા ડુબવા લાગ્યું, ત્યારે પેલા ખારવાઓ પેલું મંત્ર ભણવા લાગ્યા કે; “ પારસી ત્હારો થાખરીઓ ! પારસી ત્હારો થાખરીઓ ! ” (યથા અહુવધર્યોનું અપભ્રંશ). એમ ભણતાં ઇશ્વર કૃપાએ વહાણ ડુબતું ખર્યું, અને આજ સૂધી “ પારસી ત્હારો થાખરીઓ ” કરવાનું ચકીન સુરતી ખલાસીઓમાં રહી ગયું છે.

ખંઢગીના સવાલમાં ભાષાની વાત પહેલી હાથ ધર્યાં વિના આપણાથી આગળ ચલાતું નથી. ખહુધા પ્રત્યેક ધર્મની અંદર ઇશ્વરભક્તિ પ્રાકૃતમાં થતી નથી. જોકે હિંદુઓમાં વેદોક્ત અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં ગ્રાહ્ય ભક્તિ કરવાનું, અને શુદ્ધ વર્ગે પુરાણોક્ત અથવા પ્રાકૃતમાં ભક્તિ કરવાનું ઠરાવેલું છે, તોપણ અસલ ભાષા સંસ્કૃતને બદલે તેમાંથી જન્મ પામેલી કોઈ પણ પ્રાકૃત ભાષા, જેવી કે ગુજરાતી, મરાઠી, વગેરેમાં ભક્તિ કરવાનું મહત્વ ઘણુંજ ઓછું ગણેલું છે. હિંદુઓ પોતાની અસલ સંસ્કૃતમાં ભક્તિ કરવાને બદલે ગુજરાતી પ્રાકૃતમાં ભક્તિ કરતા નથી. રોમન કેટલીક પંથમાં પણ અંગ્રેજી ભાષામાં ભાષાંતર કરેલાં ભણતરનું મોટા ઘણું ઓછું ગણેલું છે. મુસલમાનો પોતાના ફોરાંને શરીફને અસલ એરબીક ભાષામાં ભણવાને બદલે, પ્રાકૃત ફારસી યા ઉરદુમાં કહી પણ નીમાજ કરતા નથી. તો જોકે આવી કઠણ ભાષાઓના લેહો કલામોનો લેહ યા અર્થ કોઈ પણ આખો ટોળો સમજતો નથી, તેમ તે ભાષાઓ તેઓથી શુદ્ધ ઉચ્ચારે ભણાતી પણ નથી. તેઓ તો માત્ર ચકીન રાખીને બાણે છે, અને તેની કેવી ઉચ્ચ પ્રાપ્તિ તેઓને થાય છે, તેનું એક અચ્છું દ્રષ્ટાંત આજથી છેતાલીશ વરસની વાતપર, એટલે તા. ૨ જી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭ ના સરત ગોફતારના અંકમાંથી મળે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે:—

“ આપણા મુસલમાન ભાઈખંધોની બહાર નીમાજ પછી તુરતજ જે ભારી વરસાદ થયો છે, તેથી તેઓની નીમાજ સરવે પ્રજાની નજર તથા નુકતેચીની તળે આવી ગઈ છે. ખોદા વરસાદ યા બીજી કોઈ પણ બક્ષેસની માણસના માંગવાથીજ યા એખાદતથીજ રહેમ કરે છે એવું કાંઈ નથી, તોપણ એખાદતમાં આદમીને

એક ધીરજ રહે છે અને તે ધીરજનો સઉથી સંતોષકારક બહો આ વખતે આપણા સુસહમાન શેહેરી ભાઈઓને સરજેલો છે. તેઓની બંદગી વિશે આટલું તો સરવે કોઈ કબુલ કરશે કે તેઓ પોતાના ખોટાપરસ્ત ધર્મ પર બેટલા ચુસ્ત છે તેટલીજ તેઓની નીમાજ નીખ લેલ છે. પોતાની સાદી એખાદત તેઓ ખર્ચ દીલથી કરે છે, અને તેમાં ઢોંગ સરીખું કશું નથી. ”

અર્થ સમજ્યા વગરની અને અશુદ્ધ ઉચારની, તોપણ યકીન સાથની બંદગી એકવાર ખુદ કુદ્રતને પણ પોતાની બનાવી દે છે, તો પછી-નસર:-“શુદ્ધ ભાષા વગર, અને વગર સમજવે કરેલી બંદગીની અસર થાયજ શી રીતે ?”

વિરાડ:-દરેક આદમીએ ધર્મની ભાષાના લેદ સમજવાજ જોઈએ, અથવા શુદ્ધ ઉચ્ચારે ભણે તોજ બંદગી કારગત લાગે, એવું આપણ આદમ ભતથી કદી કદી શકાશે નહીં કવીનાઈનથી તાપ આવતી દૂર થાય છે ખરી, પરંતુ તેનું પૃથક્કરણ કેવું છે ? તેની અસર અને ગુણદોષ કેવાં છે ? અથવા શરીરમાં દાખલ થઈ તે શું ક્રિયા ચલાવે છે ? એ વિગેરેની સમજણ થાય નહીં, ત્યાં સુધી એ દવા કારગત લાગે નહીં, અને તેથી તે ઉપયોગમાં લેવાય નહીં, એવું કહેવાને આજે કોણ છાતી ઠોકશે ? કવીનાઈન ખવાતું છે, તે સાધારણ આદમીએ તો યકીનથી ગળવાનું છે, બાકી તેની અસલ નસલ અને ગુણ અવગુણ, તો જે ઘણી ડાકટર થઇને શિખે તેને સોંપેલું છે. તેમજ બંદગી રૂપી કવીનાઈન, તેનું પૃથક્કરણ કયાં વગર આપણે યકીનથીજ ખાવાનું છે, અને તેના લેદલેદ સર્વ આમ લોક ભણે તો ભલે, પણ નહીં ભણે તેથી તેટલો વાર શું ખુદાતાલાને બૂલી જવાનો છે ? કવીનાઈનનું પૃથક્કરણ નહીં ભણે ત્યાં સુધી શરીરને બોખારથી ભુંભઈને શું કવામ થવા દેવાનું છે ? ધર્મના લેદ ભણવા શીખવાનું અને ઉંડાંજ ઉતરવાનું ખાસ કામ તો અભ્યાસી ધર્મશુદ્ધોનું છે.

સબક ૩૬ મો.

ડગમગ યકીન કરનારા ખુદાના શત્રુ અને આદમીના ચોર છે.

The woman with the bloody issue who pressed through the throng to touch the robe of Jesus, was told that her “faith” had made her whole.—(H. P. Blavatski)

નસર:-“ સમજ્યા વગર બંદગી કરવાથી ભણનારનું ચિત્ત ચોરાય છે; તેથી સમજીને બંદગી કરે તોજ ઇશ્વરમાં લક્ષ રહે ! ” વિરાડ:-ભાઈ તહારે ભણવું જોઈએ કે, આ દુન્યામાં સૌથી ઝડપમાં ભગ્યા કરનાર લેખે આપણા વિચારને ગણેલો છે. સમાધિ ચઢાવી યોગી થઈ ચૂકેલા સાધુ સતનું ચિત્ત, આ દુન્યાની મિથ્યા મોહ

માયાથી ચોરાય છે, તો પછી સમજીને ગુજરાતી ભાષામાં બંદગી કરનારનું ચિત્ત નહીં ચોરાવાની કશી પણ ખાસ જામીનગીરી છેજ નહીં. ધારણા ઉપરજ માત્ર મકીન ટકી રહેલું છે. બંદગી કરવા એસનાર એવું ધારીને તો કદી લજવા એસતો નથી, કે ખુદાની બદગુઈ કરવા અથવા તે સાહેબને ગાળ દેવાને તે એક છે. તેની ધારણા તો, તે જે કાંઈ અશુદ્ધ ઉચ્ચારે વગર સમજવે બબડે છે, તે ઇશ્વર ભક્તિ છે એમ મનમાં, દીલમાં, અને ચિત્તમાં ચોંટાડવાની અને ઠસાવવાની છે. અને તેથીજ ધારણાનું શ્રેય એક શ્લોકમાં કહ્યું છે કે:—

यत्र यत्र मनोयाति ब्रह्मणस्तत्र दर्शनात् ।

મનસો ધારણ ચૈવ ધારણા સાપરામતા ॥

એટલે કે; જે જે ચીજમાં ચિત્ત જાય છે, તે તે ચીજની સત્તા, સ્કુર્તા (આવેશ) અને પ્રિયતારૂપ જે બ્રહ્મ, તેજ દેખાય છે, અને નામરૂપ તે મિથ્યા છે. આ મિથ્યામાં સત્ રૂપ જે આત્મા, તેના સ્વરૂપને સાધવું તેનું નામ ધારણા. ટુંકમાં, ધારણાથીજ ઇશ્વર મળે છે.

નસર:—“પરંતુ શુદ્ધ ઉચ્ચાર વગર લજવાથી અસર થતી નથી; તેથી ઇશ્વર, લજનારની માંગણી કબુલ રાખતો નથી !” વિરાડે:—“હાતું બાળક અશુદ્ધ ઉચ્ચારે બોલશે; અથવા એક દુબળો અશુદ્ધ ગૂજરાતીમાં બોલશે, અથવા એક તોતડો બોબડો માણસ તોતડું બોબડું બોલશે, તે જ્યારે આપણે ખાકી માણસો સમજીશું, ત્યારે ખુદાજ નહીં સમજશે ? કેમના મઝદાને બદલે કેનહા મઝદા લજનારો જરથોસ્તી એમ તો કદી નહીં સમજવાનો, કે ખુદાની યાદને બદલે તે ખુદાને ગાળ દે છે ! જો અશુદ્ધ અને અર્થ જાણ્યા વિનાની બંદગી ના રવા હોય, ત્યારે તો હિંદુસ્થાનમાં આવ્યા પછી આપણા જે બાપદાદાઓ તેવી રીતની બંદગી કરીને ગુજરી ગયા, તે સર્વની મોરાદ બર ન આવતાં, ધધેધાપે અને પૈસે ટકે દુઃખીજ રહેલા હોવા જોઈએ (!) અને આજના આપણ પારસીઓ સમજીને શુદ્ધ લજ્યે છિયે, તેથીજ ધધાધાપામાં ધીકતા જઈએ છીએ (!) ખુદ ગૂજરાતી ભાષાનું ખુન કરીને તેને અશુદ્ધ ઉચ્ચારે બોલવાને આપણ હૃદયી બહાર ગયા છીએ, તો પછી ગૂજરાતીમાં જોડવામાં આવનારી બંદગી પણ આપણે તો પાછા અશુદ્ધ ઉચ્ચારેજ લખીશું, ત્યારે વળી તે પણ ના રવા જશેને ? અને ગૂજરાતી ભાષાના ભારી શબ્દોનાં ગુંચવણ-ભર્યાં વાક્યોનો અર્થ સમજ્યા વગર જો આપણી ભવિષ્યની પારસણા બંદગી કરશે, તો તે પણ ના રવા થવાનીને ? એક નામાંકીત શાયરે એવી શતર જોડી કે:—

‘‘લા વ લા લખ લા ન લા લા શશ મેહુ અસ્ત,

લલ કત ઓ કત લલ શોહરે કોતેહ અસ્ત ’’

આ જોડણી માટે તેને હસી કાઢવામાં આવ્યો, પણ પાછળથી સુવા બાદ જણાયું કે, સુસલમાની હહાડાની ગણતરી લોકોને વારંવાર યાદ રહેતી નથી, તે

ઉપદ્રુ' કવેત ભણવાથી ફારસી ભાષાના અખજદના કાયદા પ્રમાણે પહેલા છ મહિના ૩૧-૩૧-૩૨-૩૧-૩૧-૩૧ દિવસના તથા છેલ્લા છ મહિના ૩૦-૩૦-૨૬-૨૬-૩૦-૩૦ દિવસના છે, એમ ઝટ પરખાઈ આવતા સારૂ આવી ઉમદા બનાવટ કરેલી છે. તેજ પ્રમાણે આપણા “યથા અહુર્વૈર્યોનું” ભણતણ આપણે આંધળે યકીને ચાલુ રાખ્યું, ત્યારેજ તોં આપણને આ જમાનામાં જણાયું, કે જે પટપટારો (I) આપણે કયેં છિયે, તે પવિત્ર ભણતર હોવા ઉપરાંત તેમાંના દરેક શબ્દ છુટા છુટા હોતાં વળી ૨૧ નુસકોના નામો પણ આવી જાય છે! આ દ્રીઅર્થિ અલંકારની બેવડી બનાવટ પછી આપણે તે ૨૧ નુસકોની શોધમાં પડ્યા છીએ. ભાષા ગઈ તો આશા પણ ગઈ. આપણી અવસ્તા ભાષા વિષે શાયર કહે છે કે:—

“કેતાબશ આયતે રોશન જેહાંરા; કલાંમસ હુજ્જતે જેને બયાંરા.

ઝનરશ આફતાબે આલમ અફરૂઝ; કુનદ ઇબને જુઆ તા મી શવદ ફુ.”

યાને કે:—તે પેગંબરની જંદ અવસ્તાની જે કિતાબ છે, તે જાણે કે તમામ આલમને રોશની બક્ષતારી એક નિશાન છે, અને તે કિતાબની અંદરના કલામો હરેક હકીકતને જાહેરમાં લાવવાની દલીલ છે. અને તે પાક કલામોની બરકતથી આલમને રોશન કરનાર આફતાબ મુનવ્વર થાય છે, જેથી રાતની અંધારીમાંથી દિવસનું અજવાળું પ્રકાશે છે. આવી જે ઉત્તમ-એજમતી, ઉમદા-લેદી ભાષા તેનો અસલ ખ્યાલ ગૂજરાતી કે ઇંગ્રેજી તરજુમાંથી કેમ આવે ?

એક મકતબમાં એક મુનશી નામીયા ફારસી શાયર શેખ સાદીના બનાવેલા લેદી બેતનો તરજુમા પોતાના ચેલાઓ પાસે કરાવતો હતો, તેવારે ભીંતની પાછળ શેખ સાદી પોતે છુપાયેલા હતા. જૂદા જૂદા ૬-૭ ચેલાઓએ તે બેતના જુદા જુદા ૬-૭ અર્થ કયાં. તે તમામ અર્થ ખરા નથી, એમ જણાવી મુનશીએ ૮ મો અને નવોજ અર્થ ચેલાઓને સમજાવ્યો. ત્યારે શેખ સાદી નીચે મુજબ બોલીને ચાલી ગયા કે, “માંઆનીએ સાદી દીગર અસ્ત !” અર્થાત, સાદીની મતલબ જૂદીજ છે ! તેમ આપણા અવસ્તાના અર્થ હાલેં કે હાઉગ-બાપ કે સ્પીગલ-હામેસ્ટેટર, ગેલ્લનર, કે મીલ્સ જેવા ચેલાઓ ૬-૭ જૂદા જૂદા સમજાવશે, તો પણ આપણી પીઠ પાછળ સંતાયલા શિક્ષાગુરૂ પાક જરથોસ્ત, કાં નહીં એમ કહેશે કે, “માંઆનીએ જરથોસ્ત દીગર અસ્ત !” માટે આપણા હાલના અર્થો બરાબર સંપૂર્ણ થયેલા જાણીને દોરવાઈ જવાની ભૂલ આપણે ઉતાવળે કરીશું નહીં. બદકે આધર્શીશ અન્વેદકમાં કહેવું જોખી રાખો કે:—

“Too many of our thinkers do not consider that the numerous changes in language, the allegorical phraseology and evident secretiveness of old Mystic writers, who are generally under an obligation never to divulge the solemn secrets of the sanctuary, might have sadly misled translators and commentators.”

નસર:—પારસીઓ દેવને ધિક્કારે છે, ને હિંદુઓ દેવને પુજે છે, ત્યારે ઇશ્વરનિંદા ક્રિયા દોડો કરતા કહેવાય ? હિંદુ ધર્મ પુસ્તકોમાં ખુદાતાલાને માટે દેવ શબ્દ આવેલો છે; અને પારસી ધર્મ પુસ્તકોમાં શેતાન, અહિરેમનને માટે દેવ શબ્દ આવેલો છે. પારસીઓ દેવનું નામ સાંભળતાં જ હજાર વાર ધિક્કાર કરશે. હિંદુઓ દેવનું નામ સાંભળતાં જ આપ્તીન કરશે. પારસીમાં કોઈને દેવ કહીશું, તો લાગશે બાઈબલ માંડવા દોડશે. હિંદુને દેવ કરીને કહીશું તો શેર સાકર ખાશે. ત્યારે શું હિંદુઓના અને પારસીઓના પરમેશ્વરો કાંઈ જુદા છે ? હિંદુઓના દેવને પારસી ગાળે છે, તેથી શું તે શબ્દને લીધે પાપી થશે કે ? તે શું ખુદાને ગાળે લીધેલી કેહવાશે કે ? ”

વિરાટ:—ના, એમ નથી. ભાષાના શુદ્ધ અશુદ્ધ શબ્દો ઉપર, કે જૂદા જૂદા અર્થો થાય તે ઉપર કાંઈ બંદગીનો એકલો મદાર નથી. માત્ર ધારણા સારી, અને ચક્રીન પાક હશે, તો પછી અભિપ્રાયની બલા દૂર છે. અંતઃકરણ શુદ્ધ રાખો, પછી આપોઆપ જણાશે, કે અવસ્તામાં બંદગી કરવી પારસીઓ માટે વધારે સલામતી ભર્યું છે; અને તેથીજ આપણી એ પાક ભાષા સરસ્વતી મંદીર (યુનિવર્સિટી) નો ઉંબર ઓલંગી, યુનિવર્સિટીના બારણાં આજે ભાંગી નાંખીને તેમાં દાખલ થઈ, ત્યારે બીજી ગમથી આપણેજ તે એજમતી ભાષાઓનો પગ ભારી શા માટે કરવો ?

નસર:—ત્યારે જંદ મૂકીને પાજંદમાં તમે કાં ભણો છો ? ખુદાની મદદ રહેમ અને બક્ષેશ ગૂજરાતીમાં કાં માગો છો ?

વિરાટ:—એકરાર કરવો જોઈએ છે, કે ગૂજરાતી યા બીજી કોઈપણ સમજાતી ભાષામાં ખુદાતાલાને યાદ કરવાથી પાપ લાગે છે, કિંવા તે કામ ગુન્હાનું છે, એમ કહેવાની મ્હારી મક્કલ છેજ નહીં, પરંતુ જે કાંઈ મ્હારે ત્હારી પાસે માનવું મનાવવું અને કરવું કરાવવું છે, તે એજ કે, ખસુસ કરીને જરથોસ્તીઓ માટે, કોઈ પણ બીજી ભાષા કરતાં, પુરાણી જંદ અવસ્તા ભાષામાં, અથવા બીજા બોલોમાં બોલ્યે તો, માંથવાણીની જીબાનમાંજ ઇશ્વર સ્તુતિ કરવી વધારે સલામતીભર્યું છે.

મૂળ પાથો તો અવસ્તાવાણીની બંદગી ઉપર લાવી બાંધ્યો છે. એજ પ્રમાણે હિંદુઓમાં સંધ્યા વગરની ભક્તિ ફ્રેક્ટ ગણેલી છે. હિંદુઓની અવસ્તા ભાષા યાને સંધ્યા કરવાની શુભ લેવાળી શુદ્ધ સંસ્કૃત ભાષાના અર્થથી, કિંવા તેના શુદ્ધ ઉચ્ચારથી સમજીને ભક્તિ કરનાર ૧૦૦૦ હિંદુએ એકની પણ રાસ આવવી કઠણ છે, તોપણ વગર સમજવે પ્રથમ સંધ્યા કરીને, પ્રાકૃતમાં ઇશ્વરની યાદ કરવાની છુટ મૂકેલી છે. હિંદુઓમાં સંસ્કૃત ભાષાની ભક્તિ અથવા સંધ્યા કયાં સિવાય ગાયનને કે પ્રાકૃત બંદગીને ઇશ્વર ભક્તિના મુખ્ય ભાગ લેખે ગણવામાં આવતાંજ નથી; અને ઇશ્વરના પચાસમાં અંતઃકરણની યત્નીથી તલ્લીન થયલાં, નહીં સમજાતી

સંસ્કૃત ભાષા બહુમઠવાવાળાં મનને, તેના અર્થ સમજવાની, અથવા ગાયનના જેવા કોઈ પણ રસિક વિષયની કાંક્ષા કે તમા રહેતીજ નથી. તેને માટે એક શ્લોકમાં કહેલું છે કે:—

મકરંદં પિબન્ મૃગો ગંધનાપેક્ષતે યથા ।

નાદાસક્તં તથા ચિત્તં વિષયાન્નદિ કાંક્ષતે ॥

એટલે કે:—જેમ ભમરો પુલનો રસ પીતા થકી સુગંધની ખાંદેશ રાખતો નથી, તેમ ઇશ્વર નાદમાં આશક બની ગયલું ચિત્ત સુગંધરૂપી વિષય વાસનાની જરાએ ખાંદેશ રાખતું નથી. હિંદુઓ યકીનથી માને છે કે, ઇશ્વરે પહેલ વહેલાં સંસ્કૃત ભાષા પેદા કરી છે, અને તે સાહેબ તેજ ભાષા બોલે છે! માટે સંસ્કૃત યાને દેવ-વાણીમાંજ સંધ્યા કરવી હિંદુઓ માટે વધારે સલામતીભર્યું ગણાય છે; અને તેઓના દેવતાઓ પણ તેથીજ ખુશી રહેતા માનવામાં આવે છે. આપણામાં પણ ઇજ્જનેના ૫૦ મા હામાં કહેલું છે કે:—“ઇએ માંથ્રા વાચેમ મઝદા બરધતી ઉવરથો અશા નેમંધહા જરથુસ્તો.” એટલે કે:—જે કોઈ માંથ્રા બુખાનથી યાને અવરતાવાણીથી ભણે છે તે અશોઈની નીયાએશ કરવાથી જરથુસ્તનો દોસ્ત થાય છે.

સૌ સૌના ધર્મની ભાષા જૂદી છે, ત્યારેજ તો સહ સહ પોતાના ધર્મો જૂદા જૂદા લેખાવે છે હજારો વરસ થવા છતાં સઘળા ધર્મો પોતપોતાના ખરા કે અસલ આકારમાં થોડે ઘણે ફરજે જળવાઈ રહ્યા છે, તે ભાષાના બિન્નબિન્નપણાંને લીધે મુખ્યત્વે છે; બાકી કોઈ પણ ધર્મ ચોરી કે ખુન કરવા કહેતોજ નથી કોઈ પણ ધર્મ નિંદાણું કે બુઠાણું કરવા કહેતોજ નથી કોઈ પણ ધર્મ લુટફાટ કે મારફાટ કરવા કહેતોજ નથી. હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી કે પારસી બધાનો ખુદા તો તેજ છે. ધર્મ યાને ફરજ પણ એકસરખીજ છે, પરંતુ જે જરથોસ્તી ધર્મના અને જંદ અવસ્તાના મૂળ સિદ્ધાંતોને આપણે અગ્રેજી તરજુમો કરીને બંદગી લેખે ભણ્યે તો, એક બે સૈકામાં એ ધર્મ કેવી રીતે નાબુદ થઈ બચ તે તપાસવું સહેલું છે.

સખકે ૩૭ મો.

કુદ્રતની સોદી માટે ભકિત છે, કે રોટી માટે ભકિત છે ?

“The God's prayer contains the sum total of religion and morals.”

—Willington.

ખુદ આપણા ધર્મ પુસ્તકમાં વટીક, અવસ્તા ભાષામાં બંદગી કરવા હુકમ થયેલો છે. ઇજ્જને હા ૪૧ મધે કહેલું છે કે:—“થવો સતઓ તરસ્યા માંથ્રનસ્યા અહુરમઝદા !” ઓ ખુદાતાલા ! તહારી બંદગી હું અવસ્તા ભાષામાંજ કરું. ખુશી થાવ ભાઈ ! કે આપણે આજ લગી તો અવસ્તાના ઉપદાં ફરમાન મુજબ

કર્તુ' છે, કયે' છિયે, અને કરીશું કે નહીં, તે તો ભવિષ્યની વાત રહી. જુની ચીજને છોડવા પહેલાં પુખ્ત વિચાર કરવો જોઈએ. આ એક ઉત્તમ ધડો છે. આપણા અવસ્તામાં પણ જુની ચીજ વિવેતું ફરમાન છે કે:—“ કેહરપેમ દરેઘયાઓ ઉપયનયાઓ યઝમધદે.”—યાને કે, હાંખા વખતના જુના રેવાજની મુખ્ય બાબદને હમે વખાણીએ છીએ. એ પ્રમાણે જ્યારે જુની ચીજની મુખ્ય બાબદ ટકાવી રાખવા આપણે ધર્મ શિખવે છે, ત્યારે આપણી જુની ફાયદાકારક જંદ માવતરને અને અવસ્તા માતુશ્રીને શા માટે નિવારવી જોઈએ ?

નસર:-ત્યારે તો આખી દુનિયાએ અવસ્તા ભાષા સિવાય બંદગી કરવીજ નહીં જોઈએ કે ?

વી. ડૉ:-આપણે કબુલ કરીશું કે, અવસ્તા ભાષામાં બંદગી કરવી એકલા જરથોસ્તીઓ માટેજ વધારે સલામતીભર્યું છે; નહીં કે હિંદુ-મુસલમાન-ક્રિસ્તી વગેરે જુદાદીનો માટે પણ અવસ્તામાં બંદગી કરવી રવા ગણાય. તેઓએ પોતાનીજ સ્વધર્મ-ભાષા સંસ્કૃત, એરેબીક, અને હીબ્રુમાં, લખિત-નિમાજ-પ્રેમર કરવાની છે. તેઓ માટે તેજ ભાષા એજમતી છે. ધર્મ સંબંધી બાબતોમાં વિચારશીથીલ અથવા મનમુખ્ત્યારીની (*Latitudinarianism*) વાત હોયજ નહીં. ધર્મની બાબતમાં સૌ સૌથી ઘરેઘરના રાજ થવાયજ નહીં. તમારા ધર્મનું બાપદાદેનું ફરમાન ન માનો તો ખેર ! ત્યારે તો તમે સ્વૈચ્છિક બની તમારો નવો ધર્મ અને નવો ખુદા અને નવો પેગંબર પણ મુકર કરો ! આપણા જરથોસ્તી ધર્મની અને પાક ભેદી અવસ્તાની જો મુગ લાગતી હોય, તો તે એલકાએ ના ઓળખાવ ! કહેલું છે કે:—*Profit by thy own wisdom, but learn to respect the wisdom of thy fathers likewise.* અવસ્તાના અર્થ સમજીને શુદ્ધ ઉચ્ચારે કરેલી બંદગી સારી છે, અને અર્થ ન આવડે કિંવા ઉચ્ચાર શુદ્ધ ન થાય, તેમાં કંઈ ભાષાનો વાંક નથી. આપણે તે નહીં શિખ્યે તો આપણોજ વાંક છે. ઇજરનેના ૨૮ મા હામાં ફરમાવેલું છે કે:—“ યઉમદ એસાએ તઉમાયા અઉમદ ક્ષાએ અએસે અશહીયા ” યાને કે, “ જેટલું મહારાથી બની શકશે, મહારામાં શક્તિ હશે તેટલું, બંદગી અથવા સરાખના કામની ખાહેશ પ્રમાણે હું શિખું.” પરમકૃપાળુ દાતારે ગરીબ કે તવંગરને-નહાના કે મોટાને-બેવકુફ કે વકુફવાળાને કોઈ પણ માણસ જાતને કે હેવાનને, કોઈ પણ બક્ષેશ એક સરખીજ જો કરી હોય, તો તે ભાષા જેવી ઉત્તમ બક્ષેશ છે દુન્યાના વહેવારને સાફ અઘરામાં અઘરી ભાષા ફરજને લીધે શિખી શકાય છે. જે ભાષા નામદાર જ્યોર્જ રાજ બોલે છે, તેજ તેમને ત્યાંનો આડું કાઢનાર બોલે છે ! જે ભાષા પેગંબર મહુમ્મદ બોલતા હતા, તેજ ભાષા ઉંટનો આરબ સારવાન બોલતો હતો ! ગમે એવો દુખજો નરડો, તેને પણ ભાષા શિખવાની ફરજ હોવાથી તે શિખે

છે. ભાષાની જે બહુશ ઢેક ચમારને ખુદાએ કરેલી છે, તેજ પાઠશાહ કે પીર પેગં-
બરને કરેલી છે. પાંચ વરસના બાળકનાં મોંમાં જે ભાષા મૂકવામાં આવી છે, તેજ
પોણોસો વર્ષના ડોસાના મોંમાં મૂકેલી છે. રશ્યન-ઇટાલ્યન-લેટીન-અરબીક-કે
અંગ્રેજી જેવી ઘણી કઠણ ભાષા, જે એક અબજુ દેશનો વિદ્વાન શિખતાં કંટાળી જાય છે,
અથવા હારી ખાય છે, તેજ અઘરી ભાષા રશ્યાના ભરવાડો રશ્યન ભાષા બોલે છે !
ઇટાલીનો હજમ ઇટાલ્યન કાવ્યો ઉકેલે છે, અને ગાયનો ગાય છે ! અરબસ્તાનના
હરજી અરબી ભાષામાં એવું તો ખુશ ખત લખશે, કે જેવું લખવાને આપણા
મોલવી મુનશીઓ અશક્ત થાય ! ઇંગ્લંડનો ગધેવાન જે ઝડપ અને સફાઈથી
અંગ્રેજી બોલશે, તેનો જવાબ આપવાને આપણો ખી. એ. શરફી પડશે ! જે સંસ્કૃત
શુદ્ધ ઉચ્ચારે શિખવાને આપણો એમ. એ. પટકાઈ જાય છે, તેજ બનારસનો બિશુક
બ્રાહ્મણ સહેલથી વાપરી શકશે ! એ ઝો શા થકી ! ફરજ થકી ફરજને લીધે
વ્યવહાર રાખવો પડે છે આજે એક પારસી છોકરો અલ્ખાસની ફરજીઆતને
લીધે ઇતિહાસ-ભૂગોળ-અંકગણિત-ઇંગ્લીશ-વગેરે વગેરે પોતાની ૮-૯ વરસની વયમાં
પરાંપરાં શિખે છે, તો પછી બંગાળીની ફરજીઆત માટે ફરજીજનું માત્ર અડધા
કલાકનું ભણતણ શિખી લેવું બસ છે. શરોશખાજને ઇતિહાસ ગણી-ગેહને ભૂગોળ ગણી-
ખુરશેઠ મેહર ન્યાએશેને અંકગણિત ગણી-દોઆ વીસ્પહુમત અને દોઆ નામશેતા-
યરનેને ઇંગ્લીશ ગણી-જો અરધા કલાકની બંગાળી અર્થ સાથે શુદ્ધ ઉચ્ચારે શિખવા
માંગે, તો અરધુંજ વરસ બસ છે ! તો પછી ધર્મ-ફરજ-ફરજ્યાત ગુજારવા સાફ
એક ખુયાની અરધાં વરસની મહેનત બચાવવા, જ'દ અવસ્તાના મૂળ પાયાનેજ
ધેસવી પાડવાનું બેમાલુમ મંડાણ થાય તે ઘણું ગેર કહેવાય. એના ગુપ્ત ભેદ
બહુવાથી, એક ફારશી શાયર કહે છે તેમ:—

“ બ વસ્તા કાલમે દીવાં નેહાં કર્દ ;

ફઆરા દર રહે યહાં રવાં કર્દ ”

યાને કે:—પાક અવસ્તાનાં એજમતી કલામની બરછતથી દેવોને (હુબ
શક્તિઓને) દુન્યામાંથી તોડી પાડી શકાય અને તેની (પેગબર જરથોસ્તની) રાહે
ચાલનારાઓને ખુદાતાલાની રાહ ઉપર જારી રાખવાનું અને રવાના કરવાનું બની
શકે છે. એ પ્રમાણે જ'દ અવસ્તા ભાષાના ભેદી પણ પાક કલાંમોની ખુબી
પહેલેથીજ કબુલ રખાતી આવેલી છે.

નસર:—આજે બધા પારસીઓએ ઘણું ભાગે અંગ્રેજી ભાષાને પોતાની ભાષા
કરી છે તો તેમાં બંગાળી કાં ન કરીએ ?

વિશ્વકર્મા:—આજે અંગ્રેજી ભાષા મીઠી લાગે છે, અલંકાર રસથી સ્વાદિષ્ટ દિસે
છે, તેથી તેમાં અવસ્તાનો તરબુમા કરવા માંગો તે પહેલાં અવસ્તાના અકેકા
અમ્મજા અલંકારોના અકેક પછી નમુના તપાસો. તેમાં પણ બનાવટ કરનારાં આજે

મળ ભરેલી છે “ આચનો જમ્યાત હવંધહે-આચનો જમ્યાત રવંધહે.....આચનો જમ્યાત હવંધહાઈ-આચનો જમ્યાત અશવસ્તાઈ ” એમ લખ્યું છે તેને બદલે “ આચનો જમ્યાત હવંધહે-રવંધહે-હવંધહાઈ-અશવસ્તાઈ ” એમ દુઃકમાં લખતે તો શું નહીં ચાલતે ? નહીં, પણ ભાષાની લેખક અને ઝમક વધારવા અને શાખોના ધ્વનિઓથી ચોક્કસ આકારો ઉત્પન્ન કરી શુદ્ધ વાતાવરણ થવા માટેજ “ આચનો જમ્યાત ” નો અર્થ એકનો એક હોવા છતાં વારંવાર વાપરેલો છે. એવી એવી ઉત્તમ ફાશીનોથી તો એ ભાષા ભરપૂર છે. અવસ્તા ભાષાની એવી તૌસીફ માટેજ શાયરે તેની વખણ કરી છે કે :—

“ એ અદર મદેહે ઉ ગુયદ ચુ મન કસ;
સેતાયશ દર અવસ્તા મર ઉરા બસ. ”

અર્થ:— મહારા જેવા નાચીજ માનવીથી તે અરોઈ ભરેલા પેગંબર જરથોસ્તની તારીફ તો શું થઈ શકે ! માટે હું એટલુંજ કહીશ, કે અવસ્તાથીજ તેની તારીફો જે જણાય છે તેજ ખસ છે. ઘણા વરસથી એક એવી વાત ચાલે છે કે, સૂરત ખાતેની એક જુની યુરોપિયન પેઢીનાં જોડાયેલો એક યુરોપિયન ગૃહસ્થ, અસ્પંદાદ મહિનો ને અસ્પંદાદ રોજના પરવને દિને, જેને ૨૧ મહીનું અથવા રેકડીનું પરવ સાધારણ રીતે પારસીઓ જોલે છે, તે દિવસે પારસી ઘરોમાં રેકડી છાંટાતી જોઈ, તથા એક વિચિત્ર લીપિમાં લખાયેલાં પત્રો પારસી ઘરોના દરવાજા ઉપર ચોંટાડેલાં જોઈ, અજબ થઈને એક દસ્તુર પાસેથી ખુલાસો માંગવા ગયો. ધર્મચુસ્ત દસ્તુરે તેના ખુલાસામાં લખાણથી સમજાવ કરી, કે અમારા જાંદ અવસ્તા એવા તો એજમતી અસરવાળા છે, કે ગૌમુત યાને નીરંગ (એટલે ક્રિયા) ઉપર નજર ખાંધીને એક ચિત્તે તેના ઉપર નીરંગદીનની ક્રિયા જો જાંદ અવસ્તામાં કરી હોય, તો તે ગૌમુત યાને તરે વરસો સુધી કઢિપણ બગડતો નથી; પણ જેવો ને તેવો રહે છે ! એટલુંજ નહિં પણ એક મુઠ્ઠાં ઉપર એ અવસ્તાનું ગેહસારણું લખ્યા પછી તે મુઠ્ઠાં કેઈ ઠેકાણે જમીનમાં દાટો, અને ગમે એટલે વરસે તે કાઢશો, તો જેવાં ને તેવાં રહેશે; કીડા કે બીજાં જીવજંતુથી તેને કદિ પણ અળવળ આવશે નહીં !! તેજ પ્રમાણે આ રેતી અવસ્તા લખાયેલી રેકડી છે, તે ઘરોમાં છાંટવામાં આવે, તો રોજ રજક અને ખરકતની બઢતી થાય ! અને તેજ પ્રમાણે પવિત્રાઈથી લખાયેલું આ અવસ્તાનું કાગળ ધરના દરવાજા ઉપર ચોંટાડવામાં આવે તો આખાદી વધે અને કળયો કંકાશ દૂર રહે !! આ અજબબ જેવી વાતો સાંભળી પેલા યુરોપિયન ગ્રહસ્થે જાંદ અવસ્તાની કોઈ જુની કેતાબના તૂટી ગયેલાં અક્ષર પાના મોંઘી કિંમતે ખરીદ કર્યાં અને યુરોપ લઈ ગયો. અલખત, ઉપલાં એજમતી બસરો, અલંકારવાળી અને ઉંડાણ ફીલસુફી ધરાવનારી છે, પણ આ વાત ઘણાં છેક ઇ. સ. ૧૮૮૭ સુધી કથા જેવી માનતા હતા, પરંતુ એ કહેવાતી કથા ઉપરથીજ

આપણા ધર્મ આજે અજવાળામાં આવ્યો છે, દેશે દેશ આશકારા થયો છે, અને આપણા ધર્મની ઉંડાણ ફીલસુફી આપણે એ કથા (!) ઉપરથીજ શિખ્યા છીએ એમ કહી શકાયે.

સબક ૩૮ મો.

ભાષા કાંઈ ભકિતનો મુખ્ય ભાગ નથી.

“A gentleman connected with one of the earliest European factories established at Surat became possessed of some Zend manuscripts which he took to England. Anquetil happened to see one of the pages hung as a curiosity at a shop window, and then and there determined to go out to India to investigate the Parsi religion. After a stay of four years in this country he carried back with him a number of manuscripts which excited the curiosity of those who saw them, and many learned men sought to unravel their contents.”

મરહુમ મોફેસર હારમેસ્ટેટરેઈ. સ. ૧૮૮૭ના વરસમાં Parseeism (પારસીઈઝમ) ઉપર મુબઈ ખાતે ભાષણ આપતાં ઉપર મુજબ ખુલ્લું કહ્યું છે.

એકવીટલ હુ પેરેંતુ હીંદુસ્થાન આવી પારસી ધર્મનો અભ્યાસ કરવાનું કારણ આપણું “રેકડીનું પરલ” હતું ! જે પેલા ધર્માધ દસ્તુરજીની વાત ઉપરથી જઈ અવસ્તાના લેખો પેલો ગ્રંથસ્થ લઈ ગયો ન હોત, અને દુકાનના બારણા ઉપર જઈ અવસ્તાનું કાગળ ચોઢવામાં ન આવ્યું હોત, તો એકવીટલ હુ પેરેંતી લાગણી ઉશ્કેરાત નહીં, અને કેટલાક જમાના સુધી આપણેજ આપણા ધર્મની ફીલસુફી-ઓથી બેનસીબ રહેત ! હુંકમાં, જઈ અવસ્તામાં કાંઈ પણ ગેળી એજમતી અસર છે, જેથી અજબ જેવો બનાવ ઉપર મુજબ બનવા પામ્યો છે. અવસ્તાની અસર તન ઉપર કેવી થાય છે, અને આબાદી કેમ વધે છે, તેનું ખુદ ખુદાતાલાએ અવસ્તામાં બંદગી કરવાનું ફરમાન આપ્યા વિષે ખોરદાદ યસ્તમાં કહ્યું છે કે:—

“આઅત અઓત અહુરે મઝદાઓ, યેઝી મે માંયેમ ફ્રેઅવ, મરાઓ વા, દ્રેનઝયાઓ વા, ફ્રા વા અવ કર્ષાઈમ કારયેઈતી, હઓમ તનૂમ ગઓઝઈતી.” અર્થ:—ત્યારે ખુદાતાલા બોલ્યા કે; અગર જો મહારી માંશ્રવાણી યાને અવસ્તાવાણી ખુલ્લું આવાજે બોલવામાં આવે, યાદ કરવામાં આવે, ભણવામાં આવે, અથવા ભણતાં કષ ખેંચવામાં આવે તો, તે સખ્શના શરીરનો જરૂરજ બચાવ થાય છે. એ પ્રમાણે અવસ્તાની એજમતી અસર, ખુદ અવસ્તા પોતેજ શિખવે છે !

નસર:—“ એક પાઠશાહને કે એક કલેક્ટરને તેની સમજાતી ભાષામાં અરજી કરશે તોજ તે અરજી બહાલ રહેશેને ? ” વિરાફ:—માનવીની સમજ શક્તિને ઇશ્વરની સમજ શક્તિ સાથે અંગત મીસાલ આપવી એ ગેરઠહાપણ કહેવાય; તોપણ “ અરજદાર ” કરતાં “ અરજ લેનાર ” ને તેની સમજાતી ભાષામાં અરજી કરવાનું અગ્રેજ જેવાં સુધરેલાં રાજ્યમાં ફરમાન છે. કલેક્ટર કે કમિશનરને અગ્રેજીમાં અરજી આપવી પડે છે, તો જો કે અરજી આપનાર મકલો ખેડુત કે બૂલ્યો મજુર, માધ્યો દરજી કે દુલસો મોચી, નહીં સમજાતી અગ્રેજી ભાષામાં અરજી કરે છે; તોપણ તેઓ બાપડા અગ્રેજી ભાષા કાંઈ બહુતા નથી. ત્યારે આપણે હાસ્ય કરીશું કે, મકલો, બૂલ્યો, માધીઓ, અને દુલસો જો સમજાતી ભાષામાં કલેક્ટરની બંદગી કરે છે, (અરજી કરે છે) તો ઉલટો કલેક્ટર તો તે નામંજુર કરે છે ! બલકે તે અભણ લોકો, જો નહીં સમજાતી ભાષામાં બંદગી (અરજ) કરે છે, તો તે ઉપર ધ્યાન આપે છે ! ભાઈ, ત્હારી ઉપત્તી તકરાર ઉપરથી તો હું એવાંજ છેવટ ઉપર આવું, કે અરજી આપનાર (બંદગી કરનાર) પોને ભલે અવસ્તા ભાષા નહીં સમજતો હોય તોપણ કલેક્ટર સાહેબ (દાદગર દાદાર) તો તેની અરજી જો સાચી ને સારી નિબટાની હોય છે, તો તે જરૂર સાંભળે છે; પછી અરજદાર, અરજીની ભાષા સમજતો હોય ન હોય; પણ જો જૂડી ને ખેટી નિબટાથી અરજ કરી હોય, તો તે કદિ સાંભળતો નથી. સારી ભાતની લાગણીથી અરજી (બંદગી) કરવાનો નિયમ ઘણો ઉત્તમ છે; અને એ તકરારનો પૂરેપૂરો નિર્ણય નિયત્ત શ્લોક ઉપરથી આવી બાંધ છે કે:

સજાતીય પ્રબોદ્ય વિજાતિય તિરસ્કૃતિ:।

નિયમોદિ પરાનંદો નિયમા ક્રિયતે બુધે: ॥

એટલે કે:—સજાત્ય અને વિજાત્ય (સમજાત અને કમજાત) એવી એ રીતની અંત:કરણની ઇચ્છા થાય છે; તેના પ્રપંચી પ્રવાહમાં તણાવાથી દૂર રહી ધિક્કાર બતાવવો, એ ખુદાતાલાને નમવાના નિયમમાં સૈથી વધારે ખુશાલ કરનારો કાયદો છે.

નસર:—“ સહવારે જેઓ ગાયનું મુત્ર આખાં શરીરે ચોળવામાં સવાબ સમજીને જે કાંઈ ભણે છે તે અવસ્તા વાણી નથી.....એ નીરંગ એટલી બધી અધુરું છે કે અવસ્તાવાણીમાં અમશારૂપ હોની સંખ્યા છની ગણાવી છે ત્યારે એમાં ઉડની ઠોકી બેસાડા છે. ”

વિરાફ:—અવસ્તા ભાષામાંથી બીજી ભાષા એટલે દ્વારસી જેવી સમજાતી ભાષામાં બંદગી જોડતાં, અને તે પણ ઘણા આગત જમાનામાં દાનાવોએજે જોડેલું તેમાં જો ૬ નો આંકડો ઉઠ થઈ જવાની મૂલ થયતી આજે આપણે કહીશું, તો તેનો ભાવાર્થ એટલોજ કે, અવસ્તામાં જે બાબત જણાવી છે તેનો કોઈ પણ બીજી ભાષામાં અસલ જેવો અર્થ કદિ જળવાતોજ નથી. અવસ્તા ભાષાને બદલે સમજાતી

ભાષાની બંદગી તરીકે જાણા સાહેબો જ્યારે આમ કહેશે, કે અસલ અવસ્થાને ફારસીમાં તરજુમો કરનારે ૬ ના ૩૩ ઠોકી ખેસાડયા, ત્યારે પછી તેજ અવસ્થાને ગૂજરાતી તરજુમો કરનાર ૩૩ ના ૬૬ કરી નહીં મેલશે એવી સલામતી બીજકુલ રહેતી નથી. લાંબા વખતની આવી નીરંબમાંજ બે બૂલ કરવામાં આવી હોય તો આજના વખતમાં તો કેવું કેવું ઠોકી ખેસાડવામાં આવશે, તેનો કાંઈ ખ્યાલ પણ થઈ શકતો નથી. અર્થાત, અસલ તે અસલ, અને નકલ તે નકલજ છે. આજે કોઈ પણ ટોળો પોતાના પ્રમાણમાં દુન્યાના લગભગ બધા ભાગ ઉપર, જૂદા જૂદા દેશોમાં અને જૂદી જૂદી ભાષા બોલનારી પ્રજાઓમાં ચોમેર, વધારે ફેલાઈ ગયો હોય, તો તે પારસી ટોળો છે. જ્યારે ચીનમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ચીનાઈ ભાષાને—ઈન્ડિયનમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ઈંગ્લેન્ડ ભાષાને—ઈરાનમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ફારસી ભાષાને—પોતપોતાની સમજાતી ભાષા લેખે ગણવા ગણાવવા લાગ્યાં છે; તેવા વખતમાં જો જરથોસ્તીઓની બંદગી કોઈ પણ “સમજાતી ભાષા” માં જોડાવવી હોય, તો લગભગ ૫૦-૬૦ સમજાતી ભાષામાં આજા જોડાવવા જોઈએ—વંદીદાદ બનાવવા જોઈએ—ન્યાયેશ ચરતો ઉપજાવવી જોઈએ છે; અને આફગાન, સતુમ કે ગેહેસારણા ગોઠવવાં જોઈએ છે ! પોતાનો ધર્મ પાળનારા લોકો, વ્યાપાર ધંધા અથવા બીજા હાદેશાઓને લીધે જૂદા જૂદા દેશોમાં ફેલાયા સિવાય રહેવાના નથી, અને જૂદી જૂદી ભાષાઓમાં લેગાઈ જવાનો સંભવ જાણીનેજ દરેક ધર્મોપદેશકોએ ધર્મ ક્રિયાને લગતી તથા ઈશ્વતલક્રિતને લગતી ભાષા સૌ સૌએ અમુકજ ઠરાવી આપેલી છે.

નસર:—પરંતુ અશુદ્ધ ભાષાથી કાંઈ પણ લાભ થાય એ હું માનતો નથી.

વિરાફ:—તમારાં બધાં પારસી પેપરો અને ઘણીખરી ચોપડીઓ ને ચોપાનિયાં અશુદ્ધ ગૂજરાતીમાં છપાય છે, તેની પણ ત્યારે અસર નહીં થવી જોઈએ ભાષા અશુદ્ધ હોય, પરંતુ જો અંતઃકરણ શુદ્ધ હોય તો તે બંદગી અશુદ્ધ છતાં રવા ગણેલી છે. રામાયણ જેવાં મહાભારત પુસ્તકના કર્તા વાલ્મીકિ રૂપિને માટે કહે છે કે, તેવણ એક લીલના પુત્ર હતા, જે વેળાએ તેમનું નામ રતનો હતું. એને ધંધા વટેમાર્ગીઓને લૂંટી લઈને પોતાનું તથા પોતાનાં માબાપ આદિનું પોષણ કરવાનો હતો. એક દિવસે એવું થયું કે, એ લુટારાના માગે થઈને નારદમુનિ જતા હતા. રતના ભીંસે ઝડ ઉપરથી નીચે ઉતરી આવી નારદજીને કહ્યું કે; “તમારું સર્વસ્વ હું હમણા લૂંટી લઈશ, ને તમને મારી નાંખીશ !” નારદજીએ ઠંડે પેટે તેને પૂછ્યું કે; “આ બધાં ત્હારાં અસંખ્ય પાપો છે, તે બધાં પાપો ત્હારી ખાયડી છોકરાં અને માબાપ માટે તું કરે છે. તે બધાં પાપોમાં તેઓ ભાગદાર છે કે નહીં ?” રતનાએ કહ્યું; “એ સર્વનું હું પૂરું કરું છું માટે તેઓ મ્હારાં પાપનાં

ભાગીઆં હોવાંજ નોંધએ.” નારદજીએ કહ્યું કે; “હું દ્યાંજ એસું છું, ને નાસી જઈશ નહીં; તું જા અને તારાં માબાપ, સ્ત્રી, પુત્રોને પૂછી આવ !” તે પ્રમાણે સર્વ વંદાવાંઓને પૂછતાં, તેઓએ તેનાં પાપનાં ભાગદાર હોવાનો ઇનકાર કર્યો. આવા જવાબથી નિરાશ થઈને તે નારદજી પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો કે; “મહારાજ ! હું આપને શરણે આવ્યો છું, મહને આ બધાં પાપોથી મુક્ત કરો !” રતના ભીલને પાપથી મુક્ત થવા માટે એટલો બધો અધીરો બનેલો નોંધને, તેનું કલ્યાણ કરવાનો નારદજીએ ઠરાવ કર્યો. પછી તેના માથા ઉપર કમંડલુમાંથી પાણી છાંટ્યું, અને રામ નામના મહામંત્રનો ઉપદેશ આપીને નારદજી ચાલતા થયા. રૂપિજના ગયા પછી આ પાપી રતનો ભીલ પૂરેપૂરું ધ્યાન ધરીને, હર હમેશ રામ નામનો જપ કરવા લાગ્યો; પરંતુ જાતે બુદ્ધિહીન ભીલને: છોકરો હોવાથી, રામ નામનો પણ ઉચ્ચાર કરતાં આવડ્યો નહીં. તેથી તે રૂપિજના “રામરામ-રામરામ” એ મંત્રને ઉલટી રીતે “મરામરા-મરામરા” એવાં મંત્રનો જપ કરવા લાગ્યો. આ જપ કરતાં બહુ વર્ષ વિતી ગયા બાદ ઇશ્વર ભક્તિની અંદર તે એટલો તો ચકચૂર થઈ ગયો, કે તેના શરીર ઉપર ઉઘડવે મટોડાંના મોટાં ઘરો પણ બાંધ્યાં હતાં, તેનું પણ તેને ભાન રહ્યું ન હતું ! ઘણે વરસે એજ માર્ગે નારદજી આવી પહોંચ્યા, તેઓએ રતનાને “રામરામ”ને બદલે “મરામરા”નો જપ કરતાં દીઠો. તેની પછવાડેથી આવીને તેના શરીર ઉપરનો માટીનો રાફડો ઉઘેરી નાંખીને તેને શુદ્ધિમાં આણ્યો. નારદજીને જોતાંજ રતનો પગે પડ્યો, અને બોલ્યો; “રૂપિજ ! આપે મહને “મરામરા” નો જપ આપી પાપમાંથી છોડવો છે. રતનો વલ્લભીક (ઉઘડ)ના રાફડામાંથી નિકળ્યો. તે દિવસથી તેનું નામ વલ્લભીક પડ્યું. નારદજીએ એ દિવસથી તેને રૂપિની ઉપમા આપી. એ ઉપરથી સાર એજ જોયવાનો છે કે, રામ નામ જપો, કૃષ્ણ નામ જપો, બુદ્ધા નામ જપો, અલ્લા નામ જપો, ગોડ નામ જપો, કિંવા ઇશ્વરનું કોઈ પણ એક પવિત્ર નામ જપો, પરંતુ એટલું તો નકિક છે કે, બુદ્ધાતાલાની બંદગીના મંત્રના જપમાં માત્ર ચક્રીન નોંધએ છે. જ્યાં સૂધી માણસના અંતઃકરણમાં ચક્રીને જડ ઘાઘી ન હોય, ત્યાં સૂધી ગમે એવાં મોટાં મોટાં મંત્ર હશે તો પણ કાંઈ ફળ થવાનું નથી. શ્રદ્ધા, ચક્રીન, અને વિશ્વાસથીજ માણસનું ધારેલું કામ પાર પડે છે. જો ચક્રીનનું ફળ નહીં થતું હોત તો, રામ રામને બદલે મરા મરાનો જપ કરનાર રતનો ભીલ મહારૂપિ વલ્લભીક કેમ થઈ શકત ? એટલાજ વાસ્તે શુદ્ધ ભણો કે અશુદ્ધ ભણો, પરંતુ બંદગી કરવા પહેલાં બુદ્ધાતાલા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ, મજબૂત દ્રઢતા, અને બુદ્ધિ પૂર્વક શ્રદ્ધા થવી નોંધએ છે.

સબક ૩૬ મો.

માથુકના તંબુના હરવાળ ઉપર—

“ Do you wish to find out the really sublime ?

Repeat the God's Prayer.”—*Napoleon.*

બંદગી ગમે એવી અશુદ્ધ હોય, તોપણ યકીન જો શુદ્ધ હશે, અને બંદગીના શબ્દોનો અર્થ પણ ખબર ન હશે તો તે બંદગી કરનારની બંદગી ખુદાતાલાને ત્યાં રવા રહે છે. એક વાર એક નગરના અંદર કોઈ મોટો ધર્મગુરૂ આવી ચઢ્યો. નગરમાં હોહા થઈ રહી, કે આ મોટા ગુરૂના ઘણાં સરસ મંત્રો પોતાના સેવકોને આપે છે, જેથી ધારેલું કામ પાર પડે છે. આ વાતની ખબર એક ખેડુતની શ્રદ્ધાળુ ઓરતને પડવાથી તેણી નદી પાર ઉતરીને ગુરૂના મઠમાં મંત્ર લેવાને ગઈ. ગુરૂને મોટો મહાત્મા માનીને, ચરણ સ્પર્શ કરી, મંત્ર માંગ્યો; અને તે મંત્ર મેળવવાના બદલામાં પોતાના ખેતરમાંનાં બે તાજાં વેંગણાં લેટ લેખે ગુરૂની આજળ મૂક્યાં. ગુરૂ કેકનેકા કાળ જેવા હોવાથી, હસીને આ નાજવી લેટ ઉપર એક દુહો બોલ્યા; જે આખો દુહો તે સ્ત્રીને યાદ ન રહેવાથી તેના છેલ્લા શબ્દો તેણીના ધ્યાનમાં ઘણાંજ ઉત્તમ મંત્ર લેખે ઠસી ગયા. કારણ કે, ગુરૂ ઉપર તેણીનું પૂરેપૂરું યકીન હતું. તેણીને એમજ લાગ્યું, કે બસ આ મંત્ર ભણવાથી કોઈપણ આકૃત ટળી જાય છે, અને ઇશ્વર આપોઆપ મળી જાય છે ! એ ઉપરથી તે મંત્રના ઉત્તમપણાના ધખારામાં ને ધખારામાં નીચે પ્રમાણે બડબડતી બડબડતી ચાલવા લાગી.

“ બનને આઈ બેગન, ઐર લાઈ દો બેગન !

બનને આઈ બેગન, ઐર લાઈ દો બેગન ! ”

ચાલતાં ચાલતાં, બેહદ વરસાદ પડવાથી નદિ નાળાં તમામ પાણીથી ભરપૂર થઈ ગયલાં તેણીને જણાયાં. પણ તેણીના મનમાં પેલાં મંત્ર વિષે એટલું તો મજબુત ચકીન બેસી ગયું હતું કે, તે મંત્રો ભણતાં ભણતાં પાણી ઉપરથી પણ હું ચાલી જઈં તોએ મ્હને કશી હરકત થવાની નથી ! એવા સાચા વિશ્વાસથી એ મંત્ર ભણતી ભણતી તે પાણી ઉપરથી ચાલી ગઈ, અને ખરેખર તેણીની ઇચ્છા પ્રમાણે ખીજે કિનારે આવી ! ઘેરે ખાત્રીને પેલો ખુદાઈ મંત્ર બડબડતી જાય, ઇશ્વરનું નામ હરેક શ્વાસોશ્વાસે યાદ કરતી જાય, અને પોતાના માની લીધેલા મહાગુરૂને માટે સારાં સારાં પકવાનો રાંધતી જાય. ખાવાનું તૈયાર કરીને તેણી પાછી મંત્ર બડબડતી બડબડતી ગુરૂના મઠમાં આવી, અને ઘણીજ આજીજીથી ગુરૂને વિનંતિ કરવા લાગી કે; “ આપ મ્હારે મકાને પધારો; અને ત્યાં આજનો દિવસ લોજન લ્યો; જેથી મ્હારું ઘર પાવન થાય ! ” ગુરૂએ આનાકાની કરી જણાવ્યું કે; “ વરસાદ પુબકળ પડે છે, અને મ્હારાથી આવી શકાશે નહીં ! ” આખરે પેલી ભકતાણીના બેહદ

કાલાવાલાને લીધે ગુરૂ તેણીને ત્યાં જમવા જવાને ઉઠ્યા. રસ્તે ચાલતાં પાણીથી પૂર થયલી નદીને કિનારે આવી ગુરૂરાજ અટકી પડ્યા, અને સેવકીને કહેવા લાગ્યા; “સામગ્રી સખ તયાર હે, પર નાવ કહાં હય ?” ભકતાણી બોલી; “ગુરૂજી, આપકુ નાવકી કયા જરૂર ! ચલોજી ! એકે ધે.કેમેં અપન ઓ પાર નીકલ જાયેગે !”

ગુરૂજી બોલ્યા; “બીના નાવ મેં રૂમ જાઉંગા !” સેવકી બોલી; “રૂમ કયું જાઓગે, પકડ લો હમારા છેરા !” એમ કહી તેણીએ પોતાની સાડીને એક છેડો ગુરૂના હાથમાં પકડાવ્યો, અને “બનને આઘ જોગન, ઓર લાઇ દો બેગન ” વાળું પવિત્ર માની લીધેલું મંત્ર ભણતી ભણતી નદી ઉપરથી ગુરૂને પેટ્ટે પાર દોરવી લઇ ગઇ. ગુરૂજી કિનારે ઉતરતાંજ પેટ્ટીને પગે પડ્યા અને કહ્યું કે; “આજથી તું મ્હારો ગુરૂ, અને હું ત્હારો ચેલો !”

કહેવાનો સાર એ, કે પેલો પવિત્ર માનેલો મંત્ર જોકે અશુદ્ધ હતો, જોકે ઇશ્વર વિષેનો તે મંત્ર હતોજ નહીં, અને જોકે એ મંત્રનો તેણી કાંઇ અર્થ કે હેતુ સમજતી હોય તો તે એટલુંજ સમજતી હતી, કે ખુદાતાલા વિષેનું આ કાંઇ ઉત્તમ ભણતણ છે; અને તોપણ તેણીની એજ બંદગી ખરેખરી ગણાઇ છે પ્રોફેસર હાર્મેસ્ટેટર અવસ્તાને એજમતી કલામ લેએ ગણી તેની એટલી બધી તો શ્રેષ્ઠાઇ જણાવે છે, કે તે ઉપર આપણા તરફથી કાંઇ પણ શરેહ વગર, તેમના શબ્દો ટાંકી બતાવ્યે:-
The Avesta was the magic word that opened that past so closely sealed, and when, all its pages are fully understood, with that One Book, we shall know more of the social and mental evolution of the old Iranians than we are ever likely to know of old India, with her four Vedas and her magnificent array of Brahmanas and Up-anishads.”
એમાં હીંદુઓના વેદ કરતાં પણ વિશેષ મહત્ત્વ અવસ્તાને, પ્રોફેસર મરહુમે આપેલું છે. ત્યારે તે અવસ્તા કેટલા બધા એજમતી હોવા જોઇએ ?

નસર:-આપણાં શાસ્ત્રમાં કયાં કહ્યું છે, કે અવસ્તાવાણીમાંજ ભણવું રવા છે !

વિરાઠ:-અવસ્તાની જૂદી જૂદી જાતની અનેક બંદગીઓમાંથી અવસ્તા ભાષા-માંજ બંદગી કરવાનાં ઘણી ગમ ફરમાનો આવેલાં છે, તેમાંના થોડાંકનીજ જગા અત્રે હું કરીશ ઇજરને હા. ૪૪ ઉપરથી-“કે વેરેઘેમ-જા થવા પોઇ સેંઝા યોઇ હે-તી ?” યાને કે, ઓ ખુદા ! ત્હારા અવસ્તાના કલામ જે કે પાસબાની કરનારા છે, તે કલામથી ક્રિયા શરૂસ દુશ્મનને મારશે ! હંદાશબાંમ ઉપરથી:-“અથઇમાં વચો દ્રેન જયોઇશ, યોઇ અંધહેન વારેઇઘ-યોતેમ્ય બએવ-અયો તેમ્ય.” એ પ્રમાણે આ અવસ્તાના કલામો જે ઘણાજ ફતેહમંદ તથા ઘણાજ તંદરોસ્તી આપનારા છે તે તુંએ ભણુવા જોઇએ. દોવા નામશેતાયરને ઉપરથી:-“કેશ ફેરસ્તીદ... હાંનાએશ ઓ રાએનીદારેશ, વીરપ હસ્તાંન, ઓ ખુદાંન,

ઓ બેઠાંન, ફરહંગાન ફરહંગ માંત્રેસ્પેન્ત, કુમેદ રવાંન હુ-પુલ ગ્રાખતારેશ અઝ હોઝખ વહારદાર ઓએ આંને પેહેલુમ અખાંન અશોઆંન રોશન હંદ હુ-ગ્રાએ હમા નેકશ. ” યાને કે, તમામ લોકો જે કે હમણું છે, આગળ હતાં, અને હવે પછી થશે, તેઓની વાકેફગારી તથા રહતુમાઈને માટે સર્વોત્તમ વિદ્યા, જે કે વૃદ્ધિ કરનાર અવસ્તાવાણી તે મોકલી, કે જે અવસ્તાવાણી રૂવાંનને આસાં-નીથી ચીન્તવત પૂલ પસાર કરાવનાર, હોઝખથી છુટકારો આપનાર છે; તથા અશો લોકેનું રોશનીવાળું, યુથબેદાર, અને તમામ ખુશીદાર જે ઉત્તમ મકાન બેહેરત છે, તે તરફ રસ્તો આપે છે હોરમજદ યસ્ત ઉપરથી:—“ તત અસ્તી માંઘહે સ્પેન્તહે અમવ સ્નેમેમ, તત વેરેશ્વસ્તેમેમ, તત ખરેનંધક હસ્નેમેમ, તત યાસ્કેરે-સ્તેમેમ. ” યાને કે; પવિત્ર અવસ્તાવાણીનો તે ભાગ ઘણોજ હિંમત આપનારો, તે ભાગ ઘણોજ ફતેહ આપનારો, તે ભાગ ઘણોજ ખોરેહમંદ તથા તે ભાગ સૌથી વધારે અસરકારક છે. એ પ્રમાણે અવસ્તા ભાષાની એજમતી અસરની જ્યાં ત્યાં વખાણો આવેલી છે. એકવીતલ હુ પેરાં કહે છે કે:—“ પારસીઓના પેત્રંબરે એવું તો ચોક્કસજ જણ્યું હતું, કે સાધારણ લોકો ખુદાઈ જ્ઞાનની બાબતમાં ઓછી બુદ્ધિ ધરાવી શકે છે, અને તે લોકોને શુષ્ત આત્મા વિષેના ધર્મના ફરમાનો કરતાં બહારનાં ક્રિયા બહુતણો ઉપર ઘણો મજબૂત એતેકાદ હોય છે; અને તેથી કરીને તે પેગંબર પોતાની જંદ અવસ્તાનો ચોપડીઓને અહુર-મઝદના પોતાના સખુનોની બનેલી જાહેર કરે છે. ” એકવીતલના આ મતને પ્રથમથીજ એક દેવાએતમાં ટેકો આપેલો છે કે:—“ અવસ્તા, ઝખાંને અહુરમઝદ અસ્ત, વ જંદ ઝખાંને મા. ” એટલે કે, અવસ્તા એ ખુદાતાલાની જીબાન છે, અને જંદ એ આપણી જીમાંન છે.

ખુદાતાલાની બંદગી કરવા બેસનાર હરેક ભક્ત બંદો એટલું તો સમજે છે કે, તાડીખાનામાં તે તાડી તો પીતો નથી, પરંતુ ખુદાઈ ફરવામાં ખુદાની બંદગી કરે છે. જેઓ ખરેખર ધર્મચુસ્ત બંદગી કરનારા છે, તેઓ તો શુદ્ધ કે અશુદ્ધ સમજાતી કે નહીં સમજાતી અવસ્તા ભાષામાંજ બંદગી કર્યા જવાનાજ; અને તે બાપદાઓ તો પાછળથી બેડાયલી ફારસી મોનાજતો જ્યારે બંદગીને છેડે ભણે છે, ત્યારે તો તમે ગૂજરાતી બંદગી બેડી આપશો, તો તે પણ વધારામાં કદાચ ભણશે, પણ જેઓ “ અમેને તો આવી સગવડ કરી આપો, ” અને “ ફલાણી હરકત દૂર કરી આપો, તોજ બંદગો કરીએ ! ” એમ કહેનારાઓને તો એઓના માગ્યા પ્રમાણે કદાપિ બંદગીઓ બેડી આપવામાં આવશે, તોએ તેઓ કાંઈ બંદગી કરવા જેટલી તસ્દી લેવાના નથી, કે પોતાનો અમૂલ્ય કહેવાતો વખત ખોવાના નથી. જેઓ જ્ઞાનતાનમાં ગાયનરૂપી બંદગી કરવાને માટે આપણી આગળ લાડકાઈ કરે છે, તેઓ જાણતા નથી કે, તેઓ તો તાન શૂને અને ત્રીઠા રાગને વશ થવા માગે છે; નહીં કે તેમાં સમાયલી

ખુદાઈ સ્તુતિને માટે તેઓ ખેંચાતા હોય. આગલા જરથોસ્તીઓથી એવો રવાજ પડેલો છે કે, જ'ંદ અવસ્તાના પાક કલામો શુભ ન થાય તેટલા માટે ધર્મશુદ્ધ વર્ગે મરાતબ થતાં સુધીમાં, ન્યાએશો, યશ્તો વગેરે તમામ ખોરદેહ અવસ્તા, અને ગાથા, ઈજ્ઞશને, વંદીદાહ વગેરે તમામ ખુઝર્ગ અવસ્તા પરાંપરાં મોઢે ગોખી રાખવા જોઈએ. અને તે પ્રમાણે મોઢે ગોખી રાખેલા અવસ્તાના આધારથી, હીંદુસ્થાનમાં આવ્યા પછી તે અવસ્તાઓ કેતાખોમાં જળવાઈ રહેવાથી આપણા ઉપર મોટી અક્ષેપ ઉતરી છે. હીંદુઓમાં પણ પવિત્ર વેદના કલામો પ્રથમ અણુલેખિત હતા, જેથી કરીને સર્વ પ્રાજ્ઞાણ વર્ગને તે વેદો મોઢે રાખવાનું ફરમાન હતું. પણ પાછળથી જ્યારે પ્રાજ્ઞાણ વર્ગ ખગડતા લાગ્યો, અને તેઓની ચાહદાસ્ત શક્તિ કમ થવા લાગી, ત્યારે વ્યાસે અને બીજાઓએ સ્મરણ ઉપરથી વેદ લખી કાઢ્યા હતા; જેને આજે તેઓ સ્મૃતિના નામે ઓળખે છે પછી પાછળથી જેમ જેમ સાંભળેલા વેદો કોઈ કોઈ પ્રાજ્ઞાણને મોઢે રહી ગયલા, તે ઉપરથી શ્રુતિ થઈ. સ્મૃતિ-એટલે સ્મરણમાં આવેથી લખી નાખેલા વેદો; અને શ્રુતિ-એટલે સાંભળવા ઉપરથી લખી નાખેલા વેદો એજ પ્રમાણે આપણે પેહેલવી, પાજ'ંદ ભાષાઓને અવસ્તા એને જ'ંદની પુત્રાઓ ગણી, અવસ્તાઈ ભજતણે ચાલુ રાખ્યાં નહીં હોત, બલકે હીંદુસ્થાન આવી, સમજાતી કોઈપણ ભાષા ગૂજરાતી, મરાઠી, હીંદુસ્થાની, કે અંગ્રેજી જેવી, અવસ્તા સાથે કાંઈ પણ તાલુકો નહીં ધરાવનારી ભાષાઓમાં, જો બ'ંદગી કરવા માંડી હોત, તો જ'ંદ અવસ્તા ઉપર તો કે' દહાડતુંએ ઢાંકણું વળ્યું હોત. તરબુમા કરવા અને ધર્મની લેદી ભાષાઓના અર્થ કરવા, એ કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. અવસ્તાના એજમતી અને લેદી કલામોના તરેહવાર અર્થો કરી બ'ંદગી કરવા જતાં લેદણાના દેવા થઈ જવાનો સંભવ સોએ સો વસા રહેવાનોજ છે.

સબક ૪૦ મો.

અવસ્તા પુરાવો અંતઃકરણનો-શબ્દનો પુરાવો દુષ્યમ.

“ The theological dogmas, on which the religion of the Parsis is founded, are so dispersed in their ancient books, and appear in such a form that even those who are most familiar with the works of the Orientals will find them undoubtedly strange. ”

(એકવિટલ ડુ પેરો.)

માથવાણી અથવા અવસ્તાવાણીથી દુઃખ દરદો ઉપર કેવા પ્રકારની અસરો થાય છે, તે વિષે સમજાવવા પહેલાં રપીથ્તન ગેહિના ભણતણમાં જે ઇસારો કરેલો છે, તે ફરી તાજે કર્યો;—“ મઝીશત, માંય, મઝીશત વેરેજ્ય, મઝીશત ઉર્વંધ્ય.... યઝમઈદે ”—એટલે કે, સૌથી ચઢતી માથવાણી યાને જ'ંદ અવસ્તાવાણી કે જે અસર કરવામાં સર્વથી ચઢતી, કામ બજાવવામાં સર્વોત્તમ છે, તેને હમો યાદ કર્યો છીએ.

જે માણસ ચાલુ બિમારીથી પીડાયા કરે. હોય, તેની આગળ અરદીબેહેસ્ત
 યસ્તના પાક કલામો ભણાવવાનો આપણામાં હજી પણ રિવાજ છે; તેનો હેતુ એજ
 છે કે, જેમ બીજાં મંત્રોથી વીંછુ કે સર્પના ઝેર ઉતરે છે, તેમ આ એજમતી
 અવસ્થાઈ કલામોથી મનનાં દુઃખો તો ખાસ કરીને દૂર થાય છે, જેથી તંદોસ્તી
 ઉપર સારી અસર થાય છે. આ વિચારને જેઓ માનતા ન હોય, તેઓને મેડમ
 એચ. પી. ઇલાવાત્સકી ખત્રી આપે છે કે:—“ જ્ઞાનતાંતુ સંબંધીનાં કર્કો ઉપર,
 ધર્મના પવિત્ર મંત્રો તથા ભેદી કલામોની અને ગાયનની અસર જરૂરજ થાય છે.
 ફેફસાંનો મરજ—ના મરદી—દિવાંનાપણું—જલંદર—અને ઘણીજ હઠીલી બોખારો ધર્મના
 પાક કલામો ભણવાથી તથા ખુદાઈ ગાયનોથી દૂર થાય છે. ” કેહવાય છે કે, આગલા
 સતના કાળમાં મહાહાર રાગ ગાવાથી વરસાદ તૂટી પડતો હતો ! અને દીપક
 રાગ ગાવાથી આગ લાગી ઉઠતી હતી ! જ્યારે વરસાદ નહીં આવે ત્યારે જશન
 કરીને પાક અવસ્તા ભણવામાં આવતાંજ વરસાદ તૂટી પડતો ! જ્યારે આવા એજ-
 મતી કલામો અને ખુદાઈ ગાયનો, તેની બરાબર સાધના, યકીન, ઇમાનદારી, અને
 બર વખતે ભણવા અથવા ગાવામાં આવ્યાથી ખુદ કુદ્રતને એકવાર અસર કરી શકે,
 તો પછી આદમ જાત ઉપર તેની શું અસર ઓછી થાય ? અવસ્તાના એક મંત્રની
 આગળ, બીજા ધર્મોના સટીક ગ્રંથોના ગ્રંથો કરી કહી શકાય. એ ભાષાના સહી
 તરજુમા તો કોઈથી થતા નથી. તોપણ એમ પણ માનો કે, જેમ કહેવામાં આવે છે તેમ
 ગૂજરાતી આદિ કેઈ સમજાતી ભાષામાં બરેબરા સહી તરજુમા કરવામાં પણ આવે,
 તોએ તેની અસર તો બીલકુલજ તૂટી જવાની. કેમકે આજની વિદ્યાએ આપણને
 શિખવ્યું છે કે, આપણા ગળાંમાંથી નિકળતા શબ્દોના અવાજના સ્ફુરણ થકી હવામાં
 અમુક જાતના સારા કે નહારા આકારો અને આકૃતિઓનાં વાતાવરણ બંધાય છે;
 અને તે સારી કે માઠી આકૃતિઓની અસર તમામ દુનિયાને થાય છે.
 વળી આગળ વધેલી વિદ્યા પ્રમાણે આપણા મગજમાં જે વિચારો ઉત્પન્ન
 થાય છે, તે સારા માઠા વિચારોની પણ સારી માઠી આકૃતિઓનું
 હવામાં વાતાવરણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેની અસર તમામ જગતને થાય છે.
 જેમકે, નેપોલ્યન બોનાપાર્ટે ફ્રેન્ચ ભાષાની અંદર “ ફ્રાન્સ-ફ્રેન્ચ-જય ! ” એટ-
 લાજ શબ્દો ઉચ્ચાર્યાથી લાખો અમૂલ્ય જીવહાઓનો આ પૃથિવમાંથી ઘણું નિકળી
 ગયો ! ત્યારે નેપોલ્યનના બળવાન શબ્દોની એવી તે કેવી બળવાન આકૃતિઓ
 હવામાં થઈ હશે, કે જેની બળવાન અસરે આખા જગતને ત્રાહે ત્રાહે પોકરાવી ?
 તેજ પ્રમાણે ખ્રિસ્તી પ્રધાન મંડળના એક પ્રધાન મી. એન્થરહેને માત્ર એટલાજ
 વિચાર કર્યો, કે ગમે એ ભોગે ટ્રાન્સવાલમાં લડાઈ જગાડવી. હવે એ બળવાન મગ-
 જમાંના બળવાન વિચારની બળવાન અસર એવી તે શી થઈ હશે, કે જેથી હજારો
 કિંમતી જીવહાઓનો આ સુધરેલા જમાનામાં ઘણું નિકળી જવા પામ્યો ? ત્યારે

હવે વિચાર કરો નસર ! કે અમુકજ સારા માઠા શબ્દો તથા વિચારોની અમુકજ સારી માઠી આકૃતિઓ હવામાં ઉત્પન્ન થઈને અમુકજ જાતની સારી મઠી અસરો દુનિયામાં પૂણે પૂણે ફેલાવે છે, તો પછી અમુકજ શબ્દોના તરબુમાઓથી હવામાં તેવી જાતની આકૃતિઓ ઉત્પન્ન કેમ થઈ શકશે ? આજની માણસનું દુઃખ દર્દી કરવા માટે તેની આગળ અરદીબેહેશત યશ્તના અવસ્તા પઢવામાં આવે છે, તે ઓછામાં ઓછા ત્રણ દિવસ સુધી બણવામાં આવે છે. શા માટે ?

આ અરદીબેહેશત યશ્તના પવિત્ર કલામો એવા ચમત્કારિક છે, કે આજની માણસનું દુઃખ પણ દર્દી કરી નાખે છે. પણ તે ક્યારે ? જ્યારે બણનારમાં સંપૂર્ણ અશોધ હોય, બણાવનારનું પૂર યકીન અને શ્રદ્ધા હોય ત્યારે. વળી તે બણનારને ખેસવાની જગા પાક અને સફા બનાવેલી હોવી જોઈએ. એ પ્રમાણેની રીતિથી ખચિત અરદીબેહેશત યશ્તના કલામોની અસર સંપૂર્ણપણે થાય છે, અને દર્દીને આરામ થવા પામે છે. જો કદાચ બણનાર સંપૂર્ણ અશોધવાળો નહીંએ હોય, તો પણ અવસ્તાના માથમાં એવો ગુણ રહેલો હોય છે કે, સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ બાવથી તથા પાકી પહરેઝીથી આજનીની નજદીક અવસ્તાના કલામો પઢવામાં આવે તો કાંઈ નહીં ને કાંઈ સારી અસર થયા સિવાય રહેતીજ નથી. અર્થાત; આજનીનું જો કે દુઃખ સદંતર દૂર નહીં થાય તો પણ તેને ઘણીક રાહત મળવા સાથે તેના જીવને એવી ખુશાલી ઉપજે છે, કે જેથી તેને દુઃખ દરદ નહીં જેવુંજ માલુમ પડે છે. આ પ્રમાણે માથવાળી બણીને દુઃખ દરદો સાબં કરનાર દશતુર કિંવા મોખેદને પહેલી પંક્તિના હકીમનો દરજ્જો મળેલો ગણાય છે. બીજા હકીમોથી જે ઉપાય નહીં બની શકે તે ઉપાય તે દશતુર અથવા મોખેદ બળવે છે. જ્યારે અરદીબેહેશત યશ્તના અવસ્તા ખાસ દરદો સફા કરવા માટેનાજ છે, ત્યારે તેની રામબાણ અસર પણ કેમ ન થવા પામે ? અવસ્તાના માથ પઢવાથી કેવી કેવી અસરો તથા શું શું ફાયદાઓ થાય છે તે વીશેનું સાધારણ જ્ઞાન મેળવવા માટે હોરમજદ યશ્ત અને અરદીબેહેશત યશ્ત બેજ બસ છે. અવસ્તાથી દરદીને રાહત મળે છે તેના ઘણાક જાતિ અનુભવના દાખલા મહારા પણ જોવા બણવામાં આવ્યા છે. કહે છે કે, હૈદ્રાબાદના નૈઝામના ખાસ કારભારી દાદાભાઈના એક છોકરાને છ મહિના સુધી એક જાતની હઠીલી તાપ લાગુ પડી હતી, જેથી કંઈક ડાકટરોની સેંકડો રૂપિયા ખર્ચીને ઠવા કીધી, પણ કંઈજ ઓસડ કારગત લાગ્યું નહીં. છેવટે નવરોજી હોરમજી નાહનિયા નામના એક મોખેદ, જેમનો વસવાટ પુણામાં હતો, તેમણે મજકુર કારભારીની પરવાનગી મેળવીને ત્રણ દહાડા સુધી અરદીબેહેશત યશ્તના અવસ્તાના પાક કલામો ચોક્કસ તરતીબથી તે છોકરાની સનમુખ પઢ્યા; અને પીછી કરવાથી તે છોકરાનું દુઃખ દર્દી સદાનું સંકા થઈ તેને રાહત મળી હતી,

તેજ દિવસથી તે ઘણી સારી તનદરોસ્તી સાથે ફરવા લાગ્યો હતો. આ બનાવને આસરે ચાલીશથી વધુ વરસ થયાં હશે. (જ. ધ. ત્રણના અંકની ખુશી.)

નસરઃ—જરથોસ્તના જમાના કરતાં ચાલુ જમાનો તો વિશેષ તરબેજ પામેલો છે, તો હાલ જમાનાના વિદ્વાનોની ભેડેલી બંદગી ઘણી ઉત્તમ બની ચકે.

વિરાઠઃ—બંદગી ભેડનારાઓ પણ ખુદાઈ બક્ષેશને પામેલા અને ઇશ્વરી નૂરનો અનુભવ લીધેલા મહાત્માઓજ હોવા ભેધએ. ઇશ્વરપદ પામેલા ખરેખરા કવેશ્વરોનો આત્મા—જે અમર છે—તે તેઓના લખાણોના દરેક અક્ષરમાં કામ કરે છે, ત્યારે ખીજાઓના અક્ષરો ખાલી ખોખાં અથવા નકલો છે. જે બંદગી ઇશ્વરપદ પામ્યા વગરના માનવીથી ભેડાય છે તે થોડીકવાર જીવીને ઘટતા ફેજે પહોંચે છે. જે બંદગી ઇશ્વરપદ પામેલા માનવીથી ભેડાય છે તે અમર રહે છે. ન્યુતનનો ફાંત બધા માણસોના જેવોજ હતો, તે કાંઈ સોના રૂપાનો નહિ હતો. છતાં તેના હબરો રૂપિયા કાં ઉપજ્યા ! શેક્સપિયરનું ઘર મહેલ તો નહિજ, હવેલી પણ નહિજ, પરંતુ એક ઝુંપડું જેવું હોવા છતાં, તેને બચાવી સંભાળીને તેનું સંરક્ષણ કરવાની તથા તેના ફાટોઆફો ઘેરેઘેર રાખવાની શા માટે મોટાઈ લેવામાં આવતી હશે ? મહમ્મદ પેગંબરની ફાઠીના એક વાળનાં, જે મોટાં માન અને ભકિત ભાવથી સુસલમાન હોઠો દર્શન લે છે, તે પણ માણસના બાલ જેવા વાળ છે. એ સૌ શા થકી ? તે ફાંત યુન્તન જેવા મહાન શોધકનો છે માટે. તે ઝુંપડું શેક્સપિયર જેવા મહાન કવિનું છે માટે. તે બાલ મહમુદ જેવા મહાન પેગંબરનો છે માટે. એ સૌના જીવનપણા અને પૂજ્ય પ્રાઠપણા તથા ભકિતભાવને લીધેજ છે. તેજ પ્રમાણે ગાથા જેવી ઉંચી બંદગીઓ જરથોસ્ત જેવા મહાન પેગંબરની રચેલી છે માટેજ આપણે અવસ્તા ભાષાને વપરાસ ચાલુ રાખવાથી આપણા યકીનમાં વધારો થાય છે.

જેનો વપરાસ નહીં તેનો નાશ કુદ્રતના કાયદા પ્રમાણે થતોજ આવે છે. જે તમે એક હાથ કે શરીરના કેઈ ખીજા ભવ્યવને વાપરો નહીં તો ધીમે ધીમે પણ ચોક્કસપણે તે ભાગ મરતો જશે. એ કુદ્રતનો બાણીતો નિયમ છે. એજ નિયમ જેમ ચીજોને તેમ ભાષાને લાગુ પડે છે. પ્રાસ્તિ પ્રજા અને ધર્મનો આજે દોર છતાં તેમની અસલ ધર્મ ભાષાને બાળુએ નાંખવાથી સેઠડે કેટલા જણ તેનું જ્ઞાન ધરાવે છે ? અથવા તે શીખવાની કે સમજવાની કાળજી રાખે છે ? તેથી ઉલટું હીંદુ, સુસલમાન વગેરે પ્રજા તરફ જૂઓ. રાજ્ય તરફની ઝાઝી મદદ નહિ છતાં તેઓની ધર્મભાષા, જ્યાંપણ હીંદુ કે સુસલમાન હોય ત્યાં, અસલ જેવીજ વપરાતી, ભણાતી અને સજીવન રહેલી માલુમ પડે છે. દૂર શા માટે જવું ?

નસરઃ—અસલ અવસ્તા અને જંદ શિવાય, પાજંદ પેહેલવી વગેરે ભાષામાં, આગળ વખતમાં બંદગીઓ કેમ ભેડાઈ ? અને જ્યારે તે ભણવામાં આવે છે, ત્યારે

આજે ગૂજરાતી અંગ્રેજીમાં કાં નહીં ભણવામાં આવે ! વિરાઠ્ઠ:—તેનું કારણ એક નથી; તેના ઘણાં કારણો છે.

ફીલ્સુફ યુક્લિડની માફક આપણે એવી ઇન્ટરકલ્પના અથવા પરિચલ્લ લઈએ કે, “યથા અહુ વધયો અથા રતુથ અપાત ચીત હયા,” એ પવિત્ર કલામથી એક સંપૂર્ણ આકૃતિ, ધારો કે ચોરસ આકારની બને છે. પરંતુ ઉપલા પવિત્ર કલામોને આપણે એવો તરબુતો સમજાતી ભાષામાં ભણીએ કે; “જેવી તે સાહેબની ઇચ્છા તેવું હરેક સવાબને લીધે તેના હુકમ પ્રમાણે થાવ !” તો એ ગૂજરાતી તરબુતોના શબ્દો ભણતાં હવામાં જે આકૃતિ (વાઈએથન થકીને) થશે, તે ઉપર જણાવેલી વ્યવસ્થિત આકૃતિના જેવી ચોરસ આકૃતિ કદી પણ થવાની નથી, પણ કાંઈ જૂદીજ એવ્યલ આકૃતિ થશે, અને તેની અસર પણ એવ્યલ થવાની. એક જરથોસ્તી પોતાની અશોધ અને પરહેઝગારીથી અવસ્તાનાં મંત્રો સહિત કષ જેંચીને બેઠા હોય તેમાં કોઈ પર-ધર્મવાળાના મંત્રો પણ ખસલ પહોંચાડી શકતાં નથી. ઇતિહાસમાં નોંધાએલી એક વાત કહેવામાં આવે છે કે; સુરતના “શહેરમાંવાળા દસ્તુર”ના ઉપનામથી જાળખાતા પહરેઝગાર કાઉશ દસ્તુર, જેઓ જરથોસ્તી ધર્મના પવિત્ર મંત્રોની માહિતી ધરાવવામાં પ્રવીણ હોખાતા હતા, તેમને માટે એવું બન્યું હતું કે, એક દહાડો તેમના દીઠામાં એક ભણકાર સાધુ પાણીની તરસ છિપાવવા સાડે એક કુવા આગળ આવી પહોંચ્યો, પરંતુ પાણી કાઢવાનું સાધન ન હોવાથી તેણે પોતાના એલમના મંત્રોના બળથી પેલા કુવાના પાણીને કુવાની ઉપર સૂધી જેંચી લાવ્યો ! અને પોતે પાણી પી લીધું. તરસ છિપાવ્યા પછી પાછું મંત્ર ભણીને પેલાં પાણીને જેમ હતું તેમ કુવા નીચે લાવી મૂક્યું ! આ ચમત્કાર કાઉશ દસ્તુરે જોઈ પેલા સાધુને બોલાવી તેની સાથે વાતચીત કરતાં બંને સત પુરૂષો પોતપોતાના મંત્રોનાં પ્રાધાન્ય વિષે તકરાર ઉપર ચઢ્યા. દસ્તુર કહે કે; “અમારાંજ મંત્રો સરસ છે.” એ ઉપરથી બંને જણે પોતાના એલમને એકેક પર અજમાવવાની પેરવી કીધી. મજકુર દસ્તુર એક જગે પોતાનાં અવસ્તાનાં મંત્રોથી “કષતું કુંડાળું” પાડી તેમાં પોતે બેઠા અને પેલા સાધુએ પોતાના એલમના મંત્રના ભેરથી તે કુંડાળાંની અંદર આવવાની તજવીજ કીધી હવે એમ કહે છે કે, ૩ દહાડા અને ૩ રાત સૂધી ભગૃત રહીને પૂર હુશિયારી સાથે દસ્તુર કાઉશ પોતાનાં કુંડાળામાં બેસી ભણતા રહ્યા, અને તે અરસામાં પેલા સાધુએ ઘણીક સ્ત્રીતે પોતાના એલમના ભેરથી પેલાં કુંડાળાંમાં આવવા આહું, પણ કુંડાળાં આગળ આવી આવીને તે અટકીજ બય. આમ આહુ ને આહુ ત્રણ દહાડા સૂધી કીધું, પણ ત્રીજે દિવસે પેલા દસ્તુરને કંઈક સહેજ ઉંધનેા ઝેંકો આવ્યાથી નીચે પડી ગયા. આ તકનેા લાલ લઈ પેલો સાધુ તે દસ્તુરની પાસે કુંડાળાંમાં જઈ ઉભો હતો (જ. ધ. ત્રણના અંકની ખુબી) ભાઈ, અવસ્તાના મંત્રોની આવી ખુબી છે.

સબક ૪૧ મો.

બાઈ ! ત્હારો ખુદા તુંજ શોધી લે !

Ringling, singing on its way,
The world revolved from night to day,
A voice, a chime
A chant sublime
Of peace on earth, good-will to men.

Longfellow.

એક નગરમાં એક શ્રદ્ધાળુ ઇશ્વરભક્ત પોતાની બાયડી તથા પોતાના ચાર છોકરાંઓ સાથે પોતાનો સંસાર ચલાવતો હતો. રાત દિવસ હમેશાં તેનું મન અને ચિત્ત ખુદા ઉપરજ લાગી રહેલું હતું. તે સંસાર વ્યવહાર ચલાવતો હતો ખરો, તોપણ તેનું ધક-ધ્યાન સર્વે ઇશ્વરમાંજ પરોવાઈ રહેલું હતું. એક દહાડાને સમયે તે નગરની નદીને પેલે પાર એક ઝાડના નીચે એકાંતવાસમાં તેને એક મહાઝ્ઞિની સાથે મેલાપ થયો. તેના દર્શનથી એ ઇશ્વર ભક્તને બહુ આનંદ થયો. તેની સેવા આકરી કરવા પછી ઘરે આવ્યો, અને બાયડીને કહ્યું કે, સારાં સારાં પકવાનો રાંધી તે મહાઝ્ઞિને માટે તેણીએ તૈયાર કરવાં. તે પ્રમાણે પકવાન તૈયાર થયા પછી તેણે પોતાની બાયડીને ફરમાવ્યું કે, એ તમામ લોજન નદીને પેલે પાર બેઠેલા મહાત્માને જમાડી આવ ! તે બાયડી આ લોજન લઈ છેક નદી આગળ આવી પહોંચી. નદીમાં પાણીનું પૂર હોવાથી તેણીથી પેલે પાર જઈ શકાયું નહિ; તેથી પોતાના પતિ આગળ પાછી આવી પૂછવા લાગી કે, નદીમાંથી કેમ જાઉં ? ધણીએ કહ્યું; “ જા, નદીને જઈને કહે કે; ગંગા મૈયા ! ગંગા મૈયા ! જો મહારા ધણીએ એક પણ વાર મહારી સાથે સંસાર ભોગ કીધો હોય તો તું મહને રસ્તો ના આપતી, પરંતુ જો મહારા ધણીએ મહારી સાથે સંસાર ભોગ એક વાર પણ બિલકુલ કીધો નહીં હોય તો મહને તું રસ્તો કરી આપ !” બાયડી સ્ત્રી આવાં ઉલટાં વચનથી વિચારમાં પડી, તોએ ધણીનું ફરમાન બજાવવાને નદી પાસે જઈને ઉપલું વાક્ય બે.લી. તેણીના મોંમાંથી એ શબ્દો નિકળતાંજ નદીએ રસ્તો આપ્યો, અને તેણી પેલે પાર ગઈ. ત્યાં મહાત્માને લોજન જમાડ્યું જે પાંચે પકવાનો તૈયાર કરેલાં હતાં તે તમામે તમામ પેલો મહાઝ્ઞિ ખાઈ ગયો. લોજનનાં બે લી વાસણ લઈને જ્યારે તેણી પાછી નદી આગળ આવી, ત્યારે નદીમાં પાણી પૂર જણાયાં; જેથી પાછી ફરીને મહાત્માને કહેવા લાગી કે, પેલે પરથી તો મહારા ધણીએ કહેવાડેલું ફલાણું ફલાણું વચન કહેતાં, નદીએ માર્ગ કરી આપ્યો હતો, માટે હવે આપ પણ કાંઈ પવિત્ર વચન કહો, કે જેથી મહને રસ્તો મળે ! “ ઠીક ત્યારે, ” મહાત્મા બોલ્યા; “ હું પણ એવુંજ વચન કહું છું. તે નદીને જઈને કહે

કે; ગંગા મૈયા ! ગંગા મૈયા ! હું જે રૂપિને હમણા લોજન જમાડી આવી છું, તે રૂપિએ જો તેમાંનું કાંઈ પણ લોજન ખાધું હોય, તો તું રસ્તો નહિ આપીશ, પરંતુ જો રૂપિણીએ તે લોજનમાંનું બિલકુલ કાંઈ પણ ખાધું નહિજ હોય તો રસ્તો આપજે !” આ વચન જઈને પેટી સ્ત્રી જેવી નહીં પાસે બોલી, કે તેણે તુરત રસ્તો કરી આપ્યો ! તેણી પેલે પાર ઉતરીને ઘરમાં આવી વિસ્મય પામી ધણીને પૂછવા લાગી કે; “શું આ જગત અસત્ય છે ? ઇશ્વર ખોટો છે ? શું આ જમાનો ભુટો છે ? કે ત્હારાથી મ્હારે પેટે આ ચાર છોકરાંનો જન્મ થયો છે, તોએ તેં સંસાર લોગ કર્યો નથી એવું ત્હાડું કહેવાડેલું વચન ગંગામાતાએ માન્ય રાખ્યું ! વળી મ્હારી રૂમડ મહાત્માએ પાંચે પકવાનો ખાધાં છતાં, જરા પણ નહીં ખાધું હોય, એવું બુદ્ધ વચન ગંગાજીને કહેવાડ્યું, અને એ બેઉ ખોટાં વચનો ગંગાજીએ માન્ય કર્યાં ! એનો શો લેદ ?” ત્યારે ધણીએ જવાબ દીધો કે; “હા; એ ચાર છોકરાં મ્હારાં છે ખરાં, પરંતુ ત્હારી સાથે જે કાંઈ વિષય લોગ થયો હશે, તે વિષયની જરા પણ વાસના વિના થયો છે. કેમકે, જેવારે વિષય લોગ થયો હશે, તેવારે પણ મ્હાડું મન, મ્હાડું ચિત્ત; અને મ્હાડું ધકધ્યાન તો સઘળું પરમાત્માના અંદરજ લાગી રહેલું હતું; જેથી મેં સંસાર લોગ કર્યો, તે નહિ કર્યા બરાબર છે. તેજ પ્રમાણે પેલા મહાત્માએ પાંચે પકવાનો ખાધાં ખરાં, પરંતુ તેનું મન-ચિત્ત-લક્ષ અને ધકધ્યાન તે વેળાએ પણ એકલા એક ઇશ્વરમાંજ પરોવાયલું હતું; તેથી તેણે જે કાંઈ ખાધું, તે નહિ ખાધા બરાબરજ છે; કેમકે એ પાંચે પકવાનોનો જરા પણ સ્વાદ આખવાની મતલબથી તેણે બિલકુલ એ લોજન ખાધુંજ નથી.” ભાઈ, એ ઉપરથી પણ સમજશે કે, જે ઇશ્વરમાં મન પરોવાયલું હોય, તો પછી શુદ્ધ અશુદ્ધ ભાષાનો પણ લેદ ગણત્રીમાં આવી શકવાનો નથી.

આપણુ જરથોસ્તીઓએ વંદીદાદ, ઇજશને, કે બાજ આદ્રિંગાન, કે સતુમ કે ફરજ ગુજરીની બંદગી તે સર્વ તો પવિત્ર અવસ્તા ભાષામાંજ કરવી વ્યાજબી છે. પછી ભલે, પાંચ ભાષાઓ બેઠા હોઈએ ત્યારે ત્હારી મ્હારી કે નિંદા ચરચા કરવાને બદલે, ફારશી મોનાજતો, કે ગૂજરાતી બેતબાજીઓ, ઇશ્વર ભક્તિ માટે ગાઈએ તો હજાર દરજ્જે તે ભલુંજ છે. કિસ્વીઅનોની લેટીન, સુસલમાનોની એરેબીક, અને હિંદુઓની સંસ્કૃત, જેમ દેવવાણી કે આકાશનાણી ગણાયલી છે, તેમ પારસીઓની જઈ અવસ્તા ભાષા એ દેવવાણીજ છે. સમજતી ભાષા એટલે શું ? જેવી જઈ અવસ્તા, તેનો અભ્યાસ નહિ કરનારાને કંઈ લાગે છે, અને તેથી તે નહિ સમજતી ભાષા લેખે કહેવામાં આવે છે, તેવીજ સુધરેલા ઘરનાં પારસીઓનાં બચ્ચાંઓને તો આજ ને કાલ ગૂજરાતી પણ સમજવી કંઈ, અને નહિ સમજતી ભાષા થઈ પડી છે. ઘણાં ઘરોમાંથી હવે હવે તો ગૂજરાતી ભાષા નિકળીજ ગઈ છે, અને તેની જગ્યા અંગ્રેજી ભાષાએ લીધી છે. તેમ વળી ઉત્તર હિંદમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો

તો હિંદુસ્તાનીજ ભાષા જાણે છે. લાંડનમાં રહેનારાં પારસી કુટુંબો ગૂજરાતીનો એક પણ શબ્દ જાણતાં નથી. તેમ વળી થાણા કુટુંબોમાં મરાઠી સિવાય ઘર-ભાષા બીજી કોઈ નથી. ત્યારે સમજાતી ભાષા પારસીઓ માટે કઈ જાણવી ? જે ભાષાનો તમે અભ્યાસ કરોજ નહિ, અને જે જાણતા હો તે પણ છોડી બેસો, તો તે પણ નહિ સમજાતી ભાષા કહેવાશે. જ'દ અવસ્થા તમે નહિ શીખો તો નહિજ સમજો; તેમ ગૂજરાતી કે અંગ્રેજી તમે નહિ શીખો તો નહિજ સમજો; સિવાય કે યુરોપમાં વેલાયુક નામની આખી દુનિઆના લોકોને સમજ પડે એવી ભાષા બનાવવા પ્રયત્ન થયો હતો, તેવી કોઈ ભાષા તમો બનાવી શકો ! બધું સમજીનેજ કરવામાં આવતું હોય, તો પછી પહેલે પ્રથમ તો ભાષા સમજવાના કરતાં ખુદ ખુદાતાલાને, તેની હસ્તીને, અને તેની કુદ્રતને સમજવાની સર્વથી પહેલી અગત્ય છે.

જરથોશ્તી શાસ્ત્રો ગુહ્ય, ગુપ્ત અને લેદી છે; સામાન્ય લોકોને સહેજે સમજાય એવાં તે નથી. યાક પેગંબર જરાશુસ્ત્રને “ પેગંબરે રમઝગો ” એટલે કે, ખુદાઈ લેદો જાણનારા કહેલા છે. ભાષા શાસ્ત્રના લેદો સહેલથી સમજી શકાતા નથી. તેમાં પણ ખુદાઈ જ્ઞાનના મંત્રોના અર્થ કરવા કઠણ છે. એ ઉપરથી એક દાખલો હું તંને આપીશ:-

ભાઈ નસર ! આપણામાં “ ગેહુસારણા ”ની પવિત્ર ક્રિયા કરવામાં આવે છે, જેથી ગુજરનારની લાસ પર ખુરા લોકો (દુષ્ટ શક્તિઓ) ફાવી શકતા નથી. અગર જો કાંઈ ચોક્કસ બનાવથી એક લાસના ભાગો વિખરાઈ ગયા હોય તો પણ ગેહુસારણાની પવિત્ર ક્રિયાની અસરથી તે ભાગો ઉપર જાદુગરોનો એકદમ ચાલી શકતો નથી. એટલુંજ નહીં, પણ જો તે ક્રિયા કરનારા બે મોબેદ સાહેબો સંપૂર્ણ અશોધ ધરાવતા હોય, અને તેવીજ અશોધના જોરે મજકુર ક્રિયા કીધી હોય તો તે લાસની અંદરથી કદીપણ બહાર કે દુર્ગંધનો વાસ પણ નિકળી શકતો નથી.

ફવાન ઉપર “ ગેહુ સારવાના ” અવસ્થા (ગાથાના હાની શરૂઆતના સાત હા) પઠવાથી તે લાસમાંથી બહાર કે ખરાબ વાસ પણ નિકળી શકતો નથી કહે છે કે, આગલા વખતમાં મંચેરજી જીવનજી રેડીમની નામના ગ્રહસ્થે (તા. ૬-૬-૧૭૮૬ માં ગુજ્યાં.) પોતાને માટે અંબઈમાં ચોપાટીની વાડીમાં એક ખાસ એલાહિદું દોખમું બંધાવ્યું હતું; પરંતુ તે તૈયાર થાય તેટલામાં તો તેમની કબ્જ બની, જેથી તેમનાં ફવાનની ગેહુ સારીને એક એલાહિદા ચોતરા ઉપર મૂકી રાતદિન અવસ્થા પઠવા સાડ મોબેદોને રાખ્યા. દોખમું તૈયાર થયા પછી પેલાં ફવાન ઉપર ફરીથી ગેહુ સારી દોખમામાં મૂક્યું હતું. એ અરસામાં નજદીક દેઠ મહિનો ગુજરી ગયો હતો, તો પણ તે લાસ જેવી ને તેવી, જાણે કે તે એકજ હડાડાની હોય તેવી તાજ ને તાજ વગર વાસની રહી હતી.

વળી કલકત્તામાં નવરોજી શોદાબજી ઉમરીગર-ખંગાલીવાળાના (તા.

૨૮-૬-૧૯૨૫ ને દિને ગુજરાતી.) દોષમાં કોઈ જોઈ પારસીની લાસ
ચઢાવ્યા પછી ઘણી મદ્યો નિકળવા લાગી હતી; જેથી તેની આસપાસ રહેનારા
બાળુઓએ ઘણી સખ્ત ફરીયાદ ઉઠાવી કે; “કોઈપણ દહાડે આવી દુર્ગંધ નિકળી
નોતી અને હમણાં કેમ બદ્યો આવે છે!” તે ઉપરથી જમસેદા બહેરામભાઈ
ખાતા નામના ગૃહસ્થે ગેહસારણામાં કોઈ પણ ખામી હશે એમ ધારીને મોઝેદોને
સખ્ત ઠપકો આપ્યો. વળી વધારે તજવીજ કરતાં એમ પણ જણાયું કે તે ગુજરનાર
સાથે સંબંધમાં આવેલી કોઈ જુદલીન સ્ત્રી, ત્યાં, જે ઘરમાં તે લાસની ક્રિયા થઈ
તેજ ઘરમાં રહેવા પામી હતી; એટલુંજ નહિ, પણ તે ગેહસારણાની સઘળી ક્રિયા
છુપાઈને તેણીએ જોઈ હતી. ઉવટે નસેસાવારોને પાછા દોષમાં મોકલી પેલી
લાસને એવી રીતે ગેહવાવી, કે જેથી મોઝેદોની તેના ઉપર નજર પડે. આવી
તરતીબથી તેની ફરીથી ગેહસારવામાં આવી, જેની ખૂમીથી, તામોશ નહીં થઈ શકે
એવી બદ્યો, અજબ એવી રીતે નાબુદ થઈ, અને પેલા બાળુ લોકને ફરિયાદ કરવા
જેવું કંઈજ રહ્યું નહીં એકવાર એક ગુજરનારને સંજોગીને તેને વગે કીધા પછી,
તેની લાસ ઉપર એટલા તો મોટા જથ્થામાં કીડીઓ ઉભાઈ ગઈ હતી, કે બાણે તે
લાસ હોય એવું પણ જણાતું નોતું. પરંતુ ગેહસારણાના પવિત્ર અવસ્તાના કલામો
ભણવામાં આવતાંજ તે તમામ કીડીઓ તુરત પાછી પોતાની મેળે ઉતરી ગઈ હતી
અવસ્તાની એવી એવી ખુખીઓ હોવાથીજ આવા ચમત્કારો બને છે. વળી કહે છે કે,
દિલ્લીના બાદશાહ અકબરને દસ્તુરજ મેહેરજી રાણાએ જે વખતે આપણા ધર્મની
ખુખી સમજાવી હતી, તે વખતે તેમણે પહેલ વહેલી ખુખી મજકુર “ગેહસારણાના”
અવસ્તાનીજ સમજાવી હતી. (જ ધ ત્રણના અંકની ખુખી)

એકવાર એક ભાષાશાસ્ત્રી એક મોટા વૈદરાજની આગળ પોતાના દર્દની દવા
કરાવવા ગયો. વૈદરાજે ફરમાવ્યું કે, કંટકારિને ઉકાળી તેનો જે રસ થાય તે ત્હારે
પીવો. ભાષાશાસ્ત્રી ઘેર આવ્યા, અને કંટકારિનો અર્થ કરવા બેઠા. તેઓએ પોતાના
ફીલસુફી લેખમાંથી ફાઈલોલોજીને કાયદે તેનો અર્થ બેસાડ્યો, કે સંસ્કૃત પ્રમાણે
કંટક એટલે કાંટા, અને આડી એટલે દુશ્મન અર્થાત, કાંટાનો દુશ્મન તે ખાસડું.
એવો અર્થ પોતાના ફીલસુફી લેખમાંથી કરીને, વૈદરાજને અનુસરીને નહિ, પણ
વ્યાકરણશાસ્ત્રને અનુસરીને તેઓએ ઉકરડા ઉપરથી એક ફાટેલું ખાસડું મંગાવી,
તેને પાણીમાં ખૂબ ઉકાળીને દરરોજ તે પીવા લાગ્યા. દર્દ કાંઈ મિટયું નહિ. એટલે
પાછા વૈદરાજને ઘેર આવ્યા, અને હકીકત કહી વૈદરાજે હસીને કહ્યું કે; “ભાઈ !
વૈદકશાસ્ત્રમાં પણ તમારું વ્યાકરણશાસ્ત્ર અને ફાઈલોલોજી ને ફીલસુફી ચલાવવાની
નયો. કંટકારિ એટલે ખાસડું નહિ, પણ કાંટા કાંટાવાળું એક ફળ જે ઝાડ પર
થાય છે, તે ઉકાળી પીવા આપને મેં કહ્યું હતું!”

ફૂંકમાં કહેતાં, ગુરૂએ જે ફરમાવ્યું હોય તે શ્રદ્ધાપૂર્વક જો આપણે પાળીએ

તો તેની અસર, યકીનને લીધે સારી થાય છે. નવસારીના મળેસર ફજિયાના લોકોને ઘણું ભાગે શા ને બદલે હ બોલવાની ટેવ પડી ગયલી હોય છે. તેથી એક પરહેઝગાર બુઝર્ગ પારસી, જોરશેદ મેહેરની ન્યાયેશ બાણતાં હમેશાં પદતા હતા કે, “તેહતરીમ ફરવો અહમનેમ એજમેદે.....તેહતરીમ એજમેદે. તેહતરીય નીઓ એજમેદે. તેહતરીઓ રહવા ખરનેગા એજમેદે, વનતેમ હતારેમ મજહાતેમ એજમેદે. તેહતરીમ હતારેમ રહતેમ ખરનેગેતે એજમેદે.” આ બંદગી ખોટી નથી, બે યકીન સાફ છે તો.

નવીસન્દે ગુફત ઇં ન કારે મનસ્ત;

એ હર ફાનેશી ઝંદ યારી મનસ્ત.

પેલા નવીશંદાએ (લેખકે) દુન્યાદારીના કામ માટે નક્કારો કરીને કહ્યું હતું કે, બધા હુન્નર નકામા છે, માત્ર ઝંદ અવસ્તાજ નક્કારો તો હમેશનો સંગાતી છે.

સપ્તક ૪૨ મો.

ખુદાઈ યાદનું ફૂલ દરેક બગીચામાં નહીં ઉગે !

“A heathen philosopher once asked a Christian—“Where is God?” The Christian answered—“Let me first ask you—Where is He not?”—*Francis*.

કાંત પડી ગએલા, બોખા, બોખડા તોતડા માણસોના ઉચ્ચાર અશુભ નિકળે, તેથી કાંઈ તેમનું બહુનું ના-રવા કરતું નથી. પોતાની ધર્મ ભાષા, (દેવવાણી) લેટીન-માંજ બોલાયલી બંદગી કાયમ રાખવા થકી, ઇંગ્લાંડના રાજા પાંચમા હેનરીના વખતમાં એક કાયદો પશુ ઘડવામાં આવ્યો હતો કે, “જે કોઈ પોતાની સમજાતી ભાષા (mother tongue) માં બે ખ્રીસ્તી શાસ્ત્ર વાંચશે, તો તેની જમીન ખાલસા કરવામાં આવશે, તથા તેને પોતાના ઢારો, પોતાની છાંદગી, અને પોતાના દેવતા-ઓથી હમેશને માટે હાથ ધોવા પડશે; અને એ પ્રમાણે તેને ઇશ્વરના ગુન્હેગાર લેખે ગણી, કાફર તરીકે તુચ્છકારી કાઢવામાં આવશે. તાજના શત્રુ લેખે અને દેશના દુષ્ટમાં દુષ્ટ રાજદ્રોહી લેખે તેનો ધિક્કાર કરવામાં આવશે.” બે કે આ કાયદાનું હવે તો પૂરેપૂરુંજ ઉલ્લંઘન થયું છે, તથાપિ આ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે, કે પોતાની દેવવાણીમાંજ ભક્તિ કરવી સજાવાર હોવા વિષે પર કોમમાં પશુ સંખતમાં સખત ઉપાયો લેવાયલા જણાય છે. નીચલો વધારે અસરકારક ફાખલો આપણું વિશેષ ધ્યાન ખેંચે છે. એક દિવસે સર બેશુઆ રેનલ્ડસના મકાનમાં ચુનંદા ૧૨ વિદ્વાનોનું ખાણું હતું. ત્યાં વાત ઉપરથી વાત નિકળી કે, કવિ ગોલ્ડ-સ્મીઠની કબરનો લેખ જે ડોક્ટર જૉન્સન તૈયાર કરેલો છે, તેમાં સુધારો કરાવવાની જરૂર છે. ઘણી ઘણી સૂચનાઓ થઈ ખરી, પરંતુ એ સુધારાઓ વીશે ડો. જૉન્સનને

સૂચવવાની હિંમત કોઈની પણ થઈ નહીં. લીમેરીકના બીશપ ડો. બરનાર્ડે ડો. જૉન-શન જોગી એક યાદી લખી કાઢી, તેમાં અનેક સૂચનાઓ બર્કના લખાવ્યાથી સર વીલ્યમ ફ્રેન્સે લખી; જે મધે એક સૂચના ડો. જૉનશનને એવી કરવામાં આવી હતી, કે ગોલ્ડસ્મીઠ જેવા એક મહાન અંગ્રેજ કવિનો કબર-લેખ, જે અંગ્રેજ ભાષાનાં કાવ્યો રચવામાં તે વિખ્યાતિ પામ્યો હતો, તે ભાષાને બદલે લેટીન ભાષામાં જોડવામાં આવ્યો છે, તે બરાબર નથી; માટે લેટીનને બદલે અંગ્રેજીમાં તે લેખ લખાવો જોઈએ. એડમંડ બર્ક-ટૉમસ ફ્રેન્કલીન-અં-થની શૉમીયર-જી. ફ્રાન્સિસ-વીલ્યમ વાર્કેલ-જોશુઆ રેન્ડોલ્ફ-વીલીયમ ફ્રોર્ડસ-ટી. બરનાર્ડ-આર. ખી. શેરીડન-પી. મેટકાફ-ઈ. ગીબ્બન-અને જોસફ વૉર્ટન, એટલા મહાન વિદ્વાનોના મંડળ વચ્ચે આ યાદી લખાઈ હતી. એ યાદી સર જોશુઆ રેનલ્ડસે ડૉ. જૉનશનની આગળ લઈ જવાની હિંમત કીધી. આ સૂચના ડૉ. જૉનશનને મળતાંજ તેણે ખુશ તબેથી બધી સૂચનાઓ સાંભળી, અને પેલા વિદ્વાનોને રેનલ્ડસ પાસેજ કહેવાડયું કે; એ લેખની મતલબમાં જે પણ કંઈ સુધારાઓ તેઓ કરાવવા ઇચ્છતા હશે તે હું ખુશી સાથે કરીશ, પરંતુ વેસ્ટ મીનસ્ટર ઍંગ્લી જેવાં ધર્મના પાક અને પવિત્ર મકાનની દેવાલો લેટીન જેવી દેવવાણી, અને ધર્મની પાક જીભાનથી પવિત્ર કરવાને બદલે, અંગ્રેજ ભાષાથી બગાડીને અપવિત્ર કરવા, કે અપમાન પહોંચાડવા, હું કદિ પણ કબુલ થઈશ નહીં !” વળી જૉનશને ધર્મના ઉપાધ્યાય લેખે પેલાં સૂચના પત્ર ઉપર જ્યારે ડૉ. વાર્ટનનું નામ વાંચ્યું, ત્યારે તેણે રેનલ્ડસને કહ્યું; “ ડૉ. વૉર્ટન જેવા ધર્મના ઉપાધ્યાયને પણ દેવવાણી તરફ આવી લાગણીવાળો બેવકુફ બનેલો જોઈ હું ઘણું અજબ થાઉં છું !” આખરે ખ્રિસ્તિઓની માથવાણી લેટીનમાંજ, કવિ ગોલ્ડસ્મીઠ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલો લેખ, કંઈ પણ સુધારા વગર, બહાલ રાખવામાં આવ્યો હતો.

નસર ! આ દાખલાઓ ઉપરથી શું સિદ્ધ થાય છે ? એટલુંજ, કે વિદ્વાનો પણ પોતાની ચાલુ વપરાતી અને સમજાતી ભાષા કરતાં ધર્મની ભાષા જે દેવવાણી, તેને મહત્વ આપે છે; અને જો કે દેવવાણીની બીજા લોકો ભલેને અવગણના કરે, તો પણ ધર્મગુરુઓએ તો તેને માનજ આપવું જોઈએ, એવા ડૉ. જૉનશને ધર્મગુરુ વૉર્ટન ઉપર કરેલા ટીકાથી પુષ્ટિ મળે છે. જે ધર્મગુરુ આપણને આમ ખોટે રસ્તે દોરવે છે, તેઓ ચોતે, તથા પોતાના તાબા હેઠળના મોઝેઝ સાહેબો પાસે, પોતાને તાબેની અગીઆરીઓમાં તો અવસ્તા ભાષામાંજ ભણતણે કરાવ્યા જાય છે. સાંભળો ભાઈ નસર, ખુદાની ખંદગી કરવા માટે પાદશાહ કૃત્યખુશરો, કેવા ઉમદા વિચાર ધરાવી ગયા છે, તે વીશે ફીરદોશીના આધારે જે શખુનો ઓચરતો એ પાદશાહને ચિતારવામાં આવ્યો છે, તે હરેક જરથોસ્તીએ ગોખી રાખવાજોગજ છે. રાજ તાજ છોડી એકાંતવાસ તે પસંદ કરે છે, અને ખુદાની ભક્તિમાં મન લગાડે છે. તે એક સાધુની છંદગી પસંદ કરે છે, અને તાજ તથા તખ્તનો ત્યાગ કરે છે. થોડો વખત રાજકાજમાં

શોડા વખત ઇશ્વર ભક્તિમાં, એમ બે ભાગમાં પોતાની જાંઠગી વહેંચવાની તે ના પાડે છે, અને કહે છે કે; એટલાથી પણ ખુદા પાક મળતા નથી. તખ્ત ! ખુદાની યાદમાં મશગુલ રહેવાનો સખખ દેખાડતાં તે બોલ્યા હતા કે;— એક દિલ બે ફરજો બજાવવાને શક્તિવાન નથી. આ ક્ષણભંશર જગત ઉપર ફેં દિલ મૂકલ નથી. હું તો ભવિષ્યની દુનિયામાં જઈ વસવા માગું છું. આ જગીની જાંજળોથી હું કંટાળી ગયો છું, જેથી ભવિષ્યની જાંઠગી માટેજ હું આતુર માણસ બતાવી કઠાઈ અને દગો હું વધારે વાર સાંખી શકતો નથી. ઇશ્વર ! તો મ્હારો ચાહ એટલો બધો છે, કે હવે જાંઠગી અને ભક્તિ વિના એક ! પણ મ્હારાથી થોભી શકાતું નથી. ગઈ રાત્રેજ મ્હારા કાનમાં બસારત છે કે, મ્હારો વખત ભરાઈ ચૂક્યો છે, માટે મ્હારી મંજલની તૈયારી મ્હારે કરવીજ જોઈએ, નહિ તો એ તક હાથથી ગયલી પાછી આવવાની નથી. હું કાંઈ મહેલમાંજ છુપ્યો રહેનાર નથી. મ્હારે તો એક એવી એકાંત કેટલી શોધી કાઢવી છે, કે જ્યાં મ્હારો આત્મા તે સાહેબને હું અર્પણ કરી શકું !”

નસર:—શું ત્યારે ખુદાને જાંઠગી પસંદ છે, કે ખાલી લવારો ને પટપટારો ?

વિરાઈ:—હજરત સુસાના વખતમાં એક ભરવાડે ખુદાતાલાની જે જાંઠગી લી છે, તે રામનિંદા અલંકારમાં જો કે “હસવું” આવે એવી છે, તોપણ ખુદાતા-ની પસંદગી પામેલી તેજ ખરેખરી જાંઠગી છે. તેમાંજ લાવ-પ્રેમ-ને ભક્તિ ાયલી છે, તે સાંભળો ભાઈ, અને પ્રભુ-પ્રેમ શી ચીજ છે તે જાણી લ્યો ભાઈ.

“તુ કુલ્લ તા શવમ મન ચાકરત, ચાકરત ફુઝમ કુનમ શાને સરત.
અએ મોહાએ મન ફેદાયત નાને મન, જુએ ફરજાંને ખાને માને મન.
તુ કુલ્લ તા સરત શાને કુનમ, ચારશ્તરા ફુઝમે બખીએ ઝતમ.
જમેઅત ફુઝમ શપસહાયત ફુરામ, શીર પીશત આવરમ અએ મોહતેશમ.
વર તોરા ખીમારી આયદ બ પીશ, મન તોરા ગમખાર બાશમ હમચું ખીશ.
દસ્તકત ખુશમ બેમાલમ પાયકત, વકતે ખાખ આયદ બેરખમ બયકત.
ગર બેખીનમ ખાનેઅતરા મન દવાંમ, રઓગનો શીરત બેયારમ સુખેહો શાંમ.
હમ પનીરો નાંનહાએ રઓગનીન, ખનરહા જેગરાતહાએ તાને ધન.
સાંઝો આરમ બખીયત સુખેહો શામ, અઝ મન આવરદન ઝ તુ ખુદને તામ.
અએ ફેદાએ તુ હમે ખુરહાએ મન, અએ બયાદત હએ હએ ઓ હી હાએ મન !”

ભરવાડ કહે:—ઓ ભગવાંનિયા ! તું કયાં છે તે મ્હને કહે, કે હું ત્હારો ચાકર !, અને ત્હારે માટે રખાડીના જેવા જોડા બનાઉં, ને ત્હારા બાલ હોળું. ઓ રા ! હું મ્હારી પોતાની જાંઠગી, મ્હારાં બાળગોપાળ, તથા માલ મીલકત સર્વ રી ઉપર સદકે કફર ! ઓ ભલા, તું કયાં છે ? તું આવ ! હું ત્હારા બાલ છું; ને વળી ત્હારાં હુગડાં શીવી આહું, અને સાથે વળી ત્હારાં કપડાંને બખિયો ! હઈ આહું ! ત્હારે સાડ ડગહું શીવી આહું, ને ત્હારા માથામાંની જુ જોઈ ને તેને મારી લાખું. ઓ મોટા બોહાયજી ! હું ત્હારે સાડ દુધ ઓ લાઉં !

જે તું ખાટલે પડશે તો હું મહારાં પોતાનાં બચ્ચાં છોકરાંની માફક ત્હારી સેવા આકરી કરીશ. હું ત્હારા હાથ ઉપર ચુમીઓ લઉં, ને ત્હારા ટાંટિયાની ચમ્પી કરું. વળી તું ઉંઘવાનો થશે ત્યારે ત્હારું બિછાનું ઓ પખોડી ઝાટકીને ચોખ્ખું ચટ કરી આદીશ! ત્હારું ઘર કયાં છે તે મેં દીડું નથી, બાકી તેથી જો કોકવાર મહારા જોવામાં આવે કેની, તો દરરોજ સવાર સાંજ ત્હારે થકી દુધ ને ઘી લઇ આવું! વળી પનીર, ને ઘીનો ગગડતો રાટલો પણ લાઉં, અને ત્હારે વાસ્તે સક્ષ્મ તાબાં દહીંનાં માટલાં આણી આવું. ત્હારે સાડુ બધું ખાવાનું મહારે તાબુજ બનાવી લાવવું, ને બસ ત્હારે તો બેસીને માત્ર ખાયાજ કરવું. ભલા રે! તું આવીને એકવાર મહેને મળી જા! તુંને મહારાં સઘળાં મેંઠાં બકરાંઓ અર્પણ કરી દઉં! મહારી આ બરાં દિલની અરજ બંદગી તુંને કરું છું, માટે હે ભગવાંનિયા! તું કયાં છે?

આવી રામનિંદા સાંભળી સુસા પેગંબરે ભરવાડને ઠપકો આપ્યો કે; “તું આવું બેઝબી ભરેલું કેને કહે છે રે? તું સુસલમીન નહીં પણ કાફર છે. પ્રભુને એવી ત્હારી સેવા આકરીની કાંઈએ આવશ્યકતા નથી. જે જન્મ્યો હોય તેને માટે દુધ હોય. તે કે જે જોડા પહેરતો હોય તેને તેની જરૂર છે. તે ઇશ્વરને એવી ચીજોની કાંઈએ જરૂર નથી.” આ ઠપકાથી ભરવાડને પશ્ચાતાપ થયો; તેણે પોતાના જબ્બો ફાડી નાંખ્યો; અને જંગલમાં ચાલ્યો ગયો. તે ઉપરથી અદ્વાતાલાએ સુસા પેગંબરને ઠપકો દીધો કે; તને ઇસલામી ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા વધરાવવાને મેં મોકલ્યો, અને તું તો આમ કરીને લોકોનું ઉલટું ચકીન તોડે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યને તેમને અનુકૂળ આવતી અસુક રીતો મેં બહેલી છે, અને દરેક આદમીને તેને લાયકની ભાષા આપેલી છે. જે તેને મનથી મધ છે, તે તને ઝેર જેવું લાગે છે. તેના અંતઃકરણમાં જે પ્રકાશ છે, તે ત્હારાં દિલમાં દોઝબનો અગ્નિ જેવો છે. જે તેના હૃદયમાં શુભાખ છે, તે ત્હારી છાતીને કાંટા લાગે છે. જે તેના મન થકી સાડું તે ત્હારાં મન થકી નકાડું, જે તેને પસંદ પડતું તે તને અણુગમતું, અને જે તેના દીલથી સફાઈ તે ત્હારાં દીલથી અપવિત્રાઈ છે. પછી પરમેશ્વર કહે છે કે;

“મન ન કર્દમ ખલ્લત તા સુદી કુનમ, બલકે તા ખર બદેગાન જુદી કુનમ.
હીંદીબારા એસ્તેલાએ હીન્દ મદેહ, સીંધીઆરા એસ્તેલાએ સીંધ મદેહ.
મન ન ગર્દમ પાક અજ તશબીહે શાન, પાક હમ ઈશાંન શબંદો દૂર ફેશાન.
મા બીરનરા મ નેગરીમો કાલરા, મા દીરનરા બેનેગરીમો હાલરા.
નાજરે કલબીમ અગર ખારો લુઅદ, ગરચે ગોફત લફઝે ના ખારો લુઅદ.”

એટલે કે, આ પૃથિવ કાંઈ મેં મહારા લાભાર્થે નથી ઉત્પન્ન કરી, પરંતુ મહારા બંદાઓ ઉપર મહેરબાની અને બક્ષેશ કરવાને માટેજ મેં તેમને પેદા કર્યા છે. હિંદુ લોકોની ભાષા હિંદુઓના મનથી આશિષ છે, અને સિંધી લોકોની બાલી સિંધીઓને સાડુ આશિર્વાદ સમાન છે. “અશેા પરવરદેગાર પવિત્ર છે” એમ તેઓ બોલે, તેથી કાંઈ હું પવિત્ર થતો નથી; બલકે તેમ બોલવાથી તેઓ પોતેજ પાક

થાય છે, અને મોતીના ફાણા પાથરે છે. હું કાંઈ બહારના દેખાવ ઉપર, કે બહારના બોલવા ઉપર નજર રાખતો નથી, પરંતુ તેઓના ભિત્તર અને અંતર્યામ તરફ જ નેઉ છું. હું એટલું જ નેઉ છું, કે તેઓનું અંતઃકરણ તાબેદાર છે, કિંવા તેમની બહારથી મોઢેથી બોલવાની બોલી જ તાબેદાર છે.

હે નસર ! હું તને ટુંકમાં, બાર મૂકી મૂકીને હવે મ્હારી છેલ્લી જ અરજ કરું છું, કે ત્હારે હર હમેશા ખુદાતાલાની બંદગી કરવી જોઈએ; અને તે અવસ્થા બાપામાં જ કરવી જોઈએ. અને તે બનતાં સુધી શુદ્ધ ઉચ્ચારે તથા તેના અર્થ સમજીને કરવી જોઈએ; શુદ્ધ ઉચ્ચાર નજ થાય, અર્થ નજ સમજાય તો તેની ચિંતા નહીં, પરંતુ તે પૂરતાં યકીનથી એક ચિત્તે ત્હારે કરવી જોઈએ. આકેબત તેથી ત્હને હબારે. હબાર ફાયદા હાંસલ થશે એ સત્ય માનજે ! ખુદાની બંદગી જ બંદાને સુખી કરશે !

ખુદા પરસ્ત ઇબ્રાહીમે ખલીલ જેવા ખુદાના લાલની નિમાજથી અદેખા પડેલા પાદશાહ નમરૂદે તેને બળતી ચિતામાં હોમાવ્યો હતો, ત્યાં પણ ખુદાએ તે લાલના જાનનો બચાવ કર્યો હતો. જે ઉપરથી સુદી હાફેઝ શાયરે ગાયું છે કે;

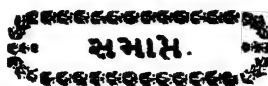
બે બાગ તાઝે કુન એનો દીને જરતોસ્તી;

કુનુન કે હાલે અફરોખ્ત આતીશે નીમરૂદ.

આ દુનિયાની શુલીસ્તાનમાં હવે જરતોસ્તી મઝહબને ફરીથી બળૂત કરો, કારણ કે, હવે તેજ શુલીસ્તાનમાં નીમરૂદ બાદશાહે સળગાવેલી ચિતાને ઠેકાણે શુલ્કલાલાના પ્રલોનો બહાર ખીલી રહ્યો છે.

ભાઈ નસર ! હવે હું ટુંકું કરીને ત્હને અને ત્હારા જેવા વિચારના ફરેક બંદાઓને કહું છું કે; બંદાને બંદગીની અવશ્ય જરૂર છે. બંદગી અને ભક્તિ કરતે કરતે જ્ઞાન થશેજ. આત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતર્યા પછી ધ્યાન ધરવાનો અભ્યાસ પડ્યાથી સૃષ્ટિ રચનાનું ચિંતન આપમેળે સુઝશે, અને છેવટે તું એજ નિશ્ચય ઉપર આવી જશે, કે એ સઘળું પણ કાંઈ જ નથી, માત્ર પરમાત્માના—કહો કે આત્માના સંકેદપથી ઉત્પન્ન કરેલી આ બધી પ્રાંતિનું સ્વપ્ન જ છે, માયા જ છે, યોગમાયા જ છે, ઇંદ્રજાલ જ છે, જે કાંઈ છે તે એકલો અહુરમઝદ (પરમાત્મા) છે, અને તે અદ્વૈત એકલો હોવાથી તેણે પોતાના આનંદ સાફ ઉભી કરેલી આ સૃષ્ટિની લીલા એ તો સ્વપ્ન, સ્વપ્ન, અને સ્વપ્ન જ છે, અને તે સમજી લેવા માટે પ્રથમ તો બંદાને બંદગીની જરૂર છે. બંદગીનું બળ ખુદાની કુદ્રતને બાણવામાં જ વાપરી શકાશે, અને બંદગીનું ફળ પણ એજ આવશે, કે પરમાત્મા, અહુરમઝદ કાંઈ ત્હારાથી જૂદા નથી, અને તું કાંઈ તેનાથી જૂદો નથી. તે તે તું જ અને તું તે તેજ તને જણાશે, અને તેનામાં તું મળી જશે !

અથ જન્મ્યાદ્ યથાક્રિનામિ !



“ મા—આપની સેવા ”—માટે અભિપ્રાય.

“ મી. દેશામનુ ” માઆપની-સેવા ” એ નામનું પુસ્તક હાલમાં ચોપડીના આકારમાં બાહર પાડી તેના કાબેલ કરાંને ચોગ્ય ઉત્તેજન આપવા ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક આવકારદાયક પુસ્તકનો ઉમેરો થયો છે. ”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ જ્યો સર અવસરે વિલાપ કરે છે, કે પારસી કોમમાં પ્યારના કીસ્તાનાં હલકાં વાંચનનો શોખ ફેલાય છે અને નીતિ-બોધનાં ઉચ્ચ વાંચનનો શોખ ફેલાતો નથી, તેઓને મારી નાખી આજે એ છે કે તેવો વિલાપ કરવા પાછળ શ્રમ ખેંચવાની જગાએ મી. દેશામનુ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરી તેવણના નીતિ-બોધની લોકપ્રીયતા શું ખુશીને આપતી છે તે શોધી કાઢી, તેવી ખુશી સાથનાં લખાણો પ્રગટ કરવા પાછળ શ્રમ ખેંચવો. જે નીતિ-બોધનાં ખેંચાણકારક લખાણો પુરતી સંખ્યામાં પ્રગટ થવા પામે. તો તેવાં લખાણો જગે જગ અને વારંવાર વંચાય અને તેથી કરીને ઉચ્ચ વાંચનનો શોખ ફેલાય. ”

(હિંદી આફીક.)

“ સલુકની માતા ”—માટે અભિપ્રાય.

“ મી. દેશામનુએ રચેલી ઉપલાં નામની કેતાબમાં ૧૬ જાતની ફરજો શીખવવામાં આવી છે, અને તે જાણે વાર્તાની પદ્ધતિ ઉપર રચેલી હોવાથી કુરસદને વખતે વાંચવા અને મનન કરવાને કાંઈ પણ પસંદ કરે એમ છે. ”

[ઢોંગ સોંગ.]

“ બાળકો ન્હાનાં હોય ત્યારે તેઓ આગળ નામાંકિત નર નારીઓની વાતો કરવી એ બાબે લેખકે ધણું ઉત્તમ લખ્યું છે. ”

[હિન્દી આફીક.]

“ આ પુસ્તકમાં બહુ બહુ જાણવાનું, શીખવાનું, ને અનુભવ લેવાનું પાને પાને છે એમ જો કદાચ અમો ખાસ કરીને જણાવ્યે તો તે અમો અમારા લેખકના વખાણ કરવા કે સહરાધાત કરવા માટે નથી, પણ દુન્યામાં બનતા અનેક રોજાંદા બનાવોથી સુખ યા અસુખ, ખુશી ને નિસાસો, સંપ યા કજીયો, કેવાં પરિણામો સંસારમાં લાવી શકે છે, તેનો ખુલ્લો ચીતાર દાખલા સહિત આમેજ આ પુસ્તકમાં મળી શકે છે. ”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ વળી ૧૩ મી ફરજમાં બાળકોની ફેળવણી એક માતાનેજ શીર રહેલી છે તે, અને એક સલુકની માતાની રોજની ફરજો શી છે તે સમજાવવામાં લેખકે ખરેખર કમાલ કરી છે, એમ કહેવું ખીલકુલ ખીન સહરાધાતી લેખાશે. ”

[દીલે-આરામ.]

“ વાંચનારને કંટાળો નહીં આપતાં એક પ્રકરણ પુરું કરીને બીજું વાંચવાનું જામે એવી રીતે નાની નાની અલંકારિક વાર્તાઓ, રમુજ દુચકાઓ, નહીં સાંભળેલી કહેવતો, સંગાર ભરેલાં કવેતો, ફારસી બેતો, કવીતાઓ વગેરેથી આ પુસ્તક ભરચક છે. ”

(જામે જમશેદ.)

“ આખાં પુસ્તકમાં એક માતા તરીકે બજાવવાની સેંકડો ફરજો હાલના જમાનાને બંધ-બેસતી સમજવી છે. માત્ર બુખી નસિયતો આપવાથી વાંચનારનો વાંચનનો જુસ્સો ઠંડો પડી જાય છે. પરંતુ આ ચોપડીમાં તો જેટલી નસિયતો આપી છે તેટલી તે નસિયતોને બંધબેસતી રમુજ વાતો, નહીં સાંભળેલી કહેવતો, યુરોપ, અમેરીકા, અને એશિયામાં બનેલા અચખ્ય દાખ-

શાઓ ટાંકી બતાવી પુસ્તકને ખરા બનેલા બનાવોના એક નોવેલ જેવું રસદાર બનાવેલું છે. ”
[પારસી સંસાર]

“ માથની નબર પોતાનાં પ્યારાં બચ્ચાં ઉપર કેમ લાગે છે, અને તે જીવવાટો કેમ કરી કરવાથી બચ્ચાં ભોલી લે છે, તેના દાખલા જવાન માતાઓને ગોખાવવા જોઈએ, કે જેથી જીવાનીમાં માતા થયેલી સ્ત્રીઓ પોતાના ફરજદોનું સત્તાનાશ વાળતી અટકે. ધોમીય રૂપીની વાતો વાંચવા પછી બચ્ચાંને હુકમ ઉઠાવવાના બોધ આપવાનું માતાઓને સારી રીતે આવડશે. અસલના ભોકો પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર કહેરાવાથી જે ગાળો દેતાં, તેમાં કેવા આશીરવાદો સમાયેલા હતા તેની રમુજ બાખ્યા આપણે આ પુસ્તકથી જાણવા પામીએ છીએ.”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ બચ્ચાંને સુવાડીને કેવાં હાલરમાં માતાઓએ તેમના કુમળાં મગજમાં ઉતારવાં જોઈએ, તેની પણ સમજણ આ પોથીમાં આપેલી છે. તંદોસ્ત અને સુધડતાવાળાં બાળકો કેમ બનાવવાં ને દુનીયામાં પોતાના બચ્ચાંઓને કેવી તરતીય તથા તરબતરથી નામચીન બનાવવાં તેની કુનેહ તથા કળા પણ જગે જગ બતાવવામાં આવી છે. મીઠા દેસાઈના લખાણોનો ચરસ એવો જણાશે કે લુખી બાબતને તરેહવાર રમુજથી રસદાર બનાવવામાં આવેલી છે, જેથી બોધ બેનારને થાક લાગશે નહીં. વીટની અને આરકરાષ્ટ જેવા હજમના જણુયા બેટાઓ તથા હલકા ખાનદાનના દીકરાઓ પોતાની માતાના ઉપદેશથી કેવા છીર્તિવાન નીવડેલા છે, તેના સંખ્યાબંધ પુરાવાથી વાંચનારનું મગજ તર ચઢ જાય છે એમાં કશો શક નથી.”

(મહાભિત્ર અને પારસી.)

“ આ પુસ્તકમાં એક સ્ત્રી, માતા થવા પછીની તેણીની ફરજો, તે ફરજોની મોટાઇ વગેરેનો ખૂબ ઉત્તમ ચિતાર દ્રષ્ટો, જીદી જીદી બાણના પ્રખ્યાત લેખકોના બોધ વગેરેની મદદથી આપવામાં આવ્યો છે.”
(ચેરાગ.)

“ સંસારનો સુકાની ” માટે અભિપ્રાય.

“ આપને વારંવાર સમજા મળે છે કે “ ત્હારા બાળકોની (૧) સંગત (૨) ચાલ ચલણ (૩) વળણ અને (૪) કેળવણી ઉપર તો ત્હારે ચાલુ દેખરેખ રાખવી. ” આમા દાખાઓને પોતાના બચ્ચાંઓને સોંપી દેવા, ફેશનની શીસ્વારીમાં મરી, ખોટી નાજુકાઇ દેખાડી પોતાના બચ્ચાંને નહિ ધવડાવતાં આમાને સોંપી આજની બેરીઓ બહાર નીકળી પડે છે, અને તેમના બચ્ચાંનો કેવો ફેજ એ આમા દાખા કરે છે તેનો ચિતાર મી દેશાઇએ પોતાના પુસ્તકમાં આપ્યો છે.

બાળકનું ચારિત્ર ઘડવા પિતાએ પોતાના ચારિત્રનો પહેલો ખ્યાલ કરવાનો છે. અધર્મી પણે માખાપો વર્તે અને પોતાના દીકરા દીકરીઓને ધર્મનો સમજ આપે એ બે ચીજ સાથે બનેજ નહિં.

વળી સંગત પર બોલતાં મી. દેશાઇ દીકરા દીકરીઓના “ મુગા સાથીઓ ” વિષે બાપોને સુંદર સમજ આપે છે, કે “ તેઓ ચીઠીપત્રી લખવાનો છંદ રાખે છે તેની ખાસ તકેદારી તું રાખજો. તેઓ કેવી ચોપડીઓ વાંચે છે તેની તું ખાસ તપાસ રાખજો...ત્હારો દીકરો કોઇ નોવેલ ક્રીવા કાઢવરીને અડકે નહિ તેની સંભાળ રાખજો. ”

[પારસી સંસાર.]

“ આજ કાલ અનેક પ્રજા પોતાની સ્થિતી સુધારવાને માટે નવું જીવન કરતી રહી છે, ને પોતાની જીંદગી જીવવાની રાહરીતીમાં સારા ને સાદા ફેરફારો કરવાને હવે ફાંફાં મારી રહી છે, અને કરકસરના નીયમો કુદરતી રીતે જોવા લાગી છે, એવી રીતીઓ આજકાલ આપ બનાર

અખલાર કરે તો સંસારનું સુકાન સેહેલથી ચલાવીને પોતાના અનુભવે અજ્ઞાનતાને દૂર કરી પોતે સારી અકલથી તમારા ધરનાજ સારા સુકાની થઇ શકે. પણ તમે બહાર સખાવત કરી નામના મેળવો. યા આંદ કે માન મેળવો, લાખોનો વેપાર કરો, મોટું મીત્રમંડળ ધરાવો, પણ જ્યારે તમે તમારા સંસારનું સુકાન ચલાવી ન શકો તો “ધરના દુખીજ” છો. બહાર સલાહ આપ્યે તે કરતાં ધરમાં સુહેલનો ભંગ ન થાય તે માટે તલાસમાં રહો, બહાર મોભો સાચવો તે કરતાં ધરના વહીલમાં માન મેળવો. દેશને સુધારવાનો ફાંકો રાખો તે કરતાં તમારું કુટુંબ આ સુધીમાં કેમ માર્ગ લે મા બવિધ સુધારે ને આબરૂથી પોતાનું યુજ્જરાન ચલાવે એવા જ્ઞાનવાળા કરો, ને જે એવાં જ્ઞાનો અભ્યાસ કરારવે હોય તો આ પુસ્તક આપ ચચલાઓને અનેક હુન્નર શીખાડશે માટે તે મંગાવી વાંચવાની કાશીશ કરવી એમાં લાભ છે.”

(બહે જમશેદ.)

“જ્યારે તમે બાપ થયા તો તે માટેની દરજે સમજવી જોઇએ છે. સુખ યા દુઃખ વખતે કેમ ને કેવી રીતે પોતાનો વખત કાઢવો, કયા રસ્તે કામ કરવું, કયાં કામો કરવાં, કયાં પોતાની દરજ અદા કરવી, એ તો જ્યારે કોઇ ઘડાયલો ને અનુભવી શીખ આપે નહી ત્યાં સુધી મળે નહી. પણ જ્યારે તમારી આસપાસ એવી અકલ આપનાર કોઇ ઘડાયલો ને દુન્યાનું જ્ઞાન આપનાર અમુક માણસ નહી હોય તો આ બાપ બનવાનો હુન્નર તમેને સારે માર્ગે સહેલથી લઇ જશે, એવા અંદર ઉમદા વીશ પાડો બહુજ સારી રીતે રજુ કરેલા છે. અને એક રૂપીઆમાં મળતું આ સારું ને ૧૩૫ સંક્રાંતું જ્ઞાન આપનારું પુસ્તક તમેને હજારો રૂપીઆની શીખને છંદગીમાં ન મળે તેવો અનુભવ આપશે.”

(અભિમન.)

“મી. દેશાઇએ પોતે સંસારી બાપનો ઉપર પુષ્કળ પુસ્તકો પ્રગટ કરેલાં અને તેમાં આ એકનો ઉમેરો આજકાલ બાપ થનારાઓ માટે સારું ને બોધદાયક ૨૦ પાંડોથી ભરેલું વાંચવા ને મનન કરવા જેવુંજ છે. આજકાલ જેઓ સંસારમાં પડી બાપ તરીકે ઓળખાય છે, યા બાપ તરીકેની જોખમદારી પોતે માથે લઇ ચુક્યા છે, તેઓ પોતાનો માર્ગ કેમ સંસારી રીત પ્રમાણે કેવો લેવો, કયાં પોતાની બાપ તરીકેની દરજ અદા કરવી-પોતાની ધણીઆણી અને બાળકો તથા ઉમર આવેલાં દીકરા દીકરીઓ માટે પોતે બાપ તરીકે કેમ ચાલવું-કુટુંબમાં યા ધરમાં પોતાનો બાપ તરીકેનો મોભો કેમ ને કેવી રીતે જળવવો, વગેરે બાબતો ઉપર બહુ સારી રીતે ૨૦ ભાગોમાં જાત જાતની શીખામણો આપેલી છે. તે બાપ થનાર તેમજ બાપ ચચલાઓ માટે વાંચીને તે ઉપર અમલ કરવા લાયક છે.”

[કચસરે હિન્દ.]

“ચોપડીને દરેક પાને પાને કાંઇને કાંઇ તવારીખી બાબત અને જ્ઞાન આપનારું લખાણ મળે છે, જેથી આ ચોપડી નાનાં બચ્ચાંથી તે મોટા જઇકા માટે એક સરખી ઉપયોગી અને બેચાણકારક બની છે. મી. દેશાઇના જણાવ્યા પ્રમાણે “સંસારમાં એક બાપ થવું એ એક જવાબદારી અને જોખમદારીનું બીકટ કામ છે, અને તેઓને માથે જે ભયાનક ઝુંસરી જેડાય છે તે તો જેઓ બાપ થાય છે તેઓજ જાણે.” આ જુસરીની જોખમદારી, વર્તન, મોજ વગેરે શી છે તે મી. દેશાઇ ઉપલાં અમલના પુસ્તકોમાં જુદા જુદા પાંડોમાં બહુ અચ્છી અને અસરકારક રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તક વાંચવાની દરેક શીખીનેને મજબૂત બલામણ થઇ શકે. આ પુસ્તક મી. સ્યાવલ્લ શૌરાબજી દસ્તુર કામદીનના આસરા હેઠલ પ્રગટ થયું છે. રૂ. ૨ ની કીમતે કલિપાટ્ટેવી કાંલા બીલડીંગ માહેલી “જ્ઞાનવર્ધક”ની ઓરીસમાંથી તથા સ્ટેશન રોડ નવસારી ખાતેથી મી. બેરામજી મચેરજી દેશાઇ કનેથી તે મળી શકશે.”

[સાંજ વર્તમાન.]

કર્તાનાં પુસ્તકો.

૧. પારસી અદકો અને નાચો...(ઇ. સ. ૧૮૬૧)
૨. આતસબેહરામે હેશાધ બોરોદ	...	" ૧૮૬૩
૩. ઐયામે નૌસાલો હિંમામે નૌરોઝ	...	" ૧૮૬૬
૪. સીકા સંસાર	" ૧૮૬૭ કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૫. તવારીએ નવસારી	" ૧૮૬૭
૬. હિંદુસ્થાનના આતસબેહરામો...	...	" ૧૮૬૮
૭. નવસારીની પારસી મળાને અપીલ	...	" ૧૮૬૮
૮. ગાયકવાડ અને શિદાનિયા	" ૧૮૬૮
૯. મ'જે શાયરાન	" ૧૮૭૧ કિં. રૂ. ૩-૦-૦
૧૦. પારસીઓમાં લખનુ' ભેડું	" ૧૮૭૧
૧૧. મહારાણી વિક્ટોરિયાનું જીવન ચરિત્ર	...	" ૧૮૭૨
૧૨. બ'હાળી અને માધવાણીની મોતેબરી	...	" ૧૮૭૨
૧૩. પારસી સુતકો	" ૧૮૭૪
૧૪. જામશેદની ઇતિહાસિક નિંદા	" ૧૮૭૫
૧૫. નૂરજહાન	" ૧૮૭૬ કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૧૬. પ્રાણી મંડળ	" ૧૮૭૭
૧૭. સરસ્વતી વિલાસ	...	" ૧૮૭૮
૧૮. એડવર્ડ નામુ	" ૧૮૭૦
૧૯. હાદાજીની દરબાર	...	" ૧૮૭૧ કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૨૦. પારસી વિષયો...	...	" ૧૮૭૪ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૧. બેટી તું સાસરે કેમ સમારો ?	...	" ૧૮૭૬ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૨. મહારા દિકરાને !	...	" ૧૮૭૬ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૩. Omens for Auspicious and Inauspicious Horses	૧૮૭૬	
૨૪. મા-આપની સેવા	...	" ૧૮૨૦ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૫. સાદી જ'હાળીની ચોક ફેશન ફેશનની ફિસિયારી	...	" ૧૮૨૧
સાદી બાંધડીંગ...	...	કિં. રૂ. ૧-૮-૦
કાપડી પુકાંની	કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૬. સહુકની માતા...	...	" ૧૮૨૧
સાદી બાંધડીંગ...	...	કિં. રૂ. ૧-૮-૦
કાપડી પુકાંની	કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૭. સંસારનો મુકાની [આપ બનવાનો હુમર]	...	" ૧૮૨૨ કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૮. દુઃખીને દિલાસો [પક ભાગ]... [ઇ. સ. ૧૮૧૪ થી ૧૮૨૨] દર ભાગની	...	કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૨૯. સહુજીવી સામુ...	...	" ૧૮૨૩ કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૩૦. બ'હો અને બ'હાળી	...	" ૧૮૨૩ કિં. રૂ. ૨-૦-૦

મીઠો રોઠો મઠો હેશાધનાં રચેલાં જપલાં પુસ્તકો પૈકી જેની કિંમત માંડી છે તેજ મળી શકશે.
 “ દુઃખીને દિલાસો ” ના કેટલાક ભાગ મળી શકશે નહીં; ખૂટી પડ્યા છે. નંબર ૨૫-૨૬-૨૭-૨૮-૩૦
 એ પુસ્તકોની કિંમત સરેરાસ રૂ. ૧-૦-૦ લખને આપવામાં આવશે. બી. પી. તથા પોસ્ટેજનો ચાર્જ
 બહો લેવામાં આવશે. નીચેના સ્થાનને લખીને મંગાવજો.

બેરામજી મનચેરજી હેશાધ.
રોશન રોડ-નવસારી,

